

ΠΕΡΙ ΚΡΑΤΟΥΣ*

Ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ Κράτους μελέτη δυνατὸν νὰ γείνη ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν διακρίνομεν δύο μὲν ἀληθεῖς καὶ ἐλλόγους μεθόδους ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, δύο δὲ ἄλλας ψευδεῖς καὶ πεπλκνημένας, αἵτινες φαίνονται ὡς μονομερεῖς παρακλαγαὶ τῶν δύο πρώτων. Ὁρθὰς μεθόδους ὑπολαμβάνομεν τὴν *φιλοσοφικὴν* καὶ τὴν *ιστορικὴν* μέθοδον· ἐκ δὲ τῆς εἰς τὸ ἄκρον ἐξωθήσεως τοῦ παρ' ἐκαστέρου τούτων ἐπικρατοῦντος στοιχείου γεννῶνται αἱ παρακλαγαὶ αὐτῶν. Οὕτως ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου παρήχθη ἡ τελείως ἀφρημένη *ιδεολογικὴ μέθοδος*, ἐκ δὲ τῆς ιστορικῆς ἡ ἀποκλειστικῶς ἐμπειρικὴ, καθ' ὃν τρόπον εἰκὼν τις ἐξχρησιωθεῖσα μεταβάλλεται εἰς γελοιογραφίαν.

Ἡ ἀντίθεσις τῶν μεθόδων συνδέεται τύσον μετὰ τῶν ιδιοτήτων τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ μετὰ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἐκείνων, οἵτινες ἐξεπὸνησάν τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ.

Τὸ τε δῆλον ὅτι δίκαιον, ὡς καὶ ἡ πολιτικὴ, ἔχουσι μὲν ἐν ἑαυτοῖς *ιδανικὴν* τινα ὄψιν, στοιχεῖόν τι ἠθικὸν καὶ πνευματικόν, ἀλλὰ συγχρόνως βασιζέονται ἐπὶ ἐδάφους *πραγματικοῦ* καὶ ἔχουσι συγκεκριμένην *τινὰ* μορφήν καὶ ἀξίαν. Ἄλλ' ἡ τελευταία αὕτη ὄψις *παρχνωρίζεται* καὶ *πυρραίνεται* ὑπὸ τῆς ἀφρημένης *ιδεολογίας*· διότι αὕτη συνήθειαν ἔχει νὰ ἐπινοῇ ἀφρημένον τι πολιτικὸν δόγμα, καὶ νὰ ἐξάγῃ *σειράν* τινα συνεπειῶν λογικῶν μὲν, ἀλλ' ἀσχετῶν πρὸς τὸ καθεστὸς Κράτος καὶ τὰς *πραγματικὰς* αὐτοῦ σχέσεις. Αὐτὸς οὗτος ὁ Πλάτων περιέπεσεν ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* αὐτοῦ εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο· διὸ καὶ ἐξήνεγκεν ἀξιώματα, ἅπερ ἀντικρὺς ἀντιστρατεύονται πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὸν πλοῦτον ὅμως τῶν *ιδεῶν* αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ τὸν λόγον *καλλαισθησίαν* ἀπέφυγεν ὁ Πλάτων τὰς *πενιχεράς* θεωρίας *ξηρῶν* τύπων, αἵτινες τοσοῦτον συχνὰ ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς νεωτέροις *πολιτειολόγοις*. Τὸ Κράτος, ὡς ὄργανικὸν καὶ ἠθικὸν ὄν, δὲν εἶναι ἀπλοῦν τι προῖον ψυχρᾶς λογικῆς, οὔτε τὸ δίκαιον τοῦ Κράτους εἶναι ἀπλῆ συλλογὴ ἀξιωμάτων θεωρητικῶν.

* Ἡ προκειμένη πραγματεία ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Ἰω. Ἀγγελόπουλου φιλοπονηθείσης καὶ προσεχῶς δημοσιευομένης μεταφράσεως τοῦ συγγράματος τοῦ Βλουίντσλη περὶ τῶν Γενικῶν ἄρχων τοῦ Κράτους (Allgemeine Statslehre).

Ἡ ιδεολογική μέθοδος ὡς ἐπιστημονική μὲν ἔρευνα ἄγει εὐχερῶς εἰς ἄγωνα πορίσματα, ἐφαρμοζομένη δὲ ἐν τῇ πράξει φέρει εἰς ἐπικινδυνωδестаτήν ἐπικράτησιν στερεῶν ἰδεῶν καὶ εἰς διάλυσιν καὶ καταστροφὴν τοῦ ὑπάρχοντος Κράτους. Ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσιν, ἐν αἷς τὰ ἀχαλίνωτα πάθη τοσοῦτῳ εὐχερέστερον ἐμφοροῦνται τοιούτων ἀφηρημένων θεωριῶν, καθ' ὅσον ἐλπίζουσιν, ὅτι δι' αὐτῶν θὰ καταρρίψωσι τοὺς φραγματοῦς τῶν νόμων, τοιαῦτα ιδεολογικὰ ἀξιώματα προσκτῶνται εὐχερῶς δυνάμιν ἀκαταγώνιστον, καὶ καταστρέφουσι μετὰ σατανικῆς δυνάμεως πᾶν τὸ πρὸ αὐτῶν, ἐνῶ ἀδυνατοῦσι νὰ ἰδρῶσιν νέον τινὰ ὄργανισμὸν. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐν ταῖς πρῶτοις φάσεσιν αὐτῆς παρέσχε τῷ κόσμῳ φοβεράς καὶ ὀφθαλμοφανεῖς ἀποδείξεις τῆς ὀρθότητος τῶν παρατηρήσεων τούτων, ὁ δὲ Ναπολεὼν δὲν εἶχεν ἄδικον λόγον αἰ μεταφυσικοὶ καὶ οἱ ἰδεολόγοι ἐπήνεγκον τὸν ὄλεθρον τῆς Γαλλίας». Ἡ ιδεολογικὴ ἀποψις τῆς εἰσότητος καὶ ἐλευθερίας» κατεκάλυψε δι' ἐρείπιων τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν ἐπότισε δι' αἵματος· ἡ δογματικὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἀμοναρχικοῦ δόγματος» κατέπνιξε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς Γερμανίας καὶ ἀπεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τῆς· τέλος δὲ ἡ ἀφηρημένη ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐθνικοτήτων ἠπέλησε τὴν εἰρήνην συμπάσης τῆς Εὐρώπης. Αἱ γονιμώταται καὶ ἀληθέσταται τῶν ἰδεῶν γίνονται ὀλέθριαι, ὅταν, ιδεολογικῶς κατανοηθεῖσαι, πραγματοποιῶνται μετὰ στενοκεφάλου φανατισμοῦ.

Κατ' ἀντιθέτου κακίας χωλαίνει ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος, ἡ προσκεκολλημένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ὑπάρχον ἐξωτερικὸν σχῆμα, εἰς τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ἢ εἰς τὰ πραγματικὰ φαινόμενα. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἔχουσα ἀξίαν τινὰ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ πολὺ πολὺ διὰ τὴν ἀφθονον ὕλην, ἣν περισυνάγει, ἀριθμεῖ πολλοὺς τοὺς ὀπαδοὺς ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, μάλιστα δὲ μεταξὺ τῶν γραφειοκρατικῶς μορφωθέντων ὑπαλλήλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθῶς σπάνιον νὰ καταστῇ αὕτη ἄμεσος κίνδυνος πρὸς σύμπαν τὸ Κράτος, ὅπως οἱ ἀντίποδες ἰδεολόγοι, ἀλλ' ἐπικάθηται ὅμως ὡς σκωρία ἐπὶ τῆς στυλπνῆς σπάθης τῆς δικαιοσύνης, περιπλέκει διὰ παντοίων κωλυμάτων τὴν κοινὴν εὐπραγίαν, ἐπιφέρει πληθὺν μικρῶν συμφορῶν, ἐκνευρίζει τὴν ἠθικὴν δύνανμιν, καὶ ἐξασθενίζει τὴν ὑγείαν τοῦ Κράτους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐνεκεν αὐτῆς ἐν κρίσιμοις καιροῖς ἢ σωτηρία τοῦ Κράτους ἀποβίνει πάντοτε μὲν χαλεπωτάτη, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀδύνατος. Ἄν ἡ καθαρῶς ιδεολογικὴ μέθοδος, ἀσκουμένη ἐν τῇ πράξει, ὡθεὶ εὐχερῶς τὸ Κράτος εἰς πυρετώδεις ἀποφάσεις καὶ κρίσεις, τούναντίον ἡ καθαρῶς ἐμπειρικὴ μέθοδος ἐν τῇ πράξει ἐπίσης, συνεπάγεται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας χρόνια κακὰ.

Ἡ ἱστορικὴ μέθοδος πλεονεκτεῖ οὐσιωδῶς τῆς ἐμπειρικῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν γονυπετεῖ δουλικῶς καὶ ἄνευ κρίσεως ἰδίως πρὸ τοῦ ὑπάρχοντος νόμου, ἢ τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἀνευρίσκει, ἀποδεικνύει καὶ διαφωτίζει τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν τοῦ παρελθόντος μετὰ τοῦ ἐνεστώτος, τὴν ὄργανικὴν

ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἠθικὴν ἰδέαν, τὴν ἐκδηλουμένην ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ μὲν ἡ ἱστορικὴ μέθοδος ἀφετηρίαν ἔχει ἐπίσης πραγματικὰ φαινόμενα, ἀλλ' ἔρευνᾷ ταῦτα ὡς σώματα πλήρη ζωῆς καὶ οὐχὶ ὡς πτώματα.

Συγγενῆς ταύτῃ εἶναι ἡ ἀληθῆς φιλοσοφικὴ μέθοδος, ἥτις δὲν ιδεολογεῖ μόνον ἐπὶ ἀφηρημένων θεωριῶν, ἀλλὰ σκέπτεται συγκεκριμένως, καὶ διὰ τοῦτο συνενεῖ τὴν ἰδέαν μετὰ τῆς πραγματικότητος. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ ἱστορικὴ μέθοδος θεμέλιον τῶν κρίσεων αὐτῆς ἔχει τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα, ἡ φιλοσοφικὴ ἐκπορεύεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἐκεῖθεν ἐπισκοπεῖ τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτομένας ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ὀλίγοις ἀνδράσι δέδοται τὸ συνενεῖν ἐν ἐκυτοῖς ἀμφοτέραις τὰς μεθόδους ταύτας. Οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων, τῶν ἀνυψωθέντων εἰς ἐπιστημονικὴν τινα περιωπὴν, ἀπέκλιναν ἐκ φυσικῆς διαθέσεως κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τούτων. Μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα πάντων εἶναι ἄξιος τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ, διότι τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, καίπερ γεγραμμένα ἐν τῇ νεανικῇ ἐκείνῃ περιόδῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἐν ᾗ δὲν εἶχεν εἰσέτι ὀριμάσει ἢ πολιτικὴ μόρφωσις, ὅμως ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν διέμειναν ἢ καθαρωτάτη τῶν πηγῶν σοφίας πολιτικῆς. Ὁ Ῥωμαῖος Κικέρων ἀπομιμεῖται μὲν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ τοῦ ἐκθέτειν τὰς ἰδέας τὴν φιλοσοφικὴν μέθοδον τῶν Ἑλλήνων, οὔτινες ἦσαν μᾶλλον πεπροικισμένοι κατὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ συνάμα ἀντλεῖ, ὀρθῶς ποιῶν, τὸ κράτιστον τῆς οὐσίας ἐκ τῆς πληθώρας τῆς πρᾶτικῆς πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ὁ Γάλλος Βοδιὸς (Bodin), ὁ Ἰταλὸς Βίκοις καὶ ὁ Ἀγγλὸς Βάκων Βερουλάμιος εἶναι ἄξιοι μνείας, ὡς οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου. Ὁ Ἀγγλὸς Βούρκε, ὅμοιος τῷ Κικέρωνι κατὰ τὴν δεινότητά καὶ τὸ ὕψος τῆς εὐγλωττίας, ἀντλεῖ ἐπίσης τὰ ἀξιώματα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, εἰς δὲ ἀνήκει, ἀλλὰ περιενδύει ταῦτα ἐσθῆτα φιλοσοφικὴν καὶ πλήρη μεγαλοπρεπείας. Ὁ Ἰταλὸς Μακιαβέλις, ὅστις παρακατέθηκεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ τὴν μακράν, ἀλλὰ θλιβεράν βιοτικὴν πεῖραν ἀνδρὸς γνωρίσαντος βεθῆως καὶ ἐπισταμένως τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, καὶ ὁ Γάλλος Μοντέσκιος, ὅστις θεᾶται τὸν κόσμον δι' ὀφθαλμῶν φαιδρῶν καὶ ἀπροκαταλήπτων, καὶ βρίθει δξείων παρατηρήσεων καὶ εὐστόχων γνωμῶν, μεταχειρίζονται ἐναλλάξ ἀμφοτέραις τὰς μεθόδους ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν προσεγγίζει μᾶλλον τῇ ἱστορικῇ, οὗτος δὲ μᾶλλον τῇ φιλοσοφικῇ μεθόδῳ. Ἐκ τούναντίου δὲ ὁ Ἑλβετὸς Ρουσσὸ καὶ ὁ Ἀγγλὸς Βένθαμ, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν γερμανῶν συγγραφέων ἔπονται μᾶλλον τῇ φιλοσοφικῇ μεθόδῳ, ἀλλὰ κατακίπτουσι συχνότερον ἢ τὸ μέγα αὐτῶν πρότυπον, ὁ

Πλάτων, εἰς τὰς μονομερεῖς ἀποπλανήσεις τῆς καθαρᾶς ἰδεολογίας.

Δῆλον ἄρα, ὅτι αἱ δύο μέθοδοι, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ, δὲν ἔχθαι-
ρουσιν ἀλλήλας, ἀλλὰ τὸναντίον συμπληροῦσι καὶ διορθοῦσιν ἀλλήλας.
Στενοκέφαλός τις μόνον ἱστορικὸς δύναται νὰ φαντασθῇ, ὅτι αὐτὸς ἔφθα-
σεν εἰς τὸ μὴ περικιτέρω τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι οὐδὲν νέον δίκαιον θ' ἀνα-
φανῆ ἔφεξῆς, μωρὸς δὲ καὶ κενόδοξος μόνον φιλόσοφος, δύναται νὰ νομίσῃ
ἑαυτὸν ἀρχὴν καὶ τέλος πάσης ἀληθείας. Ὁ ἀληθὴς ἱστορικὸς ἀναγκάζεται,
ὡς τοιοῦτος, ν' ἀπονεύμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἀξίαν,
ὃ δὲ ἀληθὴς πάλιν φιλόσοφος συμβουλεύεται καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ἄλλ' ἑκατέρω τῶν μεθόδων τούτων ἔχει προσιδιάζοντα αὐτῇ πλεονε-
κτῆματα, καθὼς καὶ ἴδια ἐλαττώματα καὶ κινδύνους. Κύριον πλεονέκτημα
τῆς ἱστορικῆς μεθόδου εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ὁ θετικὸς χαρακτήρ τῶν πορι-
σμάτων αὐτῆς· διότι ἡ ἱστορία εἶναι πλήρης ὡσεὶ ζωῆς ποικιλίας πραγ-
μάτων, ὄντων ἄμικτὰ καὶ τελείως θετικῶν. Ὅ,τι δῆποτε ἡ γονιμωτάτη διά-
νοια καὶ ἂν δυνηθῇ νὰ ἐπινοήσῃ, συγκρινόμενον πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς
ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἔσεται πάντοτε πενιχρόν τι κατασκευάσμα, καὶ ἀβέ-
βαιον καὶ ἀμαυρὸν ἔξει συνήθως τὴν ὑπόστασιν. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἔγκειται
ἀκριβῶς ὁ κίνδυνος, μήτοι ὁ ἐπόμενος τῇ ἱστορικῇ τρίβῳ, ὡς ἐκ τοῦ πολλοῦ
ἀριθμοῦ τῶν γεγονότων, ἐπιλάθῃται τῆς ἐνότητος, καὶ ἀπολέσῃ ταύτην·
μήτοι καταβληθῇ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ὕλης, καὶ κατασυντριβῇ ὑπὸ τὸν
ὄγκον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων· μήτοι, ὑπὸ τοῦ παρελθόντος προσελκυ-
σθεῖς καὶ προσδεθεῖς, δὲν ἔχῃ ἐφεξῆς ζωηρὸν τὸ βλέμμα πρὸς ἐπισκόπησιν
τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος βίου. Καὶ δὲν εἶναι μὲν τὰ ἐλαττώ-
ματα ταῦτα οὐδωποσωστῶς ἀναγκαῖα συνέπειαι τῆς ἱστορικῆς μεθόδου,
ἀλλ' ὅμως αὐτῇ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, πόσον συχναίως ἄνδρες, ἀφοσιω-
θέντες μετὰ πάθος εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῆς, περιέπεσαν εἰς πλάνας τοιαύτας.
Ἐκ τούναντίου τὰ πλεονεκτήματα τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου εἶναι ἡ διαύ-
γεια, ἡ ἁρμονία, ἡ ἐνότης τοῦ συστήματος, καὶ ἡ πληρεστερὰ ἱκανοποίησις
τῶν ἀγώνων τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν τελειότητα, τὴν ἰδανικότητα.
Τὰ πορίσματα αὐτῆς ἔχουσιν ἰδικζόντως κοσμοπολιτικὸν τινὰ χαρακτήρα
καὶ χροικὸν ὅπως ἰδανικὴν. Ἀλλὰ καὶ τὴν μέθοδον ταύτην ἀπειλοῦσιν ἴδιοι
κίνδυνοι, μάλιστα δέ, ὅτι οἱ φιλόσοφοι σπεύδοντες πρὸς τὴν ἐνότητα, ἢν
φαντάζονται συνήθως ὡς τὸν ἐνιαῖον αὐτῶν σκοπὸν, παρορῶσι πολλὰκις
τὴν ἐσωτερικὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀφθονίαν τῆς ὕλης, τὴν ἐν
τῇ πραγματικῇ ὑπάρξει, καὶ ὅτι, παρὰδιδόμενοι εἰς τὴν ταχέειαν πτῆσιν
τοῦ ἀχαλινώτου πνεύματός των, οὐχὶ σπανίως, ἀντὶ ν' ἀνακαλύψωσιν ἀλη-
θεῖς νόμους, ἐπινοοῦσι κενούς τινὰς τύπους ἄνευ οὐσίας, πομφόλυγας ἀλη-
θεῖς, μεθ' ὧν ὡς ἐν παιδιᾷ κατατρίβουσι τὸν καιρὸν· ὅτι, παραγνωρίζοντες
τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὄντων, δρέπουσι καρπούς ἀώρους, ἐμπηγνύ-
ουσιν ἐν τῇ γῆ δένδρα ἄνευ ρίζης, καὶ περιπίπτουσιν εἰς τὰ παραληρή-

ματα τῆς ἰδεολογίας. Ὀλίγιστα τῶν φιλοσοφικῶν πνευμάτων ἠτύχησαν
νὰ προφυλαχθῶσι τελείως ἀπὸ τῶν ἀποπλανήσεων τούτων.¹

* *
*

Ἐννοιαὶ τοῦ Κράτους καλοῦμεν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνευρίσκεται
καὶ καθορίζεται ἡ φύσις καὶ οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τῶν πραγματικῶν
Κρατῶν· ἰδέαν δὲ τοῦ Κράτους ὀνομάζομεν ἐκείνην, ἣτις δεικνύει ἡμῖν ἐν
τῇ φωτοβόλῳ λαμπηδόνι νοητῆς τελειότητος τὴν εἰκόνα Κράτους, οὐπω
μὲν πραγματοποιηθέντος, ἐπιδικωμένου δέ. Ἡ μὲν ἐννοια τοῦ Κράτους
ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, ἡ δὲ τοῦ Κράτους ἰδέα διὰ τῆς
φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἡ γενικὴ δὲ πάλιν τοῦ Κράτους ἐννοια ἀνευρίσκεται,
ἐὰν διέλθωμεν τὰ διάφορα πραγματικὰ Κράτη τὰ ὑπὸ τῆς παγκοσμίου
ἱστορίας παρασταθέντα, καὶ ἀναζητήσωμεν ἐν αὐτοῖς τοὺς κοινούς χαρα-
κτῆρας. Ἀφ' ἐτέρου ἡ ὑψίστη τοῦ Κράτους ἰδέα συλλαμβάνεται, ἐὰν σταθ-
μίσωμεν τὴν διὰ τὸ Κράτος ἰδιοφυΐαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ θεω-
ρήσωμεν τὴν ὑψίστην νοητὴν καὶ δυνατὴν ἀνάπτυσιν τῆς ἰδιοφυΐας ταύτης
ὡς πολιτικὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐὰν ἐπισκοπήσωμεν τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν Κρατῶν, ἅτινα προσάγει
πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἱστορία, τινὰς μὲν κοινούς εἰς πᾶν Κράτος χα-
ρακτῆρας θὰ εἶρωμεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἄλλους δὲ πάλιν θὰ ἀνακαλύ-
ψωμεν δι' ἐπιμελεστεράς ἐρεύνης.

1. Καὶ πρῶτον μὲν εἶναι αὐτόδηλον, ὅτι ἐν παντὶ Κράτει εὔρηται
πληθὺς τις ἀνθρώπων συνηρωμένων ἀλλήλοις. Ὅσον δῆποτε δὲ καὶ ἐκ τῆς
ποικιλίας ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ἀνερχόμενος παρὰ τῷ μὲν τῶν Κρατῶν εἰς ὀλίγας
χιλιάδας, παρὰ τῷ δὲ εἰς πολλὰ ἀνθρώπων ἑκατομμύρια, εἶναι ὅμως βέ-
βαιον, ὅτι τότε περὶ Κράτους γίνεται λόγος, ὅτε ὑπερβαίνει τὸν κύκλον
τῆς οἰκογενείας, καὶ ὑπάρχει δεσμὸς ἀνθρώπων (τούτέστιν οἰκογενειῶν,
ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων). Μία οἰκογένεια, ἢ μία πατρία, ὡς ἡ τοῦ
πατριάρχου Ἰακώβ ἐν παραδείγματι, δύναται νὰ καταστῇ ὁ πυρὴν, περὶ
ὃν συγκεντροῦται, προϊόντος τοῦ χρόνου, μεγαλειτέρως ὁμάς ἀνθρώπων· ἀλλὰ
τὸ πραγματικὸν Κράτος τότε μόνον δημιουργεῖται, ὅταν ἡ ἐνιαῖα αὕτη
οἰκογένεια ἀνάπτωχθῇ εἰς πλείονας, καὶ ἡ ἐξ αἵματος συγγένεια μεταβληθῇ
εἰς φυλετικὴν. Ἡ ὀρθὴ δὲν εἶναι φυλὴ· ἄνευ δὲ φυλῆς, ἢ, ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ
βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ, ἄνευ λαοῦ οὐκ ἔστι Κράτος.

1 Τὰς ἀνωτέρω καὶ ἀναλόγους ἰδέας ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν μετὰ τῆς νεωτέρας γερμανικῆς
ἐπιστήμης ἀνέπτυξεν εὐρύτερον τῷ 1841 ἐν τῷ συγγράμματί μου «Αἱ νέαι σχολαὶ τῶν γερ-
μανῶν νομικῶν» (Die neueren Rechtsschulen der deutschen Juristen. Zweite Auflage, Zu-
rich, 1862). Ἀλλὰ πολλῶ πρότερον ὁ Ἄγγλος καγελάριος Βάκων ἤλεγξε τὰς πλάνας
τῆς διδασκαλίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς θετικῆς νομοθεσίας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, προσεδόξα
δὲ τὴν ἀναγκασίαν μεταρρύθμισιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου ἐκ τοῦ συνδέσμου τῆς ἱστορίας
μετὰ τῆς φιλοσοφίας.

Νόμιμόν τινα ἀριθμόν διὰ τὸν ἐν τῷ Κράτει λαὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀπολύτως, ἀλλ' ὁ τοῦ Ῥουσσώ τουλάχιστον, ὁ εἰς 10 μόνον χιλιάδας ἀνερχόμενος, εἶναι ἀπαράδεκτος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα τοσοῦτον ὀλιγάθρωπα Κράτη ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἀσφαλῶς καὶ εὐπρεπῶς· ἀλλ' οἱ νεώτεροι χρόνοι ἐξαναγκάζουσι τὴν ἴδρυσιν πολυαριθμοτέρων Κρατῶν, τὸ μὲν διότι οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ τῶν νεωτέρων Κρατῶν χρήζουσι μειζόνων ἐθνικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ διότι ἡ αὐξουσα δύναμις τῶν μεγάλων κρατῶν εὐχερῶς ἀποδοκίμει ἀπειλὴν καὶ κίνδυνον εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν μικρῶν.

2. Δεύτερον πρὸς διατήρησιν τοῦ Κράτους στοιχεῖον εἶναι ἡ *διαρκὴς σχέσις μεταξὺ λαοῦ καὶ χώρας*. Τὸ Κράτος ἀπαιτεῖ *ἐπικράτειαν, ὁ λαὸς δέεται χώρας*.

Διὸ καὶ οἱ *ρομαδικοὶ λαοὶ*, καίπερ διοικούμενοι ὑπ' ἀρχηγῶν, οἵτινες δυνάμεθα νὰ κυβερνώσιν κατὰ τινὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, πάλιν ὅμως εὐρίσκονται εἰς τὰ πρόθυρα ἀπλῶς τοῦ Κράτους. Ἡ σταθερὰ λοιπὸν διαμονὴ αὐτῶν ἐν χώρᾳ τινὶ δημιουργεῖ κατ' ἀρχὰς τὸ Κράτος. Ὁ Μωϋσῆς ἐξεπαίδευσεν τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν διὰ τὸ Κράτος, ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ μόνος ἴδρυσεν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τὸ Ἰουδαϊκὸν Κράτος. Οἱ λαοὶ, οἵτινες κατὰ τὰς μεγάλας μεταναστάσεις ἀπέβαλλον τὰς κατοικίας των, ὅπως κατακτῆσωσι νέας, ἠδύνασκοντο ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν ἐπικινδύνῳ περιόδῳ μεταβολῆς. Διότι τὸ μὲν πρότερον Κράτος, ὅπερ τέως ἀπετέλου, δὲν ὑφίστατο πλέον, τὸ δὲ νέον δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι. Ὅθεν ὁ προσωπικὸς μόνος σύνδεσμος διετηρεῖτο εἰσέτι χρόνον τινὰ, ἐν ᾧ ἡ μετὰ τοῦ ἐδάφους συνάφεια ἦτο διεσπασμένη. Ἐὰν λοιπὸν οὗτοι κατάρθουσι νὰ προσκτήσωνται νέαν χώραν ἀσφαλῆ, τότε μόνον καὶ διὰ τούτου ἠδύνασκον εἰς τὴν ἴδρυσιν νέου Κράτους, ἐνῶ οἱ λαοὶ οἱ μὴ ἐπιτυχόντες τούτου ἀπωλέσθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Θεμιστοκλέα διέσωσαν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸ Κράτος τῶν Ἀθηνῶν, διότι μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἀνεκτῆσαν τὸ ἄστυ, ἀλλ' οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτορες ἀπωλέσθησαν, διότι καταλιπόντες τὴν γενέθλιον χώραν, δὲν ἠδύνασκον νὰ κατακτῆσωσι νέαν. Καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν δὲ Κράτος θὰ κατεστρέφετο, ἂν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως ἀπεχώρουσι εἰς Βεΐους.

3. Τρίτος κοινὸς χαρακτήρ τῶν Κρατῶν εἶναι ἡ *ἐνότης τοῦ ὄλου*, ἢ τοῦ *συνυπηκόητος τοῦ λαοῦ*. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ Κράτους ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσι διάφορα μέλη ἀπολαύοντα μεγάλης καὶ ἰδίας ἀνεξαρτησίας, ὡς ἐν Ῥώμῃ ὁ *Populus* τῶν πατρικίων καὶ παρ' αὐτῷ οἱ *plebes*, ἢ ὡς ἐν τῷ ἀρχαιότερῳ γερμανικῷ μεσαιῶνι τὸ τοῦ λαοῦ *σύνταγμα* καὶ τὸ *φρουδαλικὸν σύνταγμα*. Τὸ Κράτος μάλιστα δυνατὸν νὰ συντίθεται ἐκ πολλῶν μερῶν, ἅτινα πάλιν καθ' ἑαυτὰ ἀποτελοῦσι Κράτη, ὡς ἐκ τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀνεφύησαν πολλὰ κράτη διαδοχικῶς (*Territorialstate*),

ἢ ὡς ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἑλβετίας καὶ ἐν τῇ νέᾳ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐνθα συνυφίσταται ἐν μέγᾳ καὶ καθολικῶν Κράτος, καὶ ἀριθμὸς τις τοπικῶν Κρατῶν ὁμοσπονδῶν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ κοινοπραξία αὕτη μὴ ἔχη δεσμόν τινα ἐνιαῖον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὀργανισμῷ, ἢ ἐὰν ἐν ταῖς πρὸς τὰ ξένα Κράτη ἀναφοραῖς μὴ παριστᾶται ὡς ἐνιαῖόν τι σύνολον, τότε Κράτος δὲν ὑπάρχει.

4. Ἄλλος κοινὸς χαρακτήρ τῶν Κρατῶν εἶναι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ *κυβερνῶντων* καὶ *κυβερνωμένων*, ἢ μεταξὺ ἀρχῆς καὶ ὑπηκόων κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔκφρασιν, ἢ παρὲν ὅσοντινες ἢ καὶ κατεχρόστησαν ἐνόησε, ἀλλ' ἦτις καθ' ἑαυτὴν οὔτε μισητὴ οὔτε ἀνελεύθερος εἶναι. Τὰ εἶδη τῆς ἀντιθέσεως ταύτης δυνατὸν νὰ ποικίλλωνται, ἀλλ' αὕτη ὑφίσταται πάντοτε ἀναγκάσιως. Καὶ ἐν αὐτῇ μάλιστα τῇ ἀρχαίᾳ δημοκρατίᾳ, ἐνθα φαίνεται ὡς ἐλλείπουσα ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ὑφίσταται ὅμως πράγματι· διότι ἡ μὲν δημοτικὴ συνέλευσις τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ἀπετέλει τὴν ἀρχήν, ἕκαστος δὲ Ἀθηναῖος καθ' ἑαυτὸν ἦτον ὑπήκοος ἐν σχέσει πρὸς ταύτην.

Ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀρχὴ κυρίαρχος, ὅπου οἱ κυβερνῶμενοι ἀπειρηθήσαν τὴν πρὸς τὸ Κράτος ὑπακοήν, ὅπου ἕκαστος πράττει ὅ,τι ὀρέγεται, ὅπου βασιλεύει ἡ ἀναρχία, ἐκεῖ καὶ τὸ Κράτος διαλύεται. Ἄλλ' ἡ ἀναρχία, ὡς πᾶσα ἀρνησις, βραχὺν χρόνον διαρκεῖ· διὸ καὶ ἐξ αὐτῆς νέα πάραυτα ἀρχὴ ἀναθρώσκει ἐν τῷ ζῶντι λαῷ, χονδροειδῆς μὲν καὶ ὡς τὰ πολλὰ δεσποτικὴ καὶ ἀγρία, ἀλλ' ἱκανὴ ὅπως ἐκβιάσῃ τὴν ὑπακοήν καὶ ἐπανιδρύσῃ οὕτω τὴν ἀναπόφευκτον ἀντίθεσιν μεταξὺ κυβερνῶντων καὶ κυβερνωμένων. Οἱ *κοινοκλήμορες*, ἀρνούμενοι διὰ τῶν θεωριῶν των τὴν δικαιοσύνην ταύτην, ἀρνοῦνται αὐτὴν τὴν ὑπακοήν τοῦ Κράτους· οὐδ' ἐπέτυχον ἕως ἔρας οὐδαμοῦ, ἐκμηδενίζοντες τὸ Κράτος, νὰ παρεισαγάγωσι τὸν καθαρῶς *κοινωνικὸν* αὐτῶν δεσμόν· καὶ ἐὰν ποτε κατορθώσωσι νὰ παρασύρωσι τὰ πλήθη ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν σχεδίων των, εἶναι βέβαιον, ὅτι, κατὰ τὰ πρότυπα τῶν θρησκευτικῶν κοινωνιστῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, τῶν ἀναρχιστῶν, καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν λογικὴν τῶν πραγμάτων συνέπειαν θὰ ἴδρυσεν καὶ πάλιν ἀρχὴν τινα, καὶ μάλιστα τὴν σκληροτάτην πρῶτον ὅσα ποτὲ ὑπῆρχαν.

Παρὰ τοῖς *σλαβικοῖς* λαοῖς εὐρίσκομεν τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι ἡ ὁμογενία ὄλων τῶν μελῶν κοινωνίας τινὸς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς κοινῆς θελήσεως, καὶ οὐχὶ ἡ πλεονοψηφία ἢ ἄλλη τις ὑψηλοτέρα βούλησις. Ἄλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο χαλεπῶς καὶ μόλις δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν δήμῳ τινὶ ἢ ἐν ἔθνει, ἐνθα πάντες εὐχερῶς καὶ ταχέως συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ Κράτει, ὅπερ ὀφείλει νὰ ὑπερνικῆ τὴν ἀναπόδραστον ἀντίρρῃσιν τούτων ἢ ἐκείνων.

5. Τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἀψυχόν τι ὄργανον, οὔτε μηχανὴν νεκρά, ἀλλ' ὄν ζῶν καὶ δὴ ὀργανικόν. Ἄλλ' ἡ ὀργανικὴ αὕτη φύσις τοῦ Κράτους δὲν

κατενόηθη πάντοτε. Οἱ πολιτικοὶ λαοὶ εἶχον βεβαίως περὶ τούτου ιδέαν τινά, καὶ εὐχερῶς ἐξεδήλουν αὐτὴν ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ἠγνόει ἐπὶ πολὺ τὴν ὀργανικὴν φύσιν τοῦ Κράτους, πολλοὶ δὲ τῶν πολιτειολόγων ἀγνοοῦσιν αὐτὴν ἔτι καὶ νῦν. Ἡ τιμὴ ἐπὶ τῇ ἀναγνωρίζει τῆς ὀργανικῆς φύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κράτους προσήκει μάλιστα τῇ ἱστορικῇ γερμανικῇ σχολῇ τοῦ δικαίου, τῇ ἀνατρεψάσῃ τὴν μαθηματικὴν καὶ μαχαιρικὴν ἀποψιν τοῦ Κράτους, ἣτις ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν μόνον ἐργάζεται, καὶ τὴν ἀτομικὴν μέθοδον, ἣτις ἐπιλανθάνεται τοῦ ὅλου χάριν τῶν μερῶν. Ὡς πῖναξ τις πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σωρεῖα στοιχείων κεχρωσμένου ἐλαίου, ὡς ἀγαλμά τι πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σύνολον κόκκων μαρμάρου, ὡς ὁ ἄνθρωπος πᾶν ἄλλο εἶναι ἀπλῆ ποσότης αἰμοσφαιρίων καὶ κυττάρων, οὕτω καὶ ὁ λαὸς δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἄθροισμα πολιτῶν, οὐδὲ τὸ Κράτος εἶναι ἀπλῆ τις σωρεῖα ἐξωτερικῶν θεσμῶν.

Βεβαίως τὸ Κράτος δὲν εἶναι προἶον τῆς φύσεως, οὔτε ἄρξ φυσικὸς ὀργανισμὸς, ἀλλ' εἶναι ἔμμεσον δημιούργημα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οὕτω πάλιν ὅμως ἡ προδιάθεσις πρὸς μόρφωσιν τῶν κρατῶν ἐγκρατεῖται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, κατὰ δὲ ταῦτα καὶ τὸ Κράτος ἔχει φυσικὴν τινα ὑπόστασιν. Ἀλλ' ἡ φύσις ἐπαφῆκε τῇ ἀνθρωπίνῃ φροντίδι καὶ ἐπινοίᾳ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς πολιτικὰς ταύτας διαθέσεις· ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν τὸ Κράτος εἶναι προἶον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ δὲ ὀργανικὴ αὐτοῦ παρὰστασις εἶναι ἀπομίμητις τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ὅταν λοιπὸν καλῶμεν τὸ Κράτος ὀργανισμὸν, δὲν ἀποβλέπομεν εἰς τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην, δι' ἧς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ζητοῦσι τροφήν, προσλαμβάνουσιν, εἰδοποιοῦσιν αὐτὴν καὶ παράγουσι νέα εἶδη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποβλέπομεν εἰς τὰς ἐπομένους ιδιότητες τῶν φυσικῶν ὀργανισμῶν:

α') Πᾶς ὀργανισμὸς εἶναι ἔνωσις σωματικῶν καὶ ὑλικῶν στοιχείων καὶ ζωικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων, ἢ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ψυχῆς καὶ σώματος.

β') Καί τοι τὸ ὀργανικὸν ὃν ἀποτελεῖ ἐν ὅλῳ καὶ διαμένει τοιοῦτον, ἀλλ' ὅμως ἐν τοῖς κατὰ μέρος ἐφοδιάζεται διὰ μελῶν ἐχόντων ἰδίαν λειτουργίαν καὶ δυνάμεις, δι' ὧν θεραπεύονται παντοιοτρόπως καὶ αἱ τοῦ ὅλου ποικίλαι ἀνάγκαι.

γ') Ὁ ὀργανισμὸς ἔχει ἀνάπτυξιν ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω καὶ αὐξήσει ἐξωτερικῆν.

Ἡ ὀργανικὴ λοιπὸν φύσις τοῦ Κράτους ἀναφαίνεται ὑπὸ τὰς τρεῖς ἄνω σχέσεις, ὡς ἔπεται:

α') Ἐν παντὶ Κράτει ὑπάρχουσιν ἀναγκαίως συννηνωμένα εἰς μίαν ζωὴν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, ἢ θέλησις τοῦ Κράτους καὶ τὰ ἐνεργὰ τοῦ Κράτους ὄργανα. Τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ἡ θέλησις αὐτῆ τοῦ Κράτους εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὸ πνεῦμα καὶ ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ, διαφέροντα τοῦ ἀπλοῦ ἄθροισματος τῶν θελήσεων καὶ διανοημάτων τῶν ἀτόμων. Σῶμα δὲ τοῦ

Κράτους, ἐν ᾧ ἐκδηλοῦται ὅλος ὁ βίος τοῦ λαοῦ, εἶναι αὐτὸ τὸ σύνταγμα μετὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἅτινα πρῆστωσι τὸ ὅλον, καὶ διὰ τῶν νόμων ἐκφράζουσι τὴν θέλησιν τοῦ Κράτους, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, ὅστις κυβερνᾷ, μετὰ τῶν διαφόρων λειτουργῶν καὶ ὑπαλλήλων, οἵτινες διοικοῦσι, μετὰ τῶν δικαστηρίων, ἅτινα ἀπονέμουσι τὴν δικαιοσύνην, μετὰ τῶν πνυτοειδῶν λειτουργῶν τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν οικονομικῶν συμφερόντων, μετὰ τοῦ στρατοῦ τέλος, ὅστις παριστᾷ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Χαρακτῆρ, πνεῦμα καὶ εἶδος ἐκάστου Κράτους ποικίλλονται, ὅπως καὶ παρ' ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος ἐγκρατεῖται οὐσιαστικῶς ἐν τῇ γενναϊόφρονι ἀμίλλῃ τῶν τε λαῶν καὶ κρατῶν, ἐξ ὧν σύγκραται.

β') Ἐν τῷ συντάγματι τοῦ Κράτους ἐκδηλοῦται ὁμοίως ἢ διὰ βρωσις τοῦ πολιτικοῦ σώματος. Πᾶσα λειτουργία καὶ πᾶσα δημοσία συνέλευσις εἶναι ἴδιον μέλος αὐτοῦ, ἔχον ἴδιαν ἐνέργειαν. Ἡ λειτουργία δὲν εἶναι ὅπως ἐν μέρος μηχανῆς τινος, οὔτε ἐκτελεῖ ἀπλῆν τινα μηχανικὴν ἐνέργειαν ὁμοίαν πάντοτε, ὅπως οἱ τροχοὶ ἢ τὰ ἐλατήρια τῆς μηχανῆς. Τοῦναντίον ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἔχει νοερόν τινα χαρακτῆρα καὶ μεταβάλλεται ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ δημοσίου βίου, πρὸς ἰκανοποίησιν τοῦ ὁποίου ὠρίσθη. Ἡ λειτουργία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐμψυχὸς τις, ὡς ὑπηρετοῦσα τῷ βίῳ· διὸ καὶ ὅταν ἡ ζωὴ τὴν ἐγκαταλίπη, περιπέση δὲ αὕτη εἰς ἀσκοπούς τύπους καὶ προσεγγίση τῇ φύσει τῆς μηχανῆς, ἣτις ἀδιακρίτως καὶ ἀπερισκέπτως πρὸς τὰς προκυπτούσας ἰδιοφυσεῖς καὶ μεταβλητὰς σχέσεις ἐξακολουθεῖ ἐργαζομένη μηχανικῶς καθ' ἑδραίους ἐξωτερικοὺς νόμους, τότε καὶ ἡ λειτουργία αὐτῆ διαφθείρεται, τὸ δὲ εἰς μηχανὴν μεταβληθὲν Κράτος φέρεται εὐθὺ πρὸς τὸν ἴδιον ὄλεθρον.

Οὐ μόνον ὁ ἀνὴρ, ὁ τὴν λειτουργίαν ἀσκῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ λειτουργία αὐτῆ ἔχει ἐν ἑαυτῇ ψυχικὴν τινα ἔννοιαν, ἐμψυχὸν τινα ἀρχὴν ἐδρεύουσαν ἐν ἑαυτῇ. Ὑπάρχει χαρακτῆρ τις, πνεῦμά τι τῆς λειτουργίας, ἕπερ πάλιν ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν τινα ἐπὶ τοῦ λειτουργοῦ, ὅστις, ὅπως τὸ ἄτομον ἐν τῷ σώματι, δρᾷ ἐν αὐτῇ. Ἐν τῇ ῥωμαικῇ ὑπατείᾳ ἐνέκειτο θαυμαστὴ τις μεγαλειότης καὶ δύναμις, ἣτις καὶ τὸν ἄσημον ἄνδρα, τὸν ἀναδειχθέντα ὑπατον, ἀνυψοῦσα ἐκραταίου τὰς φυσικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ εἶναι τοσοῦτον ἱερά, ὡς εἰς τὴν δικαιοσύνην καθωσιωμένη, ὥστε αἱ ὑψηλαὶ αὐτῆς ιδιότητες καταπληροῦσι τὴν ψυχὴν καὶ τῶν μαλακωτέρων δικαστῶν, καὶ ἐξεγείρουσιν ἐν αὐτοῖς τὴν ὑπὲρ τοῦ δικαίου μεγαλοφροσύνην. Καὶ μὲν τὸ πνεῦμα τῆς λειτουργίας ἀδυνατεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν τοῦ λειτουργοῦ, οὔτε εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἐξανγκιάσῃ, ὅπως αἱ πράξεις αὐτοῦ ἀνταποκρίνονται πάντοτε καὶ τελείως πρὸς τὴν σημασίαν τῆς λειτουργίας· ἀλλ' ὅμως ὁ λειτουργὸς αἰσθάνεται πάντοτε τὴν ψυχικὴν ἐπίδρασιν τῆς λειτουργίας ἐπὶ τε τοῦ πνεύματος καὶ τῶν

διαθέσεων αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἔχη καθαρὰν τὴν διάνοιαν, δὲν δύναται νὰ παρίδῃ, ὅτι καὶ ἐν τῇ λειτουργικῇ ψυχῇ τις ἐγκαταβίσι, ἣτις ἔχει μὲν μετὰ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ στενὴν τινὰ συνάρειαν καὶ ἀμεσον σύνδεσμον, ἀλλὰ πάντοτε διακρίνεται τῆς προσωπικότητός του καὶ ἐπιῆϊ ταύτη.

γ) Οἱ τε λαοὶ καὶ τὰ κράτη ἔχουσιν ἀνάπτυξιν τινὰ καὶ αὐξήσιν ἰδίαν. Αἱ περίοδοι τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν μετροῦνται καθ' ἡλικίας υπερβαινούσας κατὰ πολὺ τὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· διότι οἱ μὲν ἀνθρώποι ἀριθμοῦσι τὴν ζωὴν κατ' ἔτη καὶ δεκάδας ἐτῶν, τὰ δὲ Κράτη κατ' αἰῶνας ὅλους. Ἐκάστη δὲ πάλιν περίοδος ἔχει τὸν ἰδιόζοντα αὐτῇ χαρακτῆρα, καὶ τοὶ ἡ καθολικὴ ἱστορία λαοῦ τινος ἢ καὶ Κράτους παρίσταται ὡς ὅλον τι συνεχές. Οὕτως ἡ παιδικὴ ἡλικία τῶν λαῶν ἔχει ἄλλον χαρακτῆρα ἢ ἡ ὄριμος, πᾶς δὲ πολιτικὸς ἀναγκάζεται νὰ προσέχη τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν, ἐν ἣ τὸ Κράτος εὐρίσκεται. Καὶ ἐνταῦθα ἀρμόζει ἡ παροιμία καιρὸς παντὶ πράγματι (Ein jedes Ding hat seine Zeit).

Ἄλλὰ παρὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην σπουδαία διαφορὰ ἀποχωρίζει τὸ Κράτος καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὀργανικῶν ὄντων. Ἐνῶ δὴλον ὅτι ὁ βίος τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνέρχεται καὶ κατέρχεται κατὰ βλαβερὰ καὶ περιόδους τακτικάς, ὁ τοῦ κράτους βίος καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ δὲ ἀναπτύσσονται πάντοτε τοσοῦτον κανονικῶς· διότι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας ἢ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἐπιφέρει συχνὰ σημαντικὰς παραλλαγὰς, εἴτε διακόπτουσα, εἴτε πρᾶγουσα αἴφνης τὴν κανονικὴν πορείαν τοῦ Κράτους, εἴτε μάλιστα καὶ καταστρέφουσα αὐτὴν τελείως, καθ' ὅσον ἢ μεγάλοι καὶ μέγα δυνάμενοι ἄνδρες συνεπιλαμβάνονται τοῦ ἔργου, ἢ δεσπόζουσι τὰ ἄγρια τοῦ λαοῦ πάθη. Καὶ ναὶ μὲν αἱ παραλλαγὰὶ αὗται οὔτε τοσοῦτον πολυάριθμοι εἶναι, οὔτε συνήθως τοσοῦτον μεγάλοι, ὥστε νὰ καταργήσωσι τὸν κανόνα. Τοῦναντίον εἶναι αὗται πολὺ σπανιότεραι, ὡς τὰ πολλὰ δὲ καὶ ἀσημέτεραι, ἢ ὅσον φαντάζονται ἐκεῖνοι, οἵτινες παρασύρονται εἰς τὰς σκέψεις των ὑπὸ τῆς ἀμέσου ἐντυπώσεως τῶν ἐκάστοτε γεγονότων. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἀρκούντως σπουδαῖαι, ὅπως καταδείξωσι τὸ μονομερές καὶ ἀνεπαρκές τῆς θεωρίας, ὅτι τὸ Κράτος δῆθεν φυσικῶς μόνον αὐξάνει, καὶ ἀποδώσῃ τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀτομικῆς ἐνεργείας.

6. Ἐνῶ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς τὴν ὀργανικὴν φύσιν τοῦ Κράτους, γνωρίζει ἡμῖν συνάμα, ὅτι τὸ Κράτος δὲν εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ ταπεινῇ βλαβερῇ τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς ἣν κατατάσσονται τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ἀλλ' ἐνήκει εἰς ὑψηλότερον εἶδος. Ἡ ἱστορία παρίστα τὸ Κράτος ὡς ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν τινὰ ὀργανισμόν, ὡς μέγα τι σῶμα, ὅπερ ἰκανὸν εἶναι νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ αἰσθητά καὶ διανοήματα τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἐκφράσῃ ταῦτα διὰ τῶν νόμων, ἢ νὰ πραγματώσῃ ἐν τῇ πράξει· ἐξυγγέλλει τὰς ἠθικὰς ιδιότητας, τὸν χαρακτῆρα ἐκάστου τῶν κρατῶν, καὶ ἀποδίδει

τέλος αὐτοῦ προσωπικότητά τινα, ἣτις πεπρωκισμένη πνεύματι καὶ σώματι ἰδίαν θέλησιν ἔχει καὶ ἐκδηλοῦ.

Ἡ δόξη καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Κράτους ἀνέκαθεν ἐθερμαίνον τὴν καρδίαν τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ ἐνεθουσίαν ταῦτα μέχρις αὐτοθυσίας. Ἐπεὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ὑπερ τοῦ δικαίου τοῦ Κράτους ἐν ἅπασιν τοῖς χρόνοις καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς αὗτοι οἱ κράτιστοι καὶ εὐγενέστατοι προσέφερον ὀλοκαύτωμα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν. Ἀπανταχοῦ δ' ἐλογίσθη ὡς ὁ τιμιώτατος σκοπὸς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὸ νὰ αὐξήσῃ ἕκαστος τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἰδίου Κράτους, ἢ νὰ προαγάγῃ τὴν ἰσχὺν καὶ εὐδαιμονίαν αὐτοῦ. Πάντες οἱ πολῖται ἐν παντὶ χρόνῳ συμμερίζονται τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας τοῦ ἰδίου Κράτους. Πᾶσα λοιπὸν ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς πατρίδος καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ἔρωσ θὰ ἦτο τι ἀκατανόητον, εἰ μὴ ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ φύσει τοῦ Κράτους ἡ ὑψίστη αὐτῇ ἠθικὴ προσωπικότης.

Ἡ ἀνγνώρισις δὲ τῆς προσωπικότητος τοῦ Κράτους εἶναι ἐπίσης ἀπαράιτητος ἐν τῷ δημοσίῳ δικαίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῷ διεθνεί.

Πρόσωπον, ἐν τῇ κυριολεκτικῇ τοῦ δικαίου σημασίᾳ, εἶναι ὄν τι πεπρωκισμένον δι' ἰδίαν θελήσεως καὶ δυνάμενον νὰ ἔχη, ἢ ν' ἀποκτήσῃ, ἢ νὰ δημιουργήσῃ δίκαια. Καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ δὲ δικαίῳ ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἐπίσης σπουδαία, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ. Ἄλλὰ Κράτος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸν καὶ νομικὸν πρόσωπον, τὸ δὲ σύνταγμα αὐτοῦ εἶναι οὕτω κατηρτισμένον, ὥστε τὸ πρόσωπον τοῦ Κράτους νὰ δύναται νὰ σχηματίζῃ καὶ πραγματοῦ ἰδίαν θέλησιν, οὕσαν διάφορον τῆς ἀτομικῆς ἐνὸς ἐκάστου θελήσεως καὶ ἀλλοῖόν τι ἢ τὸ ἀθροισμα τῶν ἀτομικῶν θελήσεων.

Ἄληθῶς εἶπεῖν, ἡ προσωπικότης τοῦ Κράτους ἀνεγνωρίσθη μόνον ὑπὸ ἐλευθέρων λαῶν, μόνον δὲ παρὰ τῷ πεπολιτισμένῳ Κράτει δρᾶ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, ἐν ᾗ ἐν τῇ κατωτάτῃ κλίμακι τῆς πολιτικῆς μορφώσεως ὁ ἡγεμὼν μόνος προϊστάται, καὶ μόνος οὗτος εἶναι πρόσωπον, τὸ δὲ Κράτος ἀπλοῦν κτῆμα τῆς προσωπικῆς του κυριαρχίας.

7. Ὅμοίως ἔχει καὶ περὶ τοῦ ἄρρενος χαρακτῆρος τοῦ νεωτέρου Κράτους, ὅστις ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θηλυτῆ χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας. Θρησκευτικὴ τις κοινότης δύναται νὰ ἔχη πάντας τοὺς ἄλλους χαρακτῆρας τοῦ Κράτους, καὶ ὅμως νὰ μὴ ἦναι Κράτος, μήτε νὰ θέλῃ νὰ γείνη, ἀκριβῶς διότι δὲν κυβερνᾷ αὐτὴ ἑαυτὴν ἐν ἐπιγνώσει καὶ ἀνδρικῶς, οὔτε δρᾶ ἐλευθέρως ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῇ μόνον τῷ θεῷ καὶ νὰ ἐκπληροῦ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῆς καθήκοντα.

Ἐὰν συνοψίσωμεν νῦν τὰς ἐκ τῆς ἱστορίας ἐξηγημένας παρατηρήσεις ταύτας, δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν τὴν γενικὴν τοῦ Κράτους ἔνοιαν οὕτως: Κράτος ἐστὶ σύνολον ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν ὀρισμένῃ χώρᾳ συνδέονται, ὡς κυβερνῶντες καὶ κυβερνῶμενοι, εἰς προσωπικότητα ἠθικῶς ὀρ-

γανικὴν καὶ ἀνδρικήν. Ἡ συντομώτερον εἰπεῖν: Κράτος ἐστὶ τὸ πολιτικῶς ὀργανισμένον πρόσωπον τοῦ λαοῦ ἐν ὀρισμένῃ χώρᾳ.¹

* *
*

1 Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς οἱ διάφοροι λαοὶ ἀπεκάλουν τὸ Κράτος. Οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς λέξεως πόλις ἐσημαῖνον τὸ τε ἄστυ ἢ πόλιν καὶ τὸ Κράτος, ὑποδεικνύοντες οὕτως, ὅτι ὡς πρὸς αὐτοὺς ἡ πόλις εἶναι ἡ βῆσις τοῦ Κράτους καὶ τὸ ὄριον ὅπερ τὸ καθορίζει. Καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ δὲ ἔκφρασις Civitas ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀστούς πόλεως τινος, ὡς τὸν πυρῆνα τοῦ Κράτους, ἀλλ' ἔχει προσωπικώτερον χαρακτῆρα ἢ ἡ ἑλληνικὴ λέξις πόλις, καὶ εἶναι ἀρμολιωτέρα, ὅπως περιλάβῃ ἐν ἑαυτῇ μεγαλείτερα πλήθη λαοῦ. Καὶ ἡ λέξις civilisation (πολιτισμός), παραγομένη ἐκ τοῦ εἰς τὸ Κράτος ἀποδομένου ὀνόματος, ἀγορεύει ὑπὲρ τῆς ὕψλης ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, καὶ πρακτικῶς συμπίπτει μετὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ πραγματώσεως τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ἡ ἄλλη ῥωμαϊκὴ ἔκφρασις res publica εἶναι ἔτι ὕψλοτέρα, καθ' ὅσον ἰδίως προϋποθέτει ὄχι τὴν μεταξὺ ἀστών πόλεως τινος σχέσιν, ἀλλὰ λαὸν τινα (res populi) καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἐννοίαν τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν ἡ λέξις res publica δὲν ἀποκλείει τὴν μοναρχίαν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρμολίζει εἰς τὰ δεσποτικὰ Κράτη.

Ἡ λέξις Stat (stato, état, state) ὑπερίσχυεν ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις ὄχι μόνον παρὰ τοῖς ῥωμαϊκοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς γερμανικοῖς λαοῖς. Συμπλήρωμα ἄσμιον καθ' ἑαυτὴν (ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἐσημαίνει κατάστασιν τινα ὁποιαδήποτε, καὶ ἀναμφιβόλως τὴν συμπληροῦν τότε λέγοντες status rei publicae, ὅπως τὴν συσχετίσωσι πλησιέστερον μετὰ τοῦ Κράτους), ἡ λέξις αὕτη κατέστη ἡ μάλλον γενικὴ ἔκφρασις, ἢ μάλλον ἀπηλλαγμένη ἄλλης ἐννοίας καὶ ἡ ἥττον ὀποκειμένη εἰς ἀπατήλας διαφορήσεις. Καὶ τοι δεικνύει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔδρατον καθεστὸς, ὄχι ἥττον καὶ ἡ ἐννοία αὕτη περιέπεσεν εἰς ἀχρησίαν, ἢ δὲ λέξις δὲν σημαίνει πλέον τὴν καθεστῶσαν τάξιν, ἢ τὸ ὑπάρχον σύνταγμα (πολιτεία), ἀλλὰ μάλλον τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ ἐπιζήσῃ καὶ μετὰ τὴν πλήρη μεταλλαγὴν τοῦ εἶδους τῆς κυβερνήσεως.

Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ νεώτεροι ἐκφράσεις ἔχουσι στενὴν σημασίαν, οἷον ἡ μεγαλοπρεπὴς λέξις Reich (αὐτοκρατορία), ἣτις ἀρμολίζει εἰς μεγάλα μόνον Κράτη ὀργανισμένα μοναρχικῶς καὶ περιλαμβάνοντα μάλιστα πολλὰς χώρας, σύντεταγμένας καὶ ταύτας ὀπωκίδηποτε ἀνεξαρτήτους.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἐννοίᾳ συμπίπτει μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς λέξεως imperium καὶ τῆς γαλλικῆς empire συνεμφανισθῶν τὴν καίσαρικὴν ἢ κυριαρχίαν. Ἡ λέξις Land εἶναι ἥττον εὐρετα, σημαίνουσα κυρίως μὲν τὴν ὑπαίθρον, εἶτα δὲ πᾶσαν τὴν χώραν Κράτους τινός, καὶ συνεκδοχικῶς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἐδράζον Κράτος. Εἶναι δὲ ἡ λέξις αὕτη καὶ τὸ φυσικῶς ἀντίθετον τῆς ἑλληνικῆς λέξεως πόλις: διότι ἐκεῖνη μὲν θεμελιῖσθαι τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ, αὕτη δὲ ἐπὶ τῆς πόλεως. Ἐπι στενωτέρα, ὡς ἐκ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ ἄστυ, ἀλλ' ὕψλοτέρα καὶ θειοτέρα ἕνεκα τῶν προσωπικῶν καὶ κληρονομικῶν δεσμῶν, ἅτινα συνδέουσι τὰ ἄτομα μετὰ τοῦ Κράτους, εἶναι τὸ ὄρατον ὄνομα τῆς πατρίδος, δι' ἣς εἰκονίζεται μετὰ τοσοῦτου αἰσθημάτων καὶ λαμπηθόνος ὁ διάπυρος ἔρωσ καὶ ἡ εὐσέβεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ ζῶσαν ἐνότητα, εἰς τὴν ὅποιαν σύσσωμος ἀνήκει, μετὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας συνδέεται ἡ ἰδία αὐτοῦ ὑπαρξίς, καὶ ὑπὲρ ἧς μεγίστην τῶν τιμῶν ἠγεῖται τὸ τὴν ἰδίαν ζωὴν θυσιάσαι.*

Κατέδειξα ἐγγυτέρω ἐν ταῖς ψυχολογικαῖς μελέταις περὶ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ξικολογίας (Psychologische Studien über Stat und Kirche. Zurich 1845) τὸν ἄρρενα χαρακτῆρα τοῦ Κράτους. Ἡ γαλλικὴ ἔκφρασις L'Etat c'est l'homme δὲν σημαίνει ἀπλῶς, ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐν μεγάλῳ, ἀλλὰ συνάμα ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐν συνόλῳ, ὡς ἡ Ἑκκλησία εἰκονίζει τὸν θῆλον χαρακτῆρα ἐν συνόλῳ, ἥτοι τὴν γυναῖκα.

* Εὐρπίδος ἐν Φοινίσσαις (στ. 360):

... ἀλλ' ἀναγκάως ἔχει
πατρίδος ἔραν ἅπαντας: ὅς δ' ἄλλως λέγει,
λόγοις χαίρει, τὸν δὲ νοῦν ἑκεῖσ' ἔχει.

Σίλλερ ἐν Γουλιέλμῳ Τέλλῳ: Τὴν πατρίδα, τὴν φιλάτην ἐναγκαλισθητὴ ταύτης ἔχου ἀπρίξ μεθ' ὅλης τῆς καρδίας σου. Ἐν αὐτῇ εὐρηγνται αἱ ἰσχυραὶ ρίζαι τῆς δυνάμεώς σου: ἐκεῖ, ἐν τῇ ἐννίῳ γῆ, μένεις μόνος.

Ἰκανοποιεῖται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ μόνης τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, ὡς ἀποδεικνύεται αὕτη ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως τῶν διαφορῶν Κρατῶν;

Ἀρέσκεται μὲν ἡ ἱστορικὴ σχολὴ νὰ δοξάζῃ ὅτι τὸ Κράτος εἶναι τὸ σῶμα τῆς ὀλομελείας τοῦ λαοῦ, διότι παράγει αὐτὸ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἔθνους, καὶ τὸ περιορίζει ἐντὸς τοῦ ἔθνους: ἀλλ' ἡ φιλοσοφικὴ γνώσις δὲν ἰκανοποιεῖται τοσοῦτον εὐχερῶς ὑπὸ θεωρίας τοιαύτης. Ζητοῦσα βαθύτερον λόγον, εὐρίσκει ἐν τῇ ἀνθρώπινῃ φύσει τὴν προδιάθεσιν ὑπὲρ τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἤδη ἐξήνεγκε τὴν γόνιμον ἐκείνην ἀλήθειαν εἰπών, ὅτι ὁ ἀνθρώπος φύσει πολιτικὸν ζῷον: διότι δὲν καθιστᾷ ἡ ἐθνικὴ ἰδιότης τὸν ἀνθρώπον ἰκανόν, ὅπως συνταχθῇ εἰς Κράτος καὶ ἔχῃ ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ κοινὴ ἀνθρωπίνη φύσις. Ἐρευνῶντες δὲ περαιτέρω τὸν ὀργανισμὸν τῶν διαφορῶν Κρατῶν ἀνακκλύπομεν, ὅτι τὰ οὐσιώδη ὀργανα αὐτοῦ εἶναι ὅμοια παρὰ τοῖς διαφορωτάτοις τῶν λαῶν. Πανταχοῦ ἀναγνωρίζομεν κοινόν τινα καὶ ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, πρὸ τοῦ ὁποῖου οἱ ἰδιαιτέροι ἐθνικοὶ τύποι φαίνονται ὡς ἀπλατὴ παραλλαγὰ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἡ ἐννοία τέλος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν αὐτάρχης οὔτε πλήρης, ἀλλὰ δεικνύει καθ' ἑωτερικὴν ἀνάγκην τὴν ὕψλοτέραν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος, ἣς μέλη εἶναι οἱ λαοί. Πῶς ἠδύνατο λοιπὸν νὰ θεμελιωθῇ τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μείζων ὀλομέλεια τῆς ἀνθρωπότητος, ὑφ' ἣν ὑπάγεται ὁ λαός; Καὶ ἂν ἡ ἀνθρωπότης ἦναι πράγματι ἐν ὄλον, ἂν ἐμπνέηται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κοινοῦ πνεύματος, πῶς νὰ μὴ ἀγωνίζηται ὑπὲρ τῆς σωματοποιήσεως τῆς ἰδίας οὐσίας, ἥτοι εἰς τὸ νὰ καταστῇ Κράτος;

Τὰ Κράτη λοιπὸν, τὰ συγκείμενα ἐξ ἑνὸς ἔθνους, ἔχουσι σχετικὴν μόνον πραγματικότητα καὶ ἀξίαν: ὁ δὲ φιλόσοφος δὲν δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὑψίστης τοῦ Κράτους ιδέας. Τὸ καθ' αὐτὸν Κράτος εἶναι ἀνθρώπινος ὀργανισμός, ἀνθρώπινον πρόσωπον. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῷ Κράτει ζῶν, δέον νὰ ἔχῃ καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, διότι πνεῦμα καὶ σῶμα συνυπάρχουσι καὶ συνηνωμένα ἀποτελοῦσι τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ τῷ μὴ ἀνθρωπίνως ὀργανισμένῳ σῶματι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν δύναται πράγματι καὶ νὰ ζήσῃ. Τὸ σῶμα λοιπὸν τοῦ Κράτους πρέπει νὰ ἦναι ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἐπομένως δὲ τέλειον Κράτος εἶναι ὅμοιον πρὸς σωματικῶς ὀρατὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ παγκόσμιον Κράτος ἢ ἡ παγκόσμιος αὐτοκρατορία εἶναι τὸ ἰδανικὸν τῆς προοδευτικῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἀνθρώπος ὡς ἄστυ καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὡς ὄλον, ἰδοὺ οἱ ἀρχέγονοι καὶ αἰώνιοι πόλοι τῆς δημιουργίας. Ἐπ' αὐτῶν βασιζέται τελικῶς ἡ διάκρισις μετὰ τὸ ἰδιωτικὸν καὶ δημοσίον δικαίου. Καὶ ἀναστρέφεται μὲν εἰσέτι

ἡ κοινὴ τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησις ἐν ὄνειροις, οὐσα συγκεχυμένη πολ-
λαχῶς, οὐδ' ἀφυπνίσθη μέχρι σήμερον τελείως· διὸ καὶ δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι
ἡ ἀνθρωπότης ν' ἀναπτύξῃ τὴν ὀργανικὴν αὐτῆς ὑπαρξίν, μόνον δὲ οἱ μέλ-
λοντες αἰῶνες θὰ ἐπίδωσι πραγματοποιούμενον τὸ παγκόσμιον Κράτος.
Ἄλλ' ὅμως ὁ πόθος τοιαύτης ὀργανισμένης κοινωνίας πάντων τῶν λαῶν
ἐξεδηλοῦτο ἤδη κατὰ καιροὺς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, τῇ μέχρι σήμε-
ρον· ὁ δὲ πεπολιτισμένος εὐρωπαϊκὸς κόσμος στρέφει νῦν ἀτενῶς τὸ βλέμμα
πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν.

Ἀληθές, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι αἱ γινόμεναι πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ
παγκοσμίου Κράτους ἀπέτυχον ἐπὶ τέλους· ἀλλὰ δὲν ἐπεται ἐντεῦθεν, ὅτι
ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ Κράτους εἶναι ἀνέφικτος, ὅπως δὲν εἶναι ἀνέφικτος,
καὶ περ μὴπω ἐπιτευχθεὶς, καὶ ὁ σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἥτις
τρέφει τὴν ἐλπίδα τοῦ περιλαβεῖν ποτε ἐν ταῖς κόλποις αὐτῆς σύμπασαν
τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅπως ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία δὲν δύναται ν' ἀποτάξῃ
ἀφ' ἑαυτῆς τὴν πίστιν τοῦ ν' ἀποβῇ παγκόσμιος, οὕτω καὶ ἡ πολιτικὴ δὲν
δύναται νὰ παραιτηθῇ τῶν ἀγώνων, τῶν ὑπὲρ τῆς ὀργανώσεως συμπάσης
τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἰδέα λοιπὸν τῆς παγκοσμίου ἐκκλησίας ἀνταποκρί-
νεται ἐν τῇ πολιτικῇ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ παγκοσμίου Κράτους.

Αὕτῃ ἡ ἱστορία, μελετωμένη ἀνευ προκαταλήψεων, δεικνύει μεθ' ἑαυτῆς
σαφηνείας τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀγούσαν ὁδὸν καὶ προφυλάττει
συνάμα ἀπὸ τῶν ἀποπλανήσεων, εἰς ἃς ἐνέπεσε καὶ αὕτῃ ἡ πολιτικὴ με-
γαλοφυΐα, ὅτε κατετόλμησε καὶ ἀπεπειράθη νὰ πραγματοποιήσῃ λίαν
πρᾶως τὸ παγκόσμιον Κράτος.

Ἀφ' οὗτου ἐν Εὐρώπῃ τὸ πρῶτον ἀφυπνίσθη ἡ περὶ τοῦ Κράτους συνεί-
δησις τῶν ἀνθρώπων, πᾶσα περίοδος ἱστορικῆ κατετόλμησε καὶ νέαν τινα
ἀπόπειραν πρὸς πραγματοποίησίν του.

Καὶ πρῶτος Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας. Ἐν ταῖς ἑκατονταπλοῖς γάμοις, τοῖς
ἐν Σούσοις, παρέστησε πρὸ τοῦ κόσμου¹ τὴν εἰκόνα τῆς ἰδέας αὐτοῦ, ἐβου-
λήθη δὴλα δὴ νὰ συζεύξῃ τὸ ἀρρενωπὸν τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα μετὰ τῆς
γυναικείας αἰσθηματικότητος τῶν Ἀσιατῶν. Δύσιν καὶ Ἀνατολῇ ἔμελλον
νὰ συζευχθῶσι καὶ ἀναμιχθῶσιν, ἐκ δὲ τῆς συμμιξεως ταύτης ἀμφοτέρων,
ὡς ἐν «*ἐρωτικῇ κύλικι*», ἔμελλε νὰ προέλθῃ νέα ἀνθρωπότης, ἥτις ν' ἀπαρ-
τίσῃ ἐν μέγα, θεῖον ἅμα καὶ ἀνθρώπινον Κράτος, καὶ νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ
τελείαν ἑκατοποίησιν. Οὕτως ἀληθῶς ἐφαντάζετο ὁ Ἀλέξανδρος τὸν πο-
λιτισμὸν τῶν μελλόντων αἰώνων, τὰ δὲ σπέρματὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας
ἐβλάστησαν εὐθάλῃ ἐν τῇ ἐκχερσωθείσῃ γῆ τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ἂν ἡ πρώτη
αὕτη μεγαλοπρεπὴς ἀπόπειρα εἰς τὸ ἰδρῶσαι παγκόσμιον κράτος δὲν ἔσχεν
ὑπόστασιν διαρκῆ, ἀλλ' ἐναυάγησεν ἀνεπανορθῶτως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

δορυκτῆτορος ἐκείνου, δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἀποτυχία εἰς μόνου τοῦ
πεπρωμένου τὰς ὀληθρίας περιπετείας, τὸ ὁποῖον ἀφήρησας τὸν ἰδρυτὴν
τοῦ νέου καὶ παγκοσμίου Κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ζωῆς, πρὶν ἢ ριζοβολή-
σασιν οἱ νέοι καὶ πανθενωτικοὶ θεσμοί, καὶ πρὶν ἢ ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια
ὑπὲρ τῆς διαδοχῆς τῆς κυριαρχίας· διότι αὕτῃ ἡ παρὰ φύσιν ἀνάμιξις δύο
ἀντιθέτων στοιχείων κατεσκήζε τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ θεμελιώδης ἰδέα δὲν
εἶχεν ἐνάργειαν ἐπαρκῆ.

Αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι κατέστησαν συγκεχυμέναι ἕνεκα τῆς ἀναμιξεως. Ἡ
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρᾳ καὶ ἀνθρωπίνῃ ἀποψίς τοῦ Κράτους δὲν ἦτο
δυνατὸν νὰ συνδυασθῇ μετὰ τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας τῶν Περσῶν περὶ τῆς
θειότητος τῆς βασιλείας. Ἡ μακεδονικὴ μοναρχία δὲν ἠδύνατο νὰ ἦται
ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀσιατικῇ θεοκρατία. Ἄσμενοι μὲν ἐπίστευον οἱ Ἀνατο-
λίται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτον υἱὸς τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι
δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσπάζωνται τὸ δόγμα τοῦ ἀποδίδειν τῷ ἑξ ἀνθρώπων
μονάρχῃ θεῖον τιμῆν.

Καὶ οἱ λαοὶ περιέπεσαν εἰς ἀληθῆ κυκεῶνα. Ἀπήλλαξε μὲν ἡ ἑλληνικὴ
παιδεία καὶ ὁ πολιτισμὸς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἀπὸ τῶν αὐστηρῶν θε-
σμῶν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ περιορισμοῦ, ἀλλ' ἐνήργησε μᾶλλον
εἰς ἀποσύνησιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἢ πρὸς δημιουργίαν νέου τινός. Ἡ
θεοποίησις τοῦ ἀνθρώπου παρηγκώνισε τὸ σέβας πρὸς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς,
ἡ δὲ εἰς ὑλικότητα περιπεσοῦσα ἀγωγὴ τῶν Εὐρωπαϊῶν συνήργησεν εἰς τὸ
νὰ ἐκνεύριση τελείως τὴν Ἀνατολήν.

Διαρκέστερον καὶ ἐμμονώτερον ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμα ἡ τῶν Ῥωμαίων
ἀπόπειρα τοῦ κατακυριεῦσαι τοῦ κόσμου. Ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξε
παγκόσμιος. Σύμπας ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἠσθένετο ἑαυτὸν προωρισμένον νὰ
ἐκτείνῃ ἐφ' ὅλην τὴν γῆν τὴν περὶ τοῦ Κράτους ἰδέαν του καὶ νὰ ὑποτάξῃ
εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικυριαρχίαν πάντας τοὺς λαοὺς. Τὸ ἀνδρικὸν σθένος
καὶ ἡ σιδηρᾶ ἰσχὺς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος κατενίκησαν τὰ πολυκρίθμα
ἔθνη, ἅτινα ἐτόλμησαν ν' ἀντιταχθῶσι πρὸς τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ πο-
ρείαν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἦδη τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος μετὰ τῶν ἀκάμπτων θε-
σμῶν του ἐπωκοδομήθη ἐφ' ἐδραίων βάσεων κατὰ τὰς τρεῖς τοῦ κόσμου
ἡπείρους. Ὁ μέγιστος τῶν Ῥωμαίων, Ἰούλιος Καῖσαρ, κατέλιπεν ὡς κλη-
ροδότημα τοῖς μεταγενεστέρους τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐν αὐτῇ
ἰδρυσεν τὴν ἀρχὴν, ἥτις, ῤηγνύουσα τοὺς φραγμοὺς τῶν ἐθνῶν περιλαμβάνει
τὸν κόσμον.

Ἄλλὰ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἔργον κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς παγκοσμίου
ἱστορίας. Δὲν ἐβασίλευσε ἐπὶ τῆς μίξεως τῶν λαῶν, ὡς τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου,
ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐξοχωτέρας γύσεως ἐνὸς λαοῦ, ὅστις ἠθέλε νὰ ἐντυπώσῃ ἐπὶ
τῆς ἀνθρωπότητος τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἥτοι νὰ ἐρωματίσῃ τὸν
κόσμον. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ριζικὸν κακὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀποπειρας· διότι

¹ «Rex terrarum omnium ac mundi.» Justin. XII. 16. Laurent, hist. du Droit
des Gens. II. 5. 262.

οὐδὲν ἔθνος εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον μέγα, ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ν' ἀποπνίξῃ πάντα τὰ λοιπὰ ἔθνη ἐντὸς τῆς ἀγκάλης αὐτοῦ. Ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία προσήρξατο κατὰ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ νεκροῦ καὶ σφριγῶντος γερμανικοῦ ἔθνους, μὴ δυνηθεῖσα δὲ νὰ τὸ καταδικμάσῃ, κατέπεσε μετὰ μακρῶν αἰῶνων ἀγῶνας ὑπὸ τὰς ἐφόδους αὐτοῦ.

Ἐκτοτε ἡ περὶ παγκοσμίου κράτους ἰδέα δὲν ἀνέτειλε μὲν ποτε μετὰ τοσαύτης ἀγῆλης ἐν τῷ πολιτικῷ δρίζοντι, ἀλλ' ὅμως καὶ οὐδέποτε ἀπεσβέσθη τελείως. Ὁ γερμανικὸς ἔμψυχος καὶ ῥωμαϊκὸς μεσαιῶν ἀπεπειράθη αὐθις νὰ πραγματοποιήσῃ ταύτην κατ' ἴδιον τρόπον, πρῶτον μὲν ἐν τῇ *φραγκικῇ μοναρχίᾳ*, εἶτα δὲ ἐν τῇ *ρωμαϊκῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ*, μετὰ μικροτέρων μὲν ἀληθῶς ἀναλογιῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνευ σπουδαίων προόδων ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας. Διότι δὲν προέκειτο πλέον περὶ ἰδρύσεως αὐτοκρατορῆς παντοδυνάμου καὶ ἀπολύτου, ὥστε νὰ δεσπόζῃ παντοιοτρόπως καὶ ἀφ' ὅλων τῶν ἀπόψεων τοῦ κοινοῦ βίου, ἡ δὲ μεγάλη μεταξὺ Κράτους καὶ Ἐκκλησίας ἀντίθεσις, ἡ τοσοῦτον μεγάλη συνεπαγαγούσα συνεπειὰς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, εἶχεν ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκαλυφθῆ ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ Κράτος ἀπέστη τοῦ καθυποτάξαι καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ἀτόμων εἰς τοὺς θεσμούς. Ἀνεγνώριζεν, ὅτι παρ' αὐτῷ ὑπάρχει καὶ θρησκευτικὴ τις κοινωνία ἔχουσα ἴδιον νόμον ζωῆς, πρὸς δὲ καὶ αἰσθητὸν σῶμα διάφορον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Κράτους καὶ κατ' οὐσίαν αὐθόπαρκτον. Ἀλλὰ τοιοῦτοτρόπως ἠγείρετο φραγμὸς, ὅστις ἐκώλυε τὸ Κράτος ἀπὸ τοῦ νὰ καταστῇ παντοδύναμον, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας τὸν θρησκευτικὸν βίον. Καὶ ναὶ μὲν, ἡ μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ Κράτους σχέσις δὲν διευκρινήθη τότε τελείως, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἀπηλλάγη τῆς αὐθιχειρίας τοῦ Κράτους, ἦτοι ἡ αὐθεντία τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἐξήρτατο πλέον ἐξ ἐκείνου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ αὐτοκρατορία δὲν ἔμελλε ν' ἀπορροφήσῃ οὔτε νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς διαφόρους λαούς, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ πᾶσι τούτοις εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην. Ὁ ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ὁ ἀπόλυτος κύριος ὅλων τῶν λαῶν ἀλλ' ὁ ἐννομος προστάτης τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐσαφηνίσθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας, δι' ἣν ἐνεθουσία ἀνὴρ πολιτικός, οἷος Φριδερίκος δ' Β',¹ καὶ φιλόσοφος, οἷος ὁ Δάντης.² Ἡ μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορία περιελάμβανε μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν οὐσιωδῶς αὐθιπαρκτων, ἅτινα ἦσαν μὲν πάντα

συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα καὶ ὑποτεταγμένα κατὰ τύπους τῷ αὐτοκράτορι, ἀλλὰ περὶ πάσας τὰς οὐσιώδεις σχέσεις ἦσαν ἀνεξάρτητα καὶ ἔζων βίον ἴδιον καὶ αὐτόβουλον. Καὶ αὐτὴ ἡ ποικιλία τῶν λαῶν καὶ φυλῶν ἐτύγγανε κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐξαιρέτου εὐνοίας καὶ προστασίας· ἀλλ' ὅ,τι ἦτο καθ' ἑαυτὸ πρόοδος ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ παγκοσμίου Κράτους, αὐτὸ τοῦτο ἦγαγεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν, διότι ἐπεδιώκετο μονομερῶς. Ἡ πρὸς διαχώρισιν δρμη ἦτον ἰσχυροτέρα τῆς φορᾶς πρὸς τὴν ἐνότητα. Τὸ σχίσμα τῶν ἐθνικοτήτων καὶ ἡ ἀντίθεσις τῶν γλωσσῶν διήρσατο τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ διέσχισε τὴν παγκόσμιον μοναρχίαν τῶν Φράγκων εἰς δύο. Ἡ γλιτσωρὰ πεπρωκισμένη γερμανικὴ βασιλεία καὶ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων καὶ δουκῶν. Ἡ κεντρικὴ ἐξουσία παρὰ Γερμανοῖς ἐστερεῖτο κεντρικῆς βάσεως, δι' ἣ καὶ ἡ περιφέρειαι κατέστη ἐπικρατεστέραι, ἡ δὲ αὐτοκρατορία ἐξηρθῶθη. Ἡ ἀπόπειρα λοιπὸν ἀπέτυχε καὶ πάλιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀφῆκε τοῖς μεταγενεστέροις διδάγματα ἀξιοσημείωτα.

Κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα Ναπολέων ὁ Α' ἐπεχείρησε νὰ ζωογονήσῃ πάλιν τὴν ἐπὶ μακρὸν λησμονηθεῖσαν ἰδέαν τῆς παγκοσμίου μοναρχίας. Καὶ τὸ μὲν σφάλμα τοῦ μεσαιῶνος ἀπέφυγε, προνοήσας πρὸ πάντων περὶ κεντρικῆς ἐξουσίας ἰσχυρᾶς καὶ βαθείας, ἀλλὰ δὲν διεφύλαξε μετὰ τῆς δεύσεως ἐπιμελείας τὰς ἀληθεῖς προόδους τοῦ μεσαιῶνος· διότι μικρὸν ἐμερίμνησε περὶ τῶν ξένων ἐθνικοτήτων, οὕτω δὲ ἐπισθοδρόμησε πάλιν ἐπὶ τῆς οἰκῆς, ἐφ' ἣς προέβησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τοι ἐβάδιζε πρὸς τὰ πρόσω ἡπιώτερον ἐκείνων. Ἦθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν *Εὐρώπην* εἰς ἓν μέγα διεθνὲς καὶ γενικὸν Κράτος, συνηθρωμένον ἐξ ἰδιαιτέρων κρατῶν. Ἡ αὐτοκρατορία ἔπρεπε ν' ἀνήκῃ τῷ γαλλικῷ ἔθνει, ὅπερ θὰ κατεῖχε τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ οἰκογενεῖᾳ τῶν λαῶν. Ἠλπίζεν, ὅτι θὰ ἐπραγματοποιούσῃ ἐν μιᾷ γενεᾷ ὅ,τι οἱ Ῥωμαῖοι κατῴρθωσαν μετὰ αἰῶνας μακρούς. Ἀλλὰ δὲν ἴσχυσε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ σχέδιά του, ὅχι βεβαίως, τὴν φορᾶν ταύτην, διὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους· διότι τοῦτο καὶ περ ἀχθόμενον ἐπὶ τῇ γαλλικῇ κυριαρχίᾳ, ὑπετάχθη ὅμως εἰς τὴν Ναπολεόντειον διαρρόθμισιν, ἀπογνωσθὲν μὲν περὶ τῆς ἰδίης πατρογονικῆς αὐτοκρατορίας, ἀθυμοῦν δὲ ἐπὶ τῇ καταστάσει τῆς πατρίδος. Μόνον τὰ δύο γερμανικὰ Κράτη, ἡ μεζιζόνων ὀρεγομένη Πρωσία καὶ ἡ εὐρεῖα καὶ λαοπληθὴς Αὐστρία, ἡ μὲν φοβουμένη περὶ τῆς ἰδίης ὑπάρξεως, ἡ δὲ αἰσθανομένη ἑαυτὴν ἀξίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίας, ἐζήτησαν δι' ἐπανειλημμένων πολέμων νὰ καταβάλωσι τὴν γαλλικὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ κατενικήθησαν ὑπὸ τοῦ μεγαλοφουοῦς πολιτικοῦ καὶ στρατάρχου. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων δὲν κατέβαλε καὶ τὴν ἀντίστασιν τῆς Ἀγγλίας, παρ' ἣ ἦτο συνηνωμένον μέγα ἱστορικὸν καὶ ἐθνικὸν αἶσθημα μετὰ τῶν γερμανικῶν περὶ ἐλευθερίας ἰδεῶν, οἱ δὲ ἡμιβάραροι Ῥῶσοι ὑπεχώρησαν μὲν ἠττημένοι εἰς τὰς στέππας αὐτῶν,

1 Friderici Constit. Regni Siculi I. 30. «Oportet Cæsarem fore iustitiæ patrem et filium, dominum et ministrum; patrem et dominum in edendo iustitiæ et editam conservando: sic et in venerando iustitiæ sit filius et in ipsius copiam ministrando minister.»

2 Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ περὶ Μοναρχίας ἐκθεάζει τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐν δὲ τῇ θεῖᾳ Κωμωδίᾳ ἐξυμνεῖ τὸν αὐτοκράτορα ὡς τὴν κορυφὴν τῆς θείας τάξεως τοῦ κόσμου. Πρὸς Wegeler, Dante's Leben und Werke. Jena 1852.

ἀλλὰ δὲν ὑπετάχθησαν. Οἱ Γάλλοι δὲν ἀντέσχον ἐν τῇ δυσπραγίᾳ, ὅτε καὶ αὖθις συνησπίσθη κατ' αὐτῶν ἡ Εὐρώπη. Ἡ ναπολεόντειος λοιπὸν ἰδέα ἀπέτυχε διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίαις, δι' ἃς πρότερον καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ. Οἱ μὲν λοιποὶ λαοὶ ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους ὑπὸ τῆς παγκοσμίου μοναρχίας, καὶ οὔτε ἐξησφαλισμένους, οὔτε ἰκανοποιουμένους ὑπὸ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ τόσην ἰσχύν, ὅση ἀπῆρτετο, ἵνα εἰς τὸ διηνεκὲς ὑποτάξῃ ἐκεῖνους.

Ἐν τοσούτῳ ὁ ἀήττητος χρόνος ἐργάζεται καὶ αὐτὸς ἀδικλείπτως, ἵνα φέρῃ τοὺς λαοὺς ἐγγύτερον πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐξεγείρῃ τὴν παγκόσμιον συνειδήσιν περὶ τῆς κοινότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ φυσικὴ προπαρασκευὴ πρὸς κοινὴν τινα διοργάνωσιν τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ ὅτι αἱ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀνκαλύψεις καὶ τὰ πολυάριθμα νέα μέσα τῆς συγκοινωνίας πανταχόθεν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅτι σύμπασα ἡ ἐπιστήμη τῶν νεωτέρων χρόνων ἀκολουθεῖ τὴν ὠθησιν ταύτην, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ κατὰ μέρος ἔθνη, ὀφείλεται ἡ ἀπομάκρυνσις τοσούτων κωλυμάτων καὶ φραγμῶν, οἵτινες παρενέπιπτον μεταξὺ τῶν λαῶν. Καὶ σήμερον ἤδη αἰσθάνεται σύμπασα ἡ τῆς Εὐρώπης ἀνθρωπότης πᾶσαν δικτάραξιν προσγενομένην ἐκάστῳ τῶν λαῶν — αἰσθάνεται αὐτὴν ὡς κακὸν τοῦ; πᾶσι κοινόν, ὅτι δὲ συυβαίνει ἐν τοῖς ἀκροτάτοις ὀρίοις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σώματος ἐξεγείρει ἐκ τοῦ παρραχρήμα τὸ διάφορον ἀπάντων μέχρις ἐγκάτων. Τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα στρέφει ἤδη τὰ βλέμματὰ αὐτοῦ πρὸς σύμπασαν τὴν γηίνην σφαῖραν, ἢ δὲ ἀρικνὴ φυλὴ αἰσθάνεται ἑαυτὴν προωρισμένην, ὅπως ῥυθμίτῃ τὰ τοῦ κόσμου.

Δὲν προσέβημεν εἰσέτι ἕως ἐκεῖ· ἀλλὰ, τό γε νῦν ἔχον, ἐλλείπει ὄχι τόσον ἡ θέλησις καὶ ἡ δύναμις, ὅσον ἡ ὠριμότης τοῦ πνεύματος. Τὰ μέλη τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας τῶν λαῶν γνωρίζουσιν ἰκανῶς τὴν ἑαυτῶν ὑπεροχὴν ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς λαοὺς, ἀλλὰ δὲν ἐσκαφηνίσθη εἰσέτι ἡ μεταξὺ αὐτῶν τούτων σχέσις καὶ ἀναφορά. Τότε μόνον θὰ κατορθωθῇ τι ὀριστικὸν ἐπὶ τέλους, ὅταν ὁ φωτεινὸς λόγος ὀρίσῃ τὰ περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ λαοὶ ἦναι ἕτοιμοι, ὅπως τὸν ἀκούσωσι.

Μέχρις ἐκεῖνου τοῦ χρόνου τὸ παγκόσμιον βασίλειον θὰ ἦναι ἰδέα ἐπιδικωμένη ὑπὸ πολλῶν, καὶ ὑπ' οὐδενὸς δυναμένη νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἀλλ' ὡς ἰδέαν τοῦ μέλλοντος δὲν πρέπει νὰ τὴν παρίδῃ ἡ ἐπιστήμη ἢ περὶ τῶν γενικῶν τοῦ Κράτους ἀρχῶν· διότι ἐν τῇ παγκοσμίῳ μόνον βασιλείᾳ θὰ ἐκδηλωθῇ τὸ ἀληθῶς ἀνθρώπινον Κράτος, καὶ ἐν αὐτῇ θὰ εὕρῃ τὸ διὰ θνὲς δίκαιον συμπλήρωσιν καὶ ὑπαρξίν ἀσφαλῆ ἐν ὑψηλοτέρᾳ περιωπῇ. Τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη ἔχουσι πρὸς τὸ παγκόσμιον, ὡς οἱ λαοὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη εἶναι μέλη τῆς παγκοσμίου βασιλείας

καὶ ἐντεῦθεν ἀρῶνται τὴν συμπλήρωσιν καὶ τελείαν αὐτῶν ἰκανοποίησιν, ὅπως τὰ μέλη ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἡ παγκόσμιος βασιλεία δὲν προτίθεται νὰ διαλύσῃ τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη, οὔτε νὰ καταπνίξῃ τὰς ἐθνότητας, ἀλλὰ νὰ προστατεύσῃ κάλλιον τὴν εἰρήνην τῶν Κρατῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐθνότητων.

Ἡ ὑφίστη λοιπὸν καὶ οὕτω πραγματοποιηθεῖσα ἔννοια τοῦ Κράτους εἶναι αὕτη: *Κράτος ἐστὶν ἡ οργανωθείσα ἀνθρωπότης*, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἀρρῆνωπῶς παριστανόμενη, καὶ οὐχὶ ὑπὸ γυναικίαν μορφῆν. *Κράτος ἐστὶν ὁ ἀνὴρ*.

Σημ. Ἄνθρωπος ἐκ τῶν ἔχων σοφῶν καὶ φίλων τῆς ἀληθείας, ὁ Ἐλβετὸς Vinet (L'individualisme et le socialisme) ἐξήνεγκεν ἑνδοασμοὺς κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ παγκοσμίου Κράτους, ὅτι δι' αὐτοῦ ἤθελε δῆθεν ἀπορροφηθῆ πᾶσα ἀνθρωπίνη ζωὴ, θ' ἀφῆρτετο κατ' ἀρχὴν ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία, καὶ θὰ ἐξησείτο ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀτόμων καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἀφορητὸς τις κοσμικὴ δεσποτεία. Ἡ μομφὴ αὕτη ἐξαναγκάζει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ διατυπώσωμεν ἀκριβέστερον τὴν ἰδέαν ἐκείνην.

Καὶ πρῶτον ὀμολογήτεον, ὅτι τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀνθρωπίνη κοινωνία, οὔτε ἡ μόνη ἐνώματος παράστασις τῆς ἀνθρωπότητος· διότι καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ γηίνῳ καὶ βρατῇ ἐκδηλῶσει αὐτῆς εἶναι κοινωνία καὶ σῶμα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' οὕτω σκεπτόμενοι συνομολογοῦμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τοῦ Κράτους δὲν ὀρίζει καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ πίστις τῶν ἀτόμων δὲν ἀπειλεῖται παντάπασιν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κράτους δὲν ἔπεται, ὅτι τοῦτο ἀπολύτως δεσπόζει τῶν ἀτόμων. Παρ' ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο φάσεις, τὴν ἀτομικὴν, καὶ τὴν κοινὴν ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ ἄτομον μετὰ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς καὶ τελείως οὔτε εἰς τὴν μετ' ἄλλων ἀτόμων κοινωνίαν οὔτε εἰς τὴν γῆν, ἐπομένως δὲ οὔτε εἰς τὸ Κράτος, ὡς εἰς τὴν ἐπίγειον δῆλον ὅτι κοινωνίαν ζωῆς. Τὸ Κράτος δὲν βασιλεύει ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐφ' ὅσον δῆθεν ἐκδηλοῦται πολλαπλῶς ἐν ἀπειροῦτοις ἀτόμοις, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ κοινὴ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος παρίσταται ὡς ἐν σῶμα, ἐπομένως δὲ καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ Κράτους δὲν ἐκτείνεται πέρα τῶν ὀρίων, ἅτινα διαγράφουσι τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας καὶ ἡ συνύπαρξις καὶ συμβίωσις τῶν ἀνθρώπων. Ὄταν τὸ Κράτος ἐν τῷ δέοντι παρεμβαίνει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀτόμων, δὲν ἰσχύει νὰ κατακυριεύσῃ αὐτῶν· διότι ἀδυνατεῖ νὰ δεσμεύσῃ τὸ πνεῦμα, οὔτε ἐμπορεῖ νὰ θανατώσῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀτόμων.

Ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὁ Laurent (Histoire du droit des gens I σελ. 39 καὶ ἔφ.) ἐκφράσθη κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ παγκοσμίου Κράτους. Ἀδῶς δὲ φέρει τοὺς ἐξῆς:

α') Τὸ παγκόσμιον Κράτος θὰ ἦτο παγκόσμιος μοναρχία, ὅπερ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν αὐτοκυριαρχίαν τῶν Κρατῶν.

β') Τὰ ἄτομα, ὡς φυσικὰ πρόσωπα, διαφέρουσι τῶν λαῶν, ὡς τεχνιτῶν προσώπων. Ἐκεῖνα μὲν εἶναι ἑλληνικὰ καὶ κινουμένη ὑπὸ παθῶν, ταῦτα δὲ εἶναι τέλεια καὶ ἠθικὰ ὄντα. Διὸ καὶ ἡ συνύπαρξις τῶν ἀτόμων ἀπαιτεῖ τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ ἡ συνύπαρξις τῶν κρατῶν δὲν ἀπαιτεῖ τοιοῦτό τι, εἰ μὴ κατ' ἐξαιρέσιν.

γ') Τὸ ἄτομον εἶναι ἀσθενὲς καὶ πρέπει νὰ υποτάσσεται τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ ἀλλὰ τὰ Κράτη εἶναι ἰσχυρὰ, καὶ ἐπομένως δὲν υποβάλλονται ἐκουσίως ὑπὸ δυνάμιν ἀνωτέραν.

δ') Ἄν τὸ παγκόσμιον Κράτος ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ καθυποτάξῃ ὑφ' ἑαυτοῦ τὰ λοιπὰ Κράτη παρὰ τὴν θέλησίν των, τότε ἡ ὑπέροπλος αὕτη δύναμις θὰ κατέστρεφε τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, διότι, ὅπου εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀντίστασις, ἐλευθερία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

ε') Τὸ λαϊκὸν Κράτος εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖ ὅπως προαχθῇ καὶ εὐημερήσῃ τὸ ἄτομον. Ἡ προαγωγή τῶν ἀτόμων δὲν ἔχει χρεῖαν τοῦ παγκοσμίου Κράτους, ὅπερ ἄλλως θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνῶν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ἐντίμου φίλου μου δὲν μὲ ἔπεισαν. Ἀντιτάσσω κατὰ τὴν ἄνω τάξιν τὰ ἐπόμενα :

α') Τὸ παγκόσμιον Κράτος δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν καὶ ὑπὸ μοναρχικὸν εἶδος (αὐτοκρατορία), ἄλλα καὶ ὑπὸ δημοκρατικὴν μορφήν, εἴτε ὡς Διευθυντήριον (Directorium καὶ διὰ τούτου ὑπανίσταται τὴν εὐρωπαϊκὴν πενταρχίαν), εἴτε ὡς Ὁμοσπονδίαν ἢ Ἐνωσιν ἀπάντων τῶν Κρατῶν. Ἄλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἀπόλυτον τὴν ἐξουσίαν πρὸς διοίκησιν τοῦ κόσμου, ἢ δὲ ὑπαρξῆς τῶν ἰδιαιτέρων Κρατῶν καθιστᾷ, αὐτὸ δὴ τοῦτο, ἀναγκαίαν τὴν διάκρισιν τῆς δικαιοδοσίας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ παγκοσμίου Κράτους. Οὐδαίς λόγος βιάζει, ὅπως ἐκτείνωμεν τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ τελευταίου πέρα τῶν κοινῶν παγκοσμίων ὑποθέσεων, οἷαι κυρίως ἡ διατήρησις τῆς παγκοσμίου εἰρήνης, ἡ προστασία τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας, καὶ ὅσα ἄλλα νῦν ἀνάγονται εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον. Ἡ ὁμοσπονδία (Bundesstat) ἢ ἡ ὁμοσπονδία αὐτοκρατορίας (Bundesreich), ἐν ἧ ὑπάρχει ὑπὲρ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων μία κοινὴ νομοθεσία, κυβερνήσις, δικαιοσύνη, ἐν ᾧ διὰ τὰς ἰδιαιτέρας τοπικὰς ὑποθέσεις μένει ἔγκυρος ἡ κυριαρχία τῶν καθ' ἕκαστα Κρατῶν — ἡ ὁμοσπονδία, λέγω, αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἐνταῦθα ὡς πρόδειγμα.

β') Καὶ οἱ λαοί, ὡς τὰ ἄτομα, ἔχουσι ἐλαττώματα καὶ πάθη. Ἄν μὴ ὑπῆρχε διεθνὲς δίκαιον, οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἀνυπεράσπιστοι λαοὶ θὰ ἐγίνοντο εὐκόλως λεία τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν φιλοδόξων. Ὁ αὐτὸς λόγος δι' ὃν ὑφίσταται τὸ διεθνὲς δίκαιον, χρησιμεύει καὶ ὡς θεμέλιον τοῦ παγκοσμίου Κράτους.

γ') Ἡ ἰσχύς τῶν ἐπὶ μέρους Κρατῶν — ἀπέναντι καὶ αὐτοῦ τοῦ παγκοσμίου Κράτους — εἶναι ἡ καλλίτερα ἐγγύη, ὅτι ἐκεῖνα δὲν θὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τούτου. Ἄλλ' οὐδὲν αἰ τῶν μεγίστων Κρατῶν θὰ ἦναι πάλιν καθ' ἑαυτὸ τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε ν' ἀναλάβῃ ὅταν ἔχη ἄδικον, τὸν καθ' ὅλου τοῦ κόσμου ἀγῶνα. Μόνον, ὅταν ἡμάδες Κρατῶν ἢ φατρίαι ἐξεγερθῶσι κατ' ἀλλήλων, τότε μόνον εἶναι ὁ πόλεμος δυνατός. Καθ' ἀπάσας τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ὁ πόλεμος ὅλ' ἀχρησιμεῖ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παγκοσμίου δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ τῶν σωφωτέρων πολιτικῶν θεσμῶν οὐδὲν δύναμεθα νὰ ἐξασφαλισθῶμεν τελείως ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, πρέπει νὰ εὐχαριστηθῶμεν, ἂν ὁ ἰσχυρότερος ὀργανισμὸς τοῦ διεθνούς δικαίου καταστήσῃ σπανιωτέρος τοὺς διεθνῆς πολέμους. Ἡ καλλιέργεια καὶ τῆς λαιοποιήσεως τοῦ δικαίου φέρει ἡμᾶς ἐγγύτερον πάντοτε τῆς ἰδανικότητος, ἀλλ' οὐδέποτε φέρει ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἰδανικότητος αὐτῆς.

δ') Τὸ παγκόσμιον Κράτος, ἐν σχέσει πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα Κράτη, εἶναι ὅπως ὁποῦντο ἀσθενέστερον, ἢ τὸ καθ' ἑαυτὸ Κράτος ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πολίτας· καὶ ὅμως δὲν κινδυνεύει ἢ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον προστατεύεται διὰ τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ.

ε') Διὰ τοῦ ἀπλοῦ Κράτους δὲν θεραπεύονται πᾶσαι αἱ ἀτομικαὶ ἀνάγκαι· διότι ὑπάρχουσι καὶ κοσμοπολιτικὰ συμφέροντα, νοερά τε καὶ ὄντως (παγκόσμιος ἐπιστήμη, παγκόσμιος φιλολογία, παγκόσμιος τέχνη, παγκόσμιον ἐμπόριον), ἅτινα μόνον διὰ τοῦ παγκοσμίου Κράτους δύναται νὰ ἰκανοποιηθῶσι τελείως. Ἄλλὰ πόσον ὀλίγον καὶ σήμερον εἶ: προστατεύονται τὰ δίκαια ὀλοκλήρων λαῶν, ἀποδεικνύει ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς τῆς Ἑβρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Laurent θεμελιῖ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐπὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ ὑπάρχει πράγματι ἄλλη τις βάσις. Ἄλλ' ἂν οὗτος τὸ ἐνιαίον τοῦτο ἀναγνωρίζῃ ὡς ἔσω-τερικὸν μόνον, τότε κατ' ἐμὴν γνώμην ἢ λογικῆ καὶ ἢ ψυχολογία ἀπαιτοῦσιν, ὅπως ἡ ἔσω-τερικὴ δύναμις ἐκδηλωθῇ καὶ ἐξωτερικῶς. Ἄν ἡ ἀνθρωπότης εἶναι κατὰ βάθος ἐν ὄν, πρέπει κατὰ τὴν τελείαν αὐτῆς ἀνάπτυξιν νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ὡς ἐν πρῶσωπον. Ἄλλ' ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι, αὐτὸ δὴ τοῦτο, τὸ παγκόσμιον Κράτος.

Γνωρίζω, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν συγχρόνων ὡς ὄνειρον ὑπολαμβάνουσι τὴν ἰδέαν ταύτην, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μὲ κωλύει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράσω καὶ ὑποστηρίξω τὴν πεποιθήσιν μου. Αἱ μέλλουσαι γενεαί, μετ' αἰῶνας ἔως τὸ πρῶτον, θ' ἀποφανθῶσι τελειοδίκως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Γεώργιος Ἰω. Ἀγγελόπουλος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΗ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑ

Κατ' αὐτὰς ἀνετυπώθη ἐν Λονδίῳ συλλογὴ βιβλιαρίων δημῶδων chap-books¹ κοινῶς ἐν Ἀγγλίᾳ λεγομένων. Τὰ βιβλιαρία ταῦτα ἐπὶ πολλὸν χρόνον μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ἦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τινὰ πολιτικὰ φυλλάδια ἡ μόνη διανοητικὴ τροφὴ τῶν κάτω τάξεων. Ἦσαν δὲ πάμπολλα, εὐθηνότατα, καὶ λίαν διαδεδομένα, καὶ ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα πῶς σήμερον νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κοινοῦ πρὸς ὃ ἀπετείνοτο.

Τὸ chap book συνέκειτο ἐξ ἐνὸς μόνου τυπογραφικοῦ φύλλου ἐκ σελίδων 16 ἢ 24 ἀναλόγως τοῦ σχήματος. Περιεῖχε δὲ καὶ εἰκόνας συμφώνους πρὸς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐξετυποῦντο· ὁ Φαρῶν, φερ' εἰπεῖν, εἰκονίζετο μετὰ φενάκης, ὁ Σουλτάνος μετὰ περικνημίδων μεταξίνων καὶ περισκελίδων βραχυτάτων. Καὶ αἱ ὑποθέσεις δὲ περὶ ὧν ἐπραγματεύετο ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰς χρεῖς τοῦ ἀγρότου ἀναγνώστου. Καὶ τὸ μὲν παιδίον εὗρισκεν ἐν αὐτῷ πικρὰ ἄσπαστά, ἢ δὲ φιλόθρησκος διηγήσεις θαυμάτων καὶ θεολογικῶν συζητήσεων, ἢ δὲ οἰκοδόσποινα ἰατρικὰς συνταγὰς καὶ μαγειρικὰς, ὃ δὲ περίεργος τὰς νεωτάτας ἐκ τοῦ Ἄδου καὶ τῆς Σελήνης εἰδήσεις. Τὸ δὲ σύνολον ἀπετέλει μικρὰν τινὰ Ἐγκυκλοπαιδείαν καταληπτὴν εἰς τοὺς μετρίαν ἔχοντας τὴν διάνοιαν, καὶ ἀναπληροῦσαν τὴν σπανίαν παρὰ τῷ λαῷ ἐφημερίδα ἣτις ἦτο ἔτι ἐν σπαργάνοις. Ἰδίᾳ δὲ τάξι μετπρατῶν charmen ὀνομαζομένων, ἔφερε τὰ chap books μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρίων τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ κυρίως δὲ chap-book, τουτέστι τὸ διακρινόμενον ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν ἐγχειριδίων καὶ τῶν πολιτικῶν φυλλαδίων, μόλις ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἔτους 1700, τινὰ δὲ τούτων εἶνε ἀρχαιότατα οἷον ὁ *Ποιητὸς Περνάρδος* ἐξετυπώθη εὐθὺς τῷ 1481, τὰ *Ταξείδια τοῦ σὶρ Τζῶν Μάρδεβιλ* τῷ 1499, ὁ δόκτωρ *Τζῶν Φάουστ* τῷ 1588 καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς, παραλειπομένων τῶν πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας ἐν χειρογράφοις ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα διαδιδόμενων. Ἄλλὰ ἡ ἀκμὴ τοῦ δημῶδου τούτου βιβλιαρίου ἐν Ἀγγλίᾳ εἶνε ἀκριβῶς ἡ ΙΗ' ἑκατονταετηρίς.

Α'

Περίεργον ὄντως εἶνε νὰ παρκαλοουθῆται τις τοὺς μετασχηματισμοὺς

¹ Chap-books of the Eighteenth Century, ὑπὸ John Aston. — London, 1882, εἰς τόμος μετ' εἰκόνων. Chatto et Weindus.

εἰς οὓς ὁ Ἀγγλικὸς χαρακτήρ ὑποβάλλει τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν μύθους. Λάβωμεν ὡς παράδειγμα ἓνα τῶν γνωστοτάτων μύθων, τὸν τοῦ Φαύστου καὶ ἀντιπαραβάλωμεν τὴν Ἱστορίαν τοῦ δόκτωρος Τζῶν Φάουστ οὐχὶ πρὸς τὸ δράμα τοῦ Γκαίτε, ἀλλὰ πρὸς τὸ δημῶδες τοῦ δόκτωρος Ἰώχαν Φάουστ ὅπερ ἐδιδάσκατο ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος καὶ νῦν ἔτι διδάσκεται ἐν τοῖς Γερμανικοῖς θεάτροις τῶν νευροσπάστων. Μεγάλῃν δὲ θὰ ἴδωμεν τὴν μεταξὺ τῶν δύο διαφορὰν καὶ ταύτην συνηγοροῦσαν οὐχὶ βεβιαίως ὑπὲρ τῆς Ἀγγλικῆς παραλλαγῆς.

Ἐν τῷ Γερμανικῷ δράματι τὸ πρόσωπον τοῦ Φαύστου εἶνέ τι ἰδεώδες· τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα ἐξενίκησε τὸν ἀρχικὸν τύπον τοῦ δόκτωρος, καὶ τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον τὸν Φαύστον ἦν ὁ Μελάγχθων ἐγνώρισε, τὸν χυδαῖον γόητα, τὸν πρῦτανιν τῶν ἀγυρτῶν καὶ τῶν λωποδυτῶν, διάσημον ἐν πάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἐπὶ πικνουργίᾳ καὶ θρασύτητι, μετέτρεψεν εἰς ἀνδρα πνεύματος ἰσχυροῦ καὶ τολμηροῦ, δυσηρεστημένον καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, συνειθισμένον νὰ μελετᾷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μεμυημένον τὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ κατεχόμενον ὑπὸ ἀνυπερβλήτου πάθους πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀδιεγνώστου». Ἀναπεταγμένης τῆς αὐλαίας φαίνεται ὁ Φαῦστος μόνος ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτοῦ μονολογῶν :

«ὦ; τὸ πτηνόν, λέγει, ἐπλάσθη ἵνα ἵπταται, ὁ ἀνθρώπος ἐπλάσθη ἵνα βρασανίζηται καὶ ἐργάζηται. Γὰ πάντα δοκιμάζει καὶ πάσας τὰς ἐπιστήμας· ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαπᾷ καὶ στέργει τὴν ἑαυτοῦ τύχην. Ὁ μὲν ἐπαίτης δρέγεται νὰ γείνη χωρικός, ὁ χωρικός ἀπλοῦς πολίτης, ὁ ἀπλοῦς πολίτης δρέγεται νὰ γείνη εὐγενής, ὁ εὐγενής πρίγκιψ, ὁ πρίγκιψ βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ. Δὲν ὑπάρχει ὑπὸ τὸν ἥλιον πλάσμα ζῶν ἀπολαῦσαν τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς τελειότητος κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ. Καὶ σὺ δέ, ὦ Φαῦστε, δὲν στέργεις τὴν παροῦσαν κατάστασίν σου. Ἐσπούδασα πάσας τὰς ἐπιστήμας, ἡ Γερμανία γινώσκει τοῦ Φαύστου τὸ ὄνομα — ἀλλὰ τί πρὸς ἐμὲ πάντα ταῦτα; οἱ πόθοι μου μένουσιν ἀτέλεστοι. Γαῦτα πάντα εἶνέ τι ἐλάχιστον εἰς τὸ πνευμά μου, ὅπερ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸ τὸν θαυμασμὸν τῶν μεταγενεστέρων. — Ἐγώ, Ἰωάννης Φαῦστος κατήντησα διὰ τῆς ἐπιστήμης μου νὰ αἰσχύνομαι δι' ἑμαυτόν. Διὸ καὶ ἀνυπερθέτως ἀπεφάσισα νὰ ἐπιδοθῶ εἰς τὴν νεκρομαντίαν. Κάτω λοιπὸν ὁ σωρὸς! (Καταρρίπτει κατὰ γῆς τὰ βιβλία του). Οὐδὲν ἄλλο πλὴν σοῦ θὰ ἀγαπῶ τοῦ λοιποῦ, ὦ προσφιλὲς νεκρομαντία!»

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ δράματος ἐνέχει μεγαλεῖον. Ὁ ἀληθὴς δόκτωρ Φαῦστος μόλις πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος ἦτο τεθνεὺς, καὶ ἤδη ὁ δόκτωρ Φαῦστος τῶν γελωτοποιῶν ἦτο ποιητικὴ ἐπίνοια τολμηρὰ καὶ βραδεία συνοψίζουσα τοὺς πόθους λαοῦ μεγάλου παραδεδομένου εἰς τοὺς θεοῦδους καὶ τὰ

ἔνειρά ἡλικίας ἐν μεταβατικῇ καταστάσει καὶ μορφώσει διατελούσης.

Ὁ χαρακτήρ τοῦ Φαύστου διαγράφεται θαυμασίως ἐν ταῖς ἐπομέναις σκηναῖς, τῇ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ὑποχθονίων πνευμάτων καὶ τῆς συνάψεως τοῦ συμβολαίου πρὸς τὸν Μεφιστοφελῆ. Οἱ δαίμονες τῶν ἐπτὰ θνασίων ἀμνηστημάτων προσερχόμενοι προσφέρουσιν αὐτῷ τὰς ὑπηρεσίας των, αὐτὸς δὲ ἀποδιώκει αὐτοὺς μετὰ περιφρονήσεως. Θέλει μὲν πάσας τὰς ἐπιγεῖους ἀπολαύσεις, ἀλλὰ παρέργως καὶ ἐν παρόδῳ· διότι οὐχὶ χάριν αὐτῶν πωλεῖ τὴν ψυχὴν του· πρὸ παντός θέλει νὰ μάθῃ, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν συνεβάλλετο πρὸς τὸν Μεφιστοφελῆ ἐν μόνον φοβεῖται, μήπως οὗτος δὲν ἔχη τὴν ἀρκούσαν δύναμιν νὰ τῷ παραδώσῃ τὸ μυστήριον τοῦ σύμπαντος.

Φαῦστος (μόνος)

Προεγγίζει τὸ μεσονύκτιον καὶ ἀναμένω τὸν Μεφιστοφελῆ μετὰ σφοδρῆς ἐπιθυμίας. Διάφοροι διαλογισμοὶ συγχρούονται ἐν τῇ κεφαλῇ μου. Ὁ Μεφιστοφελῆς οὗτος ἄρα γε θὰ εἶνε ἱκανὸς νὰ πληρώσῃ τὸ ἔνδον μου ὑπάρχον κενὸν ὅπερ με βρασανίζει; Ἢ δυνήθη ν' ἀποκριθῆ εἰς πάσας μου τὰς ἐρωτήσεις περὶ τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων ἀπορρήτων τῶν ἀπροσίτων εἰς πάντας ἡμέρας τοὺς θνητούς;

Ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Φαῦστος συζητεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ὄρων τοῦ συμβολαίου.

Φαῦστος

Θά μοι ἀποκαλύψῃς πάσας τὰς κρυφίας τέχνας καὶ πάσας τοῦ κόσμου τὰς ἐπιστήμας.

Μεφιστοφελῆς

Ἐννοεῖται.

Φαῦστος

Καὶ θὰ ἀποκρίνεσθαι εὐκρινῶς καὶ ἀληθῶς εἰς πάσας μου τὰς ἐρωτήσεις οἷς δήποτε, περὶ τε τῶν ὑπερκοσμίων καὶ τῶν ἐγκοσμίων;

Μεφιστοφελῆς

Ἐὰν δύναμιν, μετὰ χαρᾶς.

Κλεισθείσης τῆς συμφωνίας οἱ δύο ἑταῖροι παρασκευάζονται νὰ περιέλθωσι τὴν γῆν ἀναζητοῦντες περιπετειᾶς διαφορούς. Ὑπάρχουσι δὲ παραλλαγὰι τοῦ δράματος καθ' ἃς διαφαίνεται μορφὴ τις γυναικεῖα χυδαία καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίη, ὀνόματι Μαργαρίτα. Ἐν τῷ κειμένῳ ὅπερ ἀκολουθοῦμεν οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τῆς Μαργαρίτας. Ἄλλ' ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπικαλεῖται τὴν Ἐλένην τῆς Τροίης, ἣν ὁ Γκαίτε θὰ παρουσιάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ Φαύστου του.

Τὸ τέλος τοῦ δημῶδους δράματος ἐνέχει πολλήν τὴν δραματικὴν δύναμιν. Ὁ Μεφιστοφελῆς δὲν κατώρθωσε νὰ πληρώσῃ τὴν ἐνυπάρχον κενόν, ὁ δὲ Φαῦστος ὑπὸ κόρου κατελιημμένος καὶ αἰσθανόμενος τὸ μάταιον καὶ μηδαμινὸν τῶν ἐγκοσμίων ἀπολαύσεων, ὁ Φαῦστος φοβεῖται, ὁ Φαῦστος μετανοεῖ καὶ προσεύχεται. Ἀλλὰ φωνὴ μυστηριώδης ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐπικλήσεις του «Φαῦστε παρασκευάζου!» Αὐτὸς δὲ φεύγει, περιπλανᾶται ἀνὰ τὰς σκοτεινὰς ὁδοὺς θρηνῶν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγεννήθη, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς φωνῆς, ἣτις τῷ δίδει λόγον τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν συμβαινόντων ἐν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ Ὑψίστου.

Ἡ φωνή

Φαῦστε! κατηγορεῖσαι.

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, κατηγορεῖσαι ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν σου. Δυστυχῆς, ποῦ νὰ εὔρω παρκαμυθίαν, ποῦ βοήθειαν. Ἐν τῇ ἀγωνίᾳ μου τὸ εὐρὺ σύμπαν μοι φαίνεται λίαν στενόν, ἔνδον μου ὑπάρχει τὸ δῆλόν κέντρον τὸ νῦσσον τὴν συνείδησίῳ μου. Οὐδεμίαν ἀναμένω σωτηρίαν, οὐδεμίαν χάριν ἐλπίζω. Ναι, καὶ κατηγοροῦμαι ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν μου (Πίπτει γονυκλινῆς).

Ἡ φωνή

Φαῦστε! Ἐκρίθης.

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, ἐκρίθης. Ἡ ἐτυμηγορίᾳ ἀπηγγέθη. Βλέπω ἤδη τὸν Ἄδην ἀνοιγόμενον ἐνώπιόν μου. Ὡ ἀτελεύτητος αἰωνιότης, τί θὰ γείνω!

Ἡ φωνή

Φαῦστε! Φαῦστε! κατεδικάσθης εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα!

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, κατεδικάσθης ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν σου. Ἀκούω τὴν ἀγγελίαν τῆς τιμωρίας καὶ τοῦ θανάτου. . . . Σπεύδει, ἔρχεται, τρέχει, τὸν ἀκούω. Ἐχάθη! Οὐκί τῇ ψυχῇ μου, ἐχάθη εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα!

Ὁ διάβολος ἀπάγει τὸν Φαῦστον καὶ ἡ αὐλαία καταπετάννυται.

Ὡς δρᾶμα νευροσπάστων ἐψυμμιθιωμένον ὑπὸ ποιητοῦ τῶν τριόδων, θὰ ὁμολογήσῃ πᾶς τις ὅτι ἐνέχει τινὰ ἔμπνευσιν.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸν Ἄγγλον Φαῦστον. Ἡ πτώσις θὰ εἶνε βαθεῖα. Οἱ Ἄγγλοι μιμηταὶ παρέλαβον ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου τὸ κωμικὸν μόνον μέρος· ἦσαν δὲ οἱ μιμηταὶ κάτοπτρον τῶν ἀχροκτῶν αὐτῶν· εἶνε δὲ τοῦτο βέβαιον, ὡς βέβαιον ὡσαύτως εἶνε ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἀχροκταὶ δὲν ἐσκοτίζοντο

πολύ πολὺ περὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μάθωσι τὸ αἰνίγμα τοῦ κόσμου· οὐδὲν ἄλλο ἐπεζήτουν ἢ πῶς νὰ διασκεδάσωσι μίαν ὥραν, καὶ πρὸς τοῦτο οὐδε μίαν εἶχον χρείαν φιλοσοφίας. Τὸ μόνον δὲ χωρίον τοῦ Ἀγγλικοῦ κειμένου τὸ ἀπομεινῶν ἄξιον τοῦ πρωτοτύπου εἶνε τὸ ἐπόμενον:

«Ὁ Φαῦστος οὐ ἡ ἀνήσυχος διάνοια νυχθημερόν εἰργάζετο, προσήρμωσεν εἰς τὴν φαντασίαν του πτέρυγας ἀετοῦ, καὶ ἐπεχείρησε νὰ πετάξῃ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἵνα ἴδῃ καὶ μάθῃ τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.»

Ἀπὸ τῆς παραγράφου δὲ ταύτης καὶ ἐξῆς ὁ σκελετὸς τοῦ μύθου διαμένει μὲν αὐτός, ἀλλὰ τὰ καθέκαστα καθίστανται κοινὰ καὶ ἡ ὑψηλὴ λίαν πεζή. Ὁ δόκτωρ Τζὼν Φάουστ περὶ τῆς ἡδονῆς μᾶλλον σκέπτεται ἢ περὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ εἶνε ὅλως περιττὸν νὰ σκοτίξῃ τὸν νοῦν του ἀναζητῶν ἡδονὰς περιέργους. Αἱ κλίσεις καὶ αἱ ὀρέξεις αὐτοῦ εἶνε ἀπλαῖ. Ὅτε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συμβολαίου δὲν σπεύδει νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτὸ εἰς τὸν διάβολον, ὁ Μεφιστοφελῆς διατίθεται νὰ τον θαμβώσῃ καὶ ἐπιτείνῃ τὴν πείραξιν διὰ τινος θεάματος ἀμιμήτου· τῷ δεικνύει κατὰ πρῶτον ἀγγέλην κυνῶν ὑλακτούντων, ἔπειτα δὲ ταῦρον χορευοῦντα καὶ τέλος λεοντοαρκτομαχίαν. Ἡ διασκέδασις αὕτη ἤρесе τοσοῦτον εἰς τὸν Φαῦστον, ὥστε παρευθὺς ἐνεχείρισε τὸ ἔγγραφον εἰς τὸν Μεφιστοφελῆν κρατήσας ἀντίγραφον, ὥστε ὁ Ἀγγλος Φαῦστος ἐπώλησε τὴν ψυχὴν του ἀντὶ μιᾶς ἱπποδρομικῆς παραστάσεως.

Ὁ Μεφιστοφελῆς εὐρῶν τὸν σφιγμὸν τοῦ Φαῦστου, τὸν διασκεδάξει ἐπὶ τέσσαρα καὶ εἴκοσι ἐτη-καθ' ἃ ἔσχευε τὸ συμβόλαιον-ἐπιδεικνύων αὐτῷ ζῆλον καὶ τυχουδατυλοφυγίας. Λαλεῖ ὁ δόκτωρ καὶ οἱ χοῖροι βαδίζουσιν ὄρθιοι διὰ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ παίζουσι βιολίον, τὰ φὰ τῶν ἀγαθῶν γυναικῶν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῶν καλαθίων των καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐστρωμένης τραπέζης πινακίᾳ ἵπτανται εἰς τὸν ἀέρα. Εἰς δὲ τὸν Φαῦστον ἢ μᾶλλον εἰς τὸν ἀναγνώστην αὐτοῦ φαίνονται ταῦτα εἰς ἄκρον διασκεδαστικά. Τὸ μόνον δὲ ἐπεισώδιον ὑπερδυναμέσθαι νὰ θεωρήσωμεν ὡς κωμικόν, εἶνε τὸ ἐπόμενον, ἐν ᾧ ὁ διηγούμενος ἐνόμισε πρόσφορον νὰ χορτάσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ μῆνιν.

Ὁ δαίμων ὑποδέχεται κατ' ἀρχὰς τὸν Φαῦστον ἐν τῷ Ἄδῃ. Ὁ δόκτωρ τὸν ἐρωτᾷ, ὡς ὁ Δάντης τὸν Βιργίλιον, τίνες εἶνε οἱ ἐν τῷ πρώτῳ λάκκῳ κολαζόμενοι. Ὁ δὲ Μεφιστοφελῆς ἀποκρίνεται ὅτι ἐκεῖνοι εἶνε οἱ λέγοντες ἑαυτοὺς ἰατροὺς καὶ θανατόνοντες τοὺς πέλάτας των. Κολάζονται δὲ πίνοντες τὰ αὐτὰ φάρμακα ἅπερ ἔδιδον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς των μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι δὲν ἔχουσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ἀποθνήσκωσι δι' αὐτῶν.

Περαιτέρω εἶνε ὁ λάκκος τῶν οἰνοπωλῶν, ὁ τῶν ῥαπτῶν, ὁ τῶν ἀρτοποιῶν. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλιαρίου ἔθηκεν ἐν τῷ Ἄδῃ πάντας τοὺς προμηθευτὰς αὐτοῦ καὶ ἵνα μὴ ἀπατηθῇ τις, λαλεῖ εἰς πρῶτον πάντοτε πρόσωπον εἶδος, ἠρώτησα. Ὑποδηλοῖ δὲ ὅτι ἐν προσεχεῖ ἐκδόσει οὐ-

δύλωσ θά δυσκολευθῆ νά ἀναφέρῃ ὀνομαστί τὸν οἰνοπώλην ὅστις καὶ μετὰ τὴν ὑπόμνησιν ταύτην θά ἐξκολουθῆ νερόνων τὸν οἶνόν του, τὸν ἀρτοποιὸν τὸν κατασκευάζοντα ἑλλίπεις τοὺς ἄρτους, τὸν ῥάπτῃν τὸν κλέπτοντα ἐκ τοῦ ὑφάσματος. «Προχωρῶν δὲ περαιτέρω εἶδον μυριάδας ἐμπόρων - γνωστῶν μοι τῶν πλείστων - κολαζομένων διότι ἐν τῷ βίῳ ἐξηπάτων καὶ ἔκλεπτον τοὺς πελάτας των.»

Ἡ λύσις τοῦ διηγήματος εἶνε λίαν χαμαιζήλος καὶ πρόστυχος ὡς καὶ τὸ ὄλον τῶν ἐν αὐτῷ ἐνοιῶν. Διαφαίνεται δ' ὅμως ἀμυδρῶς πως ὅτι ἕνεκα τῆς πολλῆς του περιεργίας ἐχάθη ὁ Φαῦστος, ἀλλ' εἶνε πολὺ δύσκολον νά ἀρνηθῆ τις ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μίμησις ἀπλή τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου, διότι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ἐν ὅλῳ τῷ διηγήματι δικαιολογῶν πως τὴν ὑπαρξίν τῆς περιεργίας.

«Καὶ ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐπεφάνη αὐτῷ τὸ Πνεῦμα καὶ ἐπιδεικνύον τὰ ἔγγραφα εἶπεν ὅτι τὴν ἐπιούσαν θά ἔλθῃ ὁ Δαίμων νά τον ἀναζητήσῃ. Ἡ εἰδήσις κατέθλιψε τὴν καρδίαν τοῦ δόκτωρος, ὅστις πρὸς διασκέδασιν τῆς λύπης του στέλλει καὶ προσκαλεῖ εἰς δεῖπνον πάντας τοὺς δόκτωρας, διδασκάλους καὶ ἐπιστήμονας καὶ φοιτητάς καὶ ἐστὶν αὐτοὺς προσφέρων ποικίλα ἐδέσματα παικνιζούσης τῆς μουσικῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν κατορθοῖ νά εὐθυμήσῃ, διότι ἤγγικεν ἤδη ἡ ὥρα. Οἱ συνδαιτυμόνες βλέποντες τὸ πρόσωπόν του ἀλλοιούμενον, τὸν ἐρωτῶσι τὴν αἰτίαν τῆς ταραχῆς του, ἐκεῖνος δὲ ἀποκρίνεται :

«Ὡ φίλοι, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶμαι γνωστὸς εἰς ὑμᾶς καὶ γινώσκετε ὅτι παντοίας ἔπραξα κακουργίας. Ἐγείνα μέγας γόης τῇ βοήθειᾳ τοῦ διαβόλου εἰς ὃν ἐπωλήθην ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐπὶ ἔτη τέσσαρα καὶ εἴκοσι. Σήμερον λοιπὸν λήγει ἡ προθεσμία καὶ αὕτη εἶνε ἡ αἰτία τῆς λύπης μου. Προσεκάλεσα δὲ ὑμᾶς, φίλοι, ἵνα παραστήτε μάρτυρες τοῦ οἰκτροῦ μου τέλους καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἢ συμφορὰ μου νά γείνη νουθεσία καὶ ὑπόμνησις πρὸς πάντας, ἵνα μὴ ἀναζητήτε νά ἀνιχνεύητε τὰ μυστήρια τῆς φύσεως παρ' ὅσον εἶν' ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν ἄνθρωπον, μήπως αἰ ἔρευναι ὑμῶν φέρωσιν ὑμᾶς πρὸς τὸν Διάβολον, ὃν ὀφείλω νά εὕρω ταύτην τὴν νύκτα ἐκὼν ἄκων.»

Γίνεται σεισμός, ἀκούονται ὄλαλυγοὶ καὶ ὁ Φαῦστος ἀπάγεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων.

B'

Τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς συλλογῆς περὶ ἧς ὁ λόγος. Ἡ Ἀγγλικὸς λαὸς ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτους ἔχων ποιητάς δὲν δαπανᾷται εἰς φαντασίαν ὑπὲρ τῆς δημῶδους αὐτοῦ φιλολογίας, καὶ διαφθείρει πᾶν ὅτι παρ' ἄλλων ἐθνῶν δκνεῖζεται. Πᾶς τις γινώσκει, ἐξ ὀνό-

ματος τοῦλάχιστον τὸ διήγημα τοῦ Φορτουάτου προσλθὸν μὲν ἐξ Ἰσπανίας, ἀρχομένης τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, μεταφρασθὲν δὲ εἰς πλείστας γλώσσας καὶ περιλαμβνόμενον καὶ αὐτὸ ὡς ὁ Φαῦστος ἐν τῷ δραματολογίῳ τῶν Γερμανικῶν θεάτρων τῶν νευροσπάτων. Τοῦτου ἔκδοσις τις ἐδημοσιεύθη τῷ 1682 ἐπιγραφομένη «Ἱστορία ἀληθῆς διασκεδαστικῆ καὶ τραγικῆ τοῦ Φορτουάτου εἰς τὴν ὁποίαν πᾶς νέος δύναται νά μάθῃ πῶς νά φέρεται εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν τοῦ κόσμου καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν.» Τὸ πάσης τιμῆς ἄξιον διδακτικὸν τοῦτο βιβλίον ἢ Ἀγγλικῆ διασκευή τὸ μετέτρεψεν εἰς διήγημα ναρκωτικὸν καὶ ὑπνωτικώτατον. Ὁρθίος δύνασαι νά ἀποκοιμηθῆς ἐὰν ἀπορασίσης νά το ἀναγνώσῃς. Ὡς καὶ αὕτη ἡ κλοπὴ τοῦ μαγικοῦ πύλου ἔχασε τὸ ἄλλας αὐτῆς· τουτέστι ἐν μὲν τῷ ἀρχικῷ διηγήματι ὁ Φορτουάτος κκταπεῖθει τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου νά τῷ ἐπιτρέψῃ νά δοκιμάσῃ τὸν μαγικὸν πύλον, ἕμα δὲ φορέσας αὐτὸν εὐχεται νά εὐρεθῆ μακράν. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἐκδόσει ὁ Φορτουάτος φορεῖ τὸν πύλον λέγων ὅτι ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ νά τον εἶχε κτῆμά του, ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου «παρευθὺς τῷ δωρεῖται τὸν πύλον.» Ὁ Φορτουάτος εὐχεται πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν νά εὐρεθῆ ἐπὶ τοῦ πλοίου του, ὁ δὲ Σουλτάνος μετανοήσας διὰ τὴν δωρεὰν ἀποστέλλει ἀνθρώπους νά λάβωσι τὸν πύλον.

Ἄλλου βιβλιαρίου ἢ ὑπόθεσις εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ σανδαλοποιῦ ἠτις εἶνε ἀπήχησις διηγήματος τῆς Χαλιμάς.

«Ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος ὁ Η' συνήθιζε νά περιέρχεται μετημφισμένους ἵνα βλέπῃ πῶς ἢ ἀστυνομία καὶ ἢ περίπολος ἐκτελοῦσι τὸ καθήκον των. Οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νά τον ἀναγνωρίσῃ, διότι ἐπανήρχετο εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὄρθρου βαθέος. Κατὰ τὰς νυκτερινὰς δὲ ταύτας ἐκδρομὰς αὐτοῦ παρετήρησε σανδαλοποιὸν τινα ὅστις λίαν πρῶτ' ἐκάθητο εἰς τὸ ἔργον του συρίζων καὶ ἄδων. Ἀπεράσισε δὲ νά τον ἐπισκεφθῆ.»

Ὁ βασιλεὺς συνάπτει γνωριμίαν μετὰ τοῦ σανδαλοποιῦ, ὅστις καὶ τον προσκαλεῖ εἰς τὸν οἶκόν του. Ὁ βασιλεὺς ἀπαράλλακτα ὡς ὁ χαλίφης Ἀροῦμ ἄλ Ρασχίλδ τῆς Βαγδάτης δέχεται τὴν πρόσκλησιν καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν καὶ αὐτὸς προσκαλεῖ τὸν σανδαλοποιὸν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἔνθα εἶνε, λέγει, ὑπάλληλος. Καὶ ἂν μὴ εἶνε τις τοσοῦτον ἀπόκληρος τῆς Μοίρας, ὥστε νά μὴ ἀνέγνωσέ ποτε τὴν Χαλιμά, εἰκάζει ὅμως εὐκόλως τὸ τέλος τῆς συναντήσεως ταύτης. Ὁ σανδαλοποιὸς πορεύεται εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ζητεῖ τὸν Ἐρρίκον Τυδώρ. Οἱ δὲ φύλακες ἔχοντες εἰδήσιν τοῦ πράγματος, εἰσάγουσιν αὐτὸν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν ἔνθα ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν. Ὁ δῦσμοιρος σανδαλοποιὸς καταπλαγείς τρέπεται εἰς φυγὴν, ἀλλὰ συλλαμβάνεται καὶ ἄγεται εἰς τὴν οἰναποθήκην, ὁ δὲ Ἐρρίκος ὁ Η' μεταμφισθεὶς εἰς ἰδιώτην καταβαίνει εἰς

τὴν οἶναποθήκην καὶ τῷ προσφέρει ποτήριον οἴνου. Τοσοῦτον δὲ θόρυβον ποιοῦσιν αὐτοὶ μόνοι, ὥστε οἱ αὐλικοὶ ἀναγκάζονται νὰ καταβῶσιν ἕνα ἴδωσι τί συμβαίνει. Τότε δὲ μόνον ὁ σανδαλοποῖδς μανθάνει ποῖον ἔχει τὴν τιμὴν νὰ ἔχη συμπότην, λαμβάνει δὲ παρὰ τοῦ βσιλιέως σύνταξιν καὶ «διορίζεται αὐλικός».

Ἐτερον διήγημα, Γούης ὁ κόμης ἔχει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν τῷ νεκροταφείῳ σκηνῇ τοῦ Σκιζοπειρείου Ἀμλέτου.

Παρτιθέμεθα δὲ πρῶτον τὴν ἀ' σκηνὴν τῆς Ε' πράξεως τοῦ Ἀμλέτου. ἀ'Ο νεκροθάπτης ἀνασκάπτει κρανίον.

Ἀμλέτος

Αὐτὸ τὸ κρανίον εἶχε γλῶσσαν ἄλλοτε καὶ ἐτραγωδοῦσε καὶ αὐτό. . . Ἴσως ἦτον ἐνὸς μεγάλου πολιτικοῦ καύκαλον καὶ τὸ ποδοπατεῖ τώρα τὸ γαῖδοῦρι τοῦτο. - Κανενὸς δ' ὁποῖος ἦτον ἀξίος νὰ παῖξῃ ἕως καὶ τὸν Θεόν. Δὲν εἶναι πιθκνόν ;

Ἐράτιος

Πιθκνόν, αὐθέντα μου.

Ἀμλέτος

Ἦ κανενὸς αὐλικοῦ, ὁ ὁποῖος ἤξευρε νὰ γλυκολέγῃ : « Δοῦλος τῆς εὐγενείας σου. Πῶς ἔχει ἡ ἐκλαμπρότης σου ; » Ἴσως ἦτον αὐτὸς ἐδῶ ὁ Ἀρχων Δεῖνας ὁ ὁποῖος ἐξεθείαζε τὸ ἄλογον τοῦ Ἀρχοντος Τάδε ὅταν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ τοῦ τὸ ζητήσῃ χάρισμα. Δὲν εἶναι πιθκνόν ;

Ἐράτιος

Ναί, αὐθέντα μου.

Ἀμλέτος

Καὶ βέβαια! Ἀλλὰ τὴν νὰ σοῦ τον, Ἀρχων Σκούληκας, χωρὶς μάγουλα, κτυπημένους κατασάγονα ἀπὸ τὴν ἀζίνην ἐνὸς νεκροθάπτου».¹

Ἐν τῷ Ἀγγλικῷ διηγήματι ὁ κόμης Γούης μετὰ πολλὰς περιπληκνήσεις ἔρχεται εἰς τι νεκροταφεῖον :

« Καὶ κύψας ἔλαβε κρανίον σκοληκόδρωτον πρὸ θ' ἀπέτεινε τὰς λέξεις ταύτας : — Ἦσο ἴσως ἰσχυροῦ τινος μονάρχου, βσιλιέως τινός, δουκός, εὐπατρίδου. Ἀλλὰ πάντες βσιλιεῖς τε καὶ ἐπαῖται πάντες ὀφείλουσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν γῆν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Ἦσο ἴσως βασιλίσσα ἢ δούκισσα ἢ εὐγενῆς δέσποινα θαυμασίαν ἔχουσα εὐμορφίαν. Ἀλλὰ τὴν νὰ εἶσαι βρωμα τοῦ σκοληκός, καῖσαι ἐν τῷ τάφῳ, τῷ κοινῷ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος καταφυγίῳ ».

Ι. Δ. Β. κ. ε. λ. α., Σκιασπερίου Ἀμλέτος πρ. Ε' σκ. α' σελ. 159-160 — Περὶ τῆς γλώσσης τῶν μεταφράσεων τοῦ κ. Βικέλα καὶ καθ' ὅλου περὶ τοῦ ὁποῖα τις ὀφείλει νὰ εἶνε ἡ τῆς σκηνῆς γλῶσσα θὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ βασανίζοντας τὰς διαφορὰς περὶ τοῦ πράγματος γνώμας. Σ. Μ.

Ἐτερον ἀγαπητὸν τῷ Ἀγγλικῷ λαῷ ἀνάγνωσμα, ἡ *Τραγωδία τοῦ Βάτμαρ* ἐν τῷ β' αὐτῆς κεφαλαίῳ περιέχει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἐρωτος ἰατροῦ τοῦ Μολιέρου. Κατ' αὐτὸ ἡ εὐμορφος Ἰσαβέλλα κεῖται ἄρρωστος ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸν νέον Βάτμκν ἔρωτος αὐτῆς. Ὁ νέος εἰσάγεται εἰς τὴν οἰκίαν ὡς ἰατρός, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας ἣτις ἰδοῦσα αὐτὸν θεραπεύεται, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς αὐτοῦ στολῆς κλέπτει τὴν ἐρωμένην του. Τὸ διήγημα τοῦτο εἶνε τὸ προοίμιον τῆς ὅλης *Τραγωδίας τοῦ Βάτμαρ*, ἣτις οὐδὲν πλέον ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν κωμωδίαν τοῦ Μολιέρου.

Ἡ ἱστορία τῆς *Μεγάλης Μεγ τοῦ Οὐεσμίνστερ* πείθει τὸν ἀναγνώστην νὰ εικάσῃ ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς οὐδόλως ἐλησημόνητε τὴν Αὐρηλικὴν παρθένον Ἰωάνναν καὶ ὅτι εὐηρεστεῖτο ἔχων καὶ αὐτὸς νὰ ἀντιτάξῃ ἐθικὴν ἠρωίδα πρὸς τὴν Γαλλίδα. Ἡ ῥωμαλέα νεανίς δι' ἧς ἠθέλητε νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς Γάλλους ὑπῆρξεν ἀληθῶς, ζῶσα ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Η'. Λέγουσι δὲ αἱ κακαὶ γλῶσσαι περὶ αὐτῆς ὅτι διήθυσεν δυσάνυμον κατάστημα· ἀλλὰ βιβλιαρίων ἐκδοθέν τῷ 1593 ὑπερασπίζει αὐτὴν μετὰ δυνάμεως κατὰ τῶν συκοφαντιῶν. Ἀκούσατε δὲ καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῆς. Ἐπιπίπτει κατὰ τῶν εὐγενῶν, κατὰ τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀστυνομίας. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀνδρῶν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀντιστῇ κατ' αὐτῆς. Οἱ δαρέντες δὲν τολμῶσι νὰ τὴν κατγγείλωσι φοβούμενοι τὸν ὄχλον ὅστις τὴν λατρεύει. Ἦδὴ δὲ ἐξάκουστος ἐπὶ δυνάμει καὶ ἀνδρείῳ μεταβαίνει εἰς Γαλλίαν, λύει τὴν πολιορκίαν τῆς Βουλόννης, φονεύει τινὰ ἐχθρὸν ἐν μονομαχίᾳ, τῷ ἀπατέμνει πρῶτον τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπειτα(;) τῷ δεικνύει ὅτι εἶνε γυνή. Μετὰ δὲ τὸν πόλεμον ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀγγλίαν ἀνοίγει καπηλεῖον ἐνθα ἐπεκράτει ἀτάξια καὶ ἠσυχία,» διότι ποῦ νὰ εὐρεθῇ πελάτης τοσοῦτον τολμηρὸς ὥστε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν ἐνώπιον τῆς μεγάλης Μεγ ;

Ἡ δημώδης φιλολογικὴ πάντων τῶν λαῶν ἔχει ἱστορίας παιδιῶν ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀνελθόντων διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν προτερημάτων εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα. Ὁ μαρκήσιος Καρκαμπῆς εἶνε ὁ κορυφαῖος τῆς πολυαριθμοῦ σειρᾶς εἰς τὴν ἀνήκουσιν ὁ Τὸμ Κάικοθριφτ καὶ ὁ Δικ Βάιτιγγτον. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Τὸμ οἱ ἐναντίοι τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαιδεύσεως εἶν' ἐλεύθεροι νὰ διδάσῃ δικμακτύρησιν τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς καταναγκαστικῆς τῶν παιδιῶν εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως.

Ὁ Τὸμ ἦτο υἱὸς πτωχοῦ ἐργάτου ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ σπουδάσῃ τὸν υἱὸν του, τὸν ἀπέστειλεν εἰς σχολεῖον. Ἀλλ' ὁ Τὸμ οὐδὲν οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ μάθῃ χωρὶς ἐνταυτῷ καὶ νὰ τον κωλύσῃ ἡ ἀγραμματοσύνη του νὰ κερδήσῃ χρήματα τοσαῦτα, ὥστε νὰ καταστῇ «κύριος» καὶ νὰ ἀποκαλεῖται κύριος. Ὁ μῦθος τουτέστι κατὰ τὸ διήγημα τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἶνε περιτὸν νὰ κατατρίβῃ τις τὸν ἐγέφαλόν του ἐγκύπτων εἰς τὰ βιβλία.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ἐγένετο ὁ Τὸμ, ὁ δὲ Δικ ἐκ ταπεινῶν καὶ αὐτὸς γόνων γεννηθεὶς ἐγένετο πλουσιώτερος τοῦ Τὸμ, καὶ γέρων ἤδη τρίς ἔξε-

λέγει λόρδος δήμαρχος τοῦ Λονδίνου προσκαλέσας μάλιστα καὶ τὸν βασιλέα εἰς γεῦμα.

Σφόδρα δὲ ἀγαπῆται ἦσαν τῷ ἀγγλικῷ ὄχλῳ αἱ ἱστορικὲς κλεπτῶν, τοιαῦται δὲ ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀλλὰ λίαν τετριμμένα καὶ πρόστυχοι.

Τὸ διήγημα τὸ ἐπιγραφόμενον Σὶρ Τζῶν Μάνδεβιλ ὀφείλει νὰ κριθῆ μετ' αὐστηρότητος. Οὗτος συνέγραψε τὸ 1356 Ὀδηγὸν τῆς Ἀγίας Γῆς πρὸς χρῆσιν τῶν προσκυνητῶν μεταφρασθέντα εἰς πολλὰς γλώσσας. Ἄλλ' ὁ κύριος οὗτος πέρα τοῦ δέοντος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ δικιωματος τοῦ ἐμπιζίνει τοὺς ἀναγνώστας του. Ἄρχεται δὲ ὡδὲ πως: «Ἐγώ, σὶρ Τζῶν Μάνδεβιλ, γεννηθεὶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει Ἀγίῳ Ἀλβανῷ ἐξεκίνησα ἀνήμερα τοῦ Ἀγίου Μιχαὴλ τῷ 1322 ἔτος μεταβαίνων εἰς τὴν Ἀγίαν Γῆν. Θὰ περιγράψω δὲ λεπτομερῶς πᾶν ὅ τι εἶδον θέας ἄξιον ἐν ταῖς χώραις δι' ὧν διήλθον ὡς ἐξῆς. Πρῶτον ἴν' ἀπέλω εἰς Ἱερουσαλὴμ διήλθον διὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα πρὸ τῆς Ἑκκλησίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἵσταται τὸ ἀγαλμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἔφιππον καὶ ἐστεμμένον, ἔχον δὲ μῆλον ἐν τῇ χειρὶ. Ἐκεῖθεν διήλθον ὄλην τὴν Τουρκίαν καὶ πλείστους νήτους, ἔνθα εἶδον κυνηγούς θηρεύοντας διὰ ζώων ὁμοίων πρὸς λεοπαρδάλεις καὶ πολὺ ταχυτέρων ἢ οἱ κύνας. Ἐντεῦθεν ἐπέρασκα εἰς Ἱερουσαλήμ.»

Μετὰ ταῦτα ἔλθων εἰς Κύπρον εἶδε νύμφην τινὰ ἐξωτικὴν, καὶ ἐντεῦθεν μεταβάς εἰς Αἰθιοπίαν εἶδεν ἀνθρώπους μονόποδας καὶ ὅμως τρέχοντας ταχύτερον δορκάδος. Ἦλθεν ἔπειτα εἰς τὰς Ἰνδίας ἔνθα εἶδεν ἀνθρώπους πρασίνοους καὶ κυανοῦς, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πολόμην ἔνθα ἔπιεν ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος τῆς νεότητος, ὅπερ θεραπεύει πᾶσαν νόσον, ἔκτοτε δὲ οὐδέποτε ἐνόσησεν. Ἐντεῦθεν ἔρχεται εἰς τὴν Ἰάβην ἀφθονοῦσαν ἀρωματικῶν παντοίων, ἧς τὴν ἀνακάλυψιν ἀποδίδουσιν οἱ Γεωγράφοι εἰς τοὺς Πορτογάλλους τῷ 1511, καὶ ἐντεῦθεν ἐπιβιβασθεὶς καταπλέει εἰς Μακουμαρά ἧς οἱ κάτοικοι εἶνε κυνοκέφαλοι καὶ λατρεύουσι τὸν βοῦν. Ἦλθεν ἔπειτα εἰς τοὺς Καννιθάλους, εἰς τὴν χώραν ἀνθρώπων μονοφθάλμων, εἰς ἑτέραν χώραν ἀνθρώπων τετραποδητῆ βαδιζόντων, εἰς τὴν χώραν τῶν Πυγμαίων οἵτινες τρέφονται ἐκ μόνης τῆς ὀσμῆς τῶν μῆλων, ἔπειτα δὲ εἰς πλείστους ὄσους ἄλλους λαοὺς καὶ τελευταῖον εἰς τοὺς Ἀντίποδας τῆς Ἀγγλίας. «Δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω τὸν ἀναγνώστην, λέγει ὁ φιλαλήθης ἀνὴρ, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης πείρας ἣν ἐκ τῶν μακρῶν μου περιηγήσεων ἀπέκτησα, ὅτι ἐκεῖ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀντιπόδων ἤμεθα ὄνομα καὶ πᾶγμα ἀντίποδες τῶν Ἀγγλων. Ἐπανελθὼν δὲ τέλος εἰς Ἀγγλίαν ἐπεχείρησε τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου τοῦ ἀρνούμενος τὴν ὕλην ἐκ τοῦ ἡμερολογίου του ἐκράτει, βλέπετε, καὶ ἡμερολόγιον!

Ἴδου μὰ τὴν ἀλήθειαν μέγα βοήθημα πρὸς ἀσφαλῆ ὁδηγίαν τῶν προσκυνητῶν. Φαντάσθητε ἀφελῆ τινα καὶ ἀπλοῦν ἀνθρώπον πορευόμενον πρὸς

τὸν Ἅγιον Τάφον καὶ ἔχοντα ὑπὸ μάλης τὸν σὶρ Τζῶν, ἐρωτῶντα δὲ καθ' ὁδὸν ποῦ εἶνε οἱ μονόποδες καὶ οἱ πτερωτοὶ ἄνθρωποι!

Μεταξὺ τῶν βιβλιαρίων τούτων εἶνε καὶ μικρὸν τι ἐγχειρίδιον περιέχον παντοίας συνταγὰς: «Πῶς θεραπεύεται σύζυγος μέθυσος, γυνὴ φίληρις, κατὰ δεύτερον λόγον πῶς θεραπεύεται ὁ πυρετός, κατὰ τρίτον λόγον πῶς θεραπεύεται ὁ ὀδοντόπονος.» Ἀλλ' ἵνα ἀποφανθῆ τις περὶ τῶν ἱατρικῶν τούτων συνταγῶν ὡς καὶ περὶ ἐτέρων τινῶν τῆς μαγειρικῆς ἐπάναγκες εἶνε πρῶτον νὰ τὰς δοκιμάσῃ.

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν δημῶδων παρχμυθίων οὐδέως συμφωνεῖ πρὸς τὴν δόξαν ἣν θὰ ἠδύνατο τις νὰ ἔχη περὶ τῆς δημῶδους Ἀγγλικῆς φιλολογίας. Ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλέ τις νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ πολλὴν ποιήσιν, αἰσθημα ἠθικόν, εἰ μὴ ἀνεπτυγμένον, ἀλλ' ὅμως ἰκανῶς ἐκδηλούμενον ἐν τῇ γενέσει του. Οὐδὲν τοιοῦτον ὑπάρχει. Ἡ ποιήσις ἐλλείπει, ἔτι δὲ μάλλον τὸ ἠθικὸν αἰσθημα. Ἡ μόνη λοιπὸν ἀξία τῶν βιβλιαρίων τούτων εἶνε φαιδρότης καὶ ἀφέλεια κοινὴ μὲν ἀλλ' οὐχὶ δυσάρεστος. Δὲν εἶνε μὲν μέγα τι, ἀλλ' οὐδὲ ἰκανὸν θὰ ἦτο ἐὰν τὴν συλλογὴν ταύτην ἐξεδέχετο τις ὡς δικαίαν καὶ τελείαν ὑποτύπων τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας. Καὶ τοῦτο δύο λόγων ἕνεκα, πρῶτον μὲν διότι ἡ νέα αὕτη ἔκδοσις τῶν παρχμυθίων εἶνε ἐλάχιστον δεῖγμα ἀπεράντου φιλολογίας, δεύτερον δὲ διότι παρὰ τῇ ἐντύπῳ ταύτῃ δημῶδει φιλολογίᾳ, χυδαίᾳ βεβαίως καὶ ξηρᾷ, ὑπῆρχεν ἡ προφορικὴ παράδοσις, ἣν οἱ πεπαιδευμένοι καταγίνονται νῦν περισυνάγοντες καὶ ἧτις εἶνε ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα. Ὡσαύτως ἐν Γαλλίᾳ σήμερον οἱ αὐτοὶ χωρικοὶ οἱ εὐαρέστως ἀναγινώσκοντες τὰς ἀηδίας τοῦ Almanach comique, διηγοῦνται πρὸς ἀλλήλους παρχμυθία μεστὰ πλουσίας φαντασίας καὶ χάριτος! Πῶς δὲ τὸ μίγμα τοῦτο τῆς ὀρέξεως εἶνε δυνατόν, δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν ἀλλὰ πιστεύομεν ὅμως ὅτι εἶνε συγχρότατον παρὰ τοῖς ἀπαιδεύτοις.

Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν Ἀγγλικῶν παρχμυθίων ἐὰν μὴ εἶνε μέγα τι καὶ καλόν, οὐδὲν ἦττον εἶνε περιεργος καὶ διδάσκει πολλὰ τῆς διανοητικῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλικῆς φυλῆς.

(Ἐκ τῆς Revue Politique et litteraire ὑπὸ Arvéde Barine).

Π. Ι. Φ.

1. Σ. Μ. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ παρ' ἡμῖν ἐν ἀναλόγοις περιστάσεσιν.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ «ΜΟΡΑΙΑΣ»

Α'

§ α'. Μίαν και ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Κυπαρισσίας ἐν Τριφυλίᾳ τῆς Πελοποννήσου, παρὰ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον *Μοριζοτάδα*¹ τοῦ δήμου Κυπαρισσίας, εἰς θέσιν λεγομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ Ἰστορικόν, εὐρίσκονται ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἐρείπια, ἧς ἐπιστημονικῶς ἡ ὀνομασία νὰ προσδιορισθῇ ἐν ἀκριβείᾳ καὶ ἐναργεῖ φάινεται παρέχοντα δυσκολίας τινάς, ὡς δῆλον τοῦτο γενήσεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς λεγομένων.

§ β'. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ὀνόματος Ἰστορικόν, σημερινός βεβαιῶς, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, θέσιν πόλεως πάλαι ποτὲ ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένης, ἔσπευσα εἰς τὴν περὶ ἧς λόγος θέσιν, ὅπως ἰδίως ὀνομασι βεβαιωθῶ περὶ τούτου, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ τὰ παρ' ἐμοὶ πονήματα τῶν σοφῶν Εὐρωπαϊκῶν περιηγητῶν, οἷον, Pouqueville, Emile Isambert, καὶ τοῦ περιφήμου Κουρτίου, οὐδὲνα λόγον περὶ αὐτῆς τῆς θέσεως ποιοῦνται.

§ γ'. Ἰδοὺ λοιπὸν πᾶν ὅ,τι ἐκεῖ διασώζεται μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρείπιων, καὶ ἡ περιγραφή τῆς θέσεως αὐτῶν.

Τὸ Ἰστορικόν, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα, εὐρίσκεται ἐπὶ λόφου ἰκανῶς ὑψηλοῦ, κειμένου πρὸς τῆ ῥίξιν τοῦ ὄρους Κυπαρισσίας, καὶ 10' τῆς ὥρας μάλιστα ἀπέχοντος τοῦ χωρίου *Μοριζοτάδας*. Ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ βλέπει τις πρὸς Δ μὲν τὸν Κυπαρισσιᾶκόν κόλπον, πρὸς Α δὲ τὰς διαφόρους κοιλάδας καὶ φάραγγας τῶν πέριξ ὄρεων, ὡσπύτως δὲ πρὸς Β καὶ Ν. Κατὰ πρώτην ὄψιν ὁ παρατηρητὴς καθορᾷ Μεσαιωνικά τινα ἐρείπια ἐν αὐτῷ, ὅλως ἀνάξια προσοχῆς καὶ ἐκ τῶν κοινοτάτων, ὥστε λυπεῖται, διότι ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐπισκερθῇ τὸν λόφον ἐκεῖνον, ἀλλ' ὅμως ἐν ἀμέσῳ στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ παρακείμενα δένδρα, καὶ ἰδίᾳ τὰ λεγόμενα *σχοῖνα* κοινῶς, καὶ μάλιστα ἐὰν εἰσχωρήτῃ ἐντὸς αὐτῶν, αἴφνης ἀνακαλύπτει Κυκλώπεια ἐρείπια, ἀρκετῶν μέτρων μῆκος ἔχοντα ἐνιαχοῦ, ἐφ' ἐνὸς δὲ μέρους καὶ εἰς τριῶν ὕψος ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους ἀνερχόμενα, ἀλλὰ κατακαλυμμένα ὑπὸ βάτων καὶ σχοίνων, ὧν ἕνεκα ἀόρατα κατὰ πρῶτον καθί-

¹ Τῷ j (γιδτ) γίνεται *Μοριζοτάδα*, καὶ προφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ *Μοριζοτάδα*, ὅπερ προήλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Μοριζοτάδα*, αἴτια. *Μοριζοτάδα*. Αὕτη δ' ὡς γνωστόν, ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ καταστῆ ὀνομαστικῇ, οὐ μόνον ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ, ἀλλ' ἐν πλείστοις ὄσοις, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Τριφυλίας, ἀπαντῶσιν, οἷον *Φαρακλάδα*, *Βανάδα*, *Σαρακηνάδα*, *Μανολάδα* κλπ. Τὸ δ' ὄνομα *Μοριζοτάδα*, ἐκ τοῦ *Μοριζοτάδα*-αἰτίας, ὡς *Πισαῖτις*-αἰτίας, ὡς *Ἑλκλαῖτις*-αἰτίας, καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὸ δὲ *Μοριζοτάδα* ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Μορία*, ὡς *Πισαῖτις* ἐκ τῆς πόλεως *Πισαῖα* κλ. τὸ δὲ *Μορία* ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως *Μορίας* ἢ *Μορέας*, ἐδόθη διὰ τὸ ἱερὸν φυτὸν, *μορίαν* = *ἐλαίαν ἱεράν*, ὡς ὀψόμεθα.

στάνται, ἀλλὰ καὶ τούτου ἕνεκα διέφυγον τὴν ἐπάρκτον σφύραν τῶν ἐν τοῖς πέριξ λόφοις συχνὰ πυκνὰ καιόντων καμίνους ἀσβέστου, οἵτινες τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ γυμνῆς δένδρων ἐπιφανείας κειμένων ἐρείπιων κατέστρεψαν χωνεύσαντες κατὰ καιροῦς ἐν ταῖς καμίνοις. Τούτοις προσθετέον καὶ τοὺς γεωργούς, οἵτινες καλλιεργήσαντες τὸν λόφον κατέσκαψαν καὶ τελέως ἐξηφάνισαν τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε, ἂν δὲν διεσώζοντο τὰ ἐντὸς τῶν σχοίνων ὑποκεκρυμμένα «Κυκλώπεια», οὐδεὶς ἂν ἐπίστευεν, ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα πόλις ἀρχαία. Σώζονται ὅμως εἰσέτι καὶ τινα Μεσαιωνικά, ὡς εἴπομεν, οἷον, δεξαμενῆτις, ἐρείπια Βυζαντινῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τινῶν ἄλλων οἰκοδομῶν, μάλιστα διακρινόμενων.

§ δ'. Ἀλλὰ τώρα διεγείρονται τὰ ἐξῆς δύο ζητήματα:

α'. Πότε ἡ πόλις αὕτη ἐξερημώθη καὶ ὑπὸ τίνων;

β'. Ποῖον τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα;

§ ε'. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὐδὲν ἡμεῖς γινώσκομεν ἕως ἄλλοι εἴπωσιν, ὅτι ἂν ἱστορικὸν γινώσκωσι.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τοιαύτῃ τινά τις δύναται προσθεῖναι. Ἄμα τις ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου *Μοριζοτάδας*, καὶ ἔχη γνώσιν τοῦ τελευταίου συγγράμματος τοῦ κ. Σάθας, τοῦ προπερὺς ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Monumenta historiae hellenicæ*, παρ' ᾧ γίνεται μνησὶς τῆς ἀρχαίας πόλεως *Μορίας*,¹ μαθὼν δ' ὅτι παρὰ τῷ χωρίῳ τούτῳ διασώζονται καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια, — ἀμέσως ἀναμνησθεῖται τοῦ συγγενοῦς τῆ *Μοριζοτάδα* ὀνόματος *Μορίας*, καὶ φυσικῶς πως ὀρμηθεῖται τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστήμονος ἐν ἀποδόσει τοῖς Κυκλωπέοις ἐκεῖνοις καὶ τῷ λόφῳ τοῦ Ἰστορικοῦ, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Μορίας*, καὶ παραδεχθῆ, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πόλις αὕτη, οὐχὶ δ' ἐν Ἡλείᾳ, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Σάθας,² καὶ ὡς ἡμεῖς διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, ἀναγνωσθεῖσα παρὰ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, φιλοτίμως περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιστημονικὰ ζητήματα ἀσχολουμένων.

§ ς'. Τὴν παραδοχὴν δὲ τούτην ὑποστηρίξουσιν καὶ οἱ ἐπόμενοι σπουδαῖοι λόγοι:

Α'. Τὸ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ νῦν ἔτι διατηρούμενον ὄνομα *Μοριζοτάδα*, ἀναμφισβητήτως προέκυψε, καθ' ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἀρχαιότερου *Μοριαῖτις* δι' ἀλλοιωσέως τινος καὶ προσθήκης συλλαβῶν, ἅςπερ ὁ χρόνος καὶ αἱ ἀτυχεῖς περιστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους προσεκόλλησαν αὐτῷ τὸ δ' ἀρχαιότερον ὄνομα, ἐξ οὗ τὸ *Μοριαῖτις*, γραπτέον *Μορία* ἢ *Μοριά* ὀρθότερον παρὰ τῷ σημερινῷ λαφ' λεγόμενον, καθὸ περιεκτικόν, καὶ οὐ *Μοριαῖτις*, ὡς λέγει ὁ κ. Σάθας, ἅτε προσελθὼν ἐκ τοῦ παναρχαίου ἱεροῦ ὀνόματος τῆς ἐλαίας, ἧτις ἐκαλεῖτο *μορία* παρὰ τῆ γλώσσης τῶν ἱερέων τῆς ἀρχαιότη-

¹ Monum. hist. hellen. prefac. pag. XXXII—XXXIII. etc. tom. 1. Paris 1880.

² Monum. ἔνθ. ἀνωτέρω.

τος.¹ Ἀλλὰ περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει πλατύτερον παρακκτιόντες. Οὐ δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι τὸ ὄνομα *Μοριζοτάδα* τοῦ ἀρχαιότερου ὀνόματος παραλλαγή οὐκ ἔστιν· ἐπειδὴ ἔχει τὴν αὐτὴν τῷ ἀρχαίῳ ῥίζαν καὶ τὴν αὐτὴν προφορὰν ἐν μικρᾷ τινι παραλλαγῇ διαφυλάττει. Ὅτι δ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διεφύλαξε πλεῖστα ὅσα ἀρχαῖα ὀνόματα τόπων, πόλεων, ποταμῶν, ὄρεων, κλ. οὐδεὶς ἀναγνωρίζων τὴν συνέχειαν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, σπουδαίως διαμφισβητεῖ τὴν σήμερον συνωδὰ ταῖς γεωτρικῆς ἐπιστημονικαῖς ἐρευναῖς.

Β'. Ἡ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς *Μοριζοτάδας* διασωζομένη παράδοσις περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν ἐν αὐτῷ. Ἰδοὺ δὲ τί ἐπληροφορήθη περὶ τούτου. Ἰσόθεν τὸ χωρίον ὠνομάσθη *Μοριζοτάδα*; εἶπον τοῖς χωρικοῖς, καὶ τί εἰσεύρετε νᾶ μοι εἴπητε περὶ τούτου; ἀπεκρίθησαν οἱ γενικότεροι τοῦ χωρίου καὶ μοι εἶπον τάδε ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν.

«Τὸ χωρίο μας ἦτον ἔρημο, καὶ ἐπὶ Τουρκίας ἦτον κτήματα καὶ περιουσία τοῦ πλησίον κειμένου χωρίου *Βρύσαις*, τὸ ὅποιον ἦτο «Κεφαλοχώρι»,² ἔακουσθ' διὰ τὴν οἰογένειαν τῶν *Μπουτζαράδων*, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ν'δῶ ἐκαταγόνταν· καὶ εἶχε τότε τὸ χωρίο πλέον τῶν 400 οἰογενειῶν· ἀλλὰ ἐχαλάσθη εἰς τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1769 ἀπὸ τοῦς Ἀρβανίταις· Τουρκοὺς, οἱ ὅποιοι ἀφάνισαν τότε ὅλον τὸν *Μοριά*. Λοιπὸν οἱ Βρυσαῖτι κ' ὠνόμαζον τότενες τὸ μέρος τοῦτο *Μοριζοτάδα* ἀπὸ πλαιῖα, καθὼς καὶ ἐν τῷ μέρει, ὅπου εὐρίσκεται τὸ μοναστήρι *Κατσιμυκάδα*.³ Ἐδῶ εἰς τὸ χωρίο μας οἱ Βρυσαῖτι τότενες εἶχον *φυτήστρα*,⁴ πλῆθος πολὺ, ἀπὸ ἑλληνικῆς, ἄγγλικῆς τὸ περισσότερο, καὶ ἡμερικῆς, καὶ ὠνόμαζαν τὴν θέσι αὐτὴ *Μοριζοτάδα*, καὶ ἀπὸ τότενες ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ λέγεται ἕως σήμερον· ἡμεῖς δὲ ὕστερ' ἀπὸ τὸν γαλασμὸ, ὅπου ἔπαθον ἡ Βρύσαις, ἤρθαμε ἀπὸ τὴν Ἀλωνίσταινα, καὶ ἄλλοι ἀπὸ Καρύταινα, καὶ ἐκατοικήσαμε ἐδῶ καὶ ἐϋθειάσαμε τὸ χωρίο ἐτοῦτο, κοντὰ σ' τὸ ἑλληνικόν, καὶ οἱ Βρυσαῖτι κ' ἀθονταὶ εἰς τὸ ἐδικόν τους παλαιὸ χωρίο.⁵

1 Δελτίον Ἑστίας Ἀθην. ἀριθ. 277. 18 Ἀπριλίου 1882. — Ἀριστοφ. Νεφέλ. στίχ. 1003. — Σοφοκλ. Οἰδίπ. Κολων. στίχ. 705 κ. ε. — Λεξικὸν Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἐν λέξει *Μορία*. Ἐκδοσ. Βιέννης. — Κωνστ. Παπαρηγοπούλου Ἑλλην. Ἱστορία. Β'. ἔκδοσις, βιβλ. Α'. τόμ. Α'. σελ. 62-63 κ. ε. — Δ. Ριονδὲ περὶ ἐλαίας σελ. 196-197 κ. ε. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Φωστηροπούλου. Ἐκδοσ. Ἀθηνῶν 1882.

2 Κεφαλοχώρια ἐπὶ Τουρκίας ἐκαλοῦντο, ὡς γνωστὸν, ὅσα δὲν ἦσαν πωλημένα εἰς μπεύδες καὶ ἀγάδες Τουρκοῦς· τὰ δὲ πωλημένα ἐλέγοντο τσιφλίκια.

3 Τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει γαλῆς μυαοῦρισμα. Ἔστι δὲ σύνθετον ἀπὸ τὸ κατσι (γατὶ κοινῶς) καὶ μυκάδα ἀπὸ τοῦ μυκάω—μυαοῦρίζω. Ἀλλὰ πῶς ἐπλάσθη οὗτο τὸ ὄνομα, καὶ ἐκ τίνος περιστατικοῦ, ἀγνωστον, ἐμοὶ γούν. Τὸ Μοναστήριον διαλελυμένον ἔστιν ἀπὸ βυζαντινῆς, καὶ μόνος ὁ ναὸς αὐτοῦ διατηρεῖται ἔτι.

4 Φυτήστρα καλεῖται ὁ τόπος, ἐν ᾧ πολλὰ φυτὰ χρήσιμα πρὸς μεταφύτευσιν.

5 Καὶ τὰ δύο ταῦτα χωρία ὑπάρχουσι καὶ σήμερον πλησίον ἀλλήλων κείμενα.

Ταῦτα πάντα ἐφάνησάν μοι πιθανὰ τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἀπαντικρὺ τοῦ χωρίου τούτου εἰς κατωφέρειαν λόφου, ἀρετὰ ὑψηλοῦ, ὑπάρχει δάσος κυπαρίστων δημόσιον, οὐκ ὀλίγας χιλιάδας αὐτῶν ἐμπεριέχον, ὡς ἡ *Μοριζοτάδα* ἄλλοτε εἶχε τοιοῦτον ἐλαίων. Ἐκ τοῦ κυπαρισσῶνος τούτου μεταφυτεύουσιν οἱ περίοικοι κυπαρίσσους εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν, ὅπως οἱ Βρυσαῖτι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας μεταφύτευον ἐλαίας=μοριάς, ἐκ τῆς *Μοριζοτάδας*.

Γ'. Οἱ Ἀραβες Γεωγράφοι *Ἰβν-Σαῖδ* καὶ *Ἀβδουλ Φέδα*, παρ' οἷς ὁ λόγος περὶ πόλεως *Μορέας* ἐν Πελοποννήσῳ, ἀποφαίνονται, ὅτι ἐν Ἡλείᾳ αὕτη οὐκ εὐρίσκετο. Ἰδοὺ οἱ λόγοι αὐτῶν:

«*La Morée (La Moreya) suivant Ibn Saïd, la capitale de la Morée, située au milieu de la presqu'île, est sous le 45° degré, 52 minutes de longitude, et le 43° degré de latitude*».

«*La presqu'île de la Morée (Djeryrée la Moreya) se trouve au commencement du sixième climat, dans la mer Méditerranée au centre de la Morée est la ville de même nom. Ibn-Saïd fait remarquer que la Morée n'est appelée dans les livres *Péloponnèse (Beloubonnes)*.*»¹

Ἐὰν ἔχονται ἀληθείας τὰ ὑπὸ τῶν Γεωγράφων τούτων λεγόμενα, βεβαίως ἀλλαχοῦ ζητητέον τὴν Μοριάν τοῦ κ. Σάθα καὶ οὐχὶ ἐν Ἡλείᾳ. Οἱ σοφοὶ οὗτοι Ἀραβες ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου ἀποφαίνονται ὅτι εἶναι ἡ πόλις αὕτη, ἐξ ἧς μετεδόθη ἔπειτα ἀπάσῃ τῇ χερσονήσῳ τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ἡ Ἡλεία ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ὑπάρχει; πολλοῦ γε δεῖ. Τί ἐννοοῦσι λοιπὸν λέγοντες κέντρον; θέσιν μᾶλλον κατὰ τὸ μεσόγειον κειμένην; πολὺ ἀμφιβάλλομεν. Ἄρα ἐννοοῦσι θέσιν ὡς πρὸς τὸ ὅλον τῆς χερσονήσου ἔχουσιν ὅπως οὐκ ἀναλογίαν κεντρομόλου, καὶ τοιαύτην, οἶαν ἡ τῆς *Μοριζοτάδας* κέκτηται, ὡς πρὸς τὸ ὅλον τῆς Πελοποννήσου, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ *Καταλανικοῦ Χάρτου*, περὶ οὗ ἐφεξῆς ἀμέσως ὁ λόγος. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἐκ γεωγράφων Ἀράβων μαθηματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τὸ κυριολεκτικώτερον ἐννοουμένην, δὲν δικαιοῦμεθα, νομίζω, νᾶ ἀπαιτῶμεν, λόγου προκειμένου περὶ χωρῶν μεμακρυσμένων τῆς Ἀραβίας, ἐνθα οἱ γράφοντες διέμενον ἀρετὴ ἦν, καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν, ὅτι διέσωσαν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης, περὶ ἧς ἀλλαχόθεν οὐδεμίαν γνώσιν ἔχειν δύναμεθα, εἰμὴ τὴν ἀνεκάλυψιν τῆς *Μοριζοτάδας*, ἐξ ἧς μακρόνομεν ἦδη ὅτι πράγματι ὑπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη, περὶ ἧς παρ' αὐτοῖς; ὁ λόγος.

Δ'. Καταλανικὸς τις χάρτης τοῦ 1375 παριστᾷ τὴν Μορέαν κειμένην μεταξὺ Μονεμβασίας καὶ Ριλλόνης, καὶ οὐχὶ ἐν Ἡλείᾳ, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθας, λέγων ἐν ὑποσημειώσει τάδε· «*Une carte Catalane*» de 1375 cite aussi la ville de la Morée entre Monembasie et Rilloni (sic), ce qui dé-

1 Géographie d'Abdoul-Feda, traduite de l'Arabe par M. Reinaud. Paris, 1848, τόμ. Η'. σ. 275.

montre qu'à cette époque se conservait encore un vague souvenir de cette ville déjà disparue. (Notice d'un Atlas en langue Catalane dans les *Notices et extraits des manuscrits*. Paris, 1841, vol. XIV, 11e partie, p. 87.¹

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν τρία τινά.

α') Ὅτι ἡ πόλις *Μοριά* συνετηρεῖτο μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀνεφάνησαν οἱ Καταλάνοι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις.

β') Ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου, ἔνθα καὶ ἡ Μονεμβασία, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ κέντρον, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνω εἰρημένοι Ἀραβες γεωγράφοι.

γ') Ὅτι τὸ ὄνομα *Rilloni* ἀπαντᾷ παρὰ τῷ σοφῷ Γάλλῳ *Buchon* ὡς εἰκάζω, ὑπὸ μορφῇν ὀλίγον διάφορον. Ὁ σοφὸς οὗτος μεσαιωνοδίφης τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Πελοποννήσου λέγει τὰδε: «plusieurs de ces noms aujourd'hui perdus se retrouvent dans un dénombrement de l'année 1391,² et qui contient les indications suivantes»

»la Voustice (Vostitza). . . 200

»la Peguche. 40

»la *Oreole* (*Rhiolo*)». . . 120 et. et. Καὶ παρακατιῶν

δ αὐτός: «dans une déclaration manuscrite des villes sur les quelles les Vénitiens, après l'extinction de la domination française, prétendaient posséder des droits en Morée en 1471, on retrouve des désignations de quelques villes, à l'aide des quelles on pourra s'aider à retrouver les anciennes villes ou forteresses des Francs: les voici, d'après la copie qu'a bien voulu me communiquer M. Mustoxidi Pendant mon séjour à Corfu: «Dichiarazione di tutta la Morea fatta nel 1471.»

«la signoria (Venise) possiede.

«la croce, rovinata, il resto Turco.»

«Coranto.»

«Vasco.»

«San-Zorzi Tropico.»

«Vassili, rovin.»

«Sillo-castro rovin.»

.

.

«Camomenitza.»

«Callandrizza.»

«Postena.»

«*Riollo*.» et. et.³ τοῦ μακροῦ καταλόγου τῶν διαφόρων

¹ Monum. hist. hellen. par C. Sathu. τόμ. 1. prefac. XXXV. edit. Paris. 1880.

² Guichenou, preuves de l'histoire de Savoie.

³ Recherch. histor. sur la Princ. Franç. de Morée. et. et. par Bouchon. tom. 4. σελ. LXIV-LXV. Paris. 1845. memoir. sur la géogr. politique.

ὀνομάτων, ἅπερ παραλείπομεν ἐνταῦθα διὰ τὸ εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀσυντελεῖς αὐτῶν.

Τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῆς *Rilloni* ἢ *Oreole* = *Riollo*, κατὰ τὸν κ. *Buchon*, ἀγνοοῦμεν· οὐδ' ἀκούεταί που, καθ' ὅσον ἐμοὶ γνωστόν, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν Πελοποννήσῳ σήμερον, ἐκτὸς ἐὰν υποθέσωμεν ὡς τοιοῦτον τὸ πρὸς Δ. τῆς Κυπαρισσίας κείμενον καὶ μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν αὐτῆς ἀπέχον χωρίον, *Ἄγριλο*, ὅπερ ἐστὶ παράλιον καὶ ἔχει καὶ μικρὸν τινα ὄρμον, παρ' ᾧ τὰ πλοῖα φορτόνονται σταφίδας. Ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι μεσαιωνικόν, ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ ναοῦ, ὅστις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ κατὰ τύπον βυζαντινὸν ἠχοδομημένος εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχάς.¹ Ἐὰν ὅμως ἦν ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ θέσις τῆς *Rilloni* ἢ *Oreole* = *Riollo*, ὡς τῆς Μονεμβασίας, τὸ ζήτημα ἐθεωρεῖτο λελυμένον ἐν ἀρχῇ ἐπιστημονικῇ σαφηνείᾳ καὶ ἐναργείᾳ. Ἄλλ' ὅπως δῆποτε καὶ ἂν θεωρηθῆ, κατόπιν τῆς ἀνακάλυψως τῶν ἐρειπίων τῆς *Μοριόταδας*, οὐδεὶς ἐπιστήμων τοῦ λοιποῦ δύναται περὶ τῆς *Μοριάς*, ἢ *Μορέας*, κατὰ Σάθην, προκειμένου τοῦ λόγου, νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τοῦ ἀνωτέρω ἐκτεθέντος σπουδαίου λόγου, ᾧ ἕνεκα ἐν *Μοριόταδα* συμφώνως τοῖς τῆς κριτικῆς κανόσι καὶ ἀρχαῖς φαίνεται ὑπάρχουσα ἡ *Μορέα* ἢ *Μοριά*, ἐξ ἧς μετεδόθη ἐπὶ Φράγκων συμπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη διὰ λόγους, οὓς ἐκτιθέμεθα παρακατιόντες.

B'

§ α'. Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν ἰδίᾳ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως καύτης πόθεν: πόθεν προῆλθε·

Αὐτὸς δὲ τύπος (forma) τοῦ ὀνόματος *Μορία* δύναται ἐρωτώμενος οὕτως εἶπεῖν, νὰ παράσχη σαφεστάτην περὶ ἑαυτοῦ ἀπάντησιν, ὡς νομίζω, καὶ οὐδεμιᾶς πικρᾶν ἢ ἀμφισβητήσεως ἐπιδεικτικῆν· διότι τὸ ὄνομα *Μοριά* δξυτονούμενον, ὡς δὲ λαὸς συνήθως προφέρει αὐτό, ὑποδείκνυσι, καθὸ περιεκτικόν, τόπον περιέχοντα πληθὺν μοριῶν=ἑερῶν ἐλαίων, ᾧ ἕνεκα καὶ αὐτὸς δὲ Ζεὺς δὲ Ὀλύμπιος ἐπεκλήθη *Μόριος*, κατὰ τὴν ἐξῆς μαρτυρίαν τοῦ Σοφοκλέους·

«Οὐδ' ἐν τῇ μεγάλᾳ Δωρίδι νάσῳ Πέλοπος πάποτε βλαστόν,

»φύτεμα' ἀχειρητόν, αὐτόποιον.

»ἐγγέων φόθημα δαίων,

»δ τὰ δὲ θάλλει μέγιστα χώρα,

»γλαυκᾶς παιδοτρόφου φύλλον ἐλαίας·

»Τὸ μὲν τις οὐθ' ἀβόος, οὐτε γήρα

»σημαίνων, ἀλιώσει χερὶ πέρσας· ὁ γὰρ αἰῶν ὄρων κύκλος

»λεῦσσει νιν Μορίου Διὸς

»χ' ἂ γλαυκῶπις Ἀθήνα.»²

¹ Ἀπίθανός μοι φαίνεται ἡ τῆς Ὠλένης ἐν Ἠλείᾳ ἐξαλλοίωσις εἰς *Rilloni* ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ τοι καὶ τούτου ἐκ τῶν ἀδυνάτων μὴ ὄντος.

² Σοφοκλ. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν. στίχ. 705 κέξ.

Ὡς περ οὖν ἀπὸ τὸ ἴον ἐγένετο τὸ περρετικὸν ὄνομα Ἰωνιά, ὡς ἀπὸ τὸ ῥόδον, ῥοδιανιά, καὶ ἄλλα πολλά, οὕτω καὶ ἀπὸ μορία, μοριά, καὶ ἐκ τούτου τὸ κύριον Μορία, καὶ ἐκ τούτου αἴθις τὸ Μοριατικ, καὶ Μοριοτάς-άδος καὶ Μοριοτάδα, κατὰ τοὺς ὑστέρους Μεσαιωνικοὺς χρόνους· οὕτω καὶ ἐκ τῆς κρήνης πίσης ἢ Πίσσα, καὶ ἐκ τούτου ἢ Πισάτις ἐν Ὀλυμπίᾳ¹ ἐκ τῆς κυδωνίας, αἱ Κυδωνίαι ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κλ.² Ὅτι δ' ἐξ ὀνομάτων δένδρων καὶ ἐν γένει φυτῶν πολλὰ πόλεων ὀνόματα προῆλθον παρὰ τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ νέοις Ἕλλησιν, ὀλίγα τινὰ παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν ἀρκουσίαν, οἷον, Καρδαμύλη ἐκ τῶν καρδάμων,³ Κυπαρισσία ἐκ τῶν κυπαρίστων,⁴ Κύπρος ἐκ κύπρου,⁵ Ἐλαιᾶτις ἐκ τῆς ἐλαίας, Καστανιά, Πλατανιά, Κρανιά ἢ Κραναία, ἐκ τῆς καστανάας, πλατάνου, κρανίας, καὶ οὕτω καθεξῆς.⁶

§ β'. Ἡ πόλις Μορέα ἢ Μοριά συντηρεῖτο, κατὰ τὸν κ. Σάθας,⁷ μέχρι τοῦ ιγ' αἰῶνος. Ἀλλὰ πῶς ὕστερον καὶ ὑπὸ τίνος κατστράφη, ἀγνοεῖται. Ἀλλ' ἤδη διεγείρεται τὸ ζήτημα: ἀν ἐξ αὐτῆς ἐπωνομάσθη κατὰ πρῶτον ἢ Ἡλεία Μορέας, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθας,⁸ καὶ ἐκ τῆς Ἡλείας ὕστερον σύμπασα ἢ Πελοπόννησος ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὡς γνωστόν.

§ γ'. Ἐξετάσωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ περὶ τούτου·

Ὅτι κατὰ πρῶτον ἢ Ἡλεία ἐπωνομάσθη Μορέας, ἱστορικῶς ἐστὶν ἀποδεδειγμένον, καὶ συνεπῶς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως ἀνεπίδεκτον. Ἀλλὰ πόθεν ἢ Ἡλεία ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο κατὰ πρῶτον, εἶναι ἀμφισβητήσιμον, καὶ ἐπομένως σπουδαίᾳ περὶ τούτου συζήτησις πρόκειται μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων Μεσαιωνοδιφῶν, τῶν μὲν ἐκ τοῦ ὀνόματος μοριας (τοῦ φυτοῦ) παραδεχομένων ὅτι προῆλθεν ἢ ὀνομασία ἐν Ἡλιδι, τῶν δὲ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Μοριας, ὡς ὁ κ. Σάθας. Ἀλλὰ τῶν μὲν πρῶτων τὴν γνώμην διὰ μακρῶν ἀνυπόστατον ἀπέδειξεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς κ. Κωνστ. Παππαρηγόπουλος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ.⁹ Τῶν δὲ δευτέρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ κ. Σάθα, ἔμπεδος οὐκέτι ἐπιστημονικῶς ἢ γνώμη ἀπόκατέστη, καὶ δι' ἄλλους μὲν πολλοὺς λόγους, περὶ ὧν εἰς πλάτος ἄλ-

¹ Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ὑπὸ Κ. Κόντου, ἐν Ἐφημ. Φιλομαθ. Περίοδ. Β'. ἀριθ. 21. 1 Φεβρ. 1880. σελ. 324-328.

² Λόγιος Ἐρμῆς Βιέννης. ἔτ. 1819. φυλλαδ. 13. σελ. 568.

³ Κοραῖ Ἀτάκτ. Τόμ. Γ'. σελ. 7-12. ἔκδ. Παρισι. 1830.

⁴ Ἐφημ. Φιλομαθ. Περίοδ. Β'. ἀριθ. 23. σελ. 361-368. περὶ Κυπαρισσίας κλπ. 1 Μαρτ. 1880.

⁵ Ἱστορ. Ἑλλήν. Ἔθνος ὑπὸ Κωνστ. Παππαρηγόπουλου ἔκδ. Β'. Τόμ. Α'. Βιβλ. Α'. Ἀρχαί. σελ. 28-29. ἔκδ. Ἀθην. 1881.

⁶ Ἴδε καὶ εἰσαγωγήν εἰς Πίνδαρον τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου τοῦ Γένους Κωνστ. Ἀσωπίου.

⁷ Monument. histor. hellen. prefac. σελ. XXXV. Paris 1880.

⁸ Monum. ἔνθ. ἀνωτ.

⁹ Ἱστορ. Ἑλλήν. Ἔθνος. Τόμ. Β'. σελ. 79-83. ἔνθα εἰς πλάτος τὰ περὶ τούτου εἰσὶν ἐν ταπεινῇ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρός.

λαχοῦ ἐξηγήθημεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐφεξῆς σπουδαιοτάτους, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον νομίζομεν.

Α'. Ἡ πόλις Μορια, ὡς γράφει αὐτὴν ὁ κ. Σάθας, ἢ Μοριά, ὡς κοινῶς προφέρεται, ἐν Ἡλιδι οὐχ εὕρισκετο, ὡς ἀπεδείχθη πλέον τρανότατα ἐν τοῖς προηγουμένοις· ἔκειτο δ' ἐν Τριφυλίᾳ παρὰ τὴν Κυπαρισσίαν, ὡς ἀπεδείχθη ἀνεμφισβητήτως ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸ Μοριοτάδα. Ἀλλ' ἀμέσως ἀναφαινεῖται ὡς ἐκ βυθοῦ τινος ἀνερχομένη ἢ μορφή τοῦ ζητήματος τοῦδε· Ἄρα γε ἢ Μοριά αὕτη ἐκέκτητο τοσαύτην πολιτικὴν βεβαιότητα, τότε καὶ τοσαύτην πολιτικὴν ἰσχύν, ὅσης χρῆζει ἢ διὰδοσις καὶ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν χερσόνησον; τί δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν πρὸς τοῦτο;

Β'. Ἐκὼν παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθές, ὅτι ἐκ τῆς Μοριας ταύτης προῆλθεν ἢ πολὺκρότος τελευταία ἐπωνυμία τῆς Πελοποννήσου, δύο τινὰ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὡς εὐλογοφανῆ αἴτια αὐτῆς·

α'. Ἡ ἐξ ἀμαθείας τῶν ξένων κυριάρχων τῆς χώρας,

β'. Ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βουτζαράδων.

§ δ'. Καὶ ὅτι μὲν ἐξ ἀμαθείας τῶν ξένων κυριάρχων τῆς χώρας φαίνεται πιθανόν, ὅτι προῆλθε τότε ἢ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος Μοριας, ἔχομεν παράδειγμα παρ' Ἀμμικινῶ Μακελλίνῳ, παρ' ᾧ φαίνεται κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἢ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀχαΐας καὶ ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς¹ ἐξ ἀμαθείας προσελθοῦσα. Ἡ δὲ ἐκδοχή αὕτη οὐ φαίνεται ἡμῖν ἀποκρουστέα, ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ τελευταῖος κατὰ τῶν Φράγκων ἀνδρείως ἀγωνισθεὶς Δόξα-πατρῆς ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βουτζαράδων, εἴλακε τὴν καταγωγήν ἐκ τῆς Μοριατικῆς ἢ Μοριοτάδας, κατὰ τὴν χυδαιοτέρην ἔφρασαν τοῦ ὀνόματος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον τοῦτο προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων μετὰ ζῶηρον ἀγῶνα τῶν Βουτζαράδων, ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τούτων εἰς ἅπασαν τὴν Ἡλιδά,² ἐπωνομαθεῖσαν τότε Μορέαν ἢ Μοριά, ἢ τὸ Πριγκιπάτον τοῦ Μορέως, ὡς ἔγραφον καὶ ἐπωνομαζόν αὐτὸ οἱ Φράγκοι· οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐπωνυμίου τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐπεκράτησεν ἴσως καὶ παρὰ τοῖς νῦν Ἕλλησι νὰ ὀνομάζωσι συνήθως πάντα γενναῖον ἄνδρα Μπουτζαράν ἀπανταχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Στερεᾷ. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς γνωστόν, ὀνόμασαν ἄλλοτε σύμπασαν τὴν Πελοπόννησον Ἀχαΐαν, ἐπειδὴ ταύτην καὶ μόνην εὗρον τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας· ὥστε δὲν φαίνεται παράδοξος ἢ ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου, εἰ

¹ Ἀθηναῖς, Ἱστορικὸν Διήγημα Φερδινάνδου Γρηγοροῦ, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, Ἐστίας Ἀθηνῶν, ἀριθ. 331, σελ. 278. 2 Μαΐου 1882.

² Μεθ' ἧς ἦν ἠνωμένη τότε ἡ Τριφυλία ὑπὸ τὴν ξενικὴν Κυριαρχίαν, ἧτις ἐν Ἡλείᾳ, ὡς γνωστόν τὸ πρῶτον ἐρριζοβόλησαν, ἀποκαταστήσασα τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Παντικονάστρου, περὶ οὗ ἀλλοχοῦ ἐγράψαμεν τὰ δέοντα.

και εις μεμκρυσμένης εποχάς εν τῇ αὐτῇ χερσονήσῳ· περιοδικά γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἱστορικὰ κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἴταλὸν I. Βίκον, ἐκθέμενον τὰ περὶ τούτου πᾶν δεξιῶς ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι *Νέα Ἐπιστήμη* (Scienza Nuova). Μνεῖν τοῦ Δόξα-πατρῆ ἐποιήσατο καὶ ὁ σοφὸς Γάλλος Buchon ὡς φρουράρχου τοῦ Ἀρακλόβου εἰς Σκορτά, καὶ ἀνδρείου πολεμιστοῦ. Τὸ δὲ φρούριον τοῦτο ἦν ἐπὶ βράχου ἀπροσπελάστου καὶ ἐκράτει τοῦ στενοῦ, δι' οὗ ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ εἰσελάσῃ εἰς Σκορτά, καὶ ἀκαλούθως εἰς Ἀρκαδίαν.¹

§ ε'. Ὅτι δ' ἡ οἰκογένεια τῶν Βουτζαράδων φαίνεται ἐκ Τριφυλίας καταγομένη, καλουμένης τότε Ἀρκαδίας,² συντελοῦσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τούτου καὶ δύο παραδόσεις, αἵπερ ἀπαντῶσι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ ἐνταῦθα.

α'. Εἰς Ἀγίον Ἡλίαν, κορυφὴν τῶν ὀρέων τῆς Κυπαρισσίας, ὑπάρχει σπήλαιον, ὅπερ κοινῶς ὀνομάζεται Σπηλιὰ τοῦ Δόξα-Πατρῆ· διότι, λέγουσιν, ἐκεῖ κατέφυγεν ὁ Δόξα-Πατρῆς καὶ ἐκρύβη, ὅτε κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τὴν ἤτταν αὐτοῦ. Ἡ κορυφὴ αὕτη εἶναι εἰς τὸ λεγόμενον, Γεράρειον, ὅρος παρὰ τὴν κόμην Ἀρμενίου, $\frac{3}{4}$ ὥρας ἀπέχουτάν τῆς Κυπαρισσίας· ἡ δ' εἰς αὐτὴν ἀνοδος στενὴ, τραχυτάτη καὶ λίαν κρημνώδης. Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου πυρκαμίδαιδης καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς μικρά τινα λίθινα καθίσματα τεχνητὰ ἀπαντῶσιν· ἐντὸς δὲ αὐτοῦ οὐ μεγάλου ὄντος ἐπιπέμκνται σταλακτίται μικροῦ μεγέθους· ἐνδὸς δὲ τούτων ὑποκάτωθεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παρατηρεῖται μικρὰ τις λεκάνη λαξευτὴ ἐν τῷ βράχῳ, ὅπως ὑποδέχεται τὸ ἄνωθεν στάζον κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὴν καὶ χρησιμεῖον εἰς πόσιν δι' ὀλίγους τινὰς ἀνθρώπους ὕδωρ. Ἐνδείξεις αὐταὶ τῆς ἐν αὐτῷ ποτὲ διαμονῆς ἀνθρώπων· ἀλλ' ἂν ὁ Δόξα-Πατρῆς ἢ ἄλλοι τινὲς παρέμειναν ἐν αὐτῷ, οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον ἔχομεν διασφαρηνίζον ἢ γνωρίζον ἡμῖν πλείονα, ὥστε νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀληθὲς ἐκατέρωθεν.

β'. Καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὰς κόμης τοῦ δήμου Κυπαρισσίας, ὡς καὶ εἰς Ζούριζαν ἐν Ὀλυμπίᾳ, πλεῖστοι ὅσοι ὀνομάζονται Δόξαι, κύριον ὄνομα, ὅπερ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου σπννίζει, καὶ ἐπομένως κεντᾶται ἢ περιέρχεται τοῦ ἐπιστήμονος νὰ ἐρωτησῆ· Διὰ τί τοῦτο ἐνταῦθα πλεονάζει; Ποῖον τὸ αἶτιον; Ἀλλ' ἄλλην ἐρμηνείαν τούτου δὲν εὕρισκει εἰμὴ ὅτι χάριν ἱερᾶς ἀναμνήσεως τοῦ Δόξα-Πατρῆ ἀποδίδεται συχνάκις τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς διαφόρους, καὶ οὕτω συντηρεῖται μέχρι σήμερον ἢ ἀνάμνησις τοῦ ἥρωος τοῦ Μεσαιῶνος, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ σοφὸς καθηγητῆς, κ. Κωνσταντ. Παπαρρηγόπουλος ἐν ἰδιαιτέρῳ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῇ ἐν ἣ μοι γράφει περὶ αὐτοῦ τάδε· «Περὶ τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ ἐκρύπτετο ὁ μεσαιωνικὸς ἥρωας Βουτζαράς, οὐδὲν γνωρίζω· ἐν γένει δὲ περὶ τοῦ ἀνδρὸς

¹ Recherch. historiq. et. et. par Bouchon. tom. 1. pag. 43. σημείωσις α'. Paris 1845.

² Ἐφημ. Φιλομαθῶν, περίοδος Β'. ἀριθ. 23, σελ. 361-368. 1 Μαρτίου 1880.

ὀλίγας ἔχομεν εἰδήσεις. Τὰ χρονικὰ τῶν ἐν Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων λέγουσιν ὅτι ὁ πρωτοστράτορας μισερ Τζεφρὸς ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀράκλοβον

»ὀποῦ κρατοῦν τὸν δρόμον
ὀποῦ τὸ λέγουν τὰ Σκορτά· μικρὸν Καστέλλιν ἐνι
Ἀλλ' εἰς Τραχόνιν κάθεται, τόπον ἀπιερωμένον...
... τὰ κρατεῖ
λέγουν ὁ κάποιος ἀπὸ τοὺς Βουτζαράδαις
Δόξα-Πατρῆν τὸν λέγουσι, καλὸς στρατιώτης ἐνι.»

Ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐσυνθηκολόγησεν ἄμα ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, οὐδὲ νλέγεται τί ἀπέγεινεν ὁ Βουτζαράς. Ἡ ἀρχαία ἰταλικὴ μετὰφρασις τῶν Χρονικῶν, ἡ γενομένη πιθανῶς ἐν τῇ ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδι ὀνομάζει τὸν ἀνδρα Vucera Decapatri, οὐδὲν δὲ προσθέτει εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου λεγόμενα. Καὶ ὁ Hopf ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ταῦτα μόνον ἀναφέρει τὰ εὑντομα γεγονότα». Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ Βουτζαρά Δόξα-Πατρῆ.¹

§ ς'. Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐξάγεται τὸ ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα ὅτι ἐν Ἡλιδι πόλις ἔχουσα τὸ ὄνομα *Morala*, ὡς δοξάζει ὁ κ. Σάθας, δὲν ὑπῆρχε τὸ παράπαν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν διὰ τοῦτο τὴν τοῦ Ἀραβος γεωγράφου δμώνυμον πόλιν ἐν Ἡλιδι ὡσαύτως κειμένην, μάλιστα μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς *Moriotádas*, ὥστε πολὺ δίκαιον εἶχεν ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος γράφων περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὰ ἑξῆς· «Κατὰ τὸν ἐν τῇ ιγ'. ἑκατονταετηρίδι Ἀραβῶν γεωγράφον Ἰβν-Σαῖδ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Μωρέως κεῖται ἡ δμώνυμος πόλις, ἣτις εἶναι πρωτεύουσα αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τελευταῖον πόλιν ῥητῶς κατονομαζομένην Μωρρέας· ἀλλὰ τὸ δεινὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἰβν-Σαῖδ βεβαίως ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ ὅ,τι ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὁ κ. Σάθας. Ὁ τελευταῖος οὗτος δμιλεῖ περὶ πλόεως ἐν τῇ Ἡλιδι κειμένης, ὁ δ' Ἀραβῶν γεωγράφος ἀξιοῖ ὅτι ἡ πόλις Μωρρέας ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου. Πῶς δὲ νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης πόλεως, εἴτε ἐν Ἡλιδι, εἴτε ὀπουδῆποτε ἄλλοῦ

¹ Ἐν τῇ Ἡπειρῳ διατηρεῖται παρὰ τῷ λαῷ φράσις ἡ ἑξῆς· «μία ἔτο δόξα πατρι καὶ κάτω», δόξα πατρι ἐννοοῦντι τὴν κεφαλὴν· ἦτοι «ἐν κτύπημα κατὰ κεφαλῆς, καὶ οὕτω πίπτει κάτω». Ἀλλὰ πόθεν προήλθεν ἡ φράσις αὕτη; δύο τινὰ δύνανται εἶναι νὰ ὑποθέσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς καταγωγῆς αὐτῆς· ἡ ὅτι ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια τῶν Βουτζαράδων καὶ ἰδίᾳ ὁ Δόξα-πατρῆς, τὸ ἐπιφανέστερον αὐτῆς μέλος, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἔπεσεν ἰτηθείς, καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Πελοπόννησος, ἣς ἐθεωρεῖτο κεφαλὴ, ἀρχηγός, ἡ ὅτι ἐπειδὴ συνήθως οἱ χριστιανοὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν ἀναφέροντες τὸ «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι», καὶ ποιοῦντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀνυψοῦσι τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου ἄμα τῇ ἐκφωνήσῃ τοῦ «δόξα πατρὶ», ἐννοοῦντες διὰ τούτου ὅτι ἡ κεφαλὴ ἀντιπροσωπεύει «τὴν ἀρχὴν, τὸ πρῶτον αἶτιον» τῶν ἀπάντων, κατὰ τοὺς Θεολόγους, ἔαν δὲ προσβληθῇ ἡ κεφαλὴ, ἔπαν τὸ σῶμα προσβάλλεται.—Οὕτω καὶ ἀρχηγός τις ἐπιφανῆς ἢ φρούριον ὀχυρὸν, ἀντιπροσωπεύει τὴν ἰσχὴν λαοῦ τινος, καὶ ἔαν καταπολεμηθῇ καὶ πέσῃ, πίπτει καὶ ὁ λαὸς καὶ δουλοῦται, καὶ οὕτω πᾶν ἀρμοδίως καὶ φυσικῶς τότε ὁ λαὸς ἐκφράζεται ἐν ἀλληγορίᾳ εὐνοήτω «μία ἔτο δόξα πατρι καὶ κάτω».

υτής Πελοποννήσου, ἐν ᾧ ἔχνος αὐτῆς δὲν εἰρίσκομεν, οὔτε εἰς τὸ β. βλῖον υτής Κουγκέστας, τὸ ὁποῖον ἱστορεῖ λεπτομερέστερα τὰ κατὰ τὸ πριγκιπάτον Ἀχαΐας, καὶ πικρῶς ἐγγδοήκοντα καὶ ἐπτὰ ὀνόματα πόλεων αὐτῆς καὶ ἐπικριτῶν, καὶ ποταμῶν καὶ ὄρεων, οὔτε εἰς τὸν Ἀρχαῖον γεωγράφον Ἐδρῖσί, ὅστις ἀκμάστας ἐν τῇ ἰβ'. ἑκατονταετηρίδι, κατέλιπεν νῆμιν γεωγραφικὸν ἔργον ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῆς συγγραφῆς τοῦ ὁμογενοῦς αὐτοῦ;¹

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα προταθεῖσα λύσις, προσέκλεσεν ἄλλην. Ὁ κ. Ζαχαρίας von Lingenthal, ὁ περιώνυμος σχολικστῆς τῆς Ἐκλογῆς τῶν Νόμων, δὲν παραδέχεται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε πόλις Μωρέας, νομίζει ὅμως ὅτι ὁ κ. Σάθας, ἀναζητήσας ἐν τῇ Ἡλίδι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὀνόματος τούτου, ἀντιπληρώθη πλησιέστερα τῆς ἀληθείας. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ, λέγει, ἐκφέρεται εἰς τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα διὰ τοῦ τύπου »Amorea, l'Amorée. Τὸ δὲ Amorea εἶναι ἐπίθετον τῆς Κάτω Ἡλίδος, ἀνδρείος, ἀμόρειος (Ἡλῖς), ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν Κοίλην Ἡλίδα τῶν κλασικῶν χρόνων.²

Ἡ προτεραιότης τοῦ τύπου Amorea ἐπιστῶθη ἀποχρόντως ὑπὸ τοῦ κ. Ζαχαρίου von Lingenthal ἄλλ' ἔδει προσέτι νὰ βεβαιωθῇ ὅτι τὸ ὄνομα Ἀμόρειος Ἀμόρειος, ἦτον ἐν χρῆσει παρὰ τοῖς κατοίκους τῆς χώρας, ὅτε ἀφίκοντο αὐτόθι οἱ Φράγκοι· διότι μόνον τούτου τεθέντος, δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν: διὰ τί οἱ ἕνοι προετίμησαν αὐτὸ πικρὸς ἄλλου. Δυστυχῶς τὸ γεγονός τοῦτο οὐδόπως ἀποδεικνύεται.

»Συμπεραίνων λέγω, ὅτι ἡ Σφιγξ αὕτη δὲν εὔρεν ἔτι τὸν Οιδίποδα αὐτῆς».³

§ ζ'. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ σοφὸς καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας περὶ τούτου· ἐάν ὅμως τῶρα διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐρειπίων τῆς Μοριγοτάδας ἡ Σφιγξ αὕτη τοῦ ὀνόματος τοῦ Μωρέως, ἀν οὐχὶ ἀκριβῶς τὸν Οιδίποδα αὐτῆς εὔ-

1 Hopf Ἑλληνικὴ Ἱστορία τόμ. Α'. σελ. 163. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Μοριγοτάδας ὁ ἴδον-Σαθ φαίνει ἔχόμενος τῆς ἀληθείας· ὁ δ' ὁμογενὴς αὐτοῦ Ἐδρῖσι οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τῆς πόλεως ταύτης, εἴτε διὰ τὸ ἔσημον αὐτῆς ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ, εἴτε διὰ τὴν εἰς προγενεστέρους τοῦ Ἐδρῖσι χρόνους ἐξάλειψιν αὐτῆς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων, ὥστε δὲν δικαιῶνται διὰ τὴν παρασιώπησιν τῆς Μοριγας, οὔτε τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας, οὔτε ὁ Ἐδρῖσι, διότι τὰ ἐρείπια τέλος πάντων τῆς Μοριγοτάδας μαρτυροῦσι τὸ ἐναντίον τρανότερα. Σημ. Ἄθαν. Πετρίδου.

2 Deutsche Litteratur Zeitung, 1880, N. 6, σελ. 196, p. ἐπομ. Ὁ τύπος Amorea, ὄνπερ ὁ σοφὸς Z. von Lingenthal παραδέχεται ὡς ἀληθῶς ἐρμηνεύοντα τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως, ἀπαντᾷ καὶ ἐν Φρουγί τῆς Ἀσίας, ἐνθα ὑπῆρχεν ἡ περιώνυμος πόλις Ἀμόρειον, ἧς τὰ ἐρείπια ἀνεκάλυψε τῷ 1836 ὁ Ἀγγλὸς Ἀμιλτων ἐν τινὶ πενήρῳ κόμῃ, καλουμένῃ τουρκιστὶ Ἀσσάρ-κιοί. (Ἴδε Ἐστίας ἀριθ. 229, σελ. 308-314, 18 Μαΐου 1880). Ἰσοπὸν καὶ ἐν Φρουγί τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐφαρμοστέον τῆς ἐρμηνείας; τὴν αὐτὴν καὶ ἐν Γριφυλία διὰ τὴν Μοριγοτάδα; ὅσα πανάκεια ἐρμηνειῶν! Σημ. Α. Πετρίδου.

3 Ἐκ τοῦ Bulletin de correspondance hellénique, Φεβρουαρίου 1882.—Παράβ. καὶ «Παρνασσὸς» τευχ. Γ'. σελ. 220-222, τόμ. Β'. 31 Μαρτίου 1881.

ράτο, τουλάχιστον συμβολὴν ἀρκετὰ σπουδαίαν πρὸς τὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ ἐπορίσατο—ἀπόκειται τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ νὰ ἀποφανθῇ ἤδη, παρ' ᾧ ἡ ἔκκλησις γίνεται. Ἀλλως τε δὲ καὶ ἡ σύντονος καταδίωξις τῆς Σφιγκὸς ταύτης καὶ ἡ ἐπίμονος αὐτῆς ἀναζήτησις ἀνὰ τὰς χώρας τῆς χερσονήσου, καταναγκάζει αὐτὴν τέλος πάντων νὰ ἀποσυρθῇ καὶ προσχωρήτη εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς κοιτίδα, τὸν πυκνὸν καὶ μέγαν ἱερὸν ἐλαϊῶνα τῆς Ἀλτεως, τὴν κατὰ τὴν ἱερὰν γλῶσσαν Μορίαν τοῦ Ὀλυμπίου νεφεληγερέτου τῆς Πισατίδος.¹

Ἄθανάσιος Πετρίδης, Ἡπειρώτης
σχολάρχης Κυπαρισσίας.

ΑΙ ΔΥΟ ΜΗΔΕΙΑΙ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΑΙ

Α'

Ἡ ἐσχάτως γενομένη δημοσίευσίς τῶν ἐπιστολῶν τῆς διασῆμου Ἰραχὴλ θὰ παράτχη πέποιθα ἐνδιαφέρον εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου περὶ τῶν δύο διασῆμων διερμηνέων τῆς Μηδείας μου.

Μετὰ τῆς Ἰραχὴλ ἦλθον εἰς στενὴν σχέσιν συνεργασίας κατὰ τὰ γυμνάσια τοῦ δράματός μου Ἀδριανῆς Λεκουβρέρ. Καθ' ἑκάστην ἀφικνούμην παρ' αὐτῆ τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὥραν εἴτε μετὰ τοῦ Σκριβ εἴτε μόνος δασκίς ὁ Σκριβ ἀπησχολεῖτο εἰς τὴν σκηρικὴν προετοιμασίαν τοῦ Προφήτου, καὶ μέχρι τῆς ἐνδεκάτης συνεμελετώμεν τὴν πρᾶξιν ἧτις ἔδει ἐν τῷ θεάτρῳ νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν πρώτην μ. μ. ὥραν. Τὸ δράμα προητοιμάσθη εἰς εἰκοσιοκτὼ ἡμέρας καὶ οὐδὲ μία ἡμέρα παρήλθεν ἀνευ αὐτῆς τῆς διπλῆς ἐργασίας τῆς τε πρωϊνῆς καὶ τῆς μετὰ μεσημβρίαν. Τότε ἐθαύμασα τὸ φίλεργον καὶ διορατικὸν τῆς Ἰραχὴλ, τὸ μετριοφρον, τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ πρόσχαρι εἰς τὰς σχέσεις. Οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ὑπῆρχεν ὑπερηφάνεια μεγάλῃς τεχνίτιδος, οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἰδιοτροπία τῆς ὑπὸ τοῦ κοινῆ λατρευομένης ἠθοποιῆς ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν τέχνην καὶ μόνην, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ μόνῃς ἐφρόντιζεν. Ἦκουε, συνεζήτηε καὶ ἐπέθετο ἀλλὰ μετὰ τὴν συζήτησιν. Ἴδου παράδειγμα τούτου ἐμφανές. Ὅσοι εἶδον τὴν Ἀδριανὴν Λεκουβρέρ ἐνθυμοῦνται ὅτι μίξ τῶν μεγίστων ἐπιτυχῶν τῆς πέμπτης πράξεως ἦτο ἡ κραυγὴ τῆς. . . ἡ Ἀ Μαυρίκις» τὴν ὁποίαν ἐκβάλλει αὕτη ἀναγκωρίζουσα ἐν μέσῳ τοῦ παροξυσμοῦ τῆς τὸν ἐραστήν τῆς. Ἐάν ποτε κραυγὴ θεάτρου ὑπῆρξε κραυγὴ ἐμπνεύσεως βεβαίως ὑπῆρξεν αὕτη. Καὶ ὅμως ἡ Ἰραχὴλ μόλις μετὰ συζήτησιν τριῶν ἡμερῶν τὴν

1 Ὅτι καὶ ἐν Ἀλτεῖ πληθὺς ἱερῶν ἐλαϊῶν=μοριῶν, δάσος μέγα καὶ συνηρεφές ἀποτελοῦσάν, ὑπῆρχε τὸ πάλαι καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἑλλήν. Φιλολογ. Σύλλογον Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλεῖσαν πραγματείαν ἡμῶν.

ἀπεδέχθη. Ὁ Σκριβ ὑπέδειξεν αὐτῇ τὴν κραυγὴν τκύτην. Ἀνθίστατο εἰς τὸν Σκριβ, ἀνθίστατο εἰς ἐμέ. «Εἶναι πλαστή, ἡ κραυγὴ αὐτὴ εἶναι θεατρικὴ.» «Εἶναι πλαστὴ διότι τὴν ἐκβάλλεις κακῶς ἀπὴν τῆσεν ὁ Σκριβ σκαῖος καὶ ἐπίμονος ὅταν εὐρίσκειτο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, δηλαδὴ εἰς τὰς δοκιμάς. Τέλος μετὰ τριῶν ἡμερῶν ἀκάρπους προσπαθείας, ἡ κραυγὴ αὐτὴ εἰσῆλθεν ἂν δύνامي νὰ εἶπω οὕτως ἐν τῇ καρδίᾳ της, καὶ μᾶς τὴν παρήγαγεν ἀφνης εἰκοσάκις πλεῖον ἢ ὅ,τι ἡμεῖς ἐζητήσαμεν.

Οὐδὲν δὲ πλεῖον τὴν ἐβοήθησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πέμπτης ταύτης πράξεως ἢ ἡ διήγησις τοῦ γεγονότος ἐξ οὗ ὠρμήθη ἐν τὸν κύριον αὐτῆς συνειρμόν.

Ἡ Μᾶρς ἡ διάσημος ἀπέθνησκε. Παρὰ τὴν νεκρικὴν αὐτῆς κλίνην προσήλυτο ἅγιος ἱερεὺς ὁ ἀββᾶς Γαλλάρ. Ἀφνης ἀκούει ἐξερχομένας ἐκ τῶν χειλέων τῆς θνησκούσης ἐν πλήρει προξυσμῶ λέξεις διακεκριμένας μὲν, φράσεις συναφεῖς, ἀλλ' ἀκαταλήπτους αὐτῶ. Τί ἦσαν αἱ λέξεις αὗται; Ὁ λόκληρα χωρὶα δραμάτων διδασκασθέντων παρ' αὐτῆς. Ἡ ἀγωνιώσα ἐπανελάμβανε τὰ μέρη της. Τὸ πρόσωπόν της κατεστραχμμένον ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἐνεψυχοῦτο διὰ νὰ παραστήσῃ τὰ πρόσωπα τοῦ θεάτρου, ἡ φωνὴ της ἀπέκτα τὸν φυσικὸν της τόνον· ἐπεὶτα ἀφνης σταματῶσα ἐνέτεινε τὸ οὖς, ὡς τις ὅταν ἀκοῖται, καὶ ἐχειροκρότει. Ἐγένετο καὶ θεατῆς τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡ ἐπιμονὴ αὐτῆ τῆς πρὸς τὴν τέχνην ἀγάπης καὶ τῆς ἀναμνήσεως τῆς τέχνης ἐν τῷ θανάτῳ, μὲ ἐξέπληξεν ὑπεροβολικῶς. Εἶδον διὰ τὴν Ἀδριανὴν μου πέμπτην πράξιν ἐνδιαφέρουσαν καὶ νέαν· δὲν ἦτο πλέον κοινὴ λύσις διὰ δηλητηριάσεως, ἔλειπεν ὅπως ἡ κλασικὴ σκηνὴ τοῦ προξυσμοῦ τῶν ἰταλικῶν μελοδραμάτων καὶ ἡ Ἀδριανὴ ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ κατ' αὐτὸν τρόπον. Ἡ Ῥαχήλ ἐνόησε καὶ ἐξέφραξε θαυμασίως τὴν ποιητικὴν ταύτην παραγωγικότητα. Ἐλειπον ὅπως ἀποτελέσματα ἀγωνίας, ἔλειπον σπασμοὶ τοξικολογικοί. Οὐδὲν ἐκ τῆς καταστάτης καὶ ὑλικῆς ἐκείνης τέχνης ἦτις ἀντικαθιστᾷ τὴν καρδίαν καὶ παριστᾶται διὰ τῶν συμπλεκόμενων βραχιόνων. Οὐδὲν ἐκ τούτων καὶ ἔμεινε μόνη ἡ μεγάλη τεχνίτις συνοδευομένη μέχρι τελευτῆς στιγμῆς ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῆς.

Μετὰ τὴν Ἀδριανὴν ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ καὶ πάλιν.

Ἐτόλμησε νὰ ἀφήτῃ τὴν ποίησιν διὰ τὸν πεζὸν λόγον, τὸν ἀρχαῖον κόσμον διὰ τὸν νεώτερον, τὸν πέπλον καὶ τὴν χλαμύδα διὰ τὴν ἐσθῆτα τῶν προγόνων μᾶς· ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ καὶ μέρος τῶν ἡμερῶν μας, νὰ φωνῇ ἐπὶ σκηνῆς μὲ σημερινὴν ἐσθῆτα, νὰ παραστήσῃ ὅχι ἡρωῖδα πλεόν ἀλλὰ γυναικᾶ τοῦ κόσμου, αὐτὴν τὴν Ῥαχήλ τέλος. Τῇ ἐπρότεινα τὴν *Louïzar de Lignerolles*. Εἶδεν ἐν αὐτῇ τὴν Μᾶρς καὶ εἶχε διατηρήσει τὴν βαθεῖαν ἀνάμνησιν· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὐτῆ ἀντὶ νὰ τὴν ταράττῃ ἀπεναντίας τὴν προσήλυτον. «Ἀνάγνωθί μοι εἶπε τὸ δρᾶμα καὶ βλέπομεν.» Τὸ ἀνέγνω φροντίζων κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν νὰ μετατρέπω κατὰ τι τὸ μέρος τῆς Λουί-

ζης. Ἐν καὶ μόνον μέρος δίδει πολλάκις ἀφορμὴν εἰς ποικίλας παραλλαγὰς. Ὅσον θαυμασία καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πλάσσα αὐτό, αἱ μετ' αὐτὴν ἐρχόμεναι ἠθοποιοὶ δύνανται νὰ πλάσωσι τι διάφορον μὲν αὐτῆς ἀλλ' ἐπίσης καλὸν ὡς αὐτὴ. Τὸ μέρος τῆς Λουίζης ἦτο ἀρμόδιον πρὸς ταύτην ποικιλίαν. Ἡ Λουίζα κόρη ἀρχαίου στρατιωτικοῦ καὶ μητρὸς ἦτις ἦν ἄγγελος ἀγαθότητος, συνήνου ἐν αὐτῇ (οὕτω τοῦλάχιστον ἐγὼ συνέλαβον ἐν νῷ τὸ πρόσωπόν της) τὸν πατρικὸν τύπον καὶ τὸν μητρικὸν τύπον. «Ἐκ τοῦ πατρὸς σου ἔχεις τὴν ἰσχύν καὶ ἐκ τῆς μητρὸς σου τὴν ἀγαθότητα» οὕτω τῇ ἔλεγεν ὁ σύζυγός της. Ἡ Μᾶρς ἦτο κυρίως ἡ κόρη τῆς μητρὸς της· ἔπειτα τὴν Ῥαχήλ νὰ γίνῃ μᾶλλον ἡ κόρη τοῦ πατρὸς της. Μικρὰ λεπτομέρεια θὰ κάμῃ πλέον αἰσθητὴν τὴν ἰδέαν μου. Κατὰ τὴν πρώτην πράξιν ἡ Λουίζα βλέπει τὸν κηπὸν της γενόμενον ἐρμιαῖον τῶν κυνηγῶν καὶ τῶν κυνῶν γείτονός τινος πρίγκιπος ὅστις κατεδίωκεν ἔλαφον διαφυγοῦσαν διὰ τῶν κήπων καὶ τῶν φοικτῶν τῶν γειτόνων. Ἡ Λουίζα μόνη τότε ἐν τῇ οἰκίᾳ ὀπλίζει τὸν κηπουρὸν καὶ τοὺς ὑπηρέτας, κατὰσχει τοὺς κύνες καὶ συλλαμβάνει τοὺς κυνηγοὺς διὰ τῆς ἀπειλῆς τῶν δύο ὅπλων. ἠθέλον διὰ νὰ γίνῃ πλέον ἐνδιαφέρουσα ἡ σκηνὴ ἡ Λουίζα ἀπειλοῦσα τοὺς κυνηγοὺς νὰ κρατῇ ἐργόχειρόν τι ἀνὰ χεῖρας καὶ νὰ ἐξακολουθῇ κεντῶτα. Ἡ Μᾶρς ἀντέστη διότι γινώσκουσα καλῶς τὸ δύσκολον κοινόν της, κατείδεν ὅτι ἦν γελοῖον γυνὴ διατάττουσα πῦρ νὰ κρατῇ βελόνην. . . Ἀπέδωκα τὸ κέντημα τῇ Ῥαχήλ καὶ ἐπιτυχία πλήρης ἔσπεψε τὴν νέαν αὐτῆς ταύτην ἀπόπειραν. Ὡς πρὸς τὸ κέντημα ἀμφιβάλλω ἂν τὸ κοινὸν τὸ ἐνόησεν.

Ἡ διπλὴ αὐτῆ ἐπιτυχία ἐγέννησε μεγάλην πεποίθησιν περὶ ἐμοῦ τῇ Ῥαχήλ. Μὲ συνεβουλεύετο πάντοτε ἐπὶ τῶν νέων δραμάτων ἅτινα προὔκειτο νὰ διδάξῃ. Ἐσπέραν τινὰ μοῦ ἀνέγνωσεν ὀλόκληρον τὸ δρᾶμα τοῦ Αἰμιλίου Ὠζιὲ *Artemis*, ὅπερ τότε ἐμελέτα. Ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆ μοῦ ἐδεδβαίωσε τότε ἰδέαν ἣν εἶχον πρὸ καιροῦ ὅτι μεγάλη διαφορὰ εἶναι μεταξύ τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ τοῦ παριστάνειν. Ἐξάαιρετα ἠδύνατό τις νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ ἦναι μέτριος ἠθοποιὸς καὶ ἠδύνατο νὰ ἦναι τις ἐξάαιρετος ἠθοποιὸς καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ μετρίως.

Εἶναι σχεδὸν δύο διάφοροι τέχνη· ὁ ἠθοποιὸς δὲν παριστᾷ ἢ μόνον ἐν πρόσωπον ἐν τῷ δρᾶματι καὶ ὁ ἀναγινώσκων δέον νὰ τὰ παραστήσῃ ὅλα· ὁ μὲν δὲν ἔχει ὡς ὄργανον ἢ τὴν φωνὴν καὶ μόνην, ὁ δὲ ἔχει βοηθητικὰ τὰ ἐνδύματα, τὰ σχήματα, τὰς κινήσεις, τὴν φυσιογνωμίαν. Οὕτως ὡστε ἡ Ῥαχήλ ἦτις παρέστησε τὸ συμπαθὲς πρόσωπον τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τοσαύτης τέχνης ἀνεγίνωσκε τὸ δρᾶμα σχεδὸν ἄνευ τινὸς ὑπεροχῆς.

Ἡμέραν τινὰ μετὰ μικρὰν διάλειψιν ἐπὶ τῶν γυναικείων προσώπων ἐν τῷ θεάτρῳ μὲ παρεκάλεσεν ἐπιμόνως νὰ γράψω δι' αὐτὴν ἐν ἰδίᾳ. Τότε διὰ τὴν τρίτην ταύτην ἀπόπειραν συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ γράψω

τραγωδίαν ἀρχαίαν τε συγχρόνως καὶ νεωτέραν. Ἐξηγοῦμαι. Ἡ ἀρχαιότης ἐγένετο δι' ἡμᾶς ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὡσεὶ νέος κόσμος. Ἄπειροι ἐργασίαι κριτικά, ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, νομισματικά, τεχνικά, ἐπέριψαν αἴφνης φῶς ἀγνώστον ἐπὶ τῶν ἡθῶν, τῆς λατρείας, τῶν μνημείων, τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον σχεδὸν ἀνεγεννήθη διὰ τῶν ἐρευνῶν σοφῶν Γερμανῶν καὶ διὰ τοῦ εὐφυοῦς ἔργου τοῦ Πατὲν ἐπὶ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ὀπλισμένος διὰ τῶν νέων τούτων σπουδῶν, ἠψάμην ὑποθέσεως ἣτις πάντοτε μὲ εἶχε προσελκύσει διὰ τοῦ περι αὐτὴν μυστηρίου, τῆς Μηδείας. Ἡσθάνομην ὅτι ὁ Ἕλληνας ποιητὴς δὲν εἶχεν εἰπεῖ τὸ πᾶν· ὅτι ἠδύνατό τις νὰ βυθισθῆ πλεον ἔτι ἐν τῇ μητρικῇ ταύτῃ καρδίᾳ· ὅτι ἠδύνατό τις ἔτι νὰ παραγάγῃ ἐκ τῶν λαμπρῶν αὐτῆς σκηνῶν ἀποτελέσματα ἰσχυρότερα ἔτι. Μία σκηνὴ πρὸ πάντων μὲ παρέσυρεν· ἡ διήγησις τοῦ θανάτου τῆς Κρέουσῆς. Ἡ Μηδεὶα ἐπεμψεν αὐτῇ εἰς δεῖγμα ὑποταγῆς διὰ χειρὸς τῶν τέκνων τῆς δῶρα σπανίας ὠραιότητος, χρυσοῦν στέφανον καὶ πέπλον λεπτοτάτης ἐργασίας. Ὁ Εὐριπίδης μᾶς διηγεῖται ἐν στίχοις θαυμαστοῖς τὴν ἀθῶν χαρὰν τῆς κόρης ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν δῶρων. Ἐπέθετε, λέγει, τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς, διέθετεν εὐχαριστῶς τὸν πέπλον ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς, διώρθου τὴν κόμην τῆς ἐνώπιον λαμπροῦ κατόπτρου μειδιῶσα εἰς τὴν ἰδίαν εἰκόνα· ἔπειτα ἐγειρομένη τοῦ θρόνου, περιεπάτει ἐν τῷ δωματίῳ μὲ χάριεν βῆμα, ἐν τῇ λευκῇ αὐτῆς περιβολῇ προσδλέπουσα ὄπισθεν τὸ σῶμά τῆς. Ἀλλ' αἴφνης ἀλλάσσει χροῶμα, ὄλον τῆς τὸ σῶμα τρέμει καὶ ὁ ποιητὴς μᾶς δεικνύει αὐτὴν ἐν τῇ ἐξόχῳ διηγῆσει τοῦ ἀποσπῶσαν τῆς κεφαλῆς τῆς· τὸν χρυσοῦν στέφανον, ὅστις τὴν ἔκκλειν, τὸν δηλητηριώδη αὐτὸν πέπλον, ὅστις τὴν κατεβίβρωσκε καὶ πίπτουσαν ἐν τρομεραῖς κραυγαῖς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γράϊας δούλης, ἣτις τὴν ἐβοήθει.

Ἄποια σκηνὴ εἶπον κατ' ἐμυτὸν ἂν ἀντὶ νὰ ἦναι ἐν διηγῆσει εἶναι ἐν πράξει. Ἄν ἀντὶ τῶν παίδων αὐτῆς ἡ Μηδεὶα ἔφερε τὰ δῶρα. Ἄν ἀντὶ τῆς γηραιᾶς δούλης αὐτῆς ἡ Μηδεὶα ἐβοήθει τὴν Κρέουσαν νὰ στολισθῆ. Ἡ Μηδεὶα γονυκλινῆς! Ἡ Μηδεὶα τεταπεινωμένη! Ἡ Μηδεὶα δούλη! Ἡ Μηδεὶα ἀκολουθοῦσα τὴν ἀντίπαλον αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκφράσεις τῆς ἀθῶας αὐτῆς χαρᾶς, καὶ αἴφνης τὴν στιγμὴν καθ' ἣν καταλαμβανόμενη ὑπὸ τῆς πρώτης προσβολῆς τοῦ κακοῦ ἢ Κρέουσα κρρυγάζει. «Τί ἔχω λοιπόν; ἡ Μηδεὶα ἀνεγειρομένη διὰ μίαν, ἀναπηδῶσα μέχρις αὐτῆς καὶ διὰ κραυγῆς θριαμβευούσης λύσεως ἀναφωνοῦσα... «Τί ἔχεις; Θὰ ἀποθάνῃς...» Οἶα σκηνή! Οἶα ἀντίθεσις δι' ἠθοποιῶν ὡς ἡ Ῥαχήλ. Καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδέας ταύτης, ἠρξάμην ἀμέσως τοῦ ἔργου καὶ ἔγραψα τὴν σκηνὴν ταύτην εἰς δύο ἡμέρας. Ἀφοῦ ἀπεπεράτωσα αὐτὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνήνωσα περὶ αὐτὴν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ δράματος ὅποιον τὸ συνέλαβον ἐν νῷ καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἐργασίας ἐκόμισα τὸ ἔργον μου τῇ Ῥαχήλ. Ἡ

πρώτη ἐντύπωσις δὲν ὑπῆρξε λίαν εὐνοϊκή. Ὁ τίτλος τὴν ἔκαμε νὰ συνοφρωθῆ. Δὲν ἐφοβήθη, τὴν ἐγνώριζον καλὰ. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀρνησίαν τῆς τοῦ νὰ διδάξῃ τὴν Ἀδριανὴν! Οὕτω, μόλις ἐπεράτωσα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ δράματος τῇ λέγω ψυχρά.—Ἐ λοιπόν!.. Ἐ λοιπόν μοὶ ἀπεκρίθη, ἐπερίμενόν τι νεώτερον. Παρέστησα τόσα Ἑλληνικὰ δράματα.—Ἀλλ' ἡ Μηδεὶα ἐν τῷ δράματί μου δὲν εἶναι Ἑλληνίς εἶναι βάρβαρος.—Δὲν ἐδίδαξα ποτὲ μέρη μητρὸς.—Εἷς ἔτι μαλλον λόγος διὰ νὰ ἀρχίστης διδάσκουσα τοιαῦτα.—Ἀλλὰ τίς μὲ πείθει ὅτι θὰ ἔχω τὴν μητρικὴν ἀπαγγελίαν ἐν τῷ θεάτρῳ;—Ἡ μητρικὴ σου ἀγάπη. Διατί δὲν θὰ ἐκφρασθῆς καλῶς ὅ,τι αἰσθάνεσαι τόσον ζωηρῶς;—Εὐρίσκω ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ πράξει αἰφνιδίως μεταβάσεις ἐκ τῆς μανίας εἰς τοὺς λυγμούς· δὲν δύναμαι νὰ ἐκφράσω τοῦτο.—Καὶ ἐγώ, ἀπεκρίθη γελῶν, γινώσκω νὰ τοὺς ἐκφράσω καὶ θὰ σὲ ἐκμάθω. Οὕτω χωρὶς νὰ ἀντιστῶ αὐτῇ ἐπιμόνως, τὸ μὲν δικαιολογῶν, τὸ δὲ καταπείθων, καταμετρῶν τί ἐν τῇ σπανίᾳ ταύτῃ διανοίᾳ ὑπῆρχε τὸ καταφανές καὶ τί τὸ σκοτεινόν, τί τὸ ἡμερον καὶ τί τὸ ἀγριωπόν, κατώρθωσα βεβημένον καὶ κατ' ὀλίγον νὰ τὴν εἰσαγάγω εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ προσώπου τὸ ὅποιον προσεπάθησα νὰ ζωγραφίσω καὶ ἐπὶ τέλους προσηλώθῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Μηδείας μετὰ τοῦ αὐτοῦ πάθους μεθ' οὗ καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἀδριανῆς καὶ τῆς Λουίζης.

Οὐδέποτε θὰ λητμονήσω μίαν τῶν ἡμερῶν τῆς κοινῆς ἡμῶν συνεργασίας. Μοὶ εἶχε προσδιορίσει ὥραν συνετεύξεως τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ἐν μικρᾷ τινι ἐξοικίῃ ἐπαύλει ἣν εἶχεν ἐνοικιάσει παρὰ τοὺς Παρισίους εἰς Ἰτέιλ. Ὅτε ἐφθασά τὴν εὔρον ἐν τῷ κήπῳ κόπτουσαν ἄνθη, κάμνουσαν ἀνθοδέσμηνας, εὐθυμον, γελαστήν, παιδίον χαῖρον ἐπὶ τῇ ζωῇ.—Χαίρω βλέπων σε· ὦ πόσον ὠραία θὰ συνεργασθῶμεν. Εἶμαι τόσον καλὰ σήμερον. ὦ! ἡ ὑγεία εἶναι μέγα τι.—Καὶ λοιπόν, τῇ εἶπον, ἄς μελετήσωμεν τὴν μεγάλην σκηνὴν μετὰ τῆς Μηδείας καὶ Κρέουσῆς, τὴν φοβεράν σκηνὴν τοῦ θανάτου.—Ναί, μοὶ λέγει, ἄς μελετήσωμεν.» Ἀλλὰ μετὰ τινα λεπτὰ συνεργασίας, μετὰ τινα δοκίμια γενικῆς μελέτης, καθ' ἣν ἐβλεπον αὐτὴν ἀμφίβολον καὶ δισταζούσαν, σταματᾷ αἴφνης καὶ μοὶ λέγει· «Φίλιτατε φίλε, γινώριζεις τί δέον γενέσθαι; Πρέπει νὰ κόψῃς τὴν σκηνὴν ταύτην.—Τί, ἀνακράζω ἐγώ! νὰ κόψω τὴν σκηνὴν ταύτην, τὴν συγκινητικωτέραν ἐν ταῖς τρισὶ πράξεσι, τὴν νεωτέραν, τὴν πλουσιωτέραν εἰς σκηναϊκὰς ἐντυπώσεις διὰ σέ;—Δὲν πρόκειται δι' ἐμέ, δὲν πρόκειται περὶ σκηναϊκῶν ἐντυπώσεων δι' ἐμέ, πρόκειται περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ δράματος. Αὐτὴ λοιπόν ἡ σκηνὴ καταστρέφει τὸ δράμα, διότι καταστρέφει τὸ ἐνδιαφέρον.—Ἀπ' ἐναντίας τὸ ἐνδιαφέρον ἄγεται εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον.—Ναὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς φρίκης! τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μίσους! Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τούτου ἐν τῇ τρίτῃ πράξει. Σκέφθητι λοιπόν ὅτι πρόκειται νὰ φρονεῖς τὰ τέκνα μου καὶ πρέπει νὰ κινήσω τὸν οἶκτον... Ἀκούεις, τὸν αἰ-

κτον ; Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ τοῦτο, ἀφοῦ πρὸ πέντε λεπτῶν ἤμην πλήρης φρίκης καὶ ἐκίνησα τὴν ἀπέχθειαν ὅταν μὲ εἶδον ψυχρὰν, ἀπιστον, οἰκτρὰν, δολοφόνον ; Ὁ φόνος τῆς Κρεούσης ἐπὶ σκηνῆς καθίσταται ἀδύνατον, τὸν φόνον τῶν παιδιῶν τὸν ἀτιμάζει. Ἐγὼ καθίσταμαι πλέον σφαγεύς αἰμοβόρος, σωστὸς μπόριας. ὦ, γινώσκω καλῶς τί χάνω· γινώσκω ὅποια ἀποτελέσματα ἤθελον εὔρει· ἐν σκηνῇ ταύτῃ, ἀλλ' ἀδύνατον... μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην ποῦ θὰ ἠδυναίμην νὰ εὔρω δάκρυα ;

Τὴν παρετήρησα ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἄφωνος, ἐκπεπληγμένος, τὸ δμολογῶ, διότι ἔβλεπον κόρην μὴ εὐμοιρήσασαν ἀνατροφῆς νὰ φθάσῃ ἐξ ἐνστικτοῦ καὶ ἀπλῶς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος εἰς τὴν βαθυτέραν κριτικὴν. Λαμβάνων δ' αὐτῆς τὴν χεῖρα τῆς εἶπον :

— Ἐχεις δίκαιον κόπτω τὴν σκηνήν.

— Εἶσθε λαμπρὸς ἄνθρωπος· μοὶ εἶπεν ἀναπηδῶσα εἰς τὸν λαμόν μου.

— Ὁμολόγησον μόνον, προσέθηκα γελῶν ὅτι εἶναι κωμικὸν νὰ ἀποκόπτω τὴν σκηνὴν ἧς ἕνεκα ἐγένετο τὸ δρᾶμα.

Οὐδὲν κινεῖ μᾶλλον εἰς ἐμπιστοσύνην ἢ καλὴ καὶ εἰλικρινὴς συνεργασία· ἢ συνταύτισις τῶν πνευμάτων γενναῖα τὴν συνταύτισιν τῶν καρδιῶν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ συνομιλίᾳ ἐγένετο στενοτέρω καὶ ἀπὸ τῆς τραγωδίας ἤλθομεν ἐπὶ τὴν τραγωδίαν, ἀπὸ τῆς Μηδείας εἰς τὴν Ῥαχήλ· ἀνεπαισθήτως μοὶ διηγήθη τὰς πρώτας αὐτῆς σκηνικὰς ἀπαρχάς, τὰς ἐλπίδας τῆς νεότητος αὐτῆς, τῆς ζωῆς, καὶ ἔφθασεν εἰς ἐκμυστήρευσιν τόσῳ περίεργον, καὶ ἤτις τόσῳ τὴν τιμῆ, ὡς δὲν δύναμαι νὰ μὴ τὴν ἀναφέρω. Ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ Πολυεύκτου καὶ τῆς Παυλίας... « ὦ! ἡ Παυλίνα μοὶ εἶπεν, ἴσως εἶναι τὸ μέρος ὅπερ πλεῖον ἠγάπησα... δύναμαι εἰπεῖν, ὅπερ πλεῖον ἐσεδάσθη κατὰ τὴν ζωὴν μου. » — Καὶ ἐπέμεινεν εἰς τὴν λέξιν ἐσεδάσθη. « Μοὶ ἐγέννησεν αἴσθημα παράδοξον καὶ εἰς τὸ ὅποῖον ὀλίγοι θὰ πιστεύσωσιν. — Ὅποῖον ; — Ἐνθυμεῖται ὅτι ἀφοῦ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας ἐδίδαξα τὸ πρόσωπον τῆς Παυλίας ἐν τῷ Πολυεύκτῳ, τὸ ἐγκατέλιπον αἴφνης ; — Ναὶ καὶ μάλιστα ἐνθυμοῦμαι παράδοξον δοθεῖσιν τότε ἐξήγησιν τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης. — Τὴν γνωρίζω τὴν ἐξήγησιν ταύτην, προσεῖπε γελῶσα, διετεινόντο ὅτι ἐγὼ ἐξήλεσον τὸν Βωβαλέ διδάσκοντα τὸ μέρος τοῦ Πολυεύκτου. Ἐγὼ νὰ ζηλεύσω τὸν Βωβαλέ ! Ἡ ἀλήθεια ἠξέυρεις ποία εἶναι ; Ὅτι ἤμην ἀναξία τοῦ μέρους τῆς Παυλίας. ὦ εἶμαι κόρη πολὺ πλέον παράδοξος ἀφ' ὅτι νομίζεις. Ἐν τῷ βίῳ μου μετ' ἀπαισίαν σύμπτωσιν ἀπήντησα ἄνθρωπον ταπεινῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν ἀλλ' εὐφυῆ, ὅστις ἀπέκτησε μέγα κράτος ἐπ' ἐμοῦ... κράτος ὅπερ πάντοτε ἀνεθεμάτιζον καὶ τοὶ τὸ ὑφίσταμαι. — Διατί τὸ ὑφίστασο ; — ὦ! διατί ; διατί ; Διότι εἶχε καταλάβει μυστικὸν μου, δι' οὗ ὀπλίζετο κατ' ἐμοῦ. Διότι μὲ ἔπεισεν ὅτι ἠδύνατο πολλὰ νὰ πράξῃ διὰ τὸ θεατρικὸν μου μέλλον, διότι τέλος τὸν ἐνόμιζον ἰσχυρόν. Καὶ ὅμως τοσοῦτον τὸν ἐμίσητον ὥστε ἡμέραν

τινὰ κατὰ τινὰ παράστασιν τῆς Μαρίας Στουάρτης, ἐν τῇ πρώτῃ πράξει ἔθεσα ἐν τῷ θυλακίῳ μου μικρὸν πιστόλιον μὲ τὴν σταθερὰν ἰδέαν νὰ κύψω πρὸς τὸ μικρὸν παρὰ τὴν σκηνὴν θεωρεῖτον ἐν ᾧ ἀναιδῶς ἐγκαθίστατο καθ' ἑς ἑσπέρας ἐδίδασκον καὶ νὰ τὸν φονεύσω ἐν πλήρει θεάτρῳ. Ὅποῖον ἀληθῶς ἀποτέλεσμα ! »

Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ἠρξάμην μειδιῶν... « Ἐνοῶ μοὶ λέγει· νομίζετε ὅτι πάνθ' ὅσα διηγοῦμαι εἶναι σκηνὴ θεατρικὴ ἢ παριστάνω... Ἐλοιπὸν, μάθετέ το, προσέθηκε μετὰ σπανίας δυνάμει, μάθετέ το λοιπὸν, καὶ πιστεύσατε καθότι εἶναι ἢ καθαρὰ ἀλήθεια. Ἄν κατέλιπον οὕτως αἰφνιδίως τὸ μέρος τῆς Πυλίας, εἶναι διότι ἠσθάνθην ἐμαυτὴν ἀναξίαν νὰ τὸ παριστάω, εἶναι διότι ἐπὶ τινὰς στιγμὰς κατελήφθην ὑπὸ τοσοῦτου πρὸς ἐμαυτὴν μίσους, ὥστε μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραστήσω πλάσμα οὕτως εὐγενές, νὰ ἐκφράσω αἰσθημάτων οὕτως ἀγνά. Οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι στίχοι μοὶ διέσχιζον τὸ στόμα. Δὲν ἠδυναίμην πλέον νὰ τοὺς εἶπω ! Δὲν ἠδυναίμην πλέον νὰ τοὺς εἶπω. Δὲν ἠδυναίμην. » Ἡ ἀπαγγελία τῆς ἡν τοσοῦτον ἀληθῆς καὶ βαθεῖα ὥστε ἔπαυσα μειδιῶν. Ἐπανέλαβε τότε διὰ φωνῆς τοιαύτης οἶαν οὐδέποτε θὰ λησμονήσω. « Πάντα ταῦτα εἶναι λίαν ἀπίθανα. Τὸ γνωρίζω. Καὶ ὅμως τί θὰ εἰπῆτε ἂν σὰς δείξω τὸ βάθος τῆς καρδίας μου. Μὲ θαυμάζετε πολὺ δὲν ἔχει οὕτω ; Μένετε πάντες ἐκστατικοὶ ἀκούοντές με ! Καὶ ὅμως ἠδυναίμην νὰ ἤμην δεκάκις καλλιτέρα ἂν ἀνετρεφόμην ἀλλῶς, ἂν ἔζων ἄλλως. Ὅποια τότε τεχνίτις θὰ ἦμην. Ὅταν σκέπτομαι ταῦτα πάντα καταλαμβάνομαι ὑπὸ λύπης... » Καὶ διεκόπη αἰφνιδίως, ἐκάλυψε διὰ τῶν δύο χειρῶν τῆς τὸ πρόσωπον, ἔμεινεν οὕτως ὀλίγα λεπτά καὶ ἔπειτα μετ' ὀλίγον εἶδον δάκρυα τρέχοντα κατὰ μῆκος τῶν δακτύλων τῆς. Ἐμεινα ἐκστατικός. Τί ὑπῆρχεν ἀληθές εἰς πάντα ταῦτα ; Ἐκλαίει ἀληθῶς ἢ εἶχε τὸ δῶρον νὰ κλαίῃ κατὰ βούλησιν ; Ἡθελε νὰ μὲ ἀπατήσῃ ἢ αὐτὴ ἰδίᾳ ἠπάτα ἑαυτήν ; Ἡ φαντασία κατέχει τόσῳ μέγα μέρος ἐν τοῖς νευρικοῖς τούτοις πλάσμασιν, ὥστε ἀγνοεῖ τις ἀληθῶς ποῦ ἀρχίζει ἢ ἀλήθεια καὶ ποῦ τελειώνει. Τί τὴν συνεκίνει ; Ἡ λύπη διὰ τὸ ἰδεῶδες τέχνης μὴ πραγματοποιηθείσης ἢ μέρος τὸ ὅποῖον ἔπλασε παίζουσα ; Ἡ κυρία Τάλμα ἔγραψεν ὅτι ἡ συγκίνησίς τῆς ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ προήρχετο οὐχὶ ἐκ τῶν στίχων τοῦ Ῥακίνα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς τῆς ἀπαγγελούτης τοὺς στίχους. Συνέβαινε τοῦτο καὶ τῇ Ῥαχήλ ; Συνεινήθη ἐπὶ τῇ ἑαυτῆς ἀπαγγελίᾳ ; Λελογισμένως ἐξελέξατο ἐμὲ ὅστις δὲν ἤμην φίλος τῆς διὰ τὴν ἐκμυστήρευσιν ταύτην ; Δὲν ἤξευρον τί νὰ συλλογισθῶ καὶ πάντοτε περιέμενον νὰ τὴν ἴδω ἀποσύρουσαν τὰς χεῖρας ἐκ τοῦ προσώπου καὶ νὰ μοὶ εἶπῃ γελῶσα ἐνῶ μὲ ἔβλεπε οὕτω συγκινημένον. — Ὁρατὶ, εἶμαι εὐχαριστημένη. Ἐπαίξα καλῶς τὸ μέρος μου ». Οὐδὲν τούτων. Ἐσπόγγισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μοὶ εἶπεν ἀπλοῦστατα. « Γινώσκατε τώρα πλεονακπεριέμου πολλῶν νομιζόντων ὅτι μὲ γνωρίζουσιν ».

Ἄνεχώρησα συγκεκινημένος, ἔκθαμβος καὶ εὐχαριστημένος. Ἡ συνομιλία αὕτη μοὶ ἐφαίνετο καλὸς οἰωνός. Ὅσον καὶ ἂν τὴν ἐγνώριζον ἄστατον, μοὶ ἐφαίνετο δύσκολον νὰ παρκαβῆ τὸν λόγον τῆς πρὸ ἀνθρώπου εἰς τὸν τοσαῦτα ἐξεμυστηρεῦθη. Τὸ εὐγενὲς πρόσωπον ὅπερ ἐπὶ στιγμὴν παρέστησεν, ὄφειλε μοὶ ἐφαίνετο νὰ τὴν ὑποχρέωση ἀπέναντι ἐμοῦ, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοῦλάχιστον διὰ τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ ὑπὸ νέαν φάσιν. Τέλος ἤμην πλήρης ἐλπίδων.

..... Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμυθον ὅτι ἡ Ῥαχήλ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ διέκοπτεν οὕτως ἀποτόμως τὰς δοκιμὰς τῆς Μηδείας.

B'

Ἡ προσβολὴ ὑπῆρξε βρεῖκ. Ἰδιαιτέρως τις περιστάσις ἐπεβάρυνε τὴν θέσιν μου. Ὑπῆρχε τότε κενὴ ἔδρα ἐν τῇ Ἀκαδημαίᾳ καὶ ἐβασιζόμενη πολὺ ἐπὶ τῆς Μηδείας μου μέλλων αὐτὴν νὰ παρουσιάσω ὡς ἓνα τῶν ἀρίστων μου τίτλων. Ἡ ἀναχώρησις λοιπὸν τῆς Ῥαχήλ κατέστρεψε τὰς ἐλπίδας μου. Δὲν ἀπώλεσα ἐν τούτοις τὸ θάρρος μου. Μοὶ ἔγραψεν ὅτι τὸ ταξιδιδίον τῆς ὀπισθοδρόμει μόνον τρεῖς μῆνας τὸ δρᾶμά μου. Προσποιήθη ὅτι τὴν πιστεύω. Εἰς τί δὲ νομίζετε ὅτι ἐχρησιμοποίησα τοὺς τρεῖς μῆνας τῆς προσδοκίας μου; Εἰς ψυχολογικὰς μελέτας ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ παραδόξου τούτου πλάσματος, καὶ εἰς ἀναζήτησιν τῶν ἐλπίδων, αἵτινες εἰσέτι μοῦ ἔμειναν.

Ἐγνώριζον ὅτι ἡ Ῥαχήλ εἶχε προτερήματα καρδίαις, ἅτινα μὲ διεβεβαίουν περὶ τοῦ λόγου τῆς. Οὐδέποτε ἐγνώρισα θυγατέρα μᾶλλον συμπαθεῖ, ἀδελφὴν μᾶλλον τρυφεράν, μητέρα μᾶλλον ἀφωσιωμένην. Πάντες ὅσοι ἐξηρτῶντο ἐξ αὐτῆς, ὑπηρεταί, μικροὶ ὑπάλληλοι τοῦ θεάτρου, τὴν ἐλάτρευον. Τὴν εἶδον ἐν Λονδίῳ, κλαίουσαν ποταμὴν ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ θανάτου νεανίου τινός καὶ ἐνθυμούμαι ὅτι τὴν κατέλαβον ἡμέραν τινὰ ἐν τῷ δωματίῳ τῆς ἐν τῇ σκηνῇ περιενδεδυμένην τὸ ἔνδυμα τῆς Βιργινίας καὶ χορεύουσαν χορὸν ἀντάξιον τοῦ Μελβίλ. «ὦ! μὴ Ῥαχήλ, ἀνέκραξα, μὴ τὸ ἔνδυμα τοῦτο! Εἶναι φοβερόν!» «Ἴσα ἴσα διότι εἶναι φοβερόν, εἶναι λαμπρόν, μοὶ ἀπεκρίθη γελῶσα. Μήπως κατὰ βῆθος, φίλτατε, δὲν εἶμαι μικρὰ σχοινοβάτις!»

Ἐλεγεν ἀλήθειαν καὶ ἔλεγε ψεῦδος. Ἦτο μικρὰ σχοινοβάτις, καὶ ἦτο Ῥωξάνη. Τραγωδὸς διὰ τῆς μορφῆς, διὰ τῆς φωνῆς, διὰ τῆς συμπεριφορᾶς, διὰ τῆς εὐφυΐας, ἦτο κωμὸς διὰ τῆς ψυχῆς καὶ μέχρι τοῦ βῆθους αὐτῆς. Ὁ Σαρσὲ διηγεῖται ὅτι ἐξερχομένη συναναστροφῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν ἧ ἐφάνη κυρία τῆς ὑψηλοτέρας περιωπῆς, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην ἐνώπιον φίλων νὰ παραστήσῃ παντομίμην ἀνταξίαν χαμινίου τῶν ὀδῶν. Ἴδου τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ παράδοξον σημεῖον τῆς Ῥαχήλ. Ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ

κατὰ βῆθος τί τὸ σκωπτικὸν ὅπερ ὠμίλει πάσας τὰς γλώσσας, ἤλλασσε λεξικὸν ἀλλάσσον συνομιλίαν, καὶ δὲν ἐγίνωσκε μείζονα ἠδονὴν ἢ νὰ γελᾷ καὶ νὰ περιπαίξῃ πάντας.

Ὁ ἄτυχῆς Βιεννὲ ἔμαθε τοῦτο πρὸς ζημίαν του. Ὁ Βιεννὲ εἶχε πνεῦμα, εἶχε ἀξίαν, τιμιότητα μεγάλην, χαρακτῆρα δ' ἀπότομον, συνοδευόμενον ἀπὸ ἐγωισμὸν τὸν ἐδικαιολόγει ἡ ἀξία του. Μόνον ὅτι ἡ ἀξία του καὶ ὁ ἐγωισμὸς του ἦσαν ἐναντίως πρὸς ἄλληλα. Ἦν ποιητὴς σατυρικὸς ἔξοχος ἀναγινωσκόμενος πολὺ, ἐπευφημούμενος, ἀλλ' ἐκεῖνος παραβλέπων τοῦτο ἐθεώρει ἑαυτὸν ἔξοχον τραγικὸν πνεῦμα. Ἐνόμιζεν ὅτι ἦν ὁ μέλλων νὰ συνεχίσῃ τὸ θέατρον τοῦ Ῥακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, ἰδίως τοῦ Κορνηλίου, οὗ ἡ ἀνδρική μουσα ἐφαίνετο αὐτῷ μᾶλλον προσεγγίζουσα πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ. Οὐδὲν παρῳργίζεν αὐτὸν πλεῖον τῆς ἐπιτυχίας τῶν σατυρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν μύθων. Διότι ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ ἔβλεπεν ἀδικουμένας τὰς τραγωδίας αὐτοῦ. Εἶχεν ὀκτῶ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ αὐτοῦ ὅλως ἐτοιμους, ἀλλ' ἡ κλασικὴ ἀποτυχία τοῦ Ἀρβογάστου αὐτοῦ κατέστησεν ὑποπτον τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου τοῦ δράματος εἰς ἀποδοχὴν τῶν τραγωδιῶν του, ἃς οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐπὶ σκηνῆς.

Ἐγένετο τέλος ἡμέραν τινὰ ὑπουργός. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ἦν μεγάλη. Διατί; Διότι προῦκειτο νὰ κυβερνήσῃ; Οὐδόλως, ἀλλ' ἵνα δυνηθῇ διὰ τοῦ ὑπουργικοῦ αὐτοῦ μισθοῦ νὰ ἐκτυπώσῃ τὰς ὀκτῶ τραγωδίας. Μίαν πρὸ πάντων ἠγάπα πλεῖον τῶν ἄλλων, τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁμιλῶν ἔλεγε περὶ αὐτῆς οὐχὶ εἶναι ἀριστούργημα, ἀλλ' ὅπερ χεῖρον ἔτι εἶναι τὸ ἀριστούργημα μου. Ὁ Βιεννὲ ἦν ἀκαδημαϊκός, ἕκαστος δὲ νέος ὑποψήφιος ὅστις κατ' ἔθος ἐπεσκέπτετο αὐτὸν ἔπρεπε νὰ ἀκροασθῇ τὸν Ἀλέξανδρον. Οὕτως ἠκροάσθη καὶ ἐγὼ ἡμέραν τινὰ ὀλόκληρον σκηνῆν. . . . ἀνταξίαν τοῦ Ἀρβογάστου. Τῆς ἀναγνώσεως ἀποπερατωθείσης ἐταλαντευόμην μεταξὺ τῆς συνειδήσεώς μου καὶ τῆς ὑπόψηφιότητός μου, ὅτε μὲ ἐξήγαγε τῆς δυσχεροῦς θέσεως λέγων μοι: «Ἔ, λοιπὸν φίλτατε, ὀλόκληρος ἡ τραγωδία εἶναι τοιαύτη.»

Ἴδου λοιπὸν ὁ Βιεννὲ ἡμέραν τινὰ ἐπισκέπτεται τὴν Ῥαχήλ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ διὰ τοῦ ἀποτόμου αὐτοῦ ὕφους τῆς λέγει:

— Δὲν θά με γνωρίζετε ἴσως δεσποινίς; εἶμαι ὁ Βιεννὲ.

— ὦ! κύριε, ἀπεκρίνατο ἐκεῖνη διὰ τῆς εἰρωνικῆς αὐτῆς φωνῆς . . . Τίς δὲν γινώσκει τὸν Βιεννὲ;

— Λέγουσιν ὅτι ἐπιθυμεῖτε νὰ παρκαστήσετε νέον δρᾶμα;

— Παραπολύ.

— Σὰς φέρω ἐν θαυμάσιον.

— Δὲν εἴχετε ἀνάγκην νὰ προσθέσητε ἐπίθετον. Ἀρκεῖ ὅτι εἶναι ὑμέτερον.

— Παρακαλῶ μὴ κολακείας. Δὲν θέλω νὰ σὰς ἀναγκάσω νὰ παρκαστή-

σετε τὴν τραγωδίαν μου, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀκούσετε μόνον. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἀκούσετε εἶμαι βέβαιος. . . .

— Καὶ ἐγὼ ἐπίσης εἶμαι βεβαίως. . . .

— Δέχεσθε νὰ με ἀκούσητε δύο ὥρας!

— Ἄν δέχωμαι, κύριε Βιεννέ! Ἄλλ' εἶμαι εὐτυχής, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ προσθέσω ὑπερήφανος, διότι ἐσκέφθητε ταπεινὴν ἠθοποιόν, οἷα ἐγώ, νὰ γείνη διερμηνεύς τοῦ ἔργου ὑμῶν.

— Καὶ λοιπὸν πότε;

— Πότε; προσέθηκε μετὰ ταπεινότητος πλήρους χάριτος. Ἄλλ' ὅπου ἠελλήσητε. Ὅρισάτέ μοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ δυνηθῆτε νὰ με δεχθῆτε.

— Ὅχι! Δὲν θέλω νὰ σὰς ἐνοχλήσω, ἀπεκρίθη ὁ Βιεννέ. . . . Ὁὐ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὸν οἶκόν σας. Ποῖον ἡμέραν ἐπιθυμεῖτε;

— Οἶον ὑμεῖς ὀρίσητε.

— Λοιπὸν μεθαύριον ἐγκρίνετε; Τὰς δύο μετὰ μεσημβρίαν.

— Ἀφοῦ ὑμεῖς τὸ ἐγκρίνετε δὲν ἔχω ἀντίρρησην.

— Λοιπὸν μεθαύριον εἰς τὰς δύο.

Καὶ ὁ Βιεννέ ἀνεχώρησεν ἐν θριάμβῳ, ὡς ἄνθρωπος εἰς ὃν ἀποδίδουσι τὸ ἀνῆκον, λέγων εἰς πάντας. Ἡ Ῥαχήλ εἶναι πολὺ καθὼς πρέπει. Θέλει νὰ ἀκούσῃ τὸν Ἀλέξανδρον μου διότι ἐννοεῖ ὅτι ἐν τῷ μέρει τῆς Ῥωξάνης θὰ ῥῆναι θαυμασία.

Τὴν ὀριθεῖσαν ἡμέραν τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν ὁ Βιεννέ μεταβάνει παρὰ τῆς Ῥαχήλ. Ἡ θαλαμηπόλος ἀνοίγει τὴν θύραν.

— Παρακαλῶ νὰ με ἀναγγείλητε τῆς κυρίας Ῥαχήλ.

— Ἡ κυρία ἐξῆλθε, κύριε.

— Εἶναι ἀδύνακτον μοι ὄρισε συνέντευξιν.

— Ὁ κύριος ἀπατάται.

— Δὲν ἀπατῶμαι. Ἡ κυρία ἐξῆλθεν ἴσως διὰ πάντας, τὸ γινώσκω, ἀλλὰ δι' ἐμὲ οὐχί. Ἀναγγείλατε τὸν κ. Βιεννέ.

— ὦ! ὄντως! Ἡ Κυρία ἀναμένει τὸν Κύριον. . . . Μοὶ τὸ εἶπε. . . . Πρόκειται νὰ τῆς ἀναγνώσῃτε ἐν δαξμα. Ἄλλὰ δὲν ὄρισάτε τὴν σήμερον ἀλλὰ τὴν αὔριον.

— Ἄλλ' ἐν τούτοις συμφωνήσαμεν. . . .

— Ὁ Κύριος θὰ ἔσφαλε βεβαίως, ἢ ἡ κυρία παρήκουσε. . . διότι ὁ κύριος πιστεύω ὅτι ἐννοεῖ ὅτι ἂν ἡ κυρία θὰ ἐνόμιζε διὰ σήμερον. . .

— Ἔστω, εἶπεν ὁ Βιεννέ, τὸ λάθος δὲν εἶναι ἔγκλημα. Καὶ ἀφοῦ ἠπατήθη, εἶπέ της ὅτι ἦλθον καὶ αὔριον θὰ ἐπανέλθω τὴν αὐτὴν ὥραν.

— Μάλιστα κύριε, αὔριον τὴν αὐτὴν ὥραν.

Τὴν ἐπομένην φθάνει, κτυπᾷ, τοῦ ἀνοίγουσιν. Ἡ αὐτὴ θαλαμηπόλος ἐκπληκτος βλέπουσα αὐτὸν ἀναφωνεῖ. . . .

— Πῶς κύριε, δὲν ἐλάβετε τὴν ἐπιστολὴν τῆς κυρίας;

— Τί μοι ἔγραψε;

— Σήμερον λίαν πρωί. Ἄ! τὸ ταχυδρομεῖον πάντοτε ἄτακτον εἶναι.

— Καὶ τί μοι ἔγραψε;

— Ὅτι χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπικνερομένη τοῦ θεάτρου, ἐκρουολόγησε καὶ ἔχει πυρετόν. Συνεπῶς ὁ ἰατρὸς τῆς ἀπηγόρευσε νὰ ἴδῃ κανέναν.

— Οὐδὲν ἔλαβον!

— ὦ, ἡ κυρία θὰ λυπηθῆ πολὺ. Διότι, περίεργον, δευτέρα ἐπιστολὴ αὐτῆς κατὰ τὴν ἐβδομάδα ταύτην δὲν ἀφίκετο εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον.

— Ἄ! τέλος πάντων, εἶπε μουρμουρίζων ὁ Βιεννέ, ἀφοῦ ἡ κυρία εἶναι ἀσθενής. Ἄλλὰ νομίζεις ὅτι αὔριον ἔσται ὑγιής;

— ὦ, βεβαίως, ἐλαφρὰ ἀδιαθεσία.

— Λοιπὸν εἶπέ της, ὅτι θὰ ἐπανέλθω αὔριον.

Τὴν ἐπομένην ἡ αὐτὴ ἀκρίβεια, ἀλλὰ νῦν ὑπηρέτης ἀντὶ τῆς θαλαμηπόλου ἀνοίγει τὴν θύραν.

— Ἡ κυρία Ῥαχήλ;

— Ἄν ὁ κύριος ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσέλθῃ;

— Τέλος πάντων, ἀναφωνεῖ ὁ Βιεννέ.

Τὸν εἰσάγουσιν ἐντὸς μικρᾶς αἰθούσης ἔνθα ἀνέμενε νέος τις ἀρίστου ἑξωτερικοῦ φέρων τὸ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς.

— Ὁ κύριος θέλει νὰ μοι δώσῃ τὸ ἐπισκεπτήριόν του; Λέγει ὁ ὑπηρέτης.

— Τὸ ὄνομά μου ἀρκεῖ. Βιεννέ.

— Ὁὐ ἴδω ἂν ἡ κυρία δέχεται.

Ὁ ὑπηρέτης ἀνοίγει τὴν θύραν δευτέρας αἰθούσης καὶ ὁ δυστυχῆς ποιητῆς ἀκούει τὴν φωνὴν τῆς Ῥαχήλ, ἀποκρινομένης εἰς τὸν ὑπηρέτην.

— Ὁ κύριος Βιεννέ! Εἶπέ του ὅτι με ἐνοχλεῖ.

Ἐννοεῖ τις τὴν ὀργὴν τοῦ Βιεννέ. Ἦθελε νὰ συντρίψῃ τὰ πάντα. Ὁ νέος ἐμειδία.

— Γελάτε, κύριε, τῷ εἶπεν ὁ Βιεννέ. Ἄλλ' ἀγνοεῖτε ὅτι εἶναι ἡ τρίτη φορὰ.

— ὦ! Κύριε Βιεννέ, ἀποκρίνεται ὁ νέος πάντοτε μειδιῶν. . . . Καὶ τί θὰ σὰς ἔκαμνεν ἂν ἦσθε ἐρωτευμένος με αὐτήν.

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο οὐδόπως ἦν ἐνθαρρυντικὸν δι' ἐμὲ τόσῳ μᾶλλον ὅσα ἐγίνωσκον ἄλλην τινὰ ἱστορίαν ἐν ἣ ζωηρότερον ἔτι ἐζωγραφίζετο τὸ μαγικὸν αὐτῆς παρισιακὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀναμιγνυόμενον μετὰ τοῦ τραγικοῦ αὐτῆς ὕφους καὶ τῆς ἀμετρήτου αὐτῆς εἰρωνείας καὶ χάριτος, ἀπατέλει ἐξ αὐτῆς πλάσμα ὅσα πρωτότυπον τόσῳ καὶ συμπαθές.

Ἡ Ῥαχήλ ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς ἦν ἡ προστατευομένη τῆς Παρισιακῆς ἀριστοκρατίας καὶ δὲν ὑπῆρχεν οἰκογένεια ἣτις δὲν προσεκάλει αὐτὴν ἐκάστοτε εἰς τὰς συναναστροφάς της. Μία τῶν κυριῶν τούτων, ἀριστοκράτις

ύσον και εὐφυής, θέλουσα νὰ καταδείξῃ δημοσίᾳ τὸν πρὸς τὴν Ῥαχήλ σεβασμόν, ἐν πλήρει ἡμέρᾳ παρέλαβεν αὐτὴν ἐφ' ἀμάξης εἰς τὸν περίπατον τῶν Ἡλυσιῶν Πεδίων, τῆς νεαρᾶς κόρης καθημένης εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς ἀμάξης μέρος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τοῦ περιπάτου τούτου ἡ Ῥαχήλ μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐγονάτισεν ἐνώπιον τῆς δουκίσσης καὶ μετὰ φωνῆς διακεκομμένης καὶ λυγμῶν τῇ εἶπεν:

— ὦ! κυρία! μία τοιαύτη ἐνδειξις ἐκτιμήσεως, εἶναι πολυτιμωτέρα πολὺ τῆς ἀξίας μου.

Δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ ὁποῖα ὑπῆρξεν ἡ συγκίνησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Ἀνεγείρουσι τὴν Ῥαχήλ, τὴν ἐναγκαλιζόνται καὶ μετὰ τινὰς στιγμὰς συγκινησεως ἀποχωρίζονται. Ἡ αἴθουσα ἐν ἣ ἐγένετο ἡ σκηνὴ αὕτη, ἦν εἰς τὸ βάθος δύο μικροτέρων αἰθουσῶν, ἃς ἔπρεπε νὰ διέλθῃ τις διὰ νὰ φθάσῃ. Ἡ Ῥαχήλ ἀπερχομένη διῆλθεν ἐκ νέου τὰς δύο αἰθούσας, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ νεαρὰ κόρη τὴν συνώδευσεν ὀλίγα βήματα ἐξ αἰσθημάτων συμπαθείας καὶ ἐκτιμήσεως· μόλις δ' ἔφθασεν εἰς τὴν τελευταίαν θύραν, ἡ Ῥαχήλ τὴν ἀνοίγει, στρέφεται καὶ νομίζουσα ἑαυτὴν μόνην, σφενδονίζει πρὸς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐν τῶν σχημάτων ἐκείνων δι' ὧν τὰ χαμίλια τῶν ὀδῶν περιπαίζουσι πάντας.

Ἄλλ' ἡ θύρα αὕτη εἶχε κάτοπτρα ἀπέναντι αὐτῆς καὶ τὰ κάτοπτρα ἀπέδωκαν τὸ κίνημα τῆς Ῥαχήλ εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν ἔνθα εὗρίσκετο ἔτι ἡ νεαρὰ κόρη. Ἐκπληκτος αὕτη εἰσέρχεται πρὸς τὴν μητέρα καὶ πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς πλήρης ἀγανακτήσεως.

* Ὅτε ἡ ἰδία κυρία μοὶ διηγῆθη τὴν σκηνὴν ταύτην ἦτο ἔτι συγκινημένη.

Δὲν ἦτο ἴσως ἀγνώμων ἡ Ῥαχήλ· ἡ συγκίνησίς της ὅτε τὴν νῦχαρίσται ἦτο εἰλικρινής, ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν ὑπερίσχυσε ἐν τῇ κεφαλῇ της τὸ ἀτάκταλον διαβολικὸν πνεῦμα καὶ ἔκαμεν ὅ,τι ἔκαμεν. Δὲν ἦτο ἐμπαιγμός, ἦτο ἀπλοῦν παίγνιον. Πρέπει νὰ συγχωρῇ τις πολλὰ εἰς τὰ παράδοξα ταῦτα ὄντα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι χάριεντα εἰμὴ διότι εἶναι ὀλίγον τρελλά.

* Ὅτε ἐπανῆλθεν ἐκ Ῥωσίας ἡ Ῥαχήλ μοὶ διεκήρυξε ψυχρὰ καὶ καθαρά, ὅτι οὐδέποτε θὰ διδάξῃ τὴν Μῆδειαν. Ὠργίσθη φανερὰ καὶ κατέφυγον εἰς τὴν δικαιοσύνην· δὲν μετανοῶ ἐπὶ τούτῳ, ἡ δίκη μου ἦν συγχρόνως ἡ δίκη καὶ τῶν συναδέλφων μου πάντων. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἠθοποιοὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς μεταχειρισθῶσιν ὡς παίγνια.

Ἐκ τῆς δίκης ταύτης θὰ ἐνθυμῶμαι μίαν λεπτομέρειαν. Ἡ Ῥαχήλ εἶχεν ὡς δικηγόρον τὸν Κρεμιέ, ἄνδρα μεγάλης ἀξίας καὶ πολλοῦ πνεύματος. Ἐνόμισεν ὅτι τὸ καλλίτερον μέσον τοῦ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν τραγωδὴν ἦν νὰ κατηγορήσῃ τὴν τραγωδίαν. Ἀνέγνω λοιπὸν πρὸ τοῦ δικα-

στηρίου μὲ τόνον ἐπιτηδεῖω· κωμικόν, τὸν μονόλογον τῆς Κρεούσης ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Δυστυχῶς δι' αὐτὸν ὁ μονόλογος οὗτος ἦν μεταπεφρασμένος ἐκ τοῦ Ἰππολύτου Στεφανηφόρου τοῦ Εὐριπίδου καὶ βοηθοῦντος τοῦ Εὐριπίδου οἱ στίχοι μου ἔσχον τοιαύτην ἐπιτυχίαν παρὰ τῷ ἀκροατηρίῳ, ὥστε ὁ δικηγόρος μου Μαιτιέ ἀπεκρίθη εὐφυῶς. «Εὐχαριστῶ τὸν ἀντίπαλόν μου. Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ εὗρω καλλίτερον ἐπιχείρημα. Ἄλλως ἂς μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ τῷ εἶπω· ἡ ἀποτυχία τοῦ μονολόγου τούτου οὐδὲν ἤθελεν ἀποδείξει. Οἱ στίχοι οὗτοι λέγονται ὑπὸ νεαρᾶς ἡγεμονίδος, ὑπὸ νεαρᾶς μνηστῆς, ὠραίας, κρατούσης ἀνθὴ ἀνὰ χεῖρας. . . Ὁ ἀντίπαλός μου δὲν εἶναι ὁ φυσικῶς προωρισμένος νὰ τοὺς ἀπαγγεῖλῃ. . .» Ἡ παροιμιώδης ἀσχημία τοῦ Κρεμιέ, προὐκάλεσεν εἰς γέλωτα τοὺς δικαστάς. Τὸ δίκαιον τῆς ὑποθέσεώς μου τοὺς συνεκίνησεν. Ἐκέρδησα τὴν δίκην μου, ἐδημοσίευσα τὴν τραγωδίαν μου καὶ πολλὰ ἐκδόσεις ἐν τῷ ἅμα ἐξαφανισθεῖσαι, ἐπέτρεψαν τοῖς φίλοις μου τοῖς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ νὰ τὴν χαρακτηρίσωσιν ὡς ἐπέχουσαν τόπον τίτλου· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον κατὰ τὸ ἡμῖς μόνον εἶχον παρηγορηθῆ (διότι τὸ σκηρικὸν ἔργον ἔχει ἀνάγκη τῆς σκηνῆς), ὅτε ἡ κυρία Ριστόρη ἦλθεν εἰς Παρισίους.

Γ'

Ἡ Ριστόρη δὲν ἦτο ἀγνωστος. Μεγάλῃ ἠθοποιὸς τῆς ἐποχῆς μας ἡ Ἀλλὰν-Δεπρεὼ μοὶ εἶπεν: «Εἶδον ἐν Ταυρίνῳ νέαν τραγωδὴν ἣν θεωρῶ ἠθοποιὸν τοῦ μέλλοντος. Εἶναι θυγάτηρ γηραιοῦ κωμωδοῦ καὶ μαρκησίας. Ἐνυμφεῦθη νεαρὸν Ῥωμαῖον ἄρχοντα, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ διετήρησε τὸ οἰκογενειακὸν της ὄνομα· ὀνομάζεται Ἀδελαῖς Ριστόρη».

* Ἐν ἡ δύο ἔτη κατόπιν, τῷ 1856, βλέπω ἡμέραν τινὰ ἐπὶ τινος ἀγγελίας τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου: «Μύρρα, τραγωδία τοῦ Βίκτορος Ἀλφιέρη· ἡ κυρία Ἀδελαῖς Ριστόρη θὰ διδάξῃ τὸ πρόσωπον τῆς Μύρρας». Τρέχω· ἡ πλατεῖα ἦν κατὰ τὸ ἡμῖς πλήρης.

Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἐκπληξίν καὶ τὴν συγκίνησίν μου. Ἦμην ὑπὸ νέαν ἀποκάλυψιν. Νέα τέχνη ἐνεφανίζετο πρὸ ἐμοῦ. Ἡ δύναμις ἐκείνη τῆς φυσιογνωμίας, τὸ τολμηρὸν τῶν χειρονομιῶν, ἡ ἐλευθερία τῶν κινήσεων, τὰ βλέμματα τῆς, τὰ χεῖλη τῆς ὁπόθεν τὸ πάθος ἐξήρχετο κατὰ χεῖμαρρους, ἡ φωνὴ ἣτις ἀνῆρχετο εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους τόνους ὑψιφώνου καὶ κατήρχετο εἰς τὰς χαμηλοτέρας φωνὰς μεσοφώνου, πάντα ταῦτα μοὶ ἀνεμίμησκον τὴν Μαλιβράν. Ἡ αὐτὴ ζωηρότης, ἡ αὐτὴ θερμότης. Ὑπὸ τὸ περιστύλιον παρετήρησα νέον τινὰ εὐκρέστου φυσιογνωμίας τὸν ὁποῖον περιετριγύριζον καὶ συνέχαιρον πολλοί. Μοὶ εἶπον ὅτι ἦν ὁ σύζυγος τῆς Ριστόρη. Ἐσπευσα πρὸς αὐτὸν καὶ τῷ ἐξέφρασα ὅ,τι ἠσθάνομην ἀφοῦ πρότερον τῷ εἶπον τὸ ὄνομά μου.

— ὦ κύριε Λεγουβέ, μοι εἶπε, σὰς παρακαλῶ ἔλθετε νὰ ἐπαναλάβετε τοὺς καλοὺς τούτους λόγους πρὸς τὴν σύζυγόν μου.

Τὸν ἀκολουθῶ· εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς δωμάτιον τῆς Ριστόρη. Μόλις ἠκούσθη τὸ ὄνομά μου :

— Σεῖς κύριε, σεῖς! μοι εἶπε, συλλογισθῆτε οἶαν χαρὰν ἔχω βλέπων σας. Παρέστησα καὶ τὰ τρία γυναικεῖα μέρη ἐν τῷ δράματί σας *Louisa de Lignerolles* τὴν μικρὰν κόρην ἄτε ἡμῶν δεκαετίας, τὴν νέαν γυναικῶν ὅτε ἡμῶν εἰκοσάετις καὶ τὴν Λουίζαν ὅτε ἡμῶν εἰκοσιπενταετίας. Ἐ, λοιπόν, θέλετε νὰ μοι ἀποδείξητε τὴν εἰλικρίνειαν τῶν λόγων σας; Γράψατε ἐν δρᾶμα δι' ἐμέ, δρᾶμα τὸ ὁποῖον οὐδεμία ἄλλη παρέστησεν.

— Ἐχω τοιοῦτον, κυρία.

— Ὁ τίτλος του;

— Μήδεια.

— Μήδεια... ἐπανελάβεν ὀλίγῳ ψυχρῶς. Μήδεια τὴν ὁποῖαν ἡ Πραχὴλ...

— ... Ἀπέρριψεν; Ἀκριβῶς. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἔσφαλε. Θὰ σὰς ἐπρότεινον νὰ σὰς ἀνεγίνωσκον τὸ δρᾶμα, ἀλλ' ἀναχωρῶ αὐριον τὴν πρῶταν διὰ τὰ Πυρηναικᾶ. Θέλετε νὰ σὰς στείλω τὸ ἔργον; Θὰ το ἀναγνώσητε, καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσητε θὰ μοι γράψητε τὴν γνώμην σας.

— Εὐχαρίστως.

Ἀπεσύρθη ἀνευ ἐλπίδος. Ἡ φυσιογνωμία της ὅταν μοι ὠμίλει περὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς Πραχὴλ μοι ἐξέφρασε τὰ πάντα. Τῇ ἀπέστειλα ἐν τούτοις ἐν ἀντίτυπον, ἀλλὰ παρήλθον τρεῖς μῆνες χωρὶς νὰ ἀκούσω λέξιν. Οὕτε τὰ ἐνεθυμούμην ὅτε μίαν πρῶταν λαμβάνω τοιαύτην τινὰ ἐπιστολήν.

Κύριε,

Ὁ ἐπιτετραμμένος τὰ τῶν ὑποθέσεών μου ἐν Παρισίοις θὰ παρουσιασθῇ πρὸς ὑμᾶς οἶαν τῷ ὄριστῃ ἡμέραν, διὰ τὰ γνωρίση ἂν οἱ σκοποὶ σας εἶναι πάντοτε οἱ αὐτοί, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ κανονίσῃ μεθ' ὑμῶν τὰς ἀναγκαίας λεπτομερείας τὰς ἀφορῶσας τὰ τῆς μεταφράσεως καὶ τῆς παραστάσεως τῆς Μήδειας σας.

Τί ἔτρεξε λοιπόν; Ἰδοῦ. Μόλις ἐξῆλθε τοῦ δωματίου της ἡ Ριστόρη εἶπε πρὸς τὸν σύζυγόν της. «Διάκειμαι ἐν μεγάλη στενοχωρίᾳ. Εἶναι προφανές ὅτι ἂν ἡ Πραχὴλ ἀπέρριψε τὴν Μήδειαν μετὰ τοὺς θριάμβους, οὐς ἤρην ἐν τῇ Ἀδριανῇ καὶ τῇ Λουίζῃ, τὸ δρᾶμα τοῦτο θὰ ἦναι κακόν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς νὰ το εἶπω πρὸς τὸν Λεγουβέ. Ὅπωςδὴποτε ὅταν ἀναχωρήσωμεν ἄς λάβωμεν μεθ' ἡμῶν τὸ δρᾶμα, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ἀναγινώσκω, καὶ βλέπομεν».

Ἡ δυστυχὴς τραγῳδίᾳ ἔμεινεν ἐγκεκρυμμένη ἐβδομάδας ὅλας εἰς τὸ βάθος κιβωτίου, ὅτε μίαν ἡμέραν ἡ Ριστόρη διὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὴν συνείδησίν της ἐσυλλογίσθη ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἀναγνώσῃ τέλος. Καὶ ἤρξατο

ἀναγινώσκουσα αὐτὴν ἀδιαφόρως, ἐνῶ ἡ θαλαμηπόλος ἐκτένιζεν αὐτήν. Ἀλλ' αἶφνης μετὰ τινὰ λεπτά, ἡ Ριστόρη ἐμψυχοῦται, ἐξεγείρεται, κινεῖται, καὶ πρὸς τὸν σύζυγόν της εἰσελθόντα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀναφωνεῖ: «Ἡ ἡ Πραχὴλ μισεῖ θανάσιμως τὸν Λεγουβέ ἢ εἶναι τρελλή· οὐδέποτε εἶδον ὠρσιότερον μέρος πρωταγωνιστρίας».

Συμφωνήσαμεν λοιπὸν ταχέως. Ἐμνευε μόνον τὸ δυσκολότερον... ἡ μετάφρασις. Ἐσκέφθη ἐγὼ κατ' ἀρχὰς ὡς μεταφραστὴν, τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Dall'Ongaro, ὃν καὶ ἡ Ριστόρη μοι συνίστα, ἀλλ' ὁ Μανὶν ὅστις παρέδιδε τότε ἰταλικά πρὸς τὴν θυγατέρα μου μοι συνέστησεν ἄλλον καλλίτερον, τὸν Μοντανέλλη. Νεαρὸς τὴν ἡλικίαν, ἤρως συνάμα καὶ ποιητής, ἦν καθηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Πίσης, ὅτε τῷ 1848 ἡ Ἰταλία ἐξάνεστη κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἐλαβε τὸ ὄπλον, ἀνεχώρησεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαθητῶν του, ἐπληρώθη κατὰ μέσον τὸ στήθος ἐν συμπλοκῇ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, μετηνέχθη ψυχορραγῶν εἰς Πίσαν, ἀλλ' ἴσθη καὶ κατόπιν ἐξωρίσθη ἐπανεληθόντων τῶν ξένων· ἐν Παρισίοις δὲ παρέδιδε μαθήματα ἰταλικῆς. Ἀπεδέχθη αὐτὸν προθύμως, ὁ Μανὶν διηυθέτησε τὰ πάντα καὶ τὴν ἐπαύριον ἠρξάμεθα τῆς κοινῆς ἡμῶν συνεργασίας.

Δὲν ἐνεθυμούμαι εὐχρηστοτέρως ἀναμνήσεις ἐν τῇ ζωῇ μου τῆς φιλολογικῆς ταύτης συνεργασίας. Ὁ Μανὶν καὶ ὁ Μοντανέλλης ἐσχημάτιζον τὴν τελειότεραν εἰκόνα τοῦ ἰταλικοῦ πνεύματος. Ὁ μὲν Μανὶν μικρὸς καὶ σκεπτικὸς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκαλυμμένους καὶ τὸ χεῖλος ὑποτρεμὸν μοι ἀναπαρίστα ἀρχαῖον Ῥωμαῖον, ἐνῶ ὁ Μοντανέλλης ζωηρὸς καὶ ἀκμαῖος μὲ τὸ βλέμμα ἀπαστρέπτον καὶ τὸ χεῖλος μειδιῶν μοι ὑπεδείκνυε τὴν φλωρεντικὴν χάριν.

Τρεῖς τῆς ἐβδομάδος συνηρχόμεθα διὰ ν' ἀναγινώσκωμεν κοινῇ τὰ μεταφρασθέντα μέρη, παρεβάλομεν τὰ δύο κείμενα καὶ συνεζητοῦμεν τὰς διαφορὰς ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν. Κατέμαθον πλεῖον τὴν ἰταλικὴν καὶ ὁ Μοντανέλλης ἴσως τὴν γαλλικὴν ἐν ταῖς πρῶταις ταύταις φιλολογικαῖς συναναστροφαῖς ἢ κατὰ μακροὺς μῆνας κατ' ἰδίαν σπουδῆς. Μία μόνη λεπτομέρεια θὰ καταδείξῃ τί τὸ διδάσκον ἀληθῶς ἐνυπῆρχε δι' ἡμᾶς ἐν τῷ παραλληλισμῷ τούτῳ λέξιν πρὸς λέξιν τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πνεύματος τῶν δύο ποιήσεων. Ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς Μήδειας περατοῦται διὰ τῶν δύο τούτων στίχων:

Μήδεια. (πρὸς τὴν Κρέουσαν).

Tu l'aimes?

Κρέουσα. (μετὰ δυνάμει).

Oui! je l'aime!... Et demain, le grand prêtre

Le nomme mon époux.

Μήδεια

Lui! Ton époux!... Peut être!...

Ἡγάπων πολὺ αὐτὸ τὸ peut-être. Εὐρισκὸν κἀτι τι μυστηριώδες καὶ ἀπειλητικὸν τὸ ὁποῖον ἀπεπεράτου τραγικῶς τὴν πρώτην πράξιν ἔπειτα ἢ μελωδία τῆς τελευταίας συλλαβῆς, ἢ συμπλοκὴ τῶν δύο ε. παρήγον εἰς τὸ στόμα τῆς Ῥαχήλ, (εἶχομεν ἐπικναλάβει διατάκεις τὴν πρώτην ταύτην πράξιν ἐν τῷ θεάτρῳ), ἀποτέλεσμα τοιοῦτον οἶον παράγει ὁ βόμβος μακρυ-νῆς βροντῆς.

— Δὲν μετὰφράζεται ἰταλιστί, μοι ἔλεγεν ὁ Μοντανέλλης. Τὸ ἰταλικὸν forse ὕπερ ἀποδίδει τὴν λέξιν, εἶναι λέξις κοινὴ καὶ πρόστυχος. Πρέπει νὰ ἀνατρέξω εἰς περίφρασιν.

— Ὅχι περιφράσεις, φίλτατε, σὲ παρκαλιῶ. Θὰ ἀφκνίσῃς τὸ ἀποτέ-
λεσμά μου. Ἐχω ἀνάγκην λέξεως βραχείας καὶ ἀποφασιστικῆς.

— Εὐρον! μοι εἶπε.—Τί φρονεῖτε ἂν θέσωμεν τὴν λέξιν vedremo . . .
θὰ ἴδωμεν.

— Θὰ ἴδωμεν . . . nous verrons, Γαλλιστί εἶναι λέξις ἀντιποιητικὴ καὶ
πρόστυχος.

— Ἄλλ' ὅμως ἰταλιστί κατέχει ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ ἰδιοῦ σας
peut-être καὶ μὲ περισσοτέρην μάλιστα εὐρύτητα. Θὰ ἴδῃτε τί θὰ γίνῃ ἢ
λέξις αὕτη προφερομένη ὑπὸ τῆς Ῥιστόρη.

Εἶχε δίκαιον. Καὶ οἱ πᾶρευρεθέντες κατὰ τὴν α' παρὰστασιν τῆς Μη-
δεῖας ἐνθυμοῦνται τὸ τρομερὸν ἀποτέλεσμα τῆς λέξεως ταύτης καὶ τοῦ
συνοδεύοντος αὐτὴν σχήματος καὶ μειδιάματος. Ἦθελε νομίσει τις Νέμε-
σιν μέλλουσαν νὰ ἐκδικηθῇ προσεχῶς.

Τοῦ συρμοῦ σήμερον εἶναι νὰ ἐξευτελίξωσι τὴν Ῥιστόρη, ὡς ἦτο τοῦ
συρμοῦ τότε νὰ τὴν ἐκθειάζωσι. Τὴν μετεχειρίζοντο ἵνα κατασυντρίψωσι
καὶ ἐξαφανίσωσι τὴν Ῥαχήλ, μεταχειρίζονται τὴν Ῥαχήλ ἵνα κατασυν-
τρίψωσι καὶ ἐξαφανίσωσι τὴν Ῥιστόρη. Οὗτος εἶνε ὁ νόμος τῶν ἀνθρωπί-
νων πραγμάτων. Οἱ πεφωτισμένοι κριταὶ ἔλεγον καὶ λέγουσιν ἔτι ὅτι ἀμ-
φότεροι ἦσαν ἄξιοι ἀλλήλων, διότι οὐδεμίαν εἶχον ὁμοιότητα. Καὶ ἡ μὲν
Ῥαχήλ ὑπῆρξεν ἠθοποιὸς Γαλλίς κατ' ἐξοχὴν, ἔχουσα πάσας τὰς τοῦ Γαλ-
λικοῦ πνεύματος ιδιότητας, τὴν χάριν, τὸ φιλόκαλον, τὴν καθρότητα, τὸ
μέτρον, τὴν μεμετρημένην δύναμιν, τὴν συγκρατουμένην συγκίνησιν. Ζῶσαν
ἔτι τὴν ἐπέπληττον ὡς στερουμένην εὐκισθησίας, καὶ ἐπειδὴ δῆθεν εἶχεν
εἰς τὸν ὕψικτον βαθμὸν τὸ δῶρον τῆς εἰρωνείας, τῇ ἠρνήθησαν τὸ δῶρον
τῶν δακρύων· οὕτως οἱ ἄνθρωποι μᾶς λιθοβολοῦσι διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν
ἀρετῶν. Ἄλλ' οὐδὲν ἀδικώτερον τῆς ἐπιτιμῆσεως ταύτης, διότι ἡ φωνὴ
τῆς Ῥαχήλ ἦτο συγκεινημένη καὶ συγκινητικὴ, ἔκλαιε καὶ εἰναι εἰς
θρήνον, ἐκεῖνο δὲ ὕπερ μᾶλλον τῇ ἔλειπεν ἦτο ἡ μεγάλη τραγικὴ καὶ
λυρικὴ ὁρμή. Τὰ δάκρυά της ἔρρεον, ἀλλὰ δὲν ἐξεχειλίζον, ἐν ᾧ τούναν-
τίον ἡ Ῥιστόρη ἦτο ὅλη δύναμις, ὅλη ἔκχυσις, ὅλη φλόξ. Ἡ Ῥαχήλ ἐβά-
διζε μετὰ χάριτος, ἦν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἠθοποιὸν παρητήρησα· ἀλλὰ

μόνον νὰ βαδίξῃ εἴξευρεν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μόνον νὰ προχωρῇ· δὲν ἔπρεπε
νὰ ζητῆτε παρ' αὐτῆς κινήσεις ταχείας καὶ βιαίας. Κατεῖχε τὴν ἐπὶ τῆς
σκηνῆς θέσιν τῆς μετ' ἐξαιρέτου κομψότητος ὡς ἀρχαῖον ἀγαλμα, ἀλλὰ
μόνον ἐλάχιστον τῆς σκηνῆς μέρος κατεῖχεν, ἐν ᾧ ἡ Ῥιστόρη ἐπλήρου αὐτὴ
μόνη ὀλόκληρον τὴν σκηνήν. Ἡ Ῥαχήλ κατὰ τὴν προμελέτην τῶν δρα-
μάτων, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζε ἢ μόνον περὶ τοῦ προσώπου ὅπερ
ἔμελλε νὰ παρκαστήσῃ αὐτή, ἐν ᾧ ἡ Ῥιστόρη κατὰ τὸ ἐνδεκαήμερον διά-
στημα τῆς προμελέτης τῆς Μηδεῖας, διότι εἰς ἔνδεκα ἡμέρας τὴν ἀνεπι-
βάσασμεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἡ Ῥιστόρη παρέστησε πᾶντα τὰ τοῦ δράματος
πρόσωπα καὶ ἐδίδασκε τοὺς ἄλλους ἠθοποιούς, δεικνύουσα εἰς τὸν Ἰάσωνα
πῶς νὰ φέρηται σκαιῶς, τὸν Ὀρφέα νὰ ἔχη ποιητικὸν τὸ ἦθος, τὴν Κρέ-
ουσαν νὰ συγκινηθῇ, τὰ παιδιὰ της νὰ ἦναι παιδιὰ. Τοῦτ' αὐτὸ τὸ προτε-
ρημα παρετήρησα καὶ ἐν τῇ Μᾶρς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει τῆς Λουίζης· τὸ
κοράσιον ὕπερ παριστάνει τὴν μικρὰν Μαρίαν, ἐκράτει τὴν Μᾶρς ἀπὸ τοῦ
φορέματος. «Τί κάμνεις αὐτοῦ, κορίτσι μου, εἶπεν ἡ Μᾶρς; Πήγαίνε ἐκεῖ
κάτω εἰς τὸ βᾶθος τῆς σκηνῆς νὰ παίξῃς μετὰ τὸ στεφάνι σου, μετὰ τὴν σφαῖ-
ράν σου. *Εἰς τὴν ἡλικίαν σου* τὰ κορίτσια δὲν κολλοῦν εἰς τὰ φορέματα
τῆς μητέρας των, *εἰς τὴν ἡλικίαν σου* τρέχουν πηδοῦν, εἰς τὴν ἡλικίαν
σου. . . » καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ Μᾶρς ἦτο τότε ἐν τῷ
δράματι ἐξήκοντα δύο ἐτῶν ὅτε ἐδίδασκε τὴν κορασίδα τὴν ἐγγόνην της
νὰ ἦναι δέκα ἐτῶν.

Ἡ Μαρίκ Στουάρτη καὶ ἡ Φαῖδρα κατέστησαν φανερὰς τὰς χαρακτη-
ριστικὰς διαφορὰς τῶν δύο τούτων μεγαλοφυῶν. Ὅτε ἡ Ῥαχήλ εἶδεν
ἀναγγελομένην ἐν τῷ ἰταλικῷ θεάτρῳ τὴν Maria Stuarda, ἡ συγκίνησίς
της ὑπῆρξε ζωηροτάτη! διότι ἡ ἀντίπαλός της τὴν προσέβαλλεν ἐν τῇ
δικαιοδοσίᾳ της, ἀναλαμβάνουσα νὰ παρκαστήσῃ πρόσωπον ἀρμόζον εἰς τὴν
Ῥαχήλ. Ἦθέλησε λοιπὸν νὰ τὴν ἴδῃ, νὰ ἀντιπαραβάλλῃ ἑαυτὴν πρὸς ἐκείνην
καὶ ἐπῆγε νὰ τὴν ἀκούσῃ κρυφθεῖσα εἰς τὸ βᾶθος θεωρείου. Ἐν ἀρχῇ τοῦ
δράματος ἡ στάθμη ἐφάνη ἰσοροπούσα, τουτέστιν ἡ μὲν Ῥιστόρη ἦτο
μεγαλοπρεπεστέρα, ἀγερωχοτέρα, βασιλικωτέρα, ἡ δὲ Ῥαχήλ παθητικω-
τέρα, μᾶλλον συγκεινημένη, μᾶλλον γυνή. Ἄλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ σκηνῇ
τῆς συναντήσεως, ἀνέτειλεν αἴφνης ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῆς Ἰταλίδος.
Εἰσήγαγε δηλ. ἡ Ῥιστόρη εἰς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην σκηνήν καὶ τρίτον
πρόσωπον, τὸν Σταυρόν. Ὁ Σταυρὸς δὲν ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ φορέματος της
ἀπλῶς ὡς σημεῖον πίστεως, ἀλλ' ἐκρέματο δι' ἀλύσεως παρὰ τὴν πλευράν
της, μέγας Σταυρὸς, καὶ τὸ θεῖον τοῦτο σύμβολον τῇ ἐχρησίμευε κατὰ
πᾶσαν στιγμὴν ὡς παρήγορος ἐν ταύτῳ, ὡς σύμβουλος, ὡς προστάτης,
μετέχων πασῶν τῶν περιπετειῶν τῆς ἀγωνίας της. Ὅσάκις, φέρ' εἶπεῖν, ἡ
βασιλισσα Ἐλισάβετ τῇ ἀπέτεινε εἰρωνικούς τινὰς καὶ πικροὺς λόγους, ἡ
Ῥιστόρη ἤπτετο ζωηρῶς τοῦ Σταυροῦ ὡς ἐκὼν ἔλεγεν εἰς αὐτόν: Δός μοι

υπομονήν! Ἐὰν ὑπαιγιγμός τις ὑβριστικὸς τὴν ἐκίνοι εἰς ἀγανάκτησιν, ἐλάμβανε τὸν Σταυρὸν καὶ τῷ ἔλεγε διὰ τοῦ βλέμματος: Δός μοι καρτερίαν! Τέλος κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν καθ' ἣν ὀφείλει νὰ κλίνη τὸ γόνυ πρὸ τῆς ἀντιζήλου τῆς, τὸ πρόσωπον τῆς Ῥιστόρη ἐφαίνετο ταρασσόμενον, τὰ γόνατά της δύσκαμπτα, αἱ χεῖρές της συνεσπασμέναι· ἔπειτα δὲ αἰφνης θλίβουσα τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους της ἔπιπτε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Ἐλισάβετ ἠττημένη, ἀλλὰ καὶ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ θείου της προστάτου. Τὸ σιωπηλὸν τοῦτο σκηρικὸν παρήγαγε γενικὴν τῶν ἀκροατῶν φρίκην, ὡς ἠλεκτρικὸν βεῦμα μεταδοθεῖσιν ἀνὰ τὸ θέατρον δλόκληρον καὶ τοιοῦτος θόρυβος ἐκ τῶν χειροκροτήσεων καὶ τῶν ἀνευρημιῶν ἐγένετο, ὥστε ἡ Ῥαχήλ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ ἔφυγεν ἐκ τοῦ θεάτρου χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὸ τέλος τοῦ δράματος.

Μετά τινος ἡμέρας ἀνηγγέθη ὅτι ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ θὰ παρασταθῇ ἡ *Φαίδρα*. Τίς δὲ νομίζετε ὅτι πρῶτος ἦλθε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ πρῶτον ἀπέναντι τῆς σκηνῆς θεωρεῖον; Ἡ Ῥιστόρη. Ἡ δὲ Ῥαχήλ ἠλεκτρισεῖται ἐκ τῆς θέας τῆς ἀντιζήλου τῆς ἀνεδείχθη τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἀνωτέρα ἑαυτῆς. Τίς δὲ ἤρχιζε πρῶτος τὰς χειροκροτήσεις καὶ ἀνευφημίας; ἡ Ῥιστόρη. Προκύπτουσα ἀπὸ τοῦ θεωρείου της, περτωδῶς προσηλωμένη εἰς τὰς κινήσεις, εἰς τοὺς λόγους, εἰς τὰ βλέμματα τῆς Φαίδρας, ἀνέμιξε τὸν ἐνθουσιασμὸν της μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν λοιπῶν ἀκροατῶν, καὶ αὐτὴ ἐχειροκρότησε τελευταία, ὡς εἶχε χειροκροτήσῃ πρώτη. Ἴσως, ὡς βλέπετε, ὑπῆρξεν ὁ πρὸς ἀλλήλας θαυμασμός, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον ἐξεδηλώθη, ἡ μὲν ἀπῆλθεν, ἡ δὲ παρέμεινε.

Μετ' ὀλίγον νέος ἀγών. Πρόγραμμα τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου ἀνήγγελλε: «*Fedra*, ἡ κ. Ῥιστόρη θὰ παραστήσῃ τὴν *Φαίδρα*». Ἐπνευσα παρευθῶς. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἡ νίκη ἀπέμεινε εἰς τὴν Ῥαχήλ. Ὑπῆρχε μείζων συνάρεια μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῆς ἠθοποιῦ, ἦτο οὕτως εἶπεν μάλλον ῥακίνειος. Ἐν ὅμως χωρίον ἀνέδειξεν ἡμῖν τὴν Ῥιστόρη ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ δυνάμει, ἐν τοῖς ἐξῆς θαυμασίοις στίχοις τῆς τετάρτης πράξεως:

Où me cacher? fuyons dans la nuit infernale.
Mais que dis-je? Mon père y tient l'urne fatale;
Le sort, dit-on, l'a mise en ses sévères mains.
Minos juge aux enfers tous les pâles humains.
Oh! combien frémira son ombre épouvantée,
Lorsqu'il verra sa fille, à ses yeux présentée,
Contrainte d'avouer tant de forfaits divers,
Et ses crimes peut-être inconnus aux enfers!
Que diras tu, mon père, à ce spectacle horrible?

Je crois voir de ta main tomber l'urne terrible,
Je crois te voir chercher un supplice nouveau,
Toi-même de ton sang devenir le bourreau!
Pardonne . . . !

Ἐγὼ ἔτι ἐν τῇ ἀκοῇ μου, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν φωνήν, τὸ βλέμμα, τὴν χειρονομίαν τῆς Ῥαχήλ ἀπαγγελλούσης τοὺς στίχους τούτους. Καὶ καὶ μὲν ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπαγγελθῶσι μετὰ πλείονος συγκινήσεως καὶ πάθους. . . ἀλλὰ δὲν κατέβαινον εἰς τὸν Ἄδην, δὲν ἔβλεπε τὸν πατέρα της. . . δὲν ἔβλεπε πίπτουσαν ἐκ τῶν χειρῶν του τὴν στάμνον· ταῦτα πάντα ἔβλεπε μόνον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νοῦ, ἐν ᾧ τοῦναντίον ἡ Ῥιστόρη τὰ ἔβλεπε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματος. . . δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἐν τῷ Ἄδῃ, ἀλλ' ἦτο πράγματι! Συρομένη ἀπὸ τῆς κόμης πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πικτικοῦ δικαστηρίου ἀναφωνεῖ: Pardonne. . ., καὶ ἡ ἀναφωνήσις αὕτη δὲν εἶναι μόνον δέησις, ἀλλ' εἶναι καὶ κραυγὴ ἐσχάτης ἀπελπισίας! Μοὶ ἐφάνη ὅτι ἔβλεπον τὸν Τάλμαν ἐν τῷ Ὀρέστη ἀναφωνοῦντα τὸν στίχον:

Dieux! quels ruisseaux de sang coulent autour de moi!

Τὸν στίχον τοῦτον ἀπαγγέλλων ὁ Τάλμας, ἀπέσυρε μετ' ἀηθίας τὸν πόδα, ὡς ἐὰν ὄντως ἐπάτει ἐπὶ αἱμάτων! . . Τὴν αὐτὴν παρετήρησα δύναμιν ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ σώματος, τὴν αὐτὴν δεξιότητα ἐν τῇ ἐπικλήσει τῆς Ῥιστόρης. Καὶ τινες μὲν τῶν τότε κριτικῶν ἔψεξαν τὴν μιμικὴν ταύτην ὁρμὴν τῆς Ῥιστόρης, ἀλλ' ὁ Τάλμας θὰ ἐπεκρότει ἐν τὴν ἔβλεπεν.

Ἴ Τοὺς στίχους τούτους οὕτω μετέφρασεν ὁ Ἰάκωβος Ῥίζος Ῥαγκαθῆς:

Ποῦ νὰ κρυφθῶ; νὰ φύγωμεν εἰς τὸ τοῦ Ἄδου σκότος,
Καὶ πῶς; ἔμπρός μου ὁ πατὴρ θεὸς νὰ φανῇ ὁ πρῶτος.
Τὴν στάμνον λέγουν πῶς κρατεῖ τὴν φοβερὰν ἐκείνος,
Ἐκεῖ δικάζει τοὺς νεκροὺς ἀνηλεῶς ὁ Μίνως.
Ὡ, πόσον θέλει ἐκπλαγῆ με φρίκην ἡ σκιά του,
Ἄν αἰφνης ἡ θυγάτηρ του παρασταθῇ κοντὰ του,
Καὶ μαρτυρήσῃ πρὸς αὐτὸν φρικτὰς παρανομίας
Τοιαύτας, ὥστ' οὐδ' ἤκουσεν ὁ Ἄδης παρομοίας!
Πῶς θέλεις φρίξει, πάτερ μου, τί θέλεις ὑποθέσει;
Ἐκ τῆς χειρὸς ἡ στάμνος σου θαρρῶ πῶς θεὸς νὰ πέσῃ,
Καὶ δήμιος τῆς θυγατρὸς αὐτῆς σου τῆς ἰδίας,
Πῶς θεὸς νὰ εὖρης κατ' αὐτῆς νεοφανεῖς παιδείας!
Συγχώρησον. . . .

(«Ποιήματα Ἰακώβου Ῥίζου Ῥαγκαθῆ περιέχοντα μετάφρασιν τριῶν Γαλλικῶν τραγωδιῶν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου καὶ ἄλλα διάφορα. Ἐν Ἀθήναις 1837 εἰς τόμους 2». Ἰδε τόμ. Α' σελίδα 234).

Ἡ Ῥαχήλ δὲν παρευρέθη κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τῆς *Μηδείας*. Δὲν ἦτο ἐν Παρισίοις.

Δὲν θὰ δμιλήσω περὶ τῆς ἄκρας ἐπιτυχίας τῆς τραγωδίας μου ἣτις δι' ἐμὲ ὑπῆρξεν εὐτυχὴς ἀντεκδίκησις. Μόνον θὰ ἀναφέρω μικρὸν γεγονός τὸ ὁποῖον ἡ Ῥιστόρη ἐμεγαλοποίησε σοβρότατα. Μετὰ τὴν πρώτην πρᾶξιν ἣτις ὑπῆρξε δι' αὐτὴν μακρὸς θρίκμβος, ἔσπευσα εἰς τὸ δωμάτιόν της ἐπὶ σκηνῆς.

— Φίλτατέ μοι, ἀνέκραξε βλέπουσά με, ἡ ἐπιτυχία τῶν δύο τελευταίων πράξεων εἶναι ἐξησφαλισμένη. Ἰδοῦ.

Παρετήρησα καὶ εἶδον φαῖαν γαλῆν ἐξηπλωμένην ἐπὶ τῶν γονάτων της.

— Καὶ τί με τοῦτο; Ἡ γαλῆ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν τραγωδίαν μου; προσεῖπον γελῶν.

— Δὲν τὴν ἀναγνωρίζετε;

— Ὁχι.

— Εἶναι ἡ γαλῆ ἣτις παρεστάθη εἰς ὄλας τὰς δοκιμάς. Εἶναι ἡ γαλῆ τοῦ θεάτρου. Εἰκοσάκις τὴν εἶδον νὰ πλανᾶται περὶ τὴν ὄπην τοῦ ὑποβολέως ἐν ᾧ ἐγυμναζόμην. Δὲν ἠθέλησα ποτὲ νὰ τὴν ἐκδιώξωσι, διότι δὲν ἤξεύρω διατί ἐνόμιζα ὅτι ἡ ἀποδιώξις της ἤθελε μοὶ φέρει δυστυχίαν. Καὶ ὄντως διατί εἶναι πάντοτε ἐκεῖ; Σημεῖον ὅτι ἐνδιαφέρεται.

Ἡρξάμην γελῶν ὅτε ἐκείνη,

— Γελᾶτε, γελᾶτε, μοὶ εἶπε, κατὰ τὸ ἥμισυ σοβαρῶς καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μειδιῶσα. Σεῖς οἱ Γάλλοι εἶσθε ὅλοι σκεπτικοί. Δὲν ἔχετε προλήψεις, δὲν πιστεύετε τὰ περίεργα. Ἄλλ' ἐγὼ τὰ πιστεύω. Καὶ ὅταν ἡ γαλῆ αὕτη εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐπάτησε, καὶ ἐπήδησεν εἰς τὰ γόνατά μου, εἶπον ὅτι εἶναι καλὸς οἰωνός.

Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς τραγωδίας μοὶ προσέθηκε μόλις μὲ εἶδεν.

— Ἐ, λοιπὸν ἡ γαλῆ δὲν εἶχε δίκαιον;

Ἡ τραγωδία μου ἤρξατο ἔκτοτε τὴν τύχην αὐτῆς περιπλανωμένη ἀπανταχοῦ, διότι ἡ Ῥιστόρη τὴν μετήγαγε καθ' ἕκασαν τὴν Εὐρώπην καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἀμερικὴν.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συμπληροῖ τὰς παραδόξους τύχας τοῦ ἔργου μου εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ἐλιγώτερον ἐδιδάχθη καὶ ἐν τῶν μεγαλητέρων θεάτρων εἰς ὃ οὐδόλως παρεστάθη, εἶναι ἀκριβῶς ἡ γλῶσσα ἐν ἣ ἐγράφη, καὶ τὸ θεάτρον διὰ τὸ ὁποῖον συνετάχθη. Δις μόνον ἤκουσα τοὺς στίχους μου γαλλιστὶ ἐν ἐκτάκτοις παραστάσεσιν ὑπὸ ἠθοποιοῦ ἀρίστης, ἣτις ἔσχε μεγάλην ἐν τῇ *Μηδείᾳ* ἐπιτυχίαν τῆς Μαρίας Λωράν.

Ἐν τούτοις πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐνόμισα ὅτι πλησιάζει ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ ἐξορία αὕτη ἔμελλε νὰ παύσῃ καὶ ὅτι τὸ ἔργον μου θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν γενεθλίαν αὐτοῦ γῆν, τὸ Γαλλικὸν θεάτρον τοῦ δράματος καὶ ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἔνδυμα τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ Σάρρα Βερνάρδ

μὲ παρεκάλεσεν ἐπιμόνως νὰ τῆς ἐπιτρέψω νὰ διδάξῃ τὴν *Μηδείαν*. Ἀντέστην ἐπὶ τινα χρόνον φοβούμενος δι' αὐτὴν τὸν κόπον καὶ τὸ βῆρος τοῦ μέρους τούτου. Μὲ κατέπεισε τόσῳ πνευματωδῶς ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ παραστήσῃ τὸ μέρος τοῦτο, ὥστε κατεπείσθην. Κατεπείσθη μάλιστα καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου κ. Περρέν, πρὸς ὃν ἐκείνη ἀνεκρίνωσε τὸν σκοπὸν της, καὶ ἐγένετο ἡ διανομὴ τῶν προσώπων. Ὁ Μουνέ-Σουλλὺ ἔμελλε νὰ παραστήσῃ τὸν Ὀρφέα, ἡ κυρία Βαρέτα τὴν Κρέουσαν. Ἡ Σάρρα Βερνάρδ ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν της. . . . ἀλλὰ. . .

Δὲν ἤξεύρω, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν δύναμαι νὰ περατώσω κάλλιον τὴν Ὀδύσσειαν τῆς πτωχῆς μου τραγωδίας, ἢ διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης σκέψεως ἣν ἀπευθύνω τοῖς νεωτέροις μου συναδέλφοις. Ἄτρία εἶναι τὰ ἐπαγγέλματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δι' ἃ ἄκρα ἀπαιτεῖται ὑπομονή. Εἶναι τινα κηπουρόν, ναυτικὸν καὶ συγγραφέα δραματικόν».

(Μελέτη Ἐρνέστου Λεγούβι, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Μ. Π. Α.).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΜΟΤΖΕΝΙΓΟΥ*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ Σ. ΒΟΡΟΝΤΖΟΒ

Ἡ λυπηρὰ κατάστασις εἰς τὴν περιέπεσεν ὁ κόμης Μοτζενίγος, προσελθούσα ἕνεκα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῶν πιστῶν καὶ διασῆμων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τῇ ἡμετέρᾳ αὐτοκρατορίᾳ, εἶναι ἀξία ἀναμφιβόλως τῆς προσοχῆς τῆς αὐτοκρατείας. Οὐχὶ μόνον δὲν ἀντημείφθη ἀνακλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσεν ἕνεκεν αὐτῆς τὸ πλεῖστον τῆς περιουσίας αὐτοῦ καὶ ἀσχεῖ ἄχρι τοῦδε οὐκ ὀλίγον πρὸς ζημίαν τῆς τιμῆς αὐτοῦ ἀνταξίας τῆς ἐπιστημότητος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ἐπιτρέψόν μοι, φίλε μου, νὰ σοὶ ἐκθέσω πρὸς γνῶσίν σου τὸ παρελθὸν καὶ ἐνεστὼς τοῦ δυστήνου τούτου ἀνθρώπου, τὴν θέσιν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τί ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας, ἣς ἕνεκα καὶ ἀπώλετο.

* Ἡ ἐν εἰδῆ ἐπιστολῆς ἀφήγησις αὕτη ἐγράφη παρὰ τοῦ διασημοῦ κόμητος Σ. Βοροντζόβ ὅστις μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐστρατείαν τυχῶν ἀδείας ἀπουσίας μετέβη εἰς Πίσαν τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ 1777 ἔτος ἔνθα καὶ ἐγνώρισεν τὸν κόμητα Μοτζενίγον. Ἡ βιογραφικὴ αὕτη ἐξιστόρησις ἦν ἀρόμαι ἐκ τοῦ «Ῥωσικοῦ ἀρχείου» (1878 ἀρ. 12 σελ. 413) ἐστάλη παρὰ τοῦ κόμητος Βοροντζόβ τῷ κόμητι Ζαβαδόσκιῳ μεγάλως ἰσχύοντι τότε ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Αἰκατερίνης, εὑρίσκειται δὲ ἐν τῷ ἐν Μόσχᾳ ἀρχεῖῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἐν τῷ Ἐνετικῷ κώδικι τοῦ 1784. Ὁ κόμης Μοτζενίγος ἀκριβῶς τότε ὅτε ἐγράφη ἡ παρούσα ἦτο ἐν Ἐνετίᾳ ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσίας, ἀποβιάσας περὶ τὸ 1801 ἔτος περὶπου. (Σ. Μ.).

Ἡ οικογένεια τῶν Μοτζενίγων εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη ἐκ τῶν τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, λόγω ἀρχαιότητος καὶ διασημότητος τῶν μεγάλων αὐτῆς ἔργων τὰ ὑπ' αὐτῆς πεπραγμένα, ὑφ' ἀπάντων τῶν ἱστορικῶν ἀναγράφονται. Ὁ σύγχρονος δόγης εἶναι ὁ ὄγδοος τῆς δημοκρατίας ταύτης καὶ οὐδεμίαν ἑτέρα οικογένεια ἔσχε πλειοτέρους. Κατὰ τὴν δευτέραν Σταυροφορίαν ὅτε οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἐνετοὶ προδοτικῶς ἐγένοντο κάτοχοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ τελευταῖοι οὗτοι κατέκτησαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, Κρήτης, Εὐβοίας καὶ ἀπᾶσας σχεδὸν τὰς νήσους, ὧν ἐγεγνόμην κύριοι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν Ἀρχιπελάγει. Μετὰ παρελευσιν ἐτῶν τινῶν οἱ Ἕλληνας ἐκδιώξαντες τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς πρωτεύουσης αὐτῶν, ἐκ Θράκης καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, συνῆψαν τῇ Ἐνετικῇ συνθήκῃ παραχωρήσαντες αὐτοῖς πᾶν τὸ παρ' αὐτῆς ἀρχαῖον. Τότε αὕτη ὅπως ἐδραϊώθη τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις κυριαρχίαν αὐτῆς, ἀπέστειλεν ἐκεῖ μέρος τῶν ἀρχαίων πολιτῶν καὶ εὐπατριδῶν ἰδρύσασα ἀπανταχοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων ἀποικίας. Μεταξὺ τῶν εἰς Πελοπόννησον μεταναστευσάντων εὐπατριδῶν ὑπῆρξεν εἰς καὶ ὁ Μοτζενίγος. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ ἡμετέρου ἐγένοντο ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ κύριοι μεγάλων κτημάτων, ἅτινα οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις γεωγραφικοῖς χάρταις φέρουσι τὸ ὄνομα τῶν Μοτζενίγων, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦδε οὕτω ἀποκαλοῦνται, καὶ πλεῖστοι ὅσαι οἰκίαι ἐν Κορώνῃ καὶ Μεθώνῃ ὑφίστανται μετὰ τῶν σημάτων αὐτῶν, οἵτινες μάρτυρες εἰσιν ὁ κόμης Θεόδωρος Γρηγόριεβιτς¹ καὶ ὁ στρατηγὸς Γανιβάλ. Ἐν ἀρχῇ οἱ πρῶτοι μετανάσται ἐτήρησαν τὸ δυτικὸν αὐτῶν θρησκευμα, μεταγενεστέρως ὁμως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἤρξαντο νὰ νυμφεύωνται Ἑλληνίδας τῶν ἐπισήμων ἐγγχωρίων οικογενειῶν, ἀποθηνήσκοντες κατέλειπον τέκνα ἀνήλικα, ὧν αἱ μητέρες ἐβάπτισον αὐτὰ κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ἡ δημοκρατία δὲν ἀπηγόρευε τοῦτο, παθοῦσα ὅσον ἔνεστι νὰ κερδίσῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς εὐνοίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δι' ἧς αὐτῆς οικογενείας πολλοὶ ἦσαν ἐν Ἐνετικῇ μὲν τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ἐν Ἑλλάδι δὲ τοῦ ὀρθοδόξου. Τὸ αὐτὸ ἰδίως συνέβη καὶ ἐν τῇ οικογενείᾳ τῶν Μοτζενίγων. Εἰς τῶν προγόνων τοῦ ἡμετέρου, ὀρθοδόξου ἤδη ὄντος, ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ πρίγκιπος Τύκη, κυριάρχου τῆς Ζακύνθου. Ὁ πρίγκιψ οὗτος ἀπεβίωσεν ἄνευ ἀρρένων τέκνων, δι' ἧς ἡ περιουσίαι αὐτοῦ περιήλθεν εἰς τὴν θυγατέρα του. Ἀλλ' ἡ ὠραία αὕτη νῆσος ἐπέστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς Ἐνετίας. Δι' ἧς κατέκτησεν αὐτὴν καταλείψασα τῷ νόμιμῳ αὐτῆς κληρονόμῳ κτήματά τινα ἰδιαίτερα τοῦ ἀποβιώσαντος πρίγκιπος, ἅτινα κατέχει ἄχρι τοῦδε ἐκεῖνος περὶ οὗ γράφω τὴν παρούσαν, καὶ ἅτινα παρεῖχον αὐτῷ εἰσόδημα πρὸ τῆς προσωποκρατήσεως αὐτοῦ ἐξ ἑννέα μέχρι δέκα χιλιάδων ρουβλίων νῦν δὲ οὐδὲ ὀβολόν. Ὅτε ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ ἐξεδίωξεν

¹ Ὁ Ὀρλόβ.

ἄλοσχερῶς τοὺς Ἐνετοὺς ἐκ Πελοποννήσου, ἡ δημοκρατία παρεχώρησεν ἅπασιν τοῖς ἀπολέσασιν τὰς γαίας αὐτῶν, ἄλλας γαίας ἐν Κρήτῃ ἔνθα οἱ Μοτζενίγοι ἔλαβον τὰς παρὰ τῇ Ῥεθύμνῳ διασημους, ἃς κατεῖχον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτήσεως τῆς νήσου ταύτης μεθ' ἧς μετηνάστευσαν εἰς Ζάκυνθον. Ὅσοι ἐκ τῶν εὐπατριδῶν Ἐνετῶν ἐτήρησαν τὸ δυτικὸν δόγμα, ἐπέστρεψαν εἰς Ἐνετικὴν, ἔνθα οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀπολεύουσι προνομίων καὶ κυριαρχικῶν δικαιωμάτων. Οἱ τῆς Ἐνετίας Μοτζενίγοι ἐπανειλημμένως προέστρεψαν τοὺς Ζακυνθίους Μοτζενίγους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ πάτριον αὐτῶν δόγμα, ἀλλὰ μάτην. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι καὶ τοὶ ἀπώλεσαν τὰ κτήματα αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἀπώλεσαν ὁμως καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν, τὴν πίστιν καὶ τὸ σέβας τοῦ ἐν ταῖς χώραις ἡ ταῖς νήσοις ταύταις λαοῦ. Ἀνάδοχος τοῦ ἡμετέρου Μοτζενίγου ὑπῆρξεν ὁ δμῶνυμος αὐτῷ δόγης καὶ ἱππότης Σοβοιογράνδης. Οὗτος ἐζητήσατο παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ἡμετέρου Μοτζενίγου ἵνα ἀναδεχθῇ αὐτὸν ἐν Ἐνετικῇ θ καὶ ἐπραξεν ἀναθρέψας αὐτὸν μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, προσπαθῶν καὶ νὰ τον πείσῃ ν' ἀσπασθῇ τὸ τῶν δυτικῶν δόγμα.

Βλέπων ἐπὶ τέλους ὅτι ἔνεκεν τοῦ θρησκευμῆτος αὐτοῦ ἦτο ἀναγκασμένος νὰ μένη ἀργός, μὴ δυνάμενος νὰ καθέξῃ θέσιν ἐπαξίαν τοῦ δυνάμτος αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν ξένη χώρᾳ, παράδειγμα ἔχων τὸν θεῖον αὐτοῦ, ὅστις ὑπηρετήσῃ παρὰ τῷ δουκὶ τοῦ Ἀνοβέρου. Ἐνεκεν τῆς δημοδοξίας πάντοτε ἐπόθει νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν Ῥωσίᾳ, ἀμοιρῶν ὁμως σχέσεων παρ' ἡμῖν, ἐφοβεῖτο ἀποτυχίαν καὶ ματαίαν ὁδοιπορίαν. Ἐν τούτοις διὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἔλαβεν ἀπόλυτον ἄδειαν νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν ξένη χώρᾳ. Ταχέως ὁμως οικογενειακοὶ λόγοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ πᾶσαν τοιαύτην ἰδέαν, νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον καὶ δικαίειν ἐπὶ τινα ἔτη ἐκεῖ διαρκῶς. Μετὰ ταῦτα ἐν ἔτος πρὸ τοῦ μετὰ τῆς Πύλης ἡμετέρου ἀγῶνος, εὗρίσκετο ἐν Ἐνετικῇ προτιθέμενος καὶ πάλιν νὰ ζητήσῃ ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδίως ἐπέστρεψεν ἐκ Ῥωσίας ὁ Μαρούτζης¹ μετὰ σπουδαίου βαθμοῦ καὶ παρασήμου. Τότε ἤρξατο ὁ Μοτζενίγος σκεπτόμενος ὅτι ἐὰν μεταβᾷ εἰς Πετροῦπολιν ἐπιστρέψῃ μεθ' ἡττονος βχθμοῦ τοῦ Μαρούτζη ὅστις ἦτο πολὺ κατώτερος αὐτοῦ τὴν τε καταγωγὴν καὶ τὰ λοιπά, τοῦτο θέλει προσβάλῃ τοὺς οἰκείους καὶ δμῶνυμους αὐτῷ καὶ ἐπιφέρει αὐτῷ ἔν τε τῇ Ζακύνθῳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι αἰσχος καὶ χλεύην. Ἀνέβχλλε λοιπὸν τὸν σκοπὸν αὐτοῦ σκεφθεὶς ὅτι δὲν ἤρμοζεν ἤδη τῇ ἡλικίᾳ του νὰ ἐπιδιώκῃ τύχην ὡς νεανίας ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃν ἐσκόπει νὰ κατατάξῃ κατόπιν, εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν.

Εὗρισκόμενος ἐν Ζακύνθῳ ἔμυθε περὶ τῆς διαρρήξεως τῶν μετὰ τῆς

¹ Ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσίας ἐν Ἐνετικῇ περὶ αὐτοῦ ἴδε τὰς ἐν τῷ Παρνασσῷ καταχωρηθείσας, ἐπιστολὴν Ταμάρᾳ, τὸ 2ον αὐτῆς μέρος καὶ τὴν εἰκίαν σημειώσιν.

Πύλης σχέσεων ἡμῶν, ἐπειδὴ ὅμως οὐδέποτε εἶχεν ὑπηρετήσει ἐν τῷ στρατῷ, οὐδὲ καὶ νὰ σκεφθῆ ἡδύνατο περὶ στρατιωτικῆς ἐν Ῥωσίᾳ ὑπηρεσίας, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον οὐδ' ἐφαντάζετο τις τότε ὅτι ὁ Ῥωσικὸς στόλος ἤθελεν ἐμφανισθῆ ἐν Ἀνατολῇ. Διῆγε λοιπὸν οὕτως ἡσύχως, ὅτε πρὸς δυστυχίαν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν αἰφνης ἀπέναντι τῶν κτημάτων αὐτοῦ ἀκριβῶς ἢ πρώτη Ῥωσικὴ φρεγάτα φέρουσα φορτίον πολεμοφοδίων διὰ τὸν στόλον εἰς τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείν. Ἡ φρεγάτα αὕτη ἀπομακρυνθεῖσα ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Μυγῶνος περιεπλανήθη ἐν χώραις ἀγνώστοις τοῖς ἡμετέροις ναυτικοῖς, στερουμένοις τῶν ἀναγκαίων γεωγραφικῶν χαρτῶν, πρῶρον εἰδημόνων τῶν λιμένων, ἀνευ οὐδεμιᾶς συστάσεως καὶ πάσχουσα τὰ μύρια (καθ' ὅτι ὁ Ἑνετὸς διοικητὴς ἀπηγόρευσε τὴν ἀποβίβασιν τοῦ πληρώματος καὶ πᾶσαν τῶν κατοίκων μετὰ τῆς φρεγάτας σχέσιν). Ἐπὶ ἐπομένῃ τῆς ἀφίξεως αὐτῆς ἢ φρεγάτα προσήραξεν ἐπὶ βράχου καὶ ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἀπολεσθῆ, καθ' ὅτι τὸ ὕδωρ ἦδη ἤρξατο νὰ εἰσρέῃ. Τότε ὁ κόμης Μοτ岑νίγος ἕνεκα τοῦ ὁμοδόξου καὶ τῆς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ἐναντίον πάσης ἀπαγορεύσεως, ἀπέστειλε πλείονας τῶν 300 ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μετὰ λέμβων καὶ ἐπιδοξίων ὀδηγῶν, οἵτινες ἐργασθέντες περὶ τὰ δύο ἡμερονύκτια μετὰ πολλῶν κόπων καὶ μόχθων ἀνελπίζτως σχεδὸν ἔσωσαν τὸ πλοῖον καὶ ὠδήγησαν εἰς τὸν λιμένα, ἔνθα ὁ Μοτ岑νίγος παρέσχεν πάντα τὰ χρειώδη τῷ πληρώματι, καὶ κατέπεισε τὸν διοικητὴν διὰ ἱκεσιῶν καὶ δῶρων νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐπισκευὴν τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἄπαν τὸ πλήρωμα ἐθεώρουν τὸν Μοτ岑νίγον σωτῆρα αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐκ Ζακύνθου ἀναχώρησιν αὐτῶν ἐπρομήθευσεν αὐτοῖς γεωγραφικοὺς χάρτας καὶ ὀδηγούς. Ὁ κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτς¹ μιλῶν παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς φρεγάτας ἐκείνης περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, καὶ μιλῶν παρ' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ὁποῖαν πίστιν χαίρει ὁ Μοτ岑νίγος ἐν Ἑλλάδι, Ἀλβανίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, προσκαλῶν νὰ καταταχθῆ ἐν τῇ Ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ μένων ἐν Ζακύνθῳ, νὰ βοηθῆ τὸν στόλον πνευτοιοτρόπως, καὶ χορηγῆ αὐτῷ τὰς ἀναγκαίας εἰδήσεις περὶ παντὸς ὅτι ἤθελε συμβῆ ἐν ταῖς ἐχθρκαῖς πλησιοχώροις ἐπαρχίαις καὶ ἀλλαχοῦ ἔνθα ἔχει σχέσεις, ὑποσχόμενος αὐτῷ βιβλίους καὶ ἀμοιβὰς ἀπονεμηθησομένας αὐτῷ παρὰ τῆς αὐτοκρατείας, καὶ συγχρόνως πέμπων αὐτῷ δίπλωμα τοῦ βασιμοῦ συνταγματάρχου εἰς τὸν προεβιβάζετο. Μεγάλως ἐξέπληξεν αὐτὸν τοῦτο, καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ἔγγραφο ὡς ἀδάκνη τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς πολιτικὸς καὶ οὐχὶ ἔχων τοσοῦτον ἄσημον βαθμὸν, ἀναμνησκόμενος τοῦ Μαρούτζη. Καθ' ὅτι ἔστω καὶ ἀντισυνταγματάρχου βαθμὸς ἡδύνατο νὰ δελεασθῆ αὐτὸν νεανίαν, οὐχὶ ὅμως καὶ τεσσαρακονταεταετη ἦδη ἀν-

1 Ὁρλόβ.

δρα. Μὴ θέλων ὅμως νὰ δυσχεραστήσῃ ἀνθρώπων ἀθῶον ὄλωσ, εὐελπιστῶν δὲ ὅτι ὁ Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτς (Ὁρλόβ) δὲν θέλει λείψῃ συνιστῶν αὐτὸν τῇ κυβερνήσει, ἀπήνητησεν αὐτῷ ὅτι εὐγνωμονεῖ αὐτῷ οὐχὶ διὰ τὸν βαθμὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκαιρίαν ἣν παρέχει αὐτῷ ὅπως καταδείξῃ τὴν ἀκραν προθυμίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατείας ἐκείνης ὑπὲρ ἧς ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν τε καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἄπασαν, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦδε θέλει ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἰδιαιτέραν ἐργασίαν ὅπως ἐνασχοληθῆ εἰς τὰς τοῦ κόμητος παραγγελίας. Τότε ἤρξαντο δίδοντες αὐτῷ ἀμφοτέροι οἱ κόμητες καὶ ὁ Σπυρίδοβ παντοῖας παραγγελίας, τὴν προμήθειαν πάντων τῶν χρειῶν τῶν εἰς Ζάκυνθον προοριζομένων πλοίων τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου, ἤρξαντο αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ ὀδηγούς, γεωγραφικοὺς χάρτας, τοπογραφικὰς ἐκθέσεις τῶν παντοίων ἐχθρικῶν χωρῶν, ἐζήτουν ἀκριβεῖς ἐκθέσεις περὶ τῶν προπαρασκευῶν τῶν Ὀθωμανῶν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς ὄφειλε νὰ διατηρῆ κατασκοπεῖς ἐν Πελοποννήσῳ, Δουλιτζίῳ, Κρήτῃ καὶ Τύνιδι, ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀνανεώσῃ τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ σχέσεις ἐν Χειμάβρῃ, Ἀλβανίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ἔνθα οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἔχαιρον μεγίστην πίστιν, ἣν καὶ αὐτὸς ἄχρι τοῦδε καὶ τοῖς δυστυχῶν χαίρει. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐπαρχιῶν πλείονας τῶν πεντακισχιλίων ἐνόπλων ἀνδρῶν κατέπεισε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς νὰ ἄρῳσι τὰ ὄπλα καὶ μετήγαγεν ἐπὶ τοῦ στόλου, κηδόμενος ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ συμφέροντος τῆς κυβερνήσεως, ὥστε ἢ προσαγωγή αὐτῶν οὐδεμίαν δαπάνην συνεπήγαγε διότι δὲν ἐδίδετο αὐτοῖς οὐδ' αὐτῇ ἢ μισθοδοσίᾳ μέχρι Πύργου, ἐνῶ οἱ λοιποὶ κύριοι εἰς πάντα Ἑλλάδα, Ἀλβανίαν ἢ Δαλματίαν οὐς προσῆγον μέχρι τῆς εἰς τὸν στόλον ἀφίξεως, ἐπλήρονον οὐχὶ ἔλασσον τῶν ἐξήκοντα ρουβλίων.

Αἱ πληροφορίες αἷς ἀνεκοίνου περὶ τῶν ἐξοπλισμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν τοσοῦτον ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς, ὥστε οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἐγίνωσκε καὶ ἡδύνατο καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι κατὰ τὴν ἀνακωχὴν οἱ Δουλιτζίνιοι καὶ ἡ τῆς Τύνιδος κυβερνήσις ἡδύνατο νὰ συνθηκολογήσῳσι τῇ Πύλῃ καὶ ἐξοπλίσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν πλείονας φρεγάτας καὶ πλοῖα, καὶ συνεννοούμενοι μετὰ τῆς τρίτης μοίρας ἦν ἀνέμενον ἐκ Κρήτης νὰ διευθυνθῶσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Νάουσαν, λιμένα τῆς Πάρου, ἔνθα οἱ ἡμέτεροι ἐλιμενίζοντο ἐν πληροστάτῃ ἡσυχίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνακωχῆς καὶ ἔνθα ἤθελον ἀφεύκτως καταστραφῆ ὡς οἱ Τοῦρκοι παρὰ τῷ Τζεσμῆ. Ἀλλ' ὁ κόμης Μοτ岑νίγος αὐθαρρῆ ἐγνωστοποίησε περὶ τε τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ κατέδειξεν ὅτι ἐπὶ ἀνγκυρας εἶνε νὰ δεύσωμεν κατὰ τοῦ Δουλιτζίνου ἔνθα τὸ πλεῖστον τῆς ἐχθρικής μοίρας ἠθροίζετο. Συνεπεία τούτου ἐστάλη ναυτικὴ μοῖρα, ἥτις διεστάχθη νὰ διέλθῃ τῆς Ζακύνθου ὅπως λάβῃ λεπτομερεῖς ὀδηγίας παρὰ τοῦ Μοτ岑νίγου. Οὗτος παρέσχεν αὐτῇ πάντα τὰ χρειώδη, ἔδωκεν ὀδηγούς, ἐμπείρους τῶν λιμένων ἐκείνων καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι πρέπει νὰ σπεύσωσιν. Ἡ ἐν λόγῳ ναυτικὴ ἡμῶν μοῖρα

ἔτυχεν αἰσίως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, καθ' ὅτι συναντήσασα τοὺς Δουλιζίνιους, συνήψε ναυμαχίαν ἐκδιώξασα αὐτούς μέχρι Πατρῶν ἀπέναντι τοῦ λιμένος τῶν ὁποίων συνήφθη ἑτέρα ναυμαχία, καθ' ἣν 17 τῶν μεγίστων ἐχθρικών πλοίων κατεστράφησαν καὶ τὰ λοιπὰ 11 ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον ἐν τῷ λιμένι τῆς ῥηθείσης πόλεως ὑπὸ τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου αὐτῆς. Οἱ Τυνήσιοι ἀκούσκατες τὸ ἀπευκταῖον τοῦτο, οὐδὲ κἄν ἐτόλμησαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν.

Ἴδου αἱ ὠφέλιμοι πληροφορίαι ἃς μετέδωκεν οὗτος τῷ στόλῳ. Μετεβίβαζε τοῖς ἡμετέροις οὐχὶ μόνον τὰ συμβαίνοντα ἐν ταῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καθ' ὅτι αἰείποτε ἐκέκμητο σχέσεις μετὰ τοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑνετίας. Ταυτοχρόνως δὲ ἠδύνατο ν' ἀγγέλλῃ καὶ τὰ ἐν τῇ βουλῇ τῆς Ἑνετίας διαπρακτούμενα. Δι' ὃ καὶ ἐλάμβανεν εὐχαριστηρίου ἐπιστολάς παρὰ τε τοῦ κόμητος καὶ τοῦ Σπυρίδου, ἐν αἷς ἀναφέρεται περὶ τούτου, ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἀνέγνωσα ἐν μιᾷ τὰ ἐξῆς: «Σὺ εἶσαι ὁ σωτὴρ ἡμῶν, σὺ ὁ πιστὸς ἡμῶν φύλαξ· ἔνεκα τῆς ἀγρύπνου ἐπιμελείας σου δικτελούμεν ἐν ἡσυχίᾳ· μὴ ἀμφιβάλλετε περὶ τῶν ἀμυρῶν ἐπαξίως τῶν ὑπηρεσιῶν σας».

Οἱ Ἑνετοὶ φοβούμενοι τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν συνθήκην, ἡμᾶς δὲ ἔτι πλέον, διότι ἔπαντες οἱ ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δαλματίας ὑπήκοοι αὐτῶν εἰσὶν ὁμόδοξοι ἡμῖν καὶ τοσοῦτον ἀφοσιωμένοι, ὥστε περιφρονοῦντες φανερῶς τὰ διατάγματα τῆς δημοκρατίας ὑπετάσσοντο τοῖς ἡμετέροις ὑποφέροντες ἐκ τούτου τὰ πάνδεινα, ἤρξαντο ὑποπιεύοντες τὸν κόμητα Μοτζενίγον καὶ καταδιώκοντες αὐτόν. Ἦτο ὅμως δύσκολον, καθ' ὅτι εἶχεν ἀναγγεῖλαι ἤδη τῷ διοικητῇ ἐκ προτέρου ὅτι εὐρίσκειται ἐν ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ, ὑπέδειξε τὸ ἔγγραφο τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ μένῃ ἐν Ζακύνθῳ πάντοτε λόγῳ ὑπηρεσίας τοῦ στόλου, δι' ὃ καὶ κατέλιπον αὐτὸν ἐπὶ τινα χρόνον ἀνενόχλητον. Ὁ κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτς ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ δέχηται ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐκείνους τοὺς δυστήνους Πελοποννησίους οἵτινες φεύγοντες τὴν ἐκδίκησιν καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Ὄθωμανοῦ ἀφικνοῦντο εἰς Ζακύνθον. Τότε τὸ πρῶτον ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα, περὶ ἧς ἀπέστειλε σχέδιον τῷ κόμητι περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς Ῥωσίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν, δι' αὐτὴν ἠθέλην ἐδραιωθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ Ἑλλήνων σχέσις, ὃ καὶ ἐγένετο. Μὴ ἀρκούμενοι ὅμως εἰς τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἐν Ζακύνθῳ τέκνων τῶν φυγάδων, ἀπέστειλεν ἔτι πιστοὺς ἄνδρας εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἀλβανίαν, ἐνθα δυνάμει τῆς ἐμπιστοσύνης ἣν ἔχουσιν αὐτῷ τε καὶ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ οἱ ἐγγύριοι χριστιανοί, ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ κρυφίως πολλὰ τῶν δυστήνων τούτων παιδιῶν ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν τῶν Ὄθωμανῶν, οἵτινες ἐκράτουν αὐτὰ ἀντὶ δολιχῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐξηρέθισε μεγάλως τοὺς πασάδες καὶ τὴν Πύλῃν, ἣτις ἀπειλοῦσα ἀπῆται παρὰ τῆς δημοκρατίας τὴν ἐπι-

στροφὴν τῶν ἀπαχθέντων καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ κόμητος Μοτζενίγου, ὡς ὑπηκόου τῆς Ἑνετίας· ἀλλ' οὗτος εἶχε προφθάσει ἤδη νὰ σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἐκ τοῦ κινδύνου, πέμψας αὐτοὺς ἐγκαίρως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πλοίων, ταῖς Ἑνετοῖς δὲ ἀπήντησεν ὅτι εὐρισκόμενος ἐν τῇ βασιλικῇ τῆς Ῥωσίας ὑπηρεσίᾳ, κράτους τὸ ὁποῖον ἐκήρυξε κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα, πράττει πᾶν ὃ τι διατάξωσιν αὐτῷ οὐδὲ ὅπως εἰς τοῦτο πταίων.

Κατήντησε δὲ τοσοῦτον ἀφόρητος τοῖς Ἑνετοῖς ὥστε ἐζήτουν παντοιοτρόπως ν' ἀπολυτρωθῶσιν αὐτοῦ καὶ ἐχάρησαν μεγάλως ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, εὐρόντες αἰτίαν εὐλογοφανῆ δι' ἐξορίαν φοβούμενοι ὅμως τὸν ἡμέτερον στόλον δὲν ἀπεφάσιζον νὰ πράξωσι τοῦτο. Ἡ κυβέρνησις ὑπεκρίθη ὅτι οὐδὲν γινώσκει, περὶ τῆς τῇ ῥωσικῇ κυβερνήσει ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν ὁ τῆς Ζακύνθου διοικητῆς οὐδὲν περὶ τούτου ἀνήγγειλε καὶ ἤρξατο νὰ διχιδίῃ ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος εἶναι ἀντάρτης, δὲν ὑπακούει τοῖς διατάγμασι τοῦ τῆς Ζακύνθου διοικητοῦ καὶ ἐγείρει ἐριδας μετὰ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς Πύλης. Ὁ διοικητῆς ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας ἤρξατο ἀπειλῶν αὐτὸν καὶ λέγων ὅτι ἐὰν δὲν ἀπέλθῃ θέλει πάθῃ τὰ πάνδεινα· ἐπὶ τέλος βλέπων ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος δὲν ἀναχωρεῖ, ἤρξατο ἀποστέλλων ἀνθρώπους ἵνα μεταπειθῶσιν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον προσθέτοντες ὅτι ἡ κυβέρνησις δυσκασχτεῖ λίαν κατὰ τῆς ἐν Ζακύνθῳ διαμονῆς αὐτοῦ ἐξ οὗ δύναται νὰ πάθῃ. Τότε ὁ κόμης Μοτζενίγος ἀνήγγειλε τῷ κόμητι Ὁρλόβ ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη προσλαμβάνει ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα καὶ ὅτι ἔνεκα τῆς θέσεως ἐν ἣ εὐρίσκειται ἀδυνατεῖ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ φανῇ αὐτῷ χρήσιμος μένων ἐν Ζακύνθῳ. Δυστυχῶς ὅμως ἐθράδυνεν ἡ ἀπάντησις, οἱ δὲ Ἑνετοί, ἀπολέσαντες πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ λησμονήσαντες πᾶν πρὸς τὴν Ῥωσίαν ὀφειλόμενον σέβας, ἐπροσωποκράτησαν αὐτόν. Συνέζη δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς ἐξῆς: Ἐπειδὴ ἀπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ζακύνθου εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ ἀφοσιωμένοι τῷ κόμητι Μοτζενίγῳ, ὁ διοικητῆς φοβούμενος τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ διαδηλώσεις αὐτῶν, ἀπέστειλεν ἀντισυνταγματάρχην τινὰ μετὰ 400 στρατιωτῶν ἐνόπλων· ἀλλ' ὁ λαὸς ὅστις πάντοτε ἐκεῖ ὀπλοφορεῖ καὶ εἶναι ἀνδρειότερος τῶν ἀνάνδρων Ἴταλῶν στρατιωτῶν τῆς δημοκρατίας, περιεκύκλωσεν αὐθωρεῖ τὸν οἶκον τοῦ κόμητος Μοτζενίγου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ λυτρώσῃ τὸν αἰχμαλώτον διασπῶν τὴν γραμμὴν τοῦ ῥηθέντος στρατιωτικοῦ σώματος. Ὁ συνταγματάρχης ἐφοβήθη τοῦτο μεγάλως· ὁ δὲ κόμης βλέπων ὅτι περικυκλοῦται ὑπὸ στρατιωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἠδύναντο νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἠναγκάσθη ἐξελεθῆν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου νὰ καταπέσῃ τὸ πλῆθος ὅπως μὴ παρεμβάλλῃ προσκόμματα τῇ κυβερνήσει, οὐδὲ ὅπως περὶ αὐτοῦ κηδόμενον καθ' ὅτι ὡς ὑπάλληλος τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος, εὐελπιστεῖ ἐπὶ τῇ προστασίᾳ αὐτῆς. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπὶ τέλος κατέπεισε τὸ πλῆθος. Εἰς εὐγνωμοσύνην τούτου ὁ ἀντισυνταγματάρχης μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν

και τῶν στρατιωτῶν ἐλεηλάτησαν ἀπασαν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἀρπάσαντες σκεύη ἀργυρᾶ, χρυτᾶ και ἀδαμάντινα κοσμήματα, τὰ πάντα ἐν ἐνὶ λόγῳ· προσθετόν δὲ εἰς ταῦτα ὅτι ἡ σύζυγός του κατὰ τὴν προσωποκράτησιν τοῦ κόμητος τοσοῦτον ἐφοβήθη ὥστε εἶνε πκράλυτος ἄχρι τοῦδε.

Τὸν κόμητα Μοτζενίγον ἀπήγαγον εἰς Κέρκυραν, ἐγκαθεύξαντες ἐν τῇ εἰρκτῇ τοῦ φρουρίου, ἔνθα διέμεινεν ἐπὶ 8 μῆνας, και ἔνθα ἤθελον βεβαίως ἀπαγχονίσῃ αὐτόν, δι' ὃ ἀνέμενε καθ' ἐκάστην τὴν θάνατον. Γράψα; δὲ τὴν διαθήκη αὐτοῦ δι' ἧς ἀνέθετε τὰ δύστηνα τέκνα του τῇ προστασίῃ τῆς Αὐτοκρατείας, καθικέτευσε τὸν ἰσρέκ τοῦ φρουρίου, ὅστις ἠδυνάται ν' ἀρνηθῇ αὐτῷ τὴν ἐν λόγῳ χάριν, νὰ πέμψῃ αὐτὴν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς Ῥωσίαν. Ἐσώθη ὁμως χάρις τῷ ναυάρχῳ Σπυρίδοῦ.

Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος, προβλέπων τὸν κίνδυνον ἔσπευσεν ἀπαντα τὰ ἐγγράφα του πρὸ ἡμερῶν εἰσέτι νὰ πέμψῃ κρυφίως εἰς μίαν τῶν ἐξοχικῶν οἰκιῶν αὐτοῦ, και ὅτι τῇ παρχμονῇ τῆς προσωποκράτησεως αὐτοῦ ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου λίαν φιλικὴν ἐν ἧ οὔτας ἔδιδεν αὐτῷ διαφόρους παρχγγελίας ἀφορώσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀκριβῶς αὕτη περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἀνωτέρω ἀντισυνταγματάρχου και ἐστάλη εἰς Ἐνετίαν ἔνθα ἤρξαντο φοβούμενοι ἡδὴ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βίβας ἐκείνης; δι' ὃ ἡ βουλὴ ἀνέθεσε τῷ ἐν Ἄνατολῇ στρατηγῷ αὐτῆς Ρενιέρῳ νὰ πέμψῃ τῷ Σπυρίδοῦ τὸν αὐτὸν ἀντισυνταγματάρχην κομιστὴν ἐπιστολῆς ἐχούσης ὡδε: «Ὁ κόμης Μοτζενίγος πολίτης τῆς δημοκρατίας ὧν, ἐττασίασε, δι' ὃ καθείρθη ἐν τῷ δεσποτικῷ ἄλλ' ὅπως διαδίδεται εὐρίσκεται ἐν Ῥωσικῇ ὑπηρεσίῃ, ἐὰν ἔχηται τοῦτο ἐπομένως ἀληθείας και ὁ κύριος ναύαρχος ζητήσῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, θέλει αὐθαρῆ ἀπελευθερωθῇ».

Ὁ ναύαρχος Σπυρίδοῦ, ὅστις εἶχεν ἡδὴ ἀναγγεῖλαι τῷ ἡμετέρῳ ἀνακτοβουλίῳ τὴν προσωποκράτησιν ταύτην και πεποισθῶς ὅτι τοῦτο συνωδὰ τῇ ἀξιοπρεπείῃ τῆς αὐτοκρατορίας, οὐχὶ μόνον θέλει αἰτήτῃ τὴν ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ ἀλλὰ και πρέπουσαν ἱκανοποίησιν ἐν εἴδη αἰτήσεως, συγγνώμης; ἢ τιμωρίας τοῦ διοικητοῦ, δὲν ἐτόλμησε νὰ δεχθῇ τὸν κόμητα Μοτζενίγον και ἀπήντησε λίαν φρονίμως ποιῶν, ὅτι οὐδὲ κἂν ἐπιθυμῆ νὰ δώσῃ πίστιν ὅτι ἡ δημοκρατία διακρινόμενη ἐκπαλαί ἐπὶ τῇ ἐχεφροσύνῃ αὐτῆς ἤθελεν ἐπιτρέψῃ ἀνευ διαταγῆς αὐτῆς; ὁ στρατηγὸς νὰ διατάξῃ τὸν ὑποδεέστερον αὐτῷ διοικητὴν τῆς Ζακύνθου νὰ προσωποκράτῃ τὸν κόμητα Μοτζενίγον ἐναντίον τοῦ διεθνοῦς δικαίου, πληρεξούσιον ἀξιωματικὸν τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας, ὅστις συμφώνως ταῖς ἐπισήμοις αὐτῆς διαταγαῖς ἐξεπλήρου χρέε Ῥώσου ἐν Ζακύνθῳ ἀντιπροσώπου; και ὅτι ἀπορεῖ μεγάλως ὅτι νῦν ἰδίως ἔχουσιν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐν Ῥωσικῇ ὑπηρεσίας διαμονῆς αὐτοῦ, ἐνῶ πρὸ τῶσων ἡδὴ ἐτῶν κατὰ σειράν αὐτοὶ οὔτοι οἱ διοικηταὶ τῆς Ζακύνθου, αὐτῷ ὡς πληρεξούτῳ τοῦ στόλου ἀπετείνοντο

κατὰ διαφόρους περιστάσεις. Φοβούμενος ὁμως ὁ ναύαρχος Σπυρίδοῦ μήπως δηλητηριάσωσι τὸν δεσμώτην (ἔπερ πολλοὶς συνέβη ἐν Ἐνετίῃ), διέταξε τὰ ἡμέτερα πλοῖα νὰ κακοποιήτωσι πκντοιστρόπως τὰ τῆς Ἐνετίας ἐμπορικὰ και κρατοῦντα αὐτὰ νὰ τα προσάγωσιν εἰς Πάρον ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι προμηθεύουσι τοῖς Τούρκοις πολεμεφόδια. Ὁ ἐν τῇ Ἄνατολῇ στρατηγὸς Ρενιέρῳ ἀπετάθη; περὶ τούτου πρὸς τὸν ναύαρχον Σπυρίδοῦ, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι οὐδὲ κἂν ἀκρόασιν θέλει δώτῃ μέχρις οὐ δὲν λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦ κόμητος Μοτζενίγου. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐνεκα τοῦ περὶ δηλητηριάζεως φόβου ὃν εἶχε, διέδωκε ψευδῶς, ὅτι πᾶν τὸ συμβησόμενον τῷ δεσμώτῃ θέλει συμβῆ και τοῖς αἰχμαλώτοις Ἐνετοῖς οὐς ἐκρατοῦμεν, ἔπερ τοσοῦτον ἐρόβισε τὴν βουλήν, ὥστε ἔσπευσε ν' ἀπολύσῃ τὸν κόμητα, ἀναγγεῖλασα αὐτῷ συνάμα ὅτι ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου ἀπαγορεύεται αὐτῷ ἢ ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ κράτους διχμονῇ. Και ἐν τῷ δεσποτικῷ ἐν τούτοις εὐρισκόμενος ὁ κόμης ἐνεκα τοῦ ζήλου και τῆς φρονήσεως αὐτοῦ, και οὐδ' αὐτῆς τῆς ἀφανισθείσης περιουσίας αὐτοῦ φειδόμενος, εὔρε μέσον νὰ προσενέγκῃ ὑπηρεσίας τῷ στόλῳ ὡς ἐὰν εὐρίσκετο ἐν Ζακύνθῳ; καθ' ὅτι ἐξαγοράσας τοὺς φρουροῦντας αὐτὸν ἀξιωματικούς, ἤρξατο ἀνταποκρινόμενος μετὰ τῶν γνωρίμων αὐτῷ πλουσίων Κερκυρκίων, οἵτινες ἐχορήγουν αὐτῷ δάνεια δι' ὧν ἐξηγόραζε τοὺς ἀξιωματικούς, και τοιοιτοτρόπως εἶχε τὸ μέσον ν' ἀναγγέλλῃ τὰ πάντα τῷ ναυάρχῳ, ὅστις εὐρίσκεται νῦν ἐν Πετροπόλει δυνάμενος νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τοῦτο.

Σοὶ ἐξέθεσα ἀπάσας τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Γνώρισον λοιπὸν νῦν τί ἀπώλεσεν ἐκ τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι ἐπὶ ἐτῶν τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ δὲν ἔλαβεν οὐδὲ δολὸν μισθοῦ ἢ ἀμοιβῆς; διὰ τοὺς κατὰσκοπούς οὐς διετήρει ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν πολλοαῖς χώραις τῆς Ῥωμυλίας, ἐν Κρήτῃ και Τύνιδι και οὐς ἡμεῖς πλουσιοπαρόχως, ὡσαύτως οὐδὲν ἔλαβε. Τρεῖς προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Πίζαν, ἔνθα ὤφειλε νὰ μεταβῇ διὰ Ζακύνθου μέχρι τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, ἐκεῖθεν δὲ δι' ἀπάσης τῆς Ἰταλίας μέχρι Πίζης; και τὰνἀπαλιν; δις ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ἐνετίαν, οὐδέποτε χορηγήσαντες αὐτῷ τὰ τῆς ὁδοιπορίας. Ἡ ἐκ τῆς λεηλατηθείσης οἰκίας αὐτοῦ ζημίαι ἀνέρχεται εἰς εἰκοσακισχίλια ρούβλια. Ἀπώλεσε δὲ ἐν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπηρεσίαις αὐτοῦ πᾶν ὅ τι ἐκληρονόμησε παρὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Πκρχβαλε λοιπὸν, σὲ παρχκαλῶ αὐτόν, πρὸς τὸν Κατακουζηνόν, τὸν Ἀργύριον και τὸν Μαρούτζην. Οἱ πρῶτοι δύο βεβαίως ὑπηρετήσαν και εἰσιν ἐπάξιοι ἀμοιβῆς, ἀλλ' αἱ ὑπηρεσίαι αὐτῶν οὐδὲ ὅλως ἐξισοῦνται ἐκείναις ἃς προσήνεγκεν ὁ κόμης Μοτζενίγος. Σκέφθητε, λοιπὸν ἐὰν εἶναι δίκαιον ὁ κόμης Μοτζενίγος, ὃν διὰ πλείστας ὄσας αἰτίας ὤφειλον ν' ἀνταμείψωσι, και πλειοτέρας ὑπηρεσίας προσενεγκῶν και πλειότερα δεινὰ ὑποστάς τοῦ Κατακουζηνοῦ, δλοσχερῶς σχεδὸν κατκστραφεῖς, ἄχρι τοῦδε νὰ μὴ τύχῃ οὐδεμιᾶς ἀμοιβῆς.

Ἰδοῦ, φίλε μου, τί με παρεκίνησε νά σοι γράψω τήν μακρὰν ταύτην ἐπιστολήν. Ἐλπίζω δὲ ὅτι δικαιοσύνης ἕνεκεν καὶ ἀφοσιώσεως τῇ αὐτοκρατείᾳ δὲν θέλεις λείψῃ φροντίζων ὑπὲρ αὐτοῦ».

(Ἐκ τῆς Ῥωσικῆς).

Κ. Α. Παλατολόγος.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

IB'

*Ο Θεὸς προστατεύει τοὺς ἀγαπῶντας.

Ἐίχομεν ἤδη τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοῦ διακύνσει ὅτε συνηγηθήμεν μετ' ἄλλου τινὸς ταξιδιῶτου, ὡσεὶ πεντηκοντούτου. Περικαλύπτων οὗτος τὸ σῶμα διὰ μηλωτῶν μέχρι πώγωνος, παρεῖχεν εἰκόνα παγετώδους ὄγκου ἐν μεσοῦντι Αὐγούστῳ καὶ συνέτελει εἰς τὸ νὰ σιωπῶμεν. Ἦτο μέγας καὶ στιβαρὸς, πρῶτον δ' ἐπιφανιζόμενον χαρακτηριστικόν του ἦσαν μακροὶ μύστακες, ψαρροί, κεκλιμένοι πρὸς τὰ κάτω καὶ συνεστραμμένοι κατὰ τὰ ἄκρα. Ἐκάστη θριξὶ τῶν ὀφρύων του εἶχεν ἰδίαν διεύθυνσιν, ὥστε τὸ σύνολον ἀπετέλει ἐν εἶδος θάμνων τραχέως ἐξεχόντων ὑπεράνω τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες ἦσαν μικροὶ ἀναλόγως τοῦ ἐπιμήκους καὶ γωνιώδους προσώπου του· αὐτοὶ δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ του περιπεφραγμένοι διὰ πυκνῶν καὶ σιμῶν βλεφαρῶν ὡμοιάζον ὡς δύο ἄντρα ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχε κεκρυμμένας τὰς ἰδέας του. Τὸ στόμα ἦτο μέγα καὶ τὸ χεῖλος ὑπεροπτικόν, τὸ δὲ μέτωπον ἰκανῶς ὑψηλὸν πρὸς ἔνδειξιν πνεύματος, ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον ὀμαλόν, ὥστε νὰ ἐγκρύπτη μεγαλοφυΐαν.

Ὁ Μαξίνσκις μοὶ εἶπεν ὅτι ἦτο Ῥώσος καὶ δὲν ἐπέστησε πλέον τὴν προσοχήν του ἐπὶ τοῦ συνοδοιπόρου, ὡς εἰθισμένος παιδιόθεν εἰς τὸ βλέπειν τοιαύτας φυσιογνωμίας.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος δόσκις τὸ βλέμμα μου ἐπιπτεν ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ του, ἐδείκνυσεν ὅτι οὐδόλως ἤθελε νὰ προσέξῃ εἰς ἐμέ. Ἐμενεν ἀκίνητος, ὡσεὶ ἀποφεύγων τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ νὰ μᾶς παράσχη τὸ θέαμα χειρονομίας τινός. Ἐν τούτοις ἡ μεγαλοπρεπὴς αὐτῆ στάσις, ἀντὶ νὰ μοι ἐπιβάλῃ δειλίαν, ὑπεκίνει τὸναντίον ἰλαρότητα παρ' ἐμοὶ καὶ κατὰ στιγμὰς μόλις συνεῖχον τὸν γέλωτα. Ὁ ἐπιβλητικὸς ἐκεῖνος ἄρχων, ὅστις ἐφαίνετο ἀπορῶν διότι παρεῖχε τὴν τιμὴν εἰς τὸν κόσμον νὰ ζῆ ἐν αὐτῷ, μὲ διεσκέδαζεν. Ὁ Μαξίνσκις μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι οὐδόλως τὸ ἐξωτερικόν του ἦτο παρά-

* Ἰδὲ σελ. 608.

τυπον, ὅτι πολλοὺς ἄλλους τοιούτους ἔμελλον νὰ ἴδω ἐκεῖ καὶ ὅτι οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ὅλοι σχεδὸν ὅμοιοι πρὸς αὐτόν. — Οἱ κύριοι οὗτοι, ἔλεγε, θηρεύουσι πρὸ παντὸς τὸ μεγαλεῖον· συνεπεία τούτου πᾶσα κίνησις ἀπαγορεύεται.

Ὁ γέλως μου ἐξέσπασε μεταδοθεὶς καὶ εἰς τὸν Μαξίνσκιον, ὅστις ὁμῶς ἤλεγχε τὸ ἀτόπημα τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον τὸν παρέσυρα.

Ὁ μεγαλοπρεπὴς ἄγνωστος διετῆρει τὴν ἀπαθῆ ἀκίνησίαν του, ἐπαυξάνων διὰ τῆς ἀγριωπῆς ταύτης σοβρότητος τὸ ἀκράτητον τῆς εὐθυμίας μου.

«Τὶ τὰ θέλεις, εἶπον χαμηλοφώνως εἰς τὸν κόμητα. — Τὸ κακὸν ἤδη ἔγεινεν. Ὁ ἄγνωστος οὗτος αὐτοκράτωρ μᾶς ἐχαρρακτήρισεν ἤδη ὡς ἀνθρώπους ἀναγώγους. Ἄντὶ λοιπὸν νὰ θλίδωμαι, ὑπερ καὶ οὐδὲν ἤθελεν ἐπανορθώσῃ, προτιμῶ νὰ ἐνεργήσω ὡσὰν ἡμῖν ἄνθρωποις».

Ταῦτα δὲ λέγων, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ θυλακίου μου τὸν φάκελλον, ἐνθα εἶχον τοποθετήσῃ τὰς εἰκόνας τῶν δεσποινίδων Β*** καὶ ἀπελάμβανον τῆς θέας αὐτῶν, τῆς ὁποίας εἶχον στερηθῆ ἀφότου ἐλάβομεν τὴν τιμὴν νὰ συνοδοιπορῶμεν μετὰ τοῦ ἄρχοντος.

Ὁ Μαξίνσκις μοὶ ἀφήρесе τὴν εἰκόνα τῆς Ῥενὲ καὶ μόλις ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ τὴν ἐθεώρησεν, ἀπεφάσισε νὰ μοι τὴν ἀποδώσῃ. Κατ' οὐδένα τρόπον ἔστεργον νὰ τὴν ἐγκαταλείψω.

Ἀΐφνης ὑπάλληλός τις ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς θυρίδος καὶ ἠρώτησε ποίαν διεύθυνσιν ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσωμεν. Ἐσιώπησα περιμένων μετὰ χαρᾶς ν' ἀκούσω μίαν λέξιν προφερομένην ὑπὸ τοῦ συνοδοιπόρου, ἀλλ' ἡ χαρὰ μου ταχέως μετετρέπη εἰς δυσαρέσκεια, ὅταν ἤκουσα ὅτι καὶ ἐκεῖνος διευθύνετο εἰς Βαρσοβίαν.

«Ἐπιθυμῶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλο χωρίσμα τῆς ἀμαξοστοιχίας!» ἀνέκραξα.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Κάτσσοβιτς, ἐπομένως ὁ Μαξίνσκις εἰσήρχετο εἰς τὸ πάτριον ἔδαρος.

Μικρὸς ποταμὸς ὠλισθήσεν αἶφνης ὡς κυανὴ ταινία ὑπὸ τὴν ἀμαξοστοιχίαν, ἐφθασε δὲ συνάμυ εἰς τὰ ὦτά μου, ἄγνωστον πόθεν ἐρχομένη ἡ λέξις:

«Γρανίκα!»

Διεβαίνομεν τὸ σύνορον, ὁ δὲ κόμης λητμονῶν τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεχεν

«Ὠραία μου Πολωνία!» ἀνέκραξε. Καὶ εἶτα ψιθυρίζων προσέθηκε: «Τὸ ἤλιπιες νὰ μ' ἐπανίδης εὐτυχῆ, σύ, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλιπον διὰ ν' ἀποθάνω! Ποσάκις ἤκουσες ἀπὸ τῶν χειλέων μου τὸ ὄνομα ἐκείνης ποῦ ἀγαπῶ! Ὁὰ σοῦ τὸ εἶπῶ καὶ πάλιν τώρα, ὅτε πρόκειται νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ ἰδικόν μου.»

Ἄλλ' ἡ θέα τῆς ἐρειπωμένης ταύτης χώρας, τῆς ἐρημωμένης ταύτης

γῆς, ὑγρᾶς πάντοτε ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν τέκνων αὐτῆς, τὸν ἔκαμε νὰ χωριάσῃ.

«Τάλαινα πατρίς!» εἶπε καὶ ἔκλινε τὸ μέτωπον.

Δὲν ἐτόλμησεν νὰ λύσῃ τὴν ἐπακολουθήσασαν σιωπὴν. Εἶδον δὲ τὸν Ῥῶτον δίδοντα διὰ πρῶτην τότε φορὰν σημεῖον ὑπάρξεως. Ἐστρεψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τεταραγμένον Μαξίνσκην καὶ τὸν ἐτίμησε διὰ λοξοῦ βλέμματος, ὅπερ ἐσήμαινε «Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι ἄθλιος Πολωνός!»

Νέα κεφαλὴ ὑπκλήλου, φέρουσα σκουφον μικρὸν ἐκ βοστρυχώδους μηλωτῆς, μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἔπρεπε νὰ καταβῶμεν ὅπως τελεσθῆ ἡ τελωνειακὴ ἐπίσκεψις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τῶν διαβατηρίων μας. Ἐλάβομεν λοιπὸν φύρδην μίγδην ἐπενδύτας, σκεπάσματα, σάκκους ὀδοιπορικοὺς καὶ ἐρρίφθημεν ἔξω τοῦ ὄχηματος.

Εἶνε γελοία ἡ πολεμικὴ σοβρότης, μεθ' ἧς ἐξετάζονται οἱ εἰσπερχόμενοι εἰς τὸ πολωνικὸν ἔδαφος ξένοι. Πυγμαῖτι στρατιῶται μὲ δασείας γενειάδας καὶ μικρὰ λευκὰ ξίφη παρατάσσονται ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς διαβάσεώς σας καὶ σᾶς παρακολουθοῦσι μὲ ὄμματα ὀξέα, φλογερά. Ὁ ἐπὶ τῶν διαβατηρίων ὑπάλληλος, ἔχων ὄψιν αὐτόχρημα αἰμοδόρον, ἔστρεψε καὶ πάλιν ἔστρεψε μετὰξὺ τῶν χειρῶν του τὸ διαβατήριον τοῦ Μαξίνσκη. Παρητήρει μετὰ προσοχῆς ὅτε μὲν τὸ χαρτίον, ὅτε δὲ κατὰ πρόσωπον τὸν φίλον μου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀριστοκρατικὴ φυσιογνωμία καὶ ὁ διάπυρος ὀφθαλμὸς ὑπέφαινον πατριωτισμὸν μὴ χρήσιμον εἰς τὴν περίστασιν.

Ἡρώτησεν τότε ἀπλῶς ἂν εἶχε καλῶς τὸ διαβατήριον τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἔλαβον δὲ ὕφος τοσοῦτον ἀπλοικόν, ὥστε ὁ ὑπάλληλος ἐπέισθη.

Διήλομεν.

Ὁ Ῥῶτος συνοδευόμενος ἤδη ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, μᾶς ἠκολούθει. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐπρόφερε μεγαλοφώνως τὸ ὄνομά του, ὅπερ ἀκούσαντες οἱ ὑπάλληλοι, πάντες ἀπεκαλύφθησαν. Ἦτο διάσημον πρόσωπον. Ἡμεῖς, ἀναμείναντες τὴν εἴσοδόν του εἰς ἐν ὄχημα τῆς ἀμαξοστοιχίας, εἰσήλομεν εἰς ἄλλο κενὸν καὶ ἠλπίσαμεν ὅτι ἀπηλλάγημεν διὰ παντὸς πλέον τῆς ἐμφανισέως του. Ἀλλ' ἐνίστε ἡ τύχη φαίνεται ὡσεὶ ἐπίτηδες συνδέουσα ἡμᾶς μὲ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ζητοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν ὡς ἀντιπαθητικά. Ὁ Ῥῶτος ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ζωὴν μας ὅλην· ἡ συνάντησίς του προὐκάλεσε σειρὰν γεγονότων ὅπως ἀπροσδοκῆτων.

Μετ' ὀλίγον ἐζήτησα τὰς εἰκόνας τῶν φιλιτάτων μου ἵνα ταῖς ἀνακοινώσω ὅτι διέβημεν τὰ σύνορα ἄνευ ἀπευκταίου τινός, ἀλλὰ δὲν τὰς εὔρον. Ἡρεύνησεν πανταχοῦ, ὁ Μαξίνσκης ἐπίσης, ἀλλὰ μάτην. Ὁ φάκελλος θὰ εἶχε πέσῃ ἐκ τοῦ θυλακίου τοῦ ἐπενδύτου μου. Ὁ δυστυχῆς κόμης ὠδύρετο περισσότερο ἔμοῦ καὶ μοι ἀπηύθυνεν ἀπειροὺς ἐλέγχους. Ἡρώτησα τὸν ὀδηγὸν τῆς ἀμαξοστοιχίας, ὅστις μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι οὐδὲν εἶδε. Ἐπέκειτό ἤδη ἡ στιγμή τῆς ἀναχωρήσεως, ὅτε εἶδον ὑπηρετὴν τοῦ Ῥώσου

ἐκείνου ἐρχόμενον πρὸς με καὶ ὁμιλοῦντά μοι Πολωνιστί. Οὐδὲν ἠννόησα, ἀλλ' ὁ Μαξίνσκης ἐξῆλθεν ἀμέτως τῆς θυρίδος καὶ τῷ ἐλάλησε διὰ φράσεων, τὰς ὁποίας ὁ ὑπηρετῆς διέκοπτε διὰ λέξεων καταληγουσῶν ὁμοιομόρφως:

«Τάκ, τάκ, τάκ, τάκ».

Ἐδέησε νὰ ἀναμείνω τὸ τέλος τῆς συνδιαλέξεως ταύτης, ἵνα λάβω ἐξηγήσεις. Ἐπὶ τέλους ὁ συριγμὸς τῆς ἀναχωρήσεως ἠκούσθη καὶ ὁ ὑπηρετῆς ἐξηφανίσθη.

— Φίλε μου, εἶπεν ὁ Μαξίνσκης, ὁ Ῥῶσος μᾶς ἐρωτᾷ ἂν ἐχάσαμεν τίποτε. Φαίνεται ὅτι θὰ εὔρε τὰς φωτογραφίας, ἀλλὰ δὲν εἶπεν εἰς τὸν ὑπηρετὴν περὶ τίνος πρόκειται.

— Ὡ χρηστὲ Μοσχοβίτα, ἐχέμευθε ἀνθρωπε! ἀνέκραξα.

— Εἶνε κύριος πολὺ καθῶς πρέπει.

— Καὶ ἀρίστης ὑγείας διὰ τὴν ἡλικίαν του, διότι φαίνεται ἀρκετὰ προχωρημένος.

II'

Τὸ ξηρὸν ξύλον ἀνάπτει εὐκολώτερον τοῦ χλωροῦ.

Εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν εὐρέθημεν δι' ἐνὸς πηδήματός πλησίον τοῦ Ῥώσου. Ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου του τὸν φάκελλον χωρὶς νὰ μετακινήσῃ ἐκ τῆς ἀγαπητῆς του στάσεως· ἔμενε πάντοτε στηρίζων ἀξιοπρεπῶς τὰ νῶτα. Ἀλλ' ὠμίλησε! καὶ γαλλιστὶ μάλιστα!

Εἶπε λοιπὸν ὁ ἀνθρωπος οὗτος μετ' ἀδιαφορίας.

«Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας εὔρον τὰς εἰκόνας ταύτας. Θὰ ἦνε βεβαίως ἀδελφαί σας».

— Δὲν εἶνε ἀδελφαί μας αἱ κυρίαι αὐταί, ἀπεκρίθη ὁ Μαξίνσκης, ἀλλὰ μᾶς εἶνε οὐχ ἦττον πεφιλημένοι, διὸ καὶ σᾶς εὐχαριστῶ χιλιάκις.

— Ἐγὼ μᾶλλον πρέπει νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, εἶπεν ὁ Ῥῶσος, μειδιῶν περίπου, διότι ὅπως βεβαιωθῶ ὅτι δὲν μοι ἀνῆκεν ὁ φάκελλος ἐδέησε νὰ παρατηρήσω τὸ περιεχόμενον· σᾶς ὀφείλω λοιπὸν τὴν θέαν ὠραίων προσώπων».

Ὁ Μαξίνσκης μοι ἔδωκε τὴν εἰκόνα τῆς Αὐγούστας κρατήσας δι' ἑαυτὸν τὴν τῆς Ῥενέ, τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν τῷ ἀφῆρσα.

Ὁ συνοδοιπόρος ἐμειδίασε βλέπων τὴν ἐπὶ τούτῳ κατῆφειν τοῦ νεανίου. Χωρὶς νὰ φαίνεται παρηκολούθει ὅλα ἡμῶν τὰ κινήματα.

Ἀπεσύρθη μετὰ τοῦ κόμητος εἰς τὴν ἄλλην ἄκρην τοῦ ὄχηματος.

«Μοὶ ἔρχεται μία ἰδέα, τῷ εἶπον, νὰ συνδέσωμεν γνωριμίαν μετὰ τοῦ Ῥώσου τούτου. Ἴσως δυναθῆ νὰ μας χρησιμεύσῃ.

— Τὸ πᾶν εἶνε εἰς χεῖράς του, ἀλλ' εἰς ἡν εὕρισκόμεθα θέσιν τὰ ὑψηλὰ

πρόσωπα εἶνε μάλλον ἐπικίνδυνα. Ἐκτός τούτου δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω σχέσεις μὲ Ῥώσους.

— Τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν θα θελήσῃ ποτὲ νὰ ταπεινωθῇ μέχρι καταδόσεως προγεγραμμένου.

— Ὅχι, ἀλλ' ἴσως δὲν καταδεχθῇ νὰ τον συνδράμῃ.

— Τίς οἶδε;

— Ἐφάνη πρὸς ἡμᾶς εὐγενὴς κατὰ συνήθειαν καὶ τίποτε πλέον.

— Ἐχει περιέργειαν! Ὅπωςδήποτε οὐδεμίαν ἴσως θὰ εὐρωμεν εὐκαιρίαν ἵνα προσπελάσωμεν πρὸς ἄνθρωπον τοιαύτης περιωπῆς. Ἄφες με νὰ ἐνεργήσω κατὰ βούλησιν.

Ἡ ἀμαξοστοιχία πάλιν ἐσταμάτησε.

«Κύριε, εἶπον εἰς τὸν Ῥώσον, δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ σᾶς ἐνοχλῶμεν περισσότερο διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν εἰς τὸ ὄχημα τοῦτο, ὅπου ἴσως θὰ ἐπροτιμᾶτε νὰ μείνετε μόνος.

— Δὲν μ' ἐνοχλεῖτε διόλου. . . θὰ λυπηθῶ μάλιστα ἂν με ἀφίσετε ἤδη ὅτε διήλθομεν ἁμοῦ τόσον δρόμον.

— Τότε ἐπιτρέψτε μοι νὰ σᾶς ὀνομάσω τὸν φίλον μου, κόμητα Μαξίνσκη.

— Εἴθε Πολωνός! Τὸ εἶχα μαντεύσῃ, εἶπεν. — Ἡ ἐθνικότης εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας ἐκάστου.

— Σεῖς δὲ εἴθε Ῥώσος, Κύριε; ἠρώτησεν ὁ Μαξίνσκης.

— Μάλιστα.

— Ῥώσικ καὶ Πολωνίκα εἶνε δύο ἔθνη οὐδόλως ἀγαπώμενα, εἶπον ἐγὼ γελῶν.

— Τὸ ἔθνος πολλάκις δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ἄτομον ὡς πρὸς τὰ αἰσθηματά, παρατήρησεν ὁ Ῥώσος.

Ὁ Μαξίνσκη ἐφαίνετο καθητυχάσας ὀλίγον. Ἐξηκολούθησα:

— Ἐγὼ ὀνομάζομαι Φράντζ Τίλμαν, γεωπόνος καὶ γαιοκτήμων.

— Λοιπόν, εἶπεν ὁ Ῥώσος, — ἀφοῦ σεῖς μοι ἐφανερῶσατε τὰ ὀνόματά σας πρέπει καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς εἶπω τὸ ἰδικόν μου.

— Διατί; διέκοψα. — Σᾶς ἐγνωρίσαμεν ἀρκετὰ διὰ τῆς μεγάλης εὐεργεσίας, ἣν μᾶς ἐκάμετε. Τί ἄλλο ἀπαιτεῖτε; Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι τῶν ὁποίων ἀνέκαθεν γνωρίζει τις τὸ ὄνομα καὶ οὐδέποτε λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν καρδίαν.

Ἡ διάκρισίς μου τῇ ἤρесе.

— Τῇ ἀληθείᾳ, εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος διότι σᾶς συνήντησα, εἶπε μὲ ὕφος προστατευτικόν. Οὐδὲν τὸ μάλλον ἐνδιαφέρον ὅσον οἱ ταξιδιωταὶ καὶ ταξιδιωτὰ μάλιστα χάνοντες τόσον ὥραίας φωτογραφίας.

Ἡ ὄψις τοῦ Μαξίνσκη πάλιν ἐπεσκιώθη.

— Εἶνε ἀναμφίβολον, ἐξηκολούθησα, ὅτι ἡ θέσις μὲς εἶνε ἐκ τῶν περιεφροτέρων.

— Τὸ ἠνώνησα ἐξ ὅλων τῶν λεπτομερειῶν. Μία ἐκ τῶν δύο εἰκόνων, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἀρέσκει εἰς τὸν φίλον σας.

— Εἶνε μνηστή του, ἢ μάλλον ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷ καὶ πρόκειται νὰ νυμφευθῇ. Ὑπάρχουσιν ὅμως δυσκολίαι τινές, αἱ ὁποῖαι, μάλιστα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ταξιδεύωμεν ἤδη εἰς Πολωνίαν.

— Διατί ὅμως κρατεῖτε καὶ τὰς δύο εἰκόνας σεῖς, ὅστις δὲν εἴθε μνηστευμένος πρὸς οὐδεμίαν; Αὐτὸ δὲν ἐννοῶ.

— Εἶνε ἀπλούστατον. Ἀγαπῶ καὶ τὰς δύο.

— Εὐρίσκετε τοῦτο ἀπλοῦν! . . . Ἴσως ἀγαπᾶτε τὴν μίαν ἐξ ἔρωτος καὶ τὴν ἄλλην ὡς φίλος.

— Ἀκριβῶς.

— Καὶ ἀγαπᾶτε ἐπίσης;

— ὦ! Δὲν γνωρίζω τίποτε. Ἄν ποτὲ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀγαπῶ, ἔστεργε νὰ μοι δώσῃ τὴν καρδίαν της, ὥφειλε νὰ γείνη ἀγρότις, ὅπως ἐγὼ, διότι δὲν δύναμαι νὰ μεταβάλω τὴν ζωὴν μου.

— Αὐτὸ εἶνε ῥωμαντικώτατον. Πιστεύετε δὲ ὅτι ἡ δεσποινὶς αὕτη εἶνε ἱκανὴ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοιαύτην τινὰ ἀπαίτησιν, νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην θυσίαν;

— Σᾶς εἶπον ὅτι δὲν πιστεύω εἰς τίποτε καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐλπίζω τίποτε ἀκόμη.

Ὁ Ῥώσος ἔμεινε σκεπτικὸς ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ εἶτα προτέθηκεν ὡσεὶ ἐξάγων τὸ συμπέρασμα τῆς συνομιλίας.

— Ὡστε ἐκ τῶν δύο τούτων συνοικεσίων κανὲν ἀκόμη δὲν ἀπεφασίσθη.

Ἐστράφη ζητῶν ἐντὸς τοῦ σάκκου του σιγάρα, ἐξ ὧν μᾶς προσέφερεν.

— Ἀλλά, ἐξηκολούθησε, — δὲν μοι εἶπατε τὰ ὀνόματα τῶν δεσποινίδων τούτων.

— Ὅλ' τὰς γνωρίζετε ἀναμφίβολως.

— Μὲ τὰς τοιαύτας ἡμιτελεῖς ἐκφράσεις, ἐρεθίζετε μεγάλως τὴν περιέργειάν μου. Τὸ νὰ μοι λέγετε ἤδη ὅτι γνωρίζω τὰς δεσποινίδας ταύτας μὲ ἀναγκάζει νὰ ἐπιθυμῶ σφοδρῶς νὰ μάθω ποῖαι εἶνε.

Ὁ Μαξίνσκη μοι ὤθει τὸν ἀγκῶνα μετ' ἀνησυχίας μὴ διαφυγούσης τὸν Ῥώσον.

— Ὁ κ. κόμης σᾶς ἀπαγορεύει νὰ μοι ὀμιλήσητε, εἶπε. Διστάζει ἴσως περὶ τῆς ἐχεμυθίας Ῥώσου.

— Ὅχι, δὲν διστάζω, ὅταν μοι δώσῃ τὸν λόγον του νὰ τηρήσῃ τὸ μυστικόν, εἶπεν εὐκρινῶς ὁ Μαξίνσκη.

— Τότε, σᾶς ὑπόσχομαι πᾶσαν ἐχεμυθίαν.

— Ἡ ὑπόσχεσις αὕτη, κύριε, ἐπανέλαβον ἐγὼ, δὲν εἶνε ὁ μόνος λόγος, ὅστις μὲ πείθει νὰ σᾶς ἐμυστηρευθῶ. Νομίζω ὅτι σᾶς ἐμπνέομεν μικρὸν τι ἐνδιαφέρον, ὅταν δὲ τις ἔρχεται εἰς ξένον τόπον εἶνε εὐτυχῆς εὐρίσκων

πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔσωσ ἤθελον συγκατανεύσει νὰ τὸν ὑποστηρίζωσιν. . .
Ἡ μίξ τῶν δεσποινίδων εἶνε θυγάτηρ τοῦ δουκὸς Β*** καὶ ἡ ἄλλη ἀνεψιὰ του.

— Τοῦ Δουκὸς Β***, τοῦ ἄλλοτε πρέσβεως;

— Ἀκριβῶς τοῦ ἰδίου.

— Τὸν εἶδον πολλάκις. Καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὰς κυρίας, ἤκουσα μόνον νὰ γίνεται λόγος περὶ τῆς καλλονῆς των.

Ἐφθάσαμεν εἰς Βαρσοβίαν.

— Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐπανίδωμεν ἀλλήλους, εἶπεν. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐδῶ. Εἰς ποῖον ξενοδοχεῖον θὰ καταλύσετε;

— Εὐκόλως δύνασθε νὰ μάς εὔρητε, διότι ἐδῶ ἐν μόνον ξενοδοχεῖον ὑποφερτὸν ὑπάρχει, ἀπεκρίθη ὁ Μαξίνσκη.

— Ἐχετε δίκαιον. Λοιπόν, θὰ ἰδωθῶμεν ἐκ νέου, κύριοι, εἶπεν ὁ Ῥώσος ἀπομακρυνόμενος ἡμῶν.

— Θὰ ζητήσης νὰ ἐπανίδῃς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον; μὲ ἠρώτησεν ὁ κόμης, ὅτ' ἐμείναμεν μόνοι.

— Ἐγὼ ὄχι. Ἐκεῖνος θὰ μὲ ζητήσῃ.

— Ἄκουσε, φίλε μου. Δὲν γνωρίζεις τὸν ῥωτικὸν χαρακτῆρα; ἐγὼ τὸν γνωρίζω καλῶς καὶ τρέμω ὡς ἐκ τοῦ κινήματός σου. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔχη μίαν ἰδέαν διὰ νὰ μεταβάλῃ τόσον αἰφνιδίως τὸν τρόπον πρὸς ἡμᾶς.

— Ἀναμφιβόλως ἔχει μίαν ἰδέαν. Ἄνευ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ μάς χρησιμεύσῃ. Νομίζω ὅτι μαντεύω κατὰ τὸ ἥμισυ τὰς σκέψεις του.

— Καὶ ἐγὼ τὰς μαντεύω καθ' ὀλοκληρίαν. Μία ἐκ τῶν εἰκόνων μας τῶ ἀρέσκει. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι ἦσαν κυρίαι δευτερευούσης τάξεως, ἥδη δὲ εὐρίσκεται πολλῶ μᾶλλον στενοχωρημένος ἐκ τῆς θέσεώς των ἢ ἐκ τοῦ ἔρωτός μας.

— Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἐννοεῖς; . . .

— Ἄν ἦνε ἡ Ῥενέ. . .

— Ἄν ἦνε ἡ Ῥενέ, ἥτις τῶ ἀρέσκει, δὲν θὰ τὸν χρειασθῶμεν. Ἄν ὅμως ἦνε ἡ Αὐγούστα ἐννοῶ νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν κλίσεων τοῦ γεροντίου τούτου καὶ νὰ φέρω τὴν νεάνίδα νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου. Θὰ γνωρίσω τότε ἂν ἡ ὑπεροφία ὑπερέχει τοῦ ἔρωτος ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς.

— Ἴσως ἔχεις δίκαιον καθὸσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἔρωτά σου ὡς πρὸς τὰς ἐνταῦθα ὅμως ὑποθέσεις μας, δὲν ἐλπίζω τίποτε. Ἴδου ἄνθρωπος ἰσχυρός, νοήμων, πλούσιος, πεπειραμένος ἀξιοῖς λοιπὸν σύ, ὅστις δὲν γνωρίζεις εἰμὴ τοὺς ἀγροῦς σου, νὰ τὸν μεταχειρισθῇς ὡς τυφλὸν ὄργανον; . . . εἶνε ἀνοησία.

— Μάθε τοῦτο: Ἐν πάσῃ πλεκτάνῃ ὡς καὶ ἐν τῶ ἔρωτι, οἱ νέοι φθάνουσι πρὸ τῶν γερόντων εἰς πέρας. Ἐν ᾧ οὗτοι σκέπτονται περὶ τῆς καλλιτέρας ὁδοῦ, ὁ νέος εἶνε ἤδη μακρὸν. Ἡ πείρα σταθμίζει, ἡ νεότης ἐνεργεῖ. Ἄφες με, λοιπὸν, νὰ ἐνεργήσω κατὰ βούλησιν.

ΙΑ'

Ἡ εὐτυχία ἁμοιάζει ἐνδομα, τὸ ὅποτον δὲν ἀρμόζει ἐξίσου εἰς πάντα ἄνθρωπον.

Τὴν ἐπαύριον ἐξήλθον μόνος ἵνα μεριμνήσω περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Μαξίνσκη.

Ἐνεθυμούμην τὸ ὄνομα τοῦ Ῥώσου, ἐκαλεῖτο Κάσκωφ. Ἐπληροπορήθην τοῦ κατοικεῖ, καὶ ἀναζητήσας τὴν οἰκίαν, ἐτοποθετήθην εἰς ἀπόστασιν τινα, καιροφυλακτῶν νὰ ἴδω τι ἐξ οὗ νὰ ὀδηγηθῶ.

Πολλάκις ἐν τῶ μέσῳ τῶν παραπετασμάτων διέκρινα ἐπιφαινομένους καὶ ἀφανιζομένους τοὺς μεγάλους αὐτοῦ μύστακας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πλανωμένους μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν. Εἶχεν ὕψος ἀνήσυχον. . . . μελγχολικόν.

Ἄναμφιβόλως εἶχεν ἐμπέτει εἰς σκέψεις.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἔμαθον παρὰ τοῦ Μαξίνσκη ὅτι κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου ἤλθεν ὑπηρέτης τοῦ κ. Κάσκωφ, ζητοῦντος νὰ μὲ ἴδῃ αὐθημερόν.

Ἐξήλθον ἀμέσως πάλιν καὶ ἐπορεύθην παρὰ τῶ Ῥώσῳ.

Ἄφου ἐκεῖνος ἔστειλε ζητῶν με, ὤφειλε ν' ἀρχίτῃ πρῶτος τὴν συνομιλίαν. Μετὰ τοὺς συνήθεις τυπικοὺς χαιρετισμοὺς ἐκάθισα καὶ περιέμεινα σιωπῶν.

— Ἀπὸ χθὲς πολλάκις ἐσκέφθην περὶ ὑμῶν, εἶπε. Μοὶ ὑπεδείξατε ὅτι ἠδυνάμην νὰ σὰς φανῶ χρήσιμος, καὶ ἠδὴ ἐπὶ τοῦτο σὰς προσεκάλεσα, ἵνα μοὶ φανερώσητε τι δύναμαι νὰ πράξω ὑπὲρ ὑμῶν.

— Τὸ πᾶν!

— Μεγαλύνετε ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ἰσχύν μου. Ὅπωτόποτε ἂς ἴδωμεν.

— Θὰ σὰς ὁμιλήσω ἤδη μετὰ πάτης εἰλικρινείας, τοσοῦτω μᾶλλον καθὸσον ὁ φίλος μου εἶνε ἀπὸν! Ἴδου ἐν δυοὶ λέξεσιν ἡ αἰτία τοῦ ταξιδίου μας. Μία παρενόησις ἀπεστέρησε τὸν κόμητα πάτης τῆς περιουσίας του καὶ ἤλθομεν ὅπως δι' ὅλων τῶν μέσων ἀποπειραθῶμεν τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς. Ὁ πατήρ του καὶ αὐτὸς ἐξωρίσθησαν λόγῳ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς ἐπιτοπίους πολιτικὰς ταραχὰς, τὰ δὲ ὑπάρχοντά των ἐδημεύθησαν ἀδίκως. Ὁ κόμης εὐρίσκεται ἤδη ἐνταῦθα ὑπὸ πλαστὸν διαβητήριον καὶ θεωρούμενος ὡς ἀδελφός μου. Πιστεύω, κύριε, νὰ αἰσθάνεσθε δόσον εἶνε μεγάλη ἡ πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνη καὶ ὑπόληψις, ὥστε νὰ θέτω τὴν ὑπαρξίν μας εἰς τὰς χεῖράς σας.

— Ἐννοῶ, ἐννοῶ καλῶς. Πρόκειται, λοιπὸν, ἤδη ν' ἀποδοθῇ εἰς τε τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ περιουσία. Περὶ τούτου θὰ μεριμνήσω ἐγὼ. Εἰπέτε μοι, ἐν τούτοις, — εἴσθε βέβαιος ὅτι καὶ ἂν ἀποτύ-

χωμεν ἢ δεσποινίς Β*** θὰ μείνη πιστὴ εἰς τὸν νεκρὸν κόμητα ; Ἐν γέ-
νει τίς δύναται νὰ ἐγγυηθῆ περὶ γυναικός ; . . .

— Δύναμι νὰ σὰς βεβαιώσω ὅτι ἡ δεσποινίς Ἐνὲ οὐδέποτε θὰ μετα-
βάλλῃ αἰσθημᾶτα. Δὲν εἶνε κόρη ἀποδίδουσα τὴν ὑπίστην σημάσιαν τῆς
ζωῆς εἰς μόνον τὸν πλοῦτον, ὁ δὲ πατήρ τῆς θὰ συγκατανεύσῃ εἰς πᾶσαν
περὶ τούτου ἀπόφασίν τῆς. Ἡ δεσποινίς Ἐνὲ θὰ γείνη σύζυγος τοῦ Μα-
ξίνσκῃ ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ. Περισσότερα ὅμως ἐχέγγυα εὐτυχίας παρουσιάζ-
ζει ὁ γάμος ὅστις ἀνταποκρίνεται μὲ ὄλας τῆς κοινωνίας τὰς ἀπαιτήσεις.

— Ἐχετε δίκαιον. Ἡ ἐρώτησίς μου ἦτο πάντῃ ἄσχετος. Ἐπὶ τούτοις
δὲ σὰς ὑπόσχομαι πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς εὐδωσιν τοῦ σκοποῦ σας.

Ἄπό τινων στιγμῶν αἰκινήσεις του καὶ ἡ φωνή του ὑπέφαινον ἐλαφρᾶν
τινα συγκίνησιν. Ἐσκέπετο ἴσως ὅτι δὲν ὤφειλε νὰ συντελέσῃ εἰς ταχυ-
τέρην ἐκτέλεσιν τοῦ γάμου ἂν ἡ ἀρέσκουσα αὐτῷ ἦτο ἡ μνηστὴ τοῦ
κόμητος.

— Ἐπιτρέψατέ μοι, ἐξηκολούθησε, νὰ ἴδω πάλιν τὰς εἰκόνας τῶν δε-
σποινίδων τούτων».

Τῷ παρουσιάσθη τὰς φωτογραφίας. Ἐθεώρει ἀλληλοδιαδόχως ἀμφοτέρως
ἐξίσου, χωρὶς νὰ σταματᾷ εἰς τὴν μίαν περισσότερον τῆς ἄλλης. — Ἦτο
συγκεινημένος.

— Ποίαν ἐκ τῶν δύο ἄρα ; ποίαν λοιπόν ! Ἐσκεπτόμην ἐγώ.

— Δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ τὰς εἶδον ποτέ. Εἶνε ὅμως χαριέσταται !

Ποίαν πρόκειται νὰ νυμφευθῆ ὁ κόμης ;

Δὲν κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ περισσότερον τὴν ἀποφασιστικὴν ταύτην
ἐρώτησιν.

— Ποίαν ; ἐπανελάβον ἐγώ. — Ἄς ἴδωμεν, μαντεύσατε ! . . .

Τὴν προπέτειάν μου ταύτην ἐδικαιολόγησεν ὁπωσοῦν ἡ ιδιότης μου ὡς
γεωπόνου.

— Αὐτὴ θὰ ἦνε ἡ μνηστὴ του, εἶπε μετὰ τινα σιωπὴν δεικνύων τὴν
εἰκόνα τῆς Αὐγούστας.

— Πόθεν εἰκάζετε ὅτι θὰ ἦνε αὐτή ;

— Διότι ἔχει ὕφος ἀριστοκρατικόν, κεφαλὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ νὰ
φέρῃ στέμμα. Ἡ ἄλλη εἶνε ὑψηλοτέρα, λεπτοτέρα, ἴσως καὶ μᾶλλον ἐλ-
κυστικὴ, ἀλλ' ἡ πρώτη εἶνε βραδίλισσα.

— Ἐν τούτοις ὁ κόμης ἀγαπᾷ τὴν ἄλλην.

Μικρὸς γέλως τῷ διέφυγεν. Ἡ Αὐγούστα λοιπὸν τῷ ἤρρεσε !

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, ἂν καὶ προσέβλεπον τὴν περίστασιν, μοὶ ἐπέφερε
ψῆχος εἰς τὴν καρδίαν.

— Ἄ ! Ἄ ! ἀνέκραξε, δεικνύων τὴν εἰκόνα τῆς Αὐγούστας. Ἡ κυρία
λοιπὸν πρόκειται νὰ μεταβληθῆ εἰς χωρικὴν ;

— Ὅχι, δὲν εἶπον ὅτι πρόκειται τοιοῦτόν τι. Σὰς εἶπον μόνον ὅτι ἐγώ

θὰ ἐπόθουν τοῦτο ἂν ἠγαπώμην παρ' αὐτῆς. Ὑποθέσατε, κύριε, ὅτι συλ-
λαμβάνετε αἴφνης τὴν ιδέα νὰ νυμφευθῆτε κόρην τινὰ τῶν ἀγρῶν· δὲν
θὰ ἐπεθυμέτε νὰ μάθητε ἂν θὰ ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κόσμῳ
χωρὶς νὰ γίνηται ἀντικείμενον ἐπανειλημμένων δι' ὑμᾶς ταπεινώσεων ;

— Ἴσως. . . . Καὶ ἐπὶ πόσον καιρὸν θὰ διαρκέσῃ ἡ δοκιμασίᾳ αὕτη ;

— Μεχρισοῦ πεισθῶ.

— Εἶνε τολμηρὰ ἡ ἀπόφασίς σας. . . . θὰ ἐμμείνετε μέχρι τέλους ;

— Ὡ ! ναί !

Γραμμὴ φωτεινὴ διέτχμεν αἴφνης τοὺς μικροὺς ὀφθαλμούς του.

— Εἶσθε μοναδικός ! εἶπεν. Ἦδη δὲ ἄς τελειώσωμεν. Δότε μοι σημεί-
ωσιν τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑποθέσεως τοῦ κό-
μητος, προσέθηκε μετ' ἀπροσποϊήτου προθυμίας. Σὰς ὑπόσχομαι νὰ φέρω
εἰς αἴσιον πέρας τὴν ἀπόπειράν σας.

Ἐνίκησα. Ἐρως θεέ ! εἰς ποίας δοκιμασίας δὲν ὑποβάλλεις τοὺς ἐγκολ-
πουμένους τὴν λατρείαν σου ! Ὁ υπερήφανος ἐκεῖνος Ἐῶσος ἦτο ὑπὸ τὰς
διαταγὰς μου.

— Ἐλπίζω δὲ τοσοῦτῳ μᾶλλον νὰ ἐπιτύχωμεν, συνεπέραναν ὁ Ἐῶσος,
καθόσον πρόκειται ν' ἀπονεμηθῆ δικαιοσύνη μᾶλλον ἢ χάρις. Οἱ Μαξίν-
σκαὶ εἶνε πατριῶται καὶ οὐχὶ στασιασταί.

Ἐσήμανε τὸν κώδωνα καὶ ἐζήτησε τὴν ἀμαζάν του.

— Πιστεύω μετ' ὀλίγον νὰ σὰς ἀνγγεῖλω εὐχάριστον τοῦ ζητήματος
λύσιν, εἶπε. Δὲν θὰ σὰς ἐπνίδω πλέον ἐδῶ, ἀλλὰ θὰ ἔχητε εἰδήσεις μου.
Ἀναμείνατε ταύτης χωρὶς νὰ προβῆτε εἰς οὐδὲν διάδημα, ἐκτὸς τοῦ νὰ
συναζήτε ὅλα τὰ ἐγγραφα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὸν γάμον τοῦ κόμητος.
Καὶ ἐκεῖνος δύναται νὰ φανῆ, μὴ φοβῆσθε. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδένα δια-
τρέχει κίνδυνον, εἶνε ὑπὸ τὴν προστασίαν μου. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχετε
ἀπόλυτον πρὸς ἐμὲ ἐμπιστοσύνην· μόνον ὑπὸ τὴν αἴρεσιν ταύτην ἀναδέ-
χομαι νὰ σὰς συνδράμω. . . . θὰ ἔχετε τὴν δύναμιν νὰ περιμένετε ;

— Σὰς δίδω τὸν λόγον μου.

— Ὑπομονή, λοιπόν, πρὸς εὐκολωτέρην ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας, σὰς
συμβουλεύω νὰ προσπαθήσετε νὰ διασκεδάσετε. Ἡ Βαρσοβία εἶνε πόλις
χαρίσσο καὶ φιλάρεστος. Γεῶν ὑπὸ τὰ δάκρυα τοῦ οὐρανοῦ τῆς. Προσπα-
θήσατε καὶ σεῖς νὰ γυλάτῃτε, νὰ εὐθυμήσητε. Ἄν λάβετε ἀνάγκην χρη-
μάτων λόγῳ τοῦ μακροῦ τῆς διαμονῆς σας, ἰδοὺ μίαν ἐπιταγὴν πρὸς τὸν
τραπεζίτην μου. Ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἦσθε εἰς θέσιν νὰ μοὶ ἀποδώσητε τὰ
χρήματα ταῦτα, διότι ἡ περιουσία τοῦ κόμητος θὰ τῷ ἀποδοθῆ. Ὑπεκι-
νήσατε πολὺ τὴν συμπάθειάν μου καὶ τοῦτο θὰ σὰς ἀποδείξῃ ἡ ὑπερ ὑμῶν
μέριμνά μου.

Ὅτῳ λοιπὸν ἀναχωρήσαντες ἄνευ οὐδεμιᾶς βατίμου ἐλπίδος περὶ ἐπι-
τυχίας τῶν σχεδίων μας, εὐρομεν, πρὶν ἢ ἀκόμη φθάσωμεν εἰς Βαρσοβίαν,

τὸν ἄνθρωπον ὅστις ἐμελλε νὰ μεταβάλῃ τὰς ἀορίστους προσδοκίας ἡμῶν εἰς πραγματικὰ γεγονότα. Ἡ θεία πρόνοια μᾶς ἐβόηθει.

Ὁ Μαξίνσκη, μεθ' ὅλα ὅσα τῷ εἶπον περὶ τῶν συμβάντων, ἐδυσπίσπει πάντοτε πρὸς τὸν Κάσκωφ.

— Δὲν εἰξέρω διατί, μοι ἔλεγεν, μεθ' ὅσα καλὰ καὶ ἂν μᾶς ὑπόσχεται, ὁ Ῥώσος οὗτος μὲ φοβίζει. Μόνον τὸ μῖσος οἱ ἐχθροὶ μᾶς δίδουσιν ἄνευ λόγου. Ἴνα τεθῆ λοιπὸν εἰς τὴν διάθεσίν μου ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς πρέπει νὰ ἦνε πολὺ βέβαιος ὅτι θὰ πληρωθῆ, ἐπὶ ζημίᾳ ἕως τῆς ἰδικῆς σου εὐτυχίας.

Δηλαδή ὁ Μαξίνσκη; ἀμφέβαλλε περὶ τῆς Αὐγούστας. Ἦτο οὐχ' ἦττον ἀλγεινὸν δι' ἐμέ καὶ τὸ αἰτήρημα τοῦτο.

— Ἔστω! εἶπον. Θὰ γεννηθῆ τοῦλάχιστον φῶς ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Εἰκοσάετις γυνὴ δεχομένη τοιοῦτον σύζυγον δὲν εἶνε ἀξία ν' ἀγαπᾶται.

Δεκαπέντε ἡμέραι παρήλθον ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰδήσεως. Ὁ Μαξίνσκη ἀπέβαλε βαθμηδὸν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτε ἀφίκετο πρὸς αὐτὸν μία ἐπιστολὴ τῆς Ῥενέ;

«Εἶχὼν ἀρορμὴν δικαίων παραπόνων, ἔγραφε, διότι, καὶ τοὶ γνωρίζοντες τὴν ἀνησυχίαν μου, δὲν μὲ εἰδοποίησατε ταχύτερον περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ταξειδίου σας. . . Ἄλλ' εἴμαι ἤδη τόσο εὐτυχῆς, ὥστε λησμονῶ τὰς παρελθούσας λύπας. Χθὲς ὁ κ. Κάσκωφ, εἰς τῶν φίλων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας ἐφθασεν ἐδῶ καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Μαρκήσιος Μαξίνσκη, ὁ πατήρ σας, τὸν εἶχεν ἐπιφορτίσει νὰ ζητήσῃ τὴν χεῖρά μου διὰ τὸν υἱὸν του.

Ὁ κ. Κάσκωφ, πνιγόμενος ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν, μᾶς εἶπεν ὅτι ἡ παρουσία σας εἶνε ἀκόμη ἀπαραίτητος εἰς Βαρσοβίαν μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ λάβετε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Ἀπαιτεῖται, λέγει, ἡ ὑπογραφή σας διὰ νὰ τακτοποιηθοῦν καὶ λάβουν κῦρος τὰ ἔγγραφα δι' ὧν ἐπανέρχεσθε εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν γαιῶν σας. Εἴθε πολὺ πλούσιος, κύριε. Δι' ἐμέ, ὡς γνωρίζετε, τοῦτο δὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν, μόνον ὁ πατήρ μου ἐπαναλαμβάνει ὅτι δὲν βλάπτει ποσῶς, καὶ εἴμαι εὐχαριστημένη βλέπουσα τὸν πατέρα μου εὐτυχῆ. . . Σὰς περιμένω».

Ὁ Μαξίνσκη διεκόψε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μ' ἐθεώρει μετ' ἐκπλήξεως ὡσεὶ ἀναμείνων ἀπ' ἐμοῦ τὴν ἐξήγησιν τῶν συμβάντων.

Πράγματι μόνον οἱ εὐφρεῖς ἄνθρωποι γνωρίζουσι ν' ἀποδίδωσιν ὑπηρεσίας· ὁ δὲ Ῥώσος αὐτὸς ἦτο θυμῆτιος.

— Ὁ πατήρ μου ζῆ λοιπὸν! Εἶν' ἐλεύθερος, καὶ δύναμαι νὰ τὸν ἴδω καὶ νὰ τὸν ἀσπασθῶ! . . . Ἡ Ῥενέ σύζυγός μου! . . . ὦ! θὰ παραφρονήσω! ἔλεγεν ὁ φίλος μου.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἔληγεν ἐδῶ. Ὁ κόμης ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων.

« . . . Ὁ κ. Κάσκωφ, ὁ ἄγγελος οὗτος πάσης εὐτυχίας, θὰ μείνῃ πλησίον μου ὀλίγας ἡμέρας. Λέγει ἐπικειλημένως ὅτι ὁ Φράντζ κωτώρωσεν ὅλα ταῦτα.

Ἄγαπητέ Φράντζ! οὐδὲν εἶδος εὐτυχίας ὑπάρχει δι' ἐμέ τὸ ὁποῖον νὰ μὴ τοῦ ὀφείλω, νὰ μὴ τοῦ ὀφείλωμεν. Διὰ τοῦτο θέλω νὰ μοὶ χρεωστῆ καὶ αὐτὸς κάτι τι. Ἡ Αὐγούστα, συνεπεῖχ' ἰδιαιτέρων μου ὀμιλιῶν, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ μείνῃ μόνῃ πλησίον τοῦ πατρὸς μετὰ τὸν ἰδικόν μου γάμον· μ' ἐπιφορτίζει δὲ νὰ ἐρωτήσω τὸν Φράντζ τί σκέπτεται περὶ τοῦτου. . . Ὁ πατήρ μου ἄμα τὸ ἤκουσεν, ἐμειδίχσε. Δὲν παρεμβάλλει οὐδὲν πρόσκομμα. . . Δύο λοιπὸν γάμοι συγχρόνως, τί χαρὰ!

«Δὲν σὰς λέγω ὅτι σὰς ἀγαπῶ. Θὰ σὰς τὸ εἰποῦν κατόπιν ὄλαι μου αἱ πράξεις, ὅλη μου ἡ ζωὴ.

Ῥενέ Β***.

Ὁλίγον ἔλειψε νὰ ὑποπέσω ἐκ νέου εἰς τὴν μέθην τῆς εὐτυχίας, εἰς τὴν παραφόρῶν τοῦ πάθους, ἄμα ἤκουσα ὅτι ἡ Αὐγούστα ἐπεζήτηε τὸν ἔρωτά μου.

— Κεὶ σύ, λοιπὸν, καὶ σὺ εὐτυχῆς! ἀνέκραξεν ὁ κόμης ριπτόμενος εἰς τὸν τράχηλόν μου.

— Ὅχι ἀκόμη! Ὁ ἀπαντήσω εἰς τὴν Αὐγούσταν ὅτι ἀπήνησα καὶ εἰς τὸν Μασχοβίτην αὐτόν. Τὸ συνοικέσιον τοῦτο δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ, ἐκτὸς ἂν ἐκείνη συγκατανεύῃ νὰ ζήτῃ ὅπως ἐγώ. Ἡ παρουσία δὲ τοῦ Κάσκωφ θὰ συντελέσῃ θυμωσίᾳ εἰς τὸ νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀμφιβολίας, εἰς ἣν εὐρίσκομαι. Εἰσήχθη ἤδη πρὸς τὴν οἰκογενεῖαν Β*** καὶ ἐγένετο εὐπρόσδεκτος, ὡς εὐεργέτης καὶ ὡς ἄνθρωπος μέγα ἰσχύων. Ἴδου αὐτὸς πεφιλημένος, λατρευτός. Ἐν τοῦτοις νομίζων ὅτι καλλιεργεῖ τὰς ἰδικὰς του ὑποθέσεις, ἐξυπηρετεῖ θυμωσίᾳ τὰς ἰδικὰς μου. . . Καταπλήτσει διὰ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ. Τόσῳ καλλίτερον.

— Θυμᾶζω τὸν χαρκατῆρά σου, Φράντζ. Ἔχεις ἀποτρόπκιον θάρρος. Διασχίζεις διὰ τῶν ὀνύχων τὴν καρδίαν σου ἵνα ἴδῃς τί περιέχει. Ἔχεις δίκαιον, ἀλλ' ὀπόσας βισκότους θὰ ὑποστῆς!

Ἦρπασα τὴν χεῖρα τοῦ Μαξίνσκη.

— Θὰ ἐπεθύμεις λοιπὸν ν' ἀποκτήτῃ τὴν Αὐγούσταν λόγῳ ἐλλείψεως πάσης περιστάσεως τοῦ νὰ τὴν χάσω; . . . Σὺ θὰ ἐνυμφεύετο ποτὲ γυναικα δυνάμενη νὰ δοθῆ εἰς τὸν γέροντα τοῦτον;

— ὦ! ὄχι!

Ὁ μαρκήσιος Μαξίνσκη ἐν τῇ ἀρχετύπῳ εὐθύτητι τοῦ χαρκατῆρος αὐτοῦ ἐθεώρησε πάντα τὰ γενόμενα ὡς αὐστηρὰν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἐξορὴ εἶχε καταβάλλει τὴν ὑγείαν του πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ὁποίας ἦτο ἐπάναγες νὰ διαμείνῃ ἀναπαυόμενος ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρᾳ, ἐνθα ἐμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐπανεῖθῃ ἐκ Ῥωσίας. Δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ μεταβῆ εἰς Γαλλίαν, ἐπομένως ὁ υἱὸς του καὶ ἡ Ῥενέ ἤθελον

ἔλθη νὰ τὸν ἐπισκεφθῶσιν εἰς Πολωνίαν ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον. Μὴ θέλων ὑπ' οὐδεμίαν ἔσπιν νὰ ἐπιβραδύνη τὴν εὐτυχίαν τοῦ υἱοῦ του τὸν διέταξε νὰ μὴ ἀναμείνη αὐτὸν ἐπὶ πλέον εἰς Βαρσοβίαν, ἀλλὰ νὰ ἀνχωρήσῃ τὸ ταχύτερον, ἵνα καὶ ταχύτερον ἐπικλέθῃ.

Ἐγκατελείψαμεν λοιπὸν τὴν Βαρσοβίαν, εἰθὺς ἄμικ ὁ Μαξίνσκις ἐκκάνει τὰς οἰκογενειακὰς του ὑποθέσεις.

ΙΕ'

Πολλοὶ ἐξοπηρετοῦσι ξένα συμφέροντα νομίζοντες
ὅτι προμαχοῦσι τῶν ἰδίων.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν μας ἡ οἰκογένεια Β*** εἶχεν ἤδη ἐγκαλείψῃ τὸ Βράιτ, ὅπως ἐπανεῖλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς ἐπαρχίης ἐνθα ἤδη εὐρίσκετο καὶ ὁ Κάσκωφ.

Εὐθὺς ἄμικ τῇ ἀφίξει καὶ μόλις ἐπανορθώσαντες τὴν ἀταξίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὡς εἰκὸς εὐρίσκετο ἢ ἐνδυμασίᾳ μας μετὰ δύο ἡμερῶν καὶ δύο νυκτῶν συνεχῆ ὁδοιπορίαν, ἐνεφανίσθημεν παρὰ τῷ Ῥώτφ. Ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχη τὴν πρώτην ἡμῶν ἐπίσκεψιν.

Ἐδέχθη τὰς εὐχαριστήσεις ἡμῶν μετὰ μεγίστης μετριοφροσύνης. Τὸ ἔργον του δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ περατωθὲν, ἔλεγε μὲ ὕφος πανουργόν, εἰμὴ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ ἐνομφεύμην τὴν Αὐγούστταν. Προσεπάθει νὰ τὴν πείσῃ, τῇ ἐξύμνει τὰς ἀρετὰς τῆς καρδίης μου, τὸ πνεῦμά μου τῇ ὁμίλει μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ θελγήτρου τῶν δασῶν, περὶ τῶν ἀνεξάντλητων ἡδονῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Τὸν εὐχαρίστησα καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ ἀρίσῃ νὰ ἐνεργήσω μόνος. Τοῦναντίον, τῷ ἔλεγον, ἐγὼ θὰ τῇ ἐπαινέσω τὸν κόσμον καὶ τὸν πλοῦτον, τὰς ἡδονὰς τοῦ κόσμου καὶ τὴν πολυτέλειαν. Θὰ τῇ ἀνκμνήσω τὴν χαρὰν, ἣν αἰσθάνεται θυμαζομένη, τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνγνωρίζεσθαι ὡς βασιλιστὴν καὶ ἐπιδείκνυσθαι. Ὁ χειμὼν εἶνε σκυθρωπὸς εἰς τὴν ἔπκυλιν. Ὁ σύζυγος ἐπὶ τέλους καθίσταται μονότονος. Ἡ καλλονὴ διψᾷ βλεμμάτων, ὅπως τὸ βλέμμα διψᾷ καλλονῆς. Μία γυνὴ πρέπει νὰ στηρίζηται εἰς τὸν βραχίονα ἐνὸς μόνου ἀνδρός, ἀλλὰ πρέπει νὰ βαίνει ἐπὶ θυμωσμοῦ ἀείποτε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς ἀναγεννωμένου. Θὰ τῇ εἰπῶ ὅλα ταῦτα καὶ θὰ τὰ ἐπαναλάβω μετὰ τὸ πνεῦμά τῆς τὰ ἀγνωρίσῃ ὡς ἀπίστια καὶ ἀποτραπῆ-τούτων.

Ὁ Κάσκωφ μετὰ βίης ἀπέκρουπε μειδιάμα, ὅπερ ἐμάντευον ἐξ ἐλαφροῦς ῥιτιδώσεως, σχηματισθείσης ἐπὶ τῶν παρειῶν του, αἰφνιδίως δὲ μετέβλεπε τὴν συνομιλίαν.

— Ἐπεσκέφθητε τὸ θέατρον τῆς Βαρσοβίης; Τί παράστασις ἦτο; ἠρώτησε.

— Γνωστὸν τι κωμικὸν μελοδραμᾶτιον, ὑπέλαβον ἐγὼ, οἱ δύο τυφλοὶ. Γνωρίζετε τὴν χαριστάτην ἐκείνην σκηνήν, καθ' ἣν οἱ δύο ὑποτιθέμενοι ἀίμακτοι χροτοπικτοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀμοιβῇ αὐτῶν πονηρὰ κλέπτουσι ἐξ ἴσου ἀλλήλους; τόσφ ἐπιδεξίως ὥστε οὐδεὶς ὑπερνεύει.

— Ἀριστούργημα! εἶπεν ὁ κύμης, κτυπῶν με ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου. Καὶ ἂν εἶχον ἀφορμὴν νὰ σᾶς ἀποστρέφωμι δὲν θὰ τὸ κατάρθουν. Τοῦς βλάκας μόνον μισῶ.

Ἐξήλθομεν

— Ἰδοὺ εἶ; Ῥῶτος εἰς τὴν ὁποῖον ὀφείλω πᾶσαν τὴν εὐτυχίαν μου καὶ τοῦ ὁποίου τὸν λαίμωρον εὐχαρίστως θὰ ἐστραγγάλιζα πρὸ ὀλίγου, ἀνέκραξεν ὁ Μαξίνσκις. Ἦτο καιρὸς νὰ ἐξηγηθῇ ἐπὶ τέλους. Σὲ ἐκτιμᾷ πολὺ καὶ ἐξ ἐτέρου ἀγαπᾷ τὴν Αὐγούστταν. Θέλει ὅμως ἀναποφύκτως νὰ γνωρίτῃ ὅπως καὶ σύ, τὰ ἐνδύμυχα τοῦ χροκκτῆρος αὐτῆς. Δι' ἀμφοτέρους ἡ λύσις ἔστι ἀποφασιστική, διότι ἂν ἡ Αὐγούσττα ἐκπληρώσῃ τὰς ἀπαιτήσεις ἐκείνου, τετέλεσται διὰ σέ!

Ὁ Δουξ Β*** ἐπανιδὼν ἡμᾶς ἐδάκρυτε τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ Ῥενὲ ἔταν ἐνεργάνισθη ἐνώπιον τοῦ Μαξίνσκι ἐγένετο ἐρυθρὰ καὶ τὰ βλέφαρά τῆς ἐταπεινώθησαν. Ἀμφοτέροι ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους τοσοῦτφ χαμηλοφῶνως καὶ μετὰ τοσαύτης συγκινήσεως, ὥστε ἐγὼ δὲν ἤκουον τίποτε. . . . ἔβλεπον μόνον καὶ ἠνθόουν. Ὅποσον ἠγαπῶντο!

Ἡ Αὐγούσττα δὲν ἐφαίνετο.

Ἄφου μὲ ἠὐχαρίστησε δι' ἐνὸς καὶ μόνου μειδιάματος, ἀλλὰ τί μειδιάματος; ἡ Ῥενὲ μὲ προσεκάλεσε νὰ καθίσω πλησίον τῆς.

— Σᾶς ἐπεφυλάξαμεν μίαν ἔπιληξιν, εἶπεν. Ἡ Αὐγούσττα τὴν ὁποίαν μάτην ἀναζητεῖτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔπκυλιν σας τοῦ Blau-Blumen, παρὰ τῇ μητρί σας. Ἐξασκεῖται ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰ ἔργα τῆς οἰκοδεσποίνης ἵνα σᾶς ἐξασφαλίσῃ κατὰ πάσης ἀνησυχίης διὰ τὸ μέλλον. Θέλει ἀπὸ τοῦδε νὰ σᾶς πείσῃ, καὶ νὰ πείσῃ ἐαυτὴν ἴσως, ὅτι ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπιφοβόν. Ὁ πατήρ μου φοβεῖται μήπως ἀλλάξῃ τυχρῶς γνώμην καὶ ὅλα ταῦτα καταλήξωσιν ὡς βουκολικὴ κωμῶδία. Ἡ ἐξιδέλφη μου εἶνε εἰσοσκέτις. . . ἐλευθέρη. . . Ὁ πατήρ μου σᾶς ἀγαπᾷ καὶ συγκτανεύει· ἐγὼ δὲ. . . ἐλπίζω.

— Ἄν ἔχω τὴν φιλίαν σας καὶ τὸν ἔρωτα τῆς Αὐγούσττας, θὰ ἔχω πᾶν ὅ,τι δύναται ν' ἀποτελέσῃ τὴν χαρὰν μου ἐπὶ τῆς γῆς!

— Σιωπή! ὑπέλαβεν ἡ Ῥενὲ μὲ μικρὸν ἐπιπληκτικὸν μορφοσμόν. Ἡ Αὐγούσττα πρὸ τασσάων ἡμερῶν ἀνεχώρησε καὶ δὲν θὰ ἐπανεῖλθῃ εἰμὴ μόνον διὰ τοῦς γάμους μου. Ἐλθεὼν ὅμως ἐπιτολήν τῆς, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς προσκαλεῖ. Θὰ ὑπάγωμεν ὅλοι ὁμοῦ.

15'

Ἡ πρώτη σκέψις εἶνε μάλλον γενναία ἢ βάσιμος.

Μετά τινος ὄρας ἡ Ρενέ ὁ πκτήρ της καὶ ἐγὼ εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Blauε Blumen ὁδοῦ. Ὁ κ. Β*** εἰρωνεύετο ἡδέως τὰς ἀπικτήσεις μου καὶ ἡμιφισβήτει περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν ὅσα θὰ διηρχόμην εἰς τὴν ἐξοχὴν μετὰ τὸν γάμον μου. Ἐσκόπευε δέ, ὡς ἔλεγε νὰ πειράξῃ καὶ τὴν ἀνεψιὴν του διὰ τὸ ποιμενικὸν μυθιστόρημα τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ἡρώτην, θέλων οὕτω νὰ πληρωθῇ διὰ τὴν εὐμένειάν του πρὸς τὰς ἡμετέρας αἰτήσεις.

Κατέβημεν τῆς ἀμάξης πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὴν ἔγκυλιν, ἵνα καταλάβωμεν ἐξικίφνης τὴν Αὐγούστα.

Εἰσήλθομεν εἰς τὴν αὐλὴν ἀψοφητί.

— Ἰδέ την! μοὶ ἐψιθύρισεν ἡ Ρενέ, δεικνύουσα γυναικῶς ἐπιβλέπουσαν ὄμιλον ἐργατιδῶν.

Κατὰ τὰς ὀλίγας στιγμάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμείναμεν καὶ οἱ τρεῖς ἐκπληκτοὶ θεωροῦντες τὴν Αὐγούστα, ἐπίστευσα ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γείνη σύζυγός μου. Εἶχεν ἀποκτήσει ὕφος ἀληθοῦς χωρικῆς, τὴν δὲ μεταμόρφωσιν ταύτην καθίστα ἀληθεστέραν καὶ μᾶλλον ἐπαγωγόν, τὸ φύσει εὐτωμον τῆς νεάνιδος. Ἐγὼ κατεγοητεύθην. Σύμπασα ἡ κόμη της ἀπετέλει μίαν πλεξίδα, κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν ἡμετέρων ἀγροτιδῶν, ἡ δὲ ἀπλότης αὕτη μᾶλλον ἢ πᾶσα βεβικισμένη διευθέτησις καθίστα καταφανέστερον τὸ λαμπρὸν τοῦ χρώματος καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς. Βαμβακίνη ἐσθῆς ὑποδεικνύουσα χαριέστατον τῆς ὁσφύος σχηματισμὸν ἐπιπτε καθέτως εἰς πλατεῖς καὶ μακρὰς πτυχὰς μέχρι τῶν ποδῶν, τῶν ὁποίων ἡ μικρότης ἦτο θυμασιωτέρα ὑπὸ τὰ ἀπλᾶ ἐκ δέρματος πέδιλα· μᾶλλον σπηθύδουτος συνεῖχε τὸ στῆθος αὐτῆς εἰθισμένον μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς μετᾶξης καὶ μουτελίνης· λευκαὶ χειρῖδες διανοιγόμεναὶ βαθμηδὸν κατὰ τὰ ἄκρα ἐκάλυπτον μόλις τὸ ἥμισυ τῶν στρογγύλων αὐτῆς βραχιόνων. Δὲν ἠδυνάμην εἰμὴ νὰ ἀνγκνωρίσω ὡς ἀληθὲς τὸ ἀξίωμα ὅτι τοσοῦτω μᾶλλον ἐξωραΐζεται ἡ γυνὴ ἐφ' ὅσον ἐλαττώνει τὸ φορτίον τοῦ καλλωπισμοῦ.

Οὐδέποτε ἠσθάνθην θερμότερον τὸν πρὸς τὴν Αὐγούστα ἔρωτά μου.

Ἡ φωνὴ δι' ἧς ἐλάλει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐπαύλεως ἦτο πρωτοφανῶς σταθερὰ καὶ ἐπιτακτικῆ. Ἀκούων τις δὲν ἀμφέβαλλεν ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπακουσθῇ. Τυχαίως ἐν δράγμα ἐξώκειλε μακρὰν τῆς ὑπὸ τῶν ἐργατῶν σχηματιζομένης θημωνίας καὶ ἐκυλίσθη πρὸ τῶν ποδῶν της· δὲν ἐδίστασε νὰ τὸ ἀρπάξῃ διὰ τῶν ἰδίων της χειρῶν καὶ νὰ τὸ ἐκσφενδονίσῃ εἰς ἡν ὄφειλε νὰ κατέχη θέσιν. Ὁ κ. Β*** καὶ ἡ Ρενέ ἐξερράγησαν εἰς γέλωτα· ἐγὼ ἔμενον κατὰπληκτος. Ὁ ζῆλός της ὑπερέβηκε τὰς ἐλπίδας

μου, οὐδόλως δὲ ἠδυνάμην νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν μου εἰς τὸ πικρὸ δόξωσ ὑπερβολικὸν αὐτοῦ.

Ἡ Αὐγούστα ἔδραμε πρὸς ἡμᾶς καὶ μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν οἰκίαν ἔσθι διέταξε νὰ προτενεχθῶσι ποτὰ πρόσφορα εἰς ἀναψυχὴν ἡμῶν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας. Ἐλάλει διὰ πονηροῦ καὶ ὑπονοητικοῦ ὕφους, ὅπερ συνεπλήρου τὴν ἀπομίμησιν. Ὁ ἐλεγε τις ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῇ ἐπαύλει.

— Ἡ δεσποινὶς εἶνε τόσον εὐφυῆς, τόσον ἀστηρὰ εἰς πάσας τὰς λεπτομερεῖς τῶν ἐργασιῶν, εἶπεν ἡ μήτηρ μου, ὥστε οἱ ἀνθρώποι μας τὴν θεωροῦσιν ἀπὸ τοῦδε ὡς οἰκοδέσποιναν, καὶ τοὶ ἀγνοοῦντες ὅτι. . . Φοβούμαι μόνον μήπως ἀπκυδήσῃ ταχέως.

— Ὅχι, ὄχι! δὲν θ' ἀπκυδήσῃ· τὸν ἀντιὸν μάλιστα αἰσθάνομαι ὅτι με ὠρελεῖ ἡ κόπωσις αὕτη. . . ἐκτὸς δὲ τούτου με δισκοεδάζει, καὶ τὸ φρέμά μου μοὶ ἀρέτκει πολὺ.

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐπετεκθήμεν τὴν ἔγκυλιν. Ἡ Αὐγούστα ἦτο πλησίον τοῦ θεῖου καὶ τῆς ἐξιδέλης αὐτῆς, οἵτινες πιθκνῶς θὰ τὴν ἠρώτων περὶ τῶν ἐγτυπώσεων τοῦ βου, ὃν ἐξελέετο, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπλησίασα πρὸς στιγμὴν τὴν μητέρα μου.

— Μὲ ἐθεώρητες τρελλὸν ἴσως ὅταν ἔμαθες ὅτι ἀγαπῶ τὴν δεσποινίδα Β*** τῇ ἔλεγον.

— Ὅχι, ἀλλὰ δικτὶ νὰ μὴ ἦνε ἡ ἄλλη; . . . καὶ ἠγειρεν ἐπ' ἐμὲ ὀφθαλμοὺς ὕγρους. Κρεῖμα!

Μετ' ὀλίγον ὁ Δουξ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς λέγων ὅτι τὸ ὄχημα ἦτο ἕτοιμον.

Ἡ Αὐγούστα προσέδραμε καὶ ἔλαβε τὸν βραχιόνά μου.

— Ποῦ πηγαίνετε, κύριε; μοὶ εἶπεν. Εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου ἀπέρχεσθε πάλιν;

Ἐπεθύμουν τῇ ἀληθείᾳ ν' ἀπομκκρυνθῶ, διότι ἠσθάνομην ὅτι ἐφ' ὅσον ἔβλεπα τὴν Αὐγούστα, τοσοῦτω μᾶλλον ἔμκκνὰ βεθμηδὸν πᾶσιν ἐλπίδα σωτηρίας, ἂν αἴφνης μεταβάλλουσα γνώμην μ' ἐγκατέλειπε.

— Φύγετε! προσέθηκε διὰ φωνῆς μειλιχίου καὶ συνάμα πικρῆς. Ἄναχωρήσατε! Φύγετε λοιπόν! . . .

Ὁ ἠδυνάμην ἴσως ν' ἀντισταθῶ κατὰ τῆς νεάνιδος, τὴν ὁποίαν εἶχον γνωρίσει εἰς Βράιτ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τῆς ἡδὴ περισταμένης. Ἡ Αὐγούστα ὑπὸ τὸ φόρεμα ἐκεῖνο τῆς χωρικῆς παρθένου, με τὸν ἔρωτα εἰς τὴν καρδίαν, με τὸ τρυφερὸν καὶ φιλοπαῖγμον ὕφος αὐτῆς, εἶχε θέλητρον ἀκκατμύχητρον. Μόνον τὸ πάθος τελεσιουργεῖ τοιαύτας μεταμορφώσεις. Εἶνε ἀληθῶς πρόσκαιροι πλὴν μαγευτικαί, γοητεύουσι τὴν καρδίαν, μεθίουσι τὸν νοῦν.

— Ἐρυντάσθητε λοιπόν, ὅτι θὰ εἶχατε τὴν δύναμιν νὰ με ἀφήσετε; εἶπε πλησιάζουσα τὸ λαμπρὸν της πρόσωπον πρὸς τὸ ἰδικόν μου. Νόστιμον!

Δὲν ἀντέσχον. Ἐτρεῖξ πρὸς τὸ ὄχημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο ἦδη
δ κ. Β*** καὶ ἡ Ῥενέ.

— Χαίρετε! τοῖς εἶπον. Δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀκολουθήσω.

— Τὰ πρόσεβλεπον, εἶπεν ὁ Δουξ γελῶν. Σᾶς περιμένω εἰς τοὺς γάμους
τῆς θυγατρὸς μου.

Ἡ ἀμαξία ἀπεμακρύνθη.

IZ'

Δὲν εἶνε ἔρωσ τὸ πάθος.

Ἡ Αὐγούσττα ἐθριάμβευσε.

— Πᾶ! ἐδῶ εἴσθε ἀκόμη; Δὲν ἐφύγατε λοιπόν; Ἐλεγε μετὰ πονη-
ρίας. Τόσον ὀλίγον θάρρος ἔχετε; Ἐγὼ ἄρα ἔχω περισσότερον βλέπετε
ὅτι σᾶς ὑπήκουσα, ἔγεινα χωρική. Ἡθέλησα νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὅσῳ
δύσκολον εἶνε εἰς ἀγρότιδα νὰ γείνη κυρίως τοῦ κόσμου, τόσῳ εἶνε εὐκόλον
εἰς γυναικᾶ ἀνωτέραν νὰ λάβῃ τὰς συνηθείας σας. Ἐπιφυλάσσομαι ὅμως
νὰ ζητήσω καὶ ἀπὸ σας ἀπαίρους θυσίας. — Ἀμφιβάλλετε τώρα περὶ τῆς
καρδίας μου; Κατ' ἀρχὰς εἴχατε δίκαιον, δὲν ὑπῆρξα εἰλικρινῆς πρὸς
ὑμᾶς ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς δὲν ἐπιτρέπεται εἰλικρίνεια. Τώρα
πλέον διατρέφει θέλετε τὴν ἀλήθειαν; Ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια. Δι' ἐμὲ οἰκογέ-
νεια, πλοῦτος, κοινωνία, πᾶσα ἡ φύσις, τὸ πᾶν, τὸ πᾶν συνεκεντρώθη εἰς
ὑμᾶς. Ἄν ἴδῳ νὰ κρημνίζηται ἡ γῆ θὰ ἐρωτήσω μόνον σεῖς ποῦ εὐρίσκε-
σθε, ἀδιαφορῶ διὰ τὸ ὑπόλοιπον. . . Σᾶς ἀγαπῶ! Ἄ! πόσον ἀνικουφί-
ζεται κανείς ὅταν λέγῃ: Σᾶς ἀγαπῶ! . . . Σᾶς ἀγαπῶ! . . . Ἡκούσατε
λοιπόν; Σᾶς ἀγαπῶ! . . . θέλετε νὰ τὸ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν;

Ἐγὼ ἔφρισσον ὄλος.

— Οὐδέποτε οὐδένα ἠγάπησα, ἐξηκολούθησεν, οὔτε τοὺς συγγενεῖς μου.
Εἶνε κακὸν τοῦτο, ἀλλ' εἶνε βέβαιον. Ἡδὴ μὲ τιμωρεῖ ὁ Θεὸς καθιστῶν
κύριόν μου ἄνδρα περιωπῆς χαμηλοτέρως τῆς ἰδικῆς μου, ἄνδρα, τὸν ὁποῖον
θὰ ἐπεθύμουν νὰ θεωρῶ πάντοτε μεθ' ὑπεροψίας. Πόσον ἐπολέμησα κατ'
ἀρχὰς! μὲ μεγάλην ἐπιμονήν, μὲ λύσσαν! Τόσον εὐρισκόμην κατησχυμένην,
τόσον ἐξηγριωμένην, ὥστε σᾶς ἐμίσουν.

Κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν στιγμήν ἐνεθυμεῖτο τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ μας
κοινωνικὴν διαφορὰν καὶ μοὶ τὴν ἀνέφερε κατὰ πρόσωπον. Ὅζειν λύπη
συνέσπασε τὸ πρόσωπόν μου. Τὸ πικρῆθητε.

— Ἡδύναμην νὰ μεταβάλω τὴν θέσιν σας, νὰ σᾶς δημιουργήσω λαμπρὸν
μέλλον. Διὰ τὴν δὲν ἠθελήσατε; Ὁ θεὸς μου σᾶς παρέχει στάδιον, σᾶς χει-
ρουργεῖ. Ἀποποιεῖσθε; Ἔστω, ἄς μὴ γείνη τίποτε. Πάλιν θὰ ζήτωμεν
καλὰ οἱ δύο μὲς μὲ ὅ,τι ἔχομεν.

Ἐπροτίμων νὰ χάσω τὴν μοναδικὴν τυχὴν δι' ἐμὲ περίστασιν τοῦ νὰ

εὐτυχίῳ ἐν ἔρωτι παρὰ νὰ διακινδυνεύσω κατὰ μικρὸν τὴν εὐδαιμονίαν
τῆς Αὐγούσττας, ἀφίνων εἰς αὐτὴν ἐλπίδας περὶ μεταλλαγῆς βίου.

— Ἡ ἀπόφατίς μου εἶνε διὰ παντὸς ἀμετάκλητος, εἶπον. Μὴν προσπα-
θῆτε νὰ τὴν κλονίσετε.

Ἀνήγειρε βιαίως τὴν κεφαλὴν.

— Τὸ ἀπεφάσισα πρὸ πολλοῦ! εἶπεν εὐθύμως. . . Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀρχιδὼν,
φιλήτατέ με!

Ἐφερε τὸ μέτωπον πρὸ τῶν χειλέων μου.

Εἶχε τοιαῦτα τινὰ ἀπρόοπτα κινήματα, τὰ ὁποῖα κατέπλησσαν τὴν
καρδίαν μου, διεσάλευσαν τὸ λογικόν μου.

— Σὲ λατορεύω! ἐψιθύρισα.

Ἡ λέξις αὕτη μοὶ διέφυγεν. Ἡρπασκ τὴν Αὐγούστταν καὶ τὴν ἔσφιξα
ἐπὶ τοῦ στήθους μου ἐν ᾧ τὰ χεῖλη μου ἐπλανῶντο ἐπὶ τῆς κόμης αὐτῆς.
Αἴφνης ἐξέφυγε τῶν βραχιόνων μου καὶ ἀπαθουσά με ἐλαφρῶς ἐν ᾧ ἐκράτει
πάντοτε τὰς χεῖράς μου,

— Ὅλ' πράξω ὅ,τι θελήσετε, εἶπεν. Ἀκούετε; Ὅλ' φορῶ πάντοτε τοι-
οῦτο φόρεμα καὶ θὰ παρασκευάζω μόνη μου γλυκίσματα διὰ τὴν Κυρια-
κὴν. Ἄλλὰ θὰ εἶμαι σύζυγός σας καὶ θὰ μὲ φιλεῖτε, οὔτω θὰ ἐξοφλώμεν.

Ἐφαίνετο ἀσθμαίνουσα ὡσεὶ ἐπανερχομένη ἐκ δρόμου. Προσέθηκεν ὑψοῦσα
τὴν φωνήν:

— Ὅλ' μ' ἀγαπᾶτε πολὺ, ἔ! πολὺ, πολὺ;

Πόσον εὐτυχῆς ὑπῆρξα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας! Ἡ Αὐγούσττα μὲ
προσείλκεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ἑαυτὴν δι' ἀνηκούστων θελη-
τρῶν! Ὅτε μὲν ἔρριπτεν ἐπ' ἐμὲ τοὺς λάμποντας ὀφθαλμούς της, ὅτε δέ,
ἐκτεθειμένη εἰς τὰ βλέμματά μου, μὲ ἔφινε νὰ μεθύωμι διὰ τῆς καλ-
λονῆς της. Ὅλ' ἔλεγε τις ὅτι προσεπάθει ἐπίτηδες νὰ μοὶ ἀποσπάσῃ τὸ
λογικόν. Τὸ πνεῦμά μου ἐξήφθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετ' ὀλίγον παράδοξοι
καὶ παντοῖαι σκέψεις διεσταύρουν τὴν διάνοιάν μου, ἡ δ' ἔξωψις αὕτη το-
σοῦτον ἐκορυφώθη παρ' ἐμοὶ ὥστε μετετρέπη σχεδὸν εἰς παράφροσύνην καὶ
μοὶ ἐπροξένησε φόβον. Ἡρώτων ἐμχυτὸν ἂν δὲν ἐγεννήθην μᾶλλον διὰ τὴν
φιλίαν ἢ διὰ τὸν ἔρωτα. Ἐπὶ μόνῃ τῇ λέξει μ' ἀγαπᾶ! ἠσθάνομην τὸ
αἰμά μου κυκλοφοροῦν διὰ τιναγμῶν καὶ συσσωρευόμενον ἐπὶ τῆς καρδίας
μου ὃ ἀπὸ ἔλειπεν ἀπὸ τὸ στήθος μου.

Μίαν νύκτα ἡ μήτηρ μου, ἥτις ἤκουσεν ἐπικνελημμένως τὸν θόρυβον ἂν
ἀπετέλουν περιπατῶν ἐν τῷ δωματίῳ μου, προσεκάλεσε τὸν ἰατρὸν ὅστις
ἔφθασε τὴν αὐγὴν καὶ ἀπήτησε νὰ μείνω ἐπὶ τινος ἡμέρας κληνῆρης ὅτε
ἐξήλθεν, ὥρμησα πρὸς τὸ παράθυρον ἵνα τὸν ἴδω ἀναχωροῦντα. Ἡθέλον νὰ
βεβιωθῶ ἂν ἡ Αὐγούσττα, ἀνητυχοῦσα περὶ ἐμοῦ, θὰ τῷ ἀπηθύονεν ἐρω-
τήσεις. Ἦτο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ περιέμενον!

Ὁ ἰατρὸς εἶπε λέξεις τινὰς εἰς τὴν μητέρα μου, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνή-

θην ν' ἀκούσω, ἡ δὲ μήτηρ μου εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν παρηγορημένη. Ἡ Αὐγούστα προπέμπουσιν τὸν ἱατρὸν ἐφθασεν ὑπὸ τὸ παρὰ θυρὸν μου· ὁ ἱατρὸς ἔλεγεν: «Ὁ ἔρως εἶνε αἰσθητικὸν ἐπικίνδυνον. . . ἔστε φρόνιμος. Ἐλπίζω. . . ὅθ' ἐπρότιμων. . . ὡς ἀδελφός. . .» Ἡ Αὐγούστα ἐφαίνετο ἀληθῶς συγκεινημένη. Ἦλεγχον ἐμκυτὸν διὰ τὴν δυσπιστίαν μου καὶ ὑπεσκέθην ἐνδομύχως νὰ θυσιάσω ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις μου μετὰ τὸν γάμον καὶ νὰ ζήσω ὅπου καὶ ὅπως ἐπεθύμει. Μὲ ἡγάπα ἡ θαυμασιὰ ἐκείνη κόρη! Τί ἐζήτουν περισσότερον; Ἐνέμενον ὅμως εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ διεξαγάγω μέχρι τέλους τὴν δοκιμασίαν.

ΙΗ'

Αἱ μητέρες ἔχουσι ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν καρδίαν.

Ἐφθασεν ἡ ἐποχὴ τοῦ γάμου τῆς Ῥενέ καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσωμεν τὴν ἐπιούσαν. Τὴν ἐσπέραν τῆς προτετρακίης εὐρισκόμεθα συνηθροισμένοι εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ φαγητοῦ. Τὸ δεῖπνον εἶχε τελειώσει καὶ ἡ Αὐγούστα ἐκάθητο στηριζομένη ναχελῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης.

— Ἐχω μίαν παράδοξον ἐπιθυμίαν, μοι εἶπεν. Ἦθελα νὰ μὴ ὑπάγω εἰς τὸν γάμον τῆς ἐξαδέλφης μου. Εἰξεύρω ὅλα ὅσα δύνασθε νὰ μοῦ εἰπῆτε· ἡ Ῥενέ, ὁ θεὸς μου, ὁ κόσμος. . . Ἐν τούτοις δὲν ἐπεθύμουν νὰ παρευρεθῶ.

— Ἀλλὰ διατί;

— Ὅθ' ἐπεριγελάσετε ἅμα τὸ μάθετε.

— Πῶς εἶνε δυνατόν;

— Ἰδοὺ λοιπόν· ἐντρέπομαι νὰ δείξω τὰς χεῖράς μου· καὶ ἐτοποθέτησεν αὐτὰς πρηνεῖς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐνώπιόν μου.

— Τὰς χεῖρας αὐτάς! ἀλλ' ἐγὼ τὰς ἀγαπῶ οὕτως. . . εἶπον ἐγὼ ἀπαύτων καὶ φιλῶν τοὺς δακτύλους τῆς μετὰ μέθης.

— Ἀ! ἐστέναξε. Μετ' ὀλίγον ὅλα πρέπει νὰ θυσιάξῃ τις δι' ἐν τοιούτον φίλημα! . . . Χωρὶς δὲ νὰ προσθήσῃ ἄλλο τι ἡγήθη βραδέως καὶ ἀπεχώρησε ρευδῶδης εἰς τὸ δωμάτιόν της.

Ἡ μήτηρ μου ἡγήθη ἐπίσης, ὥστε ἀκολουθοῦσα τὴν Αὐγούσταν, ἀλλ' αἴρνης ἐσταμάτησεν.

— Ἴσως σὲ ἀνησυχῶ μὲ μηδαμινὰ πράγματα, εἶπεν. Ἐν τούτοις ἀμφιδάλλω περὶ τῆς Αὐγούστας.

— Ἀφοῦ βλέπεις ὅτι μένει ἐδῶ, δὲν ὑπάρχει λόγος τοιαύτης δυσπιστίας.

— Σὲ ἀγαπᾷ, ἀλλ' εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ πυρετοῦ ὃν ἐμπνέει ὁ ἔρως. Δυστυχῶς δὲ ἡ ἀσθένεια εἶνε παροδική.

— Ἀλλ' ἀφοῦ δέχεται νὰ γείνη σύζυγός μου!

— Ὁ γάμος οὗτος δὲν εἶνε τὸσφ δυσανάλογος ὅσφ φαίνεται. Ἡ Αὐ-

γούστα ἦτο φιλόδοξος καὶ ἀπεποιήθη ἤδη πολλὰς καλὰς προτάσεις. Τίς οἶδε μήπως ὁ φόβος τοῦ νὰ μὴ εὕρῃ ὅ,τι ζητεῖ ὑποβοηθεῖ τὴν ἀπόφασίν της τοῦ νὰ δοθῇ εἰς ἀπλοῦν ἰδιώτην, ὅστις εἶνε ὁπωσδήποτε πλούσιος; . . . Δὲν εἶμαι βεβία περὶ τούτου, ἀλλὰ φοβοῦμαι.

— Νομίζεις λοιπόν ὅτι εἶνε δυνατόν. . . .

Δὲν μοι ἀπεκρίθη.

Εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν μητέρα μου.

— Εὐχαριστῶ! τῇ εἶπον. Εὐχαριστῶ, διότι μὲ εἰδοποίησες. Ἴσως εὕρω δυνάμεις νὰ ὑποστῶ τὴν δυστυχίαν ἐὰν ἤδη μοι ἐπέλθῃ· ἐν ᾧ ἂν μὲ κατελάμβανεν ὅλως ἀπαράσκευον, ὅθ' ἐφόνευεν ἴσως.

Ἡ μήτηρ μου ἐξέφερε κραυγὴν.

Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου τῆς Ῥενέ ὑπῆρξε δι' ἐμὲ μίαν τῶν θρησκευτικῶν ἐκείνων ἐπισήμων ἱεροτελεστιῶν, αἵτινες ἐξάιρουσι, μεταμορφοῦσι τὸν ἀνθρώπον εἰς ὃν καθαρῶς πνευματικόν. Τὸ πᾶν ἐξεκφανίζεται πέριξ αὐτοῦ καὶ εἶτε ὑπὸ τοῦ θαύματος τῶν αἰσθητηρίων εἶτε ὑπὸ τῆς ἐνστικτοῦ τάσεως πρὸς ἄγνωστα στοιχεῖα, διακρίεται εἰς κατάστασιν ὅλως ὑπερφυσικῆν.

Δι' ἐμὲ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἐξηφανίσθη. . . Ὁ Μαξίνσκης καὶ ἡ Ῥενέ μόνον ἐσκιαγραφοῦντο εἰσέτι παρὰ τοὺς πόδας τοῦ βωμοῦ. Ἦκουσα ὕμνους οὐρανίου. Ὁ καπνὸς τοῦ λιβανωτοῦ ἐσχημάτιζε πυκνὸν νέφος καὶ ἐνόμιζα ὅτι τὸ ἀγαπητὸν ἐκεῖνο ζεῦγος ὑψοῦτο βαθμηδὸν ἕνα ἐνωθῆ εἰς τὸν οὐρανόν.

Οἱ κεκλημένοι πάντες εἶχον ἤδη ἐγκαταλείψει τὰς ἐν τῷ νάρθηκι θέσεις των καὶ συνωθοῦντο πρὸ τῆς ὠραίας πύλης, ἐν ᾧ ἐγὼ ἔμενον ἀκόμη γονυπετῆς ἐν τῇ ἀρχικῇ στάσει μου. Δὲν εἶχον ἐννοήσει ὅτι ὅλοι εἶχον ἐγερεθῆ.

— Ἐλθὲ λοιπόν, ἤκουσα αἴρνης λέγοντα τὸν Μαξίνσκην σὲ ζητοῦμεν πανταχοῦ.

Ἐπρόκειτο νὰ παρασταθῶ ὡς μάρτυς μετὰ τοῦ Κάσκωφ.

Ἐξελεθόντες τῆς ἐκκλησίας ἐπανήλθομεν οἴκαδε μετὰ τῶν στενοτέρων οἰκείων· εἶτα δὲ τὸ νέον ζεῦγος ἤρχισεν ἀμέσως νὰ παρασκευάζεται διὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς Πολωνίαν ἕνα ὁ γέρον μαρκήσιος Μαξίνσκης τὸ περιέμενεν. Ἀπεφασίσθη ἕνα ὁ Κόμης καὶ ἡ Κόμισσα ἐλθῶσι κατόπιν νὰ ἐγκατασταθῶσι παρὰ τῷ Δουκί Β***.

Ἡ ἀναχώρησις τῆς Ῥενέ δὲν μ' ἐλύπησε. Πρᾶγμα παράδοξον! Τοσοῦτο ἡ ὑπαρξὴς ἐκείνης ἐταυτίζετο μὲ τὴν ἰδικήν μου, ὥστ' ἐνόμιζον πάντοτε ὅτι εὐρίσκετο πλησίον μου.

Ὁ Δουξ ἠθέλησε νὰ κρατήσῃ τὴν ἀνεψιάν του δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πᾶρ

αὐτῶ. Ἡ Αὐγούστκ οὐδεμίαν ἐδειξε δυσκολίαν. Τούναντιον ἐβεβίωσε καὶ αὕτη ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Ρενέ ἦτο ἐπὶ ἀνάγκης νὰ μείνῃ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἕνα διευθετήτῃ τὰ τῆς οἰκίας ἥτις ἐμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ κυβερνᾶται ἀνευ γυναικός.

Ἐντὶ τριῶν ἡμερῶν ἐμείναμεν δύο ἐβδομάδας εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Κάσκωφ μᾶς ἐπεσκέπτετο καθ' ἑκάστην. Ἡ Αὐγούστκ εὐκόλως ἠνόησε τὰ αἰσθηματὰ ἅτινα τῷ ἐνέπνεεν. Ἦτο ψυχροτέρκ πρὸς ἐμέ. Ἡ γλυκεῖα οἰκειότης ἥτις ἐβασίλευε μεταξὺ μας ἐξηφκνίσθη ὀλοτελῶς, καὶ ὅταν παρεπονούμην ἐπὶ τούτῳ, ἀπεκρίνετο ὅτι ἐνώπιον τοῦ κόσμου, εἰς τὴν πόλιν, ἦτο πρέπον νὰ μὴ φαίνωνται γινόμενα διακρίσεις ὑπὲρ οὐδενός.

Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἔχω ἀφορμὴν μίτους κατὰ τοῦ Κάσκωφ. Ἦτο ἔτοιμος νὰ μοὶ ἀρπάσῃ τὴν Αὐγούστκν, ἀλλὰ μόνον ἂν αὐτοπροαιρέτως ἤθελε τὸν προτιμήτῃ, ἔστω καὶ λόγῳ συμφέροντος. Βεβίωσε δὲν εἶχε τὴν ἀξίωσιν ν' ἀγκληθῇ, εἶχεν ὅμως τὴν ἐλπίδα ν' ἀγοράτῃ γυναικῆα φιλόδοξον. Εἰς ποῖον ὅμως σημεῖον βσιμότητος εὐρίσκοντο αἱ ἐλπίδες του; Οὐδὲν περὶ τούτου ἠδυνάμην νὰ μκνεύσω. Τοσοῦτῳ ἐντέχνως ὑπέκρυπτε τὴν θέσιν του πκρὰ τῆ Αὐγούστκ, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμβκθύνω εἰς τὰ συμβκίνοντκ. Ὑφιστάμην μαρτύρια.

Ἀνήγγειλκ ὅτι ἀναχωρῶ τὴν ἐπαύριον. Ἡ ζωὴ δὲν ἦτο ὑποφερτὴ μετὰ τῶν δύο ἐκείνων· ἐκτὸς τούτου ἠλπίζον διὰ τῆς δηλώσεως τῆς ἀπαφάτεώς μου νὰ πείσω καὶ τὴν Αὐγούστκν νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ.

— Πηγαίνετε, μοὶ εἶπε. Μετὰ ὀκτῶ ἡμέρας θὰ ἤμκι πλησίον σας.

Ὅκτῶ ἡμέρας!

Ἐπέστρεψκ εἰς τὴν ἔπαυλιν, πκρὰ τῆ μητρί μου καὶ περιέμεινα.

Ὁ Κόμης μοὶ ἔγραφε συχνὰ ἐκ Πολωνίας. Ὁ τάλας ἐμαρτίζετο ὑπὸ ἀκουσίῳ ζηλοτυπίκ, περὶ ἧς μόνον εἰς ἐμὲ ἐξεμυστηρεύετο.

«Φίλε μου, ἐν καὶ μόνον εἰς τὸν κόσμον ὑπάρχει ὄν, μετὰ τοῦ ὁποῖου δύναιμι νὰ συμμερισθῶ τὴν ἀγάπην τῆς Ρενέ· εἶσαι σύ, πρὸς τὸν ὁποῖον μόνον τὴν ἐμπιστεύομαι ὡς ἀδελφὴν. Ἐκτὸς σοῦ ζηλεύω τὸ πᾶν. Αὐπήσου με! Λόγῳ ἐλλείψεως πάσης ἀφορμῆς ἡ ζηλοτυπία μου κατανατᾷ παιδαριώδης. Ζηλεύω ὅταν χορεύουν μαζὺ τς, ὅταν τῆ ὀμιλοῦν, ὅταν ψάβουν τὸ φόρεμά της, ὅταν ρίπτουν ἐπανωφόριον ἐπὶ τῶν ὤμων της, ὅταν ὁ ἄνεμος θωπεύῃ τὸ πρόσωπόν της. Αἰθάνομαι στιγμὰς μίτους ἐκνκτίον τῶν φίλων οἵτινες μᾶς ἐπισκέπτονται καὶ μοὶ κλέπτουσι τοὺς λόγους καὶ τὰ βλέμματὰ της, ὁ πατὴρ μου γελᾷ καὶ μοὶ ἀπευθύνει μακρὰς διδχάς. Ἀλλὰ σὺ μ' ἐννοεῖς, δὲν ἔχει οὕτως; Ὅπως δὴποτε ἄφες με νὰ οἰκτεῖρω ἐμκαυτόν!»

Ὁ Μκξίνσκης! . . . Ἐκεῖνος ὅστις ἔπροπε νὰ ἦνε τόσο εὐτυχής! . . . Ὑπέφερε καὶ αὐτὸς λοιπόν; Εἶε ἄρα πάντῃ ἀληθές ὅτι εὐτυχία πλήρης

δὲν ὑπάρχει καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκει τὴν δυστυχίαν ἐκτὸς ἐκτου, τὴν ζητεῖ ἐν τῇ ψυχῇ του ἕως οὗ τὴν εὕρη.

ΙΘ'

Καὶ ἐν τῷ ἔρωτι οἱ ἐγωῖσταὶ μόνον ἑαυτοῦ; ἀγαπᾶσι.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐβδομάδος ἐκείνης τῆς ὁποίας δὲν ἐνθυμῶμαι ποτὲ νὰ διήλθον ἄλλην μακροτέρκν, ἔτχομεν μίαν ἐπίσκεψιν. Ἡ κυρία Τοκέν, ἐστολισμένη ὅσον ἦτο δυνατὸν περισσότερο καὶ ἀηδέστερον, ἦλθεν ἐπὶ τοῦ ὀχλήματός τς, ὅπερ ὠδήγει ἡ ἰδία καὶ ἐπλήρου σχεδὸν ὀλόκληρον. Ἦτο κἀθιδρος καὶ ἀσθμαίνουσα ὡς ἀτμομηχανὴ σιδηροδρόμου.

— Ἦλθον νὰ σὰς ἰδῶ καὶ εἶχα τὸν λόγον μου, εἶπε μετ' αὐτκπκρησίας. Ὁ κόσμος εἶνε τόσο κακός, ὥστε διέδωκε πολλὰ πράγματκ περὶ τοῦ κ. Φράντζ. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὰ ἐπιστεύαμεν μὴ γνωρίζοντες τί νὰ σκεφθῶμεν. Τώρα ὅμως ἐτελείωσκν, καὶ ἔρχομαι νὰ γελάσωμεν ὀλίγον μετὰς ἀνοητικὰς ταύτας. . . . Ἡ κυρία Ρενέ ὑπκνδρεύθη καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὸν Φράντζ, ὥστε ἀπεδείχθη ὅτι οὐδεμίαν ἀπκίτησιν εἶχε δι' ἑαυτόν. Ἡ ἄλλη, ἥτις, καθὼς ἐλέγετο, ἦλθεν ἐδῶ διὰ νὰ ὑπκνδρευθῇ, ἀπεδείχθη ὅτι διέμεινε χάριν ὑγείας, ἀφοῦ τῶρα ὑπκνδρεύεται μετ' Ῥῶσον τινὰ πρίγκηπα. Πάλιν δὲ ὁ Φράντζ εὕρε τὸ πρόσωπον. Βλέπετε, λοιπόν, τί ἀνόητοι ἦσαν ὅσοι ἔλεγον ὅτι ἐρωτεύεται τὰς δεσποινίδας ταύτας;

Καὶ ἀφοῦ ἐγέλασε βκρέως, ἐξηκολούθησεν.

— Ὡ! εἰσθε παμπόνηρος σεῖς! Οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τί σκέπτεσθε. Ἐν τούτοις ὠφελήθητε πολὺ, διότι ἀπεκτήσατε φίλους δεικνέμενους νὰ σὰς προκγάωσιν ὑφ' ὄλας τὰς ἐπόψεις.

— Δὲν πρόκειται νὰ μεταβάλω στάδιον, εἶπον μετὰ δυσθυμίας.

— Τόσῳ καλλίτερον! Ἐγὼ ἐφοβοῦμην τούναντιον· ἀφοῦ δὲ εἰσθε τόσο φρόνιμος σὰς κάμνω μίαν πρότασιν ἐλ μέρου τοῦ συζύγου μου. Ἡ ἔπαυλις ἡμῶν εἶνε μεγάλη, ἐπομένως ἡ διοίκησις αὐτῆς ἐπίπονος. Ἐν θέλετε νὰ ἐπιστρέψητε εἰς τὸ Βκρίτ, ὁ κ. Τοκέν εἶνε πρόθυμος νὰ συμμερισθῇ μεθ' ὑμῶν τοῦς κόπους ἐξ ἐνός καὶ τὰ κέρδη ἐξ ἐτέρου.

— Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ, ἀπεκρίθην, ἀλλὰ δὲν προτίθεμαι πλέον νὰ ἐγκαταλείψω τὸ Blau-Blumen.

— Ἀκούσατέ με! εἶπε, προσεγγίζουσα ἔτι μᾶλλον πρὸς ἐμέ. Σὰς λέγω τῆ ἀληθείῃ ὅτι δὲν ζῶμεν πλέον ἐντελῶς· εὐτυχεῖς ἀφότου ἐφύγατε. Εἶμεθκ πάντοτε μελαγχολικοί. Ἀδίως μᾶς ἐγκαταλείψατε.

Καὶ μοὶ ἐθώπευε τὸν ὄμον διὰ τῆς χειρός.

— Σὰς ἐπειράζαν ἴσως αἱ ὑποθέσεις μου περὶ τῶν Β***. Δικαίως· εἶχα ἐγὼ ἄδικον νὰ σὰς ἀπευθύνω ἐπιπλήξεις! . . . Γνωρίζετε ὅμως πόθεν

προήλθε τούτο; ... Ἐφοβομένη ὅτι ἦτο δυνάτων νὰ σὰς ἀγκλήσωσιν. Εἶπες ἀρετὰ ὥραϊς; Ἐώρα λοιπὸν σκεφθῆτε ἐπὶ τῆς προτάσεώς μου. . . θὰ ἐπανέλθω νὰ ἴδω ἂν μετεβλάτετε γνώμην.

Μὰς ἀπεχικρέτησε χωρὶς ν' ἀκούσῃ λέξι. Οὐδ' ἄλλως ἠνύβουν τὴν μετὰ βολὴν τῆς γυναικὸς ταύτης καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ με συνεταιρίσῃ μετὰ τοῦ συζύγου της.

— Χαίρω διότι ἀπεμκρύνθης ἀπὸ τὸ Βράϊτ, εἶπεν ἡ μήτηρ μου. Αἱ μοχθηραὶ γυναῖκες ὅταν τύχη νὰ ἦνε ἐρωτόληπται καθίστανται τὰ ἐπι- κινδυνωδέστερα ὄντα ἐξ ὧσιν ἡ φύσις παράγει. Θὰ τῆ γράψω ὅτι αἱ ἀπο- φάσεις σου εἶνε ἀμετάκλητοι.

Ἐπιμένεις λοιπὸν με ἡγάπα ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιαστοῦ! Ἰδοὺ κατὰ- στασις! . . . Ἐν τούτοις τὸ ἐνδιαφέρον μου τοσοῦτ' ὀλίγον ἐξήθη ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὥστε οὐδὲως ἐμερίμνησα περὶ τῶν σκέψεων καὶ τῶν διαβημάτων τῆς μητρὸς μου.

Ἄοχημα διαστρυφθέν με τὸ τῆς κυρίας Τοκέν εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλήν. Ἡ Αὐγούστα ἐξεπλήθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς μου, ἡ Αὐγούστα πιστὴ εἰς τὴν ὑπόσχεσίν της! . . . Τίς θὰ τὸ ἐπίστευε;

Δὲν ἠρώτητε περὶ τῶν συμβάντων εἰς τὴν ἔπκυλιν καὶ δὲν ἀνῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν της ἵνα φέρῃ τὸ βικηκερὸν φάρμακ. Εἶπεν ὅτι ἦτο κου- ρασμένη καὶ ἔμεινε μεθ' ἡμῶν ὅλην τὴν ἐσπέραν. Ἐστρεφε πάντοτε καὶ προσήλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπ' ἐμέ, ἐλάλει ὀλίγα καὶ δὲν προσεπάθει νὰ κρύψῃ τὴν σύννοιάν της. Ἀπεσῦρθη ἐλωρίς.

Καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ ἐγὼ προησθάνομεθα κατακλιθεῖν ἐκπειλοῦσθαι ἡμᾶς. Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπορρίσω ἵνα ὑπάγω καὶ κατακλιθῶ. Κατέβην εἰς τὸν κήπον. Ἦτο περίπου μεσονύκτιον καὶ ὁμως ὑπῆρχε φῶς εἰς τὸ δω- μάτιον τῆς δεσποινίδος Β*** τοῦ ὁποίου τὸ παράθυρον ἦτο ἀνοικτόν. ὦ! πόσον ἐπεθύμησα νὰ ἐγινόμην ἀόρατος καὶ νὰ εἰτηρχόμην εἰς τὸν θάλα- μον ἐκεῖνον! . . . Θὰ ἔβλεπον τὴν Αὐγούστην μόνην πρὸς ἐκρυφίαν, θὰ ἐμάν- τευον ἕως τί ἐσκέπτετο καὶ θὰ ἐγνώριζον τὴν τύχην μου.

Μέγα τι δένδρον, φυτευθὲν ὑπὸ τοῦ πάππου μου, ὑψοῦτο ἀπέναντι τοῦ παραθύρου. Τὸ πυκνὸν φύλλωμά του ἠρέμα ψιθυρίζον, μοὶ ἔλεγεν: «Ἐγὼ βλέπω! ἐγὼ βλέπω!» Αἶφνης μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἀνελθῶ, τὴν ὁποίαν ὁμως ἀπέκρουσα μετ' ἀγκυκατήτεως. Ἄλλ' ἐπανῆλθεν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ πνευμά μου συνοδευμένη ὑπὸ ἀπειρίας ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τοῦ συγγω- στοῦ τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ἐν ᾗ θέσει εὐρισκόμην. Ἡ Αὐγούστα βεβαίως δὲν θὰ εἶχε κατακλιθεῖ, ἠδυνάμην δὲ ἀμέσως νὰ ποσυρθῶ ἂν τὸ βλέμμα μου ἠδύνατο νὰ προσβάλλῃ τὴν αἰδημοσύνην αὐτῆς. Ἐμάχητο ἀκόμη ὁ νοῦς μου κατὰ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, ἐν ᾗ ἦδη ἀνέβαινεν ἐπὶ τοῦ δένδρου.

Δις ἡ τρεῖς ἐσταμάτησα, ἀποφασίσας νὰ καταβῶ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εὐρέθην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φυλλώματος. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ· οὐδεὶς κίνδυνος νὰ φανῶ. Ἦμην κατησχυμένος διὰ τὴν ἀδυναμίαν μου, ἀλλ' ἄνευ ταύτης τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Αὐγούστας μυστήρια οὐδέποτε θὰ μοὶ ἐπεδει- κνύοντο ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ ἀληθείᾳ. Ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἀπεφάτισε περὶ τοῦ παντός.

Ἄγνοῦ ἂν ὅ,τι εἶδον θὰ φανῆ μαλλον πιστευτὸν εἰς τὰς γυναῖκας ἢ τοὺς ἀνδρας, ὅσοι θ' ἀναγνώσωσι τὰς γραμμὰς ταύτας. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ θὰ διη- γηθῶ πιστῶς ὅ,τι εἶδον χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐξηγήσω ἢ σχολιάσω οὐδὲν ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα με ἀφορῶσι προσωπικῶς.

Ἡ Αὐγούστα ὅπως προφυλάξῃ τὸ στήθος της ἀπὸ τῆς ψυχρότητος τῆς ἐσπερινῆς ὁρόσου, εἶχε περιβληθῆ ποδῆρες ἰμάτιον διὰ πλουσιῶν τριχάπτων κεκοσμημένον ὅπερ ὅμως ἄφινε κατὰ τὸ ἡμισυ γυμνὸν τὸν τράχηλον καὶ τοὺς βραχίονας. Ἦτο γονυπετῆς ἐπὶ τοῦ πατώματος καὶ ἐτήριζε τὰς χεῖρας ἠνωμένας ἐπὶ θρονίου. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισα ὅτι προσήγετο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου της ἠννόησα ὅτι ἄλλο τι αἰσθημα κατεῖχεν αὐτὴν καὶ οὐχὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον δέησις. Τὰ χεῖλη της ἐκινούοντο χωρὶς νὰ παρῶσιν οὐδένα ἤχον, ἐφαίνοντο προσπαθοῦντα νὰ ἐνθρῶσωσι τὰς ἀσυνκρτήτους; ἐκεῖνας λέξεις τὰς ἵποικας προφέρουσαν ὅταν εὐρισκόμεθα εἰς ἐρημίαν. Προτεπήθησα ματαίως νὰ διακρίνω τὸ ἀντικείμενον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε τὴν παράδοξον ταύτην ὁμιλίαν.

Τὴν Αὐγούστην ἔβλεπον ἐκ τοῦ πλαγίου, τὸ δὲ πρᾶγμα ὅπερ ἐθεώρει ἦτο κεκρυμμένον ὑπὸ ἐλαφρᾶς κλίσεως τοῦ θρονίου. Ἐμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐν τῇ ὁποίᾳ ἠδυνήθη νὰ θυμῶσω τὸ πρόσωπόν της ὑπὸ χαριστάτην στάσιν. Ἐκίνει τὴν κεφαλὴν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἔκλειε κατὰ τὸ ἡμισυ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐφαίνετο ὡς ἐν μέθῃ! . . .

Εἶτα ὡσεὶ ὑπέικουσα εἰς ἀκατανίκητον δύναμιν, ἤρπασε τὸ ἀντικείμενον, πρὸ τοῦ ὁποίου ἦτο γονυπετῆς, καὶ τὸ ἔφερε βιαίως εἰς τὰ χεῖλη της. Ἦτο εἰκὼν. Τὴν ἐφίλει μετὰ μεγκλειτέρας παραφορᾶς ἢ ὅσον ἐγὼ τὴν ἰδικὴν της.

Ἡ καρδία μου ἐπκλλεν ἰσχυρῶς, ἔκαστος δὲ παλμὸς αὐτῆς παρήγε καθ' ὅλον μου τὸ σῶμα στεναγμόν, ὅστις με συνέτριβεν. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὀρμήσω πρὸς αὐτὴν καὶ ἀναφωνήσω: Εἴμ' ἐγὼ; εἴμ' ἐγὼ τὸν ὁποῖον ἀγα- πᾶς τόσον! . . .

Ἐθεώρει τὴν εἰκόνα μετ' εὐτυχίας, εἶτα πάλιν ἠσπάζετο αὐτὴν, τὴν ἐθεώρει ἐκ νέου καὶ ἐφαίνετο προφέρουσα πάντοτε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν. Ἐκ τῆς κινήσεως τῶν χειλέων της ἐμάντευον ὅτι θὰ ἦτο τὸ ὄνομά μου. Ἡ εἰκὼν θὰ ἦτο ἰδική μου.

Ἐρωσ! Ἐρωσ! Τί πόνους, ἀλλὰ καὶ ποῖαν χαρὰν παρέχεις! Τίς τολμᾶ νὰ σὲ κατακρίνῃ; Τίς παραπονεῖται ἐναντίον σου; Μὰς βασανίζεις. . . ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐδῶ δὲν εἶνε μεμιγμένον μετὰ θλίψεως; Ἡ λύπη δὲν εἶνε

ἀφρευκτος, εἰς πάντας, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τῶν ὁπείων ἢ ξηρὰ καρδία οὐδέποτε σ' ἐγνώρισεν!

Ἐπὶ τέλους ἡ Αὐγούστα εἰσήγγαγε τὴν εἰκόνα ἐν τῷ στηθοδέσμῳ αὐτῆς καὶ τὴν ἔθλιψε τρυφερῶς ἐπὶ τοῦ κόλπου της.

Διατί νὰ μὴ ἐγκαταλείψω τότε τὴν θέτιν μου; . . .

Ἐπλανήθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ δωμάτιον, εἶτα ἐκάθησε παρὰ τῆ τραπέζῃ ἐφ' ἧς ἔκαιεν ἡ λυχνία. Ἐθεώρησε τὰς χειρὰς της πρῶτον μετὰ τινος φιλαρκετικῆς, κατόπιν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, τὰς ἐπλησίασεν εἰς τὸ πῶ; ἵνα βεβαιωθῇ ὅτι ἡ ἐπιδερμὶς εἶχεν ἐπκνέλθη εἰς τὴν προτέραν λευκότητα καὶ ἀπκλότητα. Ὁὐ ἔλεγέ τις ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀντικειμένου μεγάλης σημασίας.

Ἐπειτα ἤνοιξε μικρὸν τι κιβώτιον, περιέχον πολλὰ καὶ πολύτιμα κοσμήματα, περιδέρκια, δακτυλίους. . . . Ὁὐ ἦσαν τὰ κοσμήματα τῆς μητρὸς της, περὶ ὧν ἤκουσα πολλάκις νὰ γίνεται λόγος ὅτι τὰ εἶχε περὶ πολλοῦ καὶ οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο αὐτῶν. Ἐκόσμησε τοὺς βραχίονας, τὰ ὄτα τὸν λαιμὸν καὶ τοποθετήσασα μικρὸν κάτοπτρον ἐνώπιόν της, ἐπτήριξε τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ κκτωπρίζετο. Ἡ φυσιογνωμία της ἔλαβεν ἔμφρασιν εὐδαιμονίας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἀδαμάντων. Ἐλυσε τὴν κόμην, ἧτις ἐξετάθη ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς ὡς πέπλος χρυτοῦς. Περιετύλισσε τοὺς πλοκάμους εἰς τὰ δακτυλά της καὶ τοὺς ἐθώπευε.

Παρηκολούθηται μέχρι τέλους τὴν προσωπικὴν ταύτην λατρείαν. Ἡ Αὐγούστα ἐκάλυψε τοὺς δακτύλους δι' ἀδαμάντων, πλὴν δὲν παρετήρει τοὺς λίθους, ἀλλὰ τοὺς δακτύλους. Περιέδρασε τοὺς βραχίονας διὰ λαμπρῶν ψελλίων, ἀλλ' οἱ βραχίονες αὐτοὶ ἐπέσυρον τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμόν της. Καὶ ἦτο ἀληθῶς ὠραία! . . . Καὶ ὅμως, ἐγὼ οὐδέποτε τὴν ἐθεώρησα μετὰ μεγκλειτέρας ψυχρότητος. Μῆπως ἄρα ἡ κκλλονὴ τῆς γυναικὸς ἐδημιουργήθη ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν ἄνδρα; ἢ ζήλοτυποῦμεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε οὐδὲ εἰς αὐτὴν τκύτην ἐπιτρέπομεν τὸ δικαίωμα τοῦ θυμμάζεσθαι; καὶ μεμφόμεθα τὴν φιλαρέτκειαν; Ὁπωσδήποτε ἡ Αὐγούστα ἐν τῇ ἐκστάσει ἐκαίνη εἶχεν ὄψιν γυναικὸς ἐξηχειωμένης. Οὐδὲν τὸ παιδικόν, τὸ ἀθῶον ὑπεφαίνετο εἰς τὰς κινήσεις της.

Ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἔμεινε βεβουθισμένη εἰς τὸν θυμκσμὸν ἐκυτῆς, ἐξήγαγεν αἴφνης πάλιν τὴν εἰκόνα, τὴν παρετήρησε μετὰ τινος ἀδιαφορικῆς καὶ ἐπρόφερε σιγαλὰ πλὴν ἀρκετὰ καθαρῶς ὅπως ἡ αὐρα φέρη εἰς τὰ ὄτκ μου, τὰς λέξεις:

— Τὸν λατρεύω! . . . ἀλλὰ. . . νὰ ζῆσω ἐδῶ! . . . Ἀδύνατον!

Συνέπτυξε τὴν εἰκόνα μετ' ὀργῆς ἐντὸς τῶν χειρῶν της, τὴν ἔρριψεν εἰς τοὺς πόδας της καὶ εἶπε μετὰ μακρῶν παῦσιν.

— Διατί νὰ μὴ δύναται τις ν' ἀγοράσῃ τὸν κκθρωπον καθὼς ἀγοράζει τὸν ἀδάμαντα! . . .

Ἐογκοὶ θλίψεων ἐπιπτον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου καὶ τὴν συνέτριβον.

Κατῆλλον τοῦ δένδρου ὅτε ὅμως ἤγγισα τὴν γῆν οἱ πόδες δὲν ὑπεδέσταζον πλέον τὸ σῶμά μου.

Ἐπάρχουσι τοιαῦται στιγμκ κατ' ἄς δὲν ἐπκρκεῖ τις εἰς ἐαυτόν. Ἡ λῦπη ἰσχυροτέρα οὔσα ἡμῶν μκς ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μερισθῶμεν τὸ βάρος αὐτῆς μετ' ἄλλου. Ἐν τούτοις δὲν ἐφώναζα, δὲ εἶπον τίποτε. Ποῦ ἦτο ἡ Ἐνέ; Τὴν μητέρα μου ἐφοβούμην νὰ λυπηθῶ. Ἐσῦρήθη μόνος μέχρι τοῦ κοιτῶνός μου.

Κ'

Ἡ ὠραία γυνὴ θυσιάζει μάλλον τὴν ζωὴν ἢ τὸ κάλλος.

Τὴν πρῶτην ἡ Αὐγούστα μοὶ ἐμήνυτεν ὅτι μὴ δυναμένη νὰ ἐξέλθῃ, ἐπεθύμει νὰ μέδῃ εἰς τὸ δωμάτιόν της.

Εἰς τὸ δωμάτιόν της! Τοῦτο μ' ἐξέπληξεν.

Ἐπήκουσα, ἀλλὰ φθίσας μέχρι τῆς θύρας, ἔστην μὴ τολμῶν νὰ ὑπερβῶ τὸ κατώφλιον.

— Εἰσέλθετε! μοὶ εἶπε. Μὴ φοβεῖσθε, δὲν εἶνε τίποτε. Ὁταν ἐξέλθητε τοῦ δωματίου τούτου ἢ θὰ ἦμαι μνηστῆ σας ἢ δὲν θὰ ὑπάρχω πλέον διὰ σῆς. Ὡστε δὲν ἀξίζει τὸν κόπον, προκειμένου περὶ τῆς τελευταίας ἡμῶν συνεντεύξεως νὰ μεριμῶμεν περὶ τοῦ τόπου, εἰς ὃν εὐρισκόμεθα. Καθήσατε καὶ ἀκούσατέ με. Ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἔπαυλιν ἵνα ἐξηγηθῶ ἀπαξ διὰ παντὸς μαζὶ σας.

— Γνωρίζω τί θὰ μοῦ εἰπῆτε: «Θέλω νὰ γείνω σύζυγός σου, ἀλλ' ἀδύνατον νὰ συμμερισθῶ τὴν ζωὴν σου». Καλῶς ἐμάντευσα;

— Ναι! Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις σας. Οἱ σκοποὶ σας εἶνε ἀνεφάρμοστοι. Θέλετε νὰ τοὺς ἐγκαταλείψετε;

— Οὐδέποτε θὰ τοὺς ἐγκαταλείψω!

Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους εἶχον ἀκούσει τὴν προτεραίην, «ν' ἀγοράσῃ κκθρωπον, καθὼς ἀγοράζει ἀδάμαντα», ἦσαν εἰσέτι ἔναυλοι εἰς τὰ ὄτκ μου.

— Ὁ ἔρωσ σας, ἀγαπητὲ Φράντζ, εἶνε ἀπλοῦκος καὶ συνάμα δεσποτικὸς μοὶ ἀπεκρίθη. Συνκντῶτε μίαν εὐγενῆ κόρην ὅς ἄγαπᾷ! Δὲν σῆς ἀρκεῖ τοῦτο, ἀλλὰ θέλετε, χάριν τῆς πρὸς ὑμκς ἀγάπης, νὰ γείνη χωρικὴ! Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, δὲ πιστεύετε εἰς τὸν ἔρωτκ της.

— Ἐγὼ πιστεύω εἰς τὸν ἔρωτκ σας.

— Τότε λοιπόν, μ' εὐρίσκετε ὑπερήφανον; . . . Ἀπατάσθε δὲν εἶμαι ὑπερήφανος, ἀλλ' ἀνετράφη ἐντὸς κέντρου, τοῦ ὁποίου δὲν δύναμαι ν' ἀπομακρυνθῶ. Ἡ ζωὴ σας ἐντὸς τῶν ἀχανῶν τούτων καλυθῶν, γυμνῶν καὶ παθίμων, εἶνε ὅλων φυσικὴ διὰ σῆς; τὸν μὴ συνειθίσαντα εἰς ἄλλο τι. Δι' ἐμὲ ὅμως εἶνε ἀθλιότης, εὐχάριστος μόνον ὅταν τὴν ὄνειροπολῆ τις εὐρι-

σκόμενος ἐντὸς κομποῦ θαλάμου! . . . Κρύνω εἰς τὰ δωμάτιά σας, πεινῶ εἰς τὴν τράπεζάν σας, κλιῶ ὑπὸ τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα ἐνδύματα, ὑποφέρω, καὶ . . . θ' ἀποθάνω ἂν μείνω!

— Ἀλλά, ὑπέλαβον ἐγὼ μετ' ἀπαθείας, ἂν σὰς ἔλεγον: Ἄς ἀγοράσωμεν ἀπομεμακρυσμένον τινὰ πύργον, κεκρυμμένον ἐντὸς πυκνοῦ δάσους, ἵνα ζήσωμεν ἐκεῖ μόνοι. Θὰ φορῆτε λαμπρὰ φορέματα, θὰ κοιμάσθε ἐπὶ μεταξωτῆς κλίνης, εἰς τὴν τράπεζαν θὰ παρατίθενται τὰ λεπτότερα φαγητά, ἀλλὰ δὲν θὰ βλέπετε ἄλλον τινὰ πλὴν ἐμοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν· θὰ ἐδέχεσθε; Ὅχι· Βλέπετε, λοιπόν, ὅτι ἀπατᾶτε αὐτὴ ἑαυτήν. Δὲν εἶνε οὔτε ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε ἡ δίψα τῆς πολυτελείας, ἣτις σὰς ἀπομακρύνει ἀπ' ἐμοῦ.

— Τί λοιπόν; ἠρώτησε μετὰ τρόμου.

— Ὁ ἔρωσ πρὸς τὸ ἄτομόν σας. Τί ἐστὶν ὠραϊότης ἢ ἀσχημία γυναικός, ὅταν οὐδεὶς τὴν βλέπῃ; Τίποτε, ἀπολύτως τίποτε. Σεῖς ἔχετε ἀνάγκη τοῦ ἔρωτος ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός, ἂν ἐξελέξατε διὰ σύζυγόν σας, ἀλλὰ συγχρόνως δὲν δύνασθε νὰ στερηθῆτε τοῦ θαυμασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ κόσμου ὅλου. Ἐν συνόψει, μὲ ἀγαπᾶτε περισσότερο τῆς κοινωτικῆς θέσεώς σας, ὀλιγώτερον ὅμως τῆς καλλονῆς σας.

Ἡ Αὐγούστα μὲ ἤκουσεν ἀκίνητος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσα προσηλωμένους ἐπ' ἐμὲ μετὰ τρόμου.

— Αὐτό, τὸ ὁποῖον λέγετε, εἶνε. . . .

— Ἡ ἀλήθεια! διέκοψα ἐγώ.

Ἐκλινε τὴν κεφαλὴν.

— Σὰς εἶπον ἀπαξ, δὲν δύνασαι νὰ γείνης ἀγρότις! καὶ ἀμέσως ἠθελήσατε ν' ἀποδείξετε τὸ ἐναντίον. Ἀνάγκη θαυμασμοῦ. Μετ' ὀλίγον σεῖς ἡ ἰδίχ ἐβαρύνθητε τὴν κωμωδίαν ταύτην.

— Ἐπάλαισα ἐν τούτοις. Ἐνθυμεῖσθε, δὲν ἤθελον νὰ ὑπάγω εἰς τὸν γάμον τῆς Ῥενέ.

— Διότι αἱ τρυφεραὶ σας χεῖρες δὲν ἦσαν τότε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς λευκότητος καὶ ἀπαλότητος! Ἀποδείξις τούτου εἶνε ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐμείνατε μὲ τὰ χειρόνια.

Μοὶ ἐφάνετο ὅτι ἡ ζωὴ μου διέρρεε παρκαυρομένη ὑπὸ τῶν λέξεων τούτων, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνα πρὸς τὴν Αὐγούσταν. Ἡ πίστις μου, αἱ ἐλπίδες μου ἐπιπτον, μίχ πρὸς μίαν, εἰς τὸ κενόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκρημιζόμην κ' ἐγὼ κατακέφαλα. Ἐν τούτοις ἐπεθύμουν νὰ ἐξαντλήσω τὸ πᾶν μετὰ τῆς Αὐγούστας, ν' ἀφίτω τὴν καρδίαν μου νὰ ἐκχειρίσῃ.

— Καλὰ λοιπόν, ἔστω! ἐστέναξεν. Εἶμαι τοιαύτη. . . τὸ ὁμολογῶ! Ἀλλά. . . σὰς ἀγαπῶ, Φράντζ! Συγχωρήσατέ με, ὅπως συγχωροῦσι τὰ παιδιὰ. Αἱ γυναῖκες εἶνε παιδιὰ. Σεῖς οἱ ἄνδρες ἐπιζητεῖτε τὸ τέλειον. Διὰ τὸ δὲν μὲ ἀγαπᾶτε ὅπως εἶμαι; Δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' ἐμοῦ νὰ γείνω δικ-

φορετικῆ. Ἡδυνάμην νὰ ἤμην καὶ χειροτέρα· διὰ νὰ γείνω σύζυγός σας μοὶ ἦτο εὐκόλον νὰ σὰς ὑποσχεθῶ πᾶν ὅτι ἐν συνειδήσει δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελέσω, ἐπομένως νὰ σὰς ἀπατήσω. Ὅτι δύναμαι νὰ πράξω εἶνε τὸ νὰ δοθῶ ὅλη πρὸς ὑμᾶς. Τὸ ἐπραξά. . . καὶ σεῖς μὲ ἀπωθεῖτε, μὲ μισεῖτε!

— Ὅχι! Σὰς λυποῦμαι.

Ἡ λέξις αὕτη προσέβαλε τὴν Αὐγούσταν.

— Τί! εὐσπλαχνίαν λοιπόν; Διὰ τὸ ὅχι καὶ περιφρόνησιν; Δὲν μοὶ λέγετε, κύριε, τί ἔχετε μέτα εἰς τὴν καρδίαν σας; Καμμίαν πλάστιγγα διὰ νὰ ζυγίζετε τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν; Ἀχάριστε! Ἄ! εἶνε ἀνυπόφορον. Ἄν ἤμην ἀνὴρ θὰ συνέτριβα διὰ τῶν ἰδίων μου χειρῶν τὰ κόκαλά σας! . .

Ἐβύθισε τοὺς ὄνυχας εἰς τὸν βραχιονά μου.

— Δόξα τῷ Θεῷ! εἶπον. Οὕτω σὰς ἀγαπῶ περισσότερο ἢ ὀργή σας μὲ ταράσσει ὀλιγώτερον τῆς ταπεινώσεώς σας. Ἀ! λοιπόν λέγετε ὅτι ἀφιροῦσθε καθ' ὀλοκληρίαν, συγκατανεύουσα νὰ μὲ ὑπκνδρευθῆτε! Ἀλλά, κυρία μου, δὲν μοὶ λέγετε ἐνδίδετε εἰς τὸν ἀνδρα, ὅστις γίνεται σύζυγός σας; Τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἦναι πατὴρ τῶν τέκνων σας; Κατὰ τοῦτο καὶ μόνον θὰ δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι ὑπερτερεῖ τοῦ ἄλλου κόσμου ὡς πρὸς ὑμᾶς; Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε τὸ ὅλον! Εἰξεύρετε πῶς θεωρῶ τὸν γάμον ἐγὼ ὁ πρότυπος, ὁ χωριάτης, καθὼς λέγετε; Θεωρῶ τὸν γάμον ὡς μοναστήριον τοῦ ἔρωτος! . . . Ἡ σύζυγος δὲν ζῆ πλέον εἰμὴ δι' ἐκεῖνον ὅστις τὴν ἔχει. Οὔτε βλέμματα, οὔτε θαυμασμοί, οὔτε θρίκμβοι τῆς χρειάζονται πλέον καὶ οὔτε πρέπει νὰ τὴν εὐχαριστῶσι! Δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διὰ τὸν ἀνδρα τῆς. Πρὶν ἢ λοιπὸν ἀφεθῆτε εἰς τὸ ν' ἀγαπήσετε, ἔπρεπε νὰ προσέξετε ἂν ὁ ἀγαπώμενος ὑφ' ὑμῶν ἐφόρει φράκον ἢ χιτῶνα ἐργάτου. Εἰς τὸν ἰδικόν σας κόσμον οἱ σύζυγοι ποτὲ δὲν δίδουν τὸ πᾶν εἰς τὰς γυναῖκας, ἐπομένως οὔτε δικαίωμα ἔχουν νὰ ζητήσουν τὸ πᾶν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφοσιούμεθα ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὴν γυναῖκά μας καὶ διὰ τοῦτο πρὶν ἢ τῆς δώσωμεν τὸ ὄνομά μας, ἐξετάζομεν καλῶς τί περιέχει ἡ ψυχὴ αὐτῆς. Ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν νὰ ἦνε μόνον σύζυγος, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ τῆς καρδίας ἡμῶν ἐνθα βατιλεύει μόνη, καὶ ἡ σύντροφος τοῦ αἵκου ἐνθα ζῶμεν ὁμοῦ, ἐνὶ λόγῳ, μήτηρ τοῦ τέκνου μας, τοῦ ἰδιοῦ μας τέκνου. Πῶς θὰ δυνηθῆτε σεῖς νὰ διέλθητε νύκτας ὀλοκληροῦς παρὰ τὴν κοιτίδα βρέφους; νὰ χλωμιάνετε ὑπὸ τῶν φροντίδων μεχρισοῦ μεγαλώσουν τὰ τέκνα σας; Σεῖς θὰ θυσιάσετε τὴν καλλονὴν σας! . . . Τὰ ἰδικὰ σας τέκνα πρέπει νὰ σὰς τὰ παρουσιάζουν μόνον ὅταν γελῶσι καὶ νὰ τὰ παμακρύνουν ἀμέσως ἅμα πρόκειται νὰ κλαύσουν. Σεῖς θέλετε σύζυγον τὸν ὁποῖον νὰγαπᾶτε εἰς τὸ μεταξὺ μιᾶς συναυλίας καὶ ἐνὸς χοροῦ. Ὁ ἔρωσ του, ἡ μέθη τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ εἰμὴ ὡς δευτερεῦον ἐπεισόδιον πκρεμπίπτον ἐν τῇ συνήθει ζωῇ. Διὰ σὰς εὐτυχία εἶνε

ὁ κόσμος. Μείνατε λοιπόν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐμὲ δὲ ἀρετέ με εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς μονώσεώς μου.

Ἡ ὀργὴ τῆς Αὐγούστα εἶχε κοπάσει.

— Φρονεῖτε λοιπόν ὅτι δὲν ἀγαπῶ παρὰ τὴν ὠραιότητά μου; . . .

Ἰδοῦ! . . . εἶπε καὶ ἤρπασε ψαλλίδι, λίουσα συνάμικ τὴν κόμην της.

— Μή! . . . ἀνεκράξα μόλις προφθάσας νὰ σταματήσω τὴν χειρὰ της. Εἶνε ἀνωφελές νὰ κόψετε τὰ μαλλιά σας. . . . Τὸ γνωρίζω, θὰ μὲ ἀγαπᾶτε ἕως ὅτου μεγαλώσουν πάλιν, ἐν ᾧ τούνηκτιον ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ μὲ λησμονήσετε! . . .

— Ἄχ! Τί πρέπει νὰ κάμω λοιπόν! . . . Θέλετε νὰ ὑπανδρευθῶμεν καὶ ν' ἀποθάνωμεν ἀμέσως; . . . εἶμι εἰτοιμος. Τὸ θέλετε; . . . Τὸ θέλετε, λοιπόν! . . .

— Ὅχι! . . . Δυστυχῆς κίρη!

Ἐπεσε γονυπετῆς πλησίον μου καὶ ἔλαβεν ἀμφοτέρως μου τὰς χεῖρας.

— Θ' ἀγαπήσετε ἄλλην γυναῖκα.

— Σηκωθῆτε!

— Ὅχι! Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀφίσω κακὴν ἀνάμνησιν περὶ ἐμοῦ ὡς καρδίας ὑπερηράνου! Ἐνώπιόν σας αἰσθάνομαι ὅτι εἶμι πολὺ μικρά. ὦ! Εἰπέτε μου, δὲν θ' ἀγαπήσετε ἄλλην τινά;

— Κ' ἐδῶ ἀκόμη ἐγωῖσμός. Δὲν θέλετε νὰ παρηγορηθῶ.

— Εἶνε ἀληθές. Σᾶς ἀγαπῶ τόσο πολύ. Λοιπόν, οὐδέποτε θ' ἀγαπήσετε ἄλλην;

— Τί μ' ἐρωτᾶτε;

Ἐλαβεν τὴν κεφαλὴν της μεταξὺ τῶν χειρῶν μου καὶ τὴν ἐθεώρησα ἀπὸ ἐπι μὲν.

— Δὲν ὑπάρχει πλέον δι' ἐμὲ ἄλλη γυνὴ εἰς τὸν κόσμον παρὰ ἡ μήτηρ μου, μία ἀγία, καὶ ἡ Πενέ, εἰς ἀγγελος. Τὸν ἔρωτα ἐγὼ δὲν ἐγνώρισα εἰμὴ ἐν δνεῖρω· ἐξυπνῶ γέρον.

Οἱ ὀφθαλμοὶ της ἐσπινθηροβόλησαν ὑπὸ χαρᾶς.

— Ν' ἀγαπῶνται δύο ψυχαὶ τόσο πολύ καὶ νὰ χωρίζονται διὰ παντός! . . . εἶπεν ἐγειρομένη. Παράφρον! Σᾶς δίδουν ῥόδα, θέλετε ἄστρα.

Ἀπεμακρύνθη ταχέως. Ἐξερχόμενος δὲ τοῦ θαλάμου συνήτησα τὴν μητέρα μου.

— Τετέλεστα! τῆ εἶπον. Ἡ Αὐγούστα ἀπέθανεν, ἡ μάλλον ἡ Αὐγούστα μου, ἡ ἰδική μου Αὐγούστα δὲν ὑπῆρξε ποτέ! . . .

(Τὸ τέλος προσεχῶς).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΟΜΗΤΟΥ ΤΟΥ 1882

Αἱ πρῶται εἰδήσεις περὶ τοῦ κομήτου τούτου ἀνεκοινώθησαν ἐν Εὐρώπῃ διὰ δύο τηλεγραφήματων τοῦ αὐτοκράτορος Δὸν Πέτρου πρὸς τὴν ἀκαδήμειαν τῶν Παρισίων. Ὁ Cruls ἐν Ρίφ Ἰανέτω ἀνεκάλυψεν αὐτὸν τῆ 11 Σεπτεμβρίου (ν)· ἀλλ' ὅμως βραδύτερον ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ Common ἐν Καστὰδ εἶδεν αὐτὸν ἤδη τῆ 8 Σεπτεμβρίου. Τῆ 18 Σεπτεμβρίου ἔλαβον τὴν πρώτην εἰδοποίησιν διὰ τηλεγραφήματος τῆς Βιενναίικς ἀκαδημείας. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῆ 17, 18, 19, 20, 21, 22 Σεπτεμβρίου ἐγένετο ὁ κομήτης ὁρατὸς δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ κατὰ τὴν μεσημβρίαν παρὰ τὸν ἥλιον, ἔχων μέγαν λαμπρὸν πυρῆνα καὶ βραχεῖαν κόμην. Τῆ 17 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν 10 ὥραν τῆς πρωίας καὶ βραδύτερον ἐγένετο παρὰ πολλῶν ὁρατὸς ἐν Ἀλγερίᾳ· τῆ 18 Σεπτεμβρίου εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας. Περὶ τῆς ἡμερησίως ταύτης παρατηρήσεως, (πρὸς τὴν ὁποίαν μόνον ἡ ὁμοίκα τῆς 26 Φεβρουαρίου 1843 δύναται νὰ παραβληθῆ), ἔλαβον ἐκ Βιέννης τηλεγραφικὴν εἰδησιν μόνον κατὰ τὴν 20 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν 5 ἑσπερινὴν ὥραν, ὅτε οὐδεμία πλέον ἐλπίς ὑπῆρχε νὰνευρεθῆ ὁ κομήτης παρὰ τὸν ἥλιον ἀν καὶ ἐπειράθη τούτο. Ἡ κένεσις τοῦ κομήτου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπετεύθη τῆ 19 Σεπτεμβρίου ἐν Dun-Echt τῆς Σκωτίας καὶ τῆ 22 Σεπτεμβρίου ἐν Παρισίοις, ὑπὸ περιστάσις λίαν ἀξιοσημειώτους, αἵτινες δέον νὰ ἐκτεθῶσιν ἐναυθῶν. Ἀφοῦ διεδόθη ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Thollon ἐν Νίσση εἶδε τὸν κομήτην κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 18 Σεπτεμβρίου πλησίον τοῦ ἡλίου καὶ ὅτι ἠρεύνησεν ἐπισταμένως διὰ τοῦ φασματοσκοπίου τὴν ὄχραν γραμμὴν τοῦ νατρίου (ἢν πρὸ τεσσάρων μηνῶν παρουσίαζεν ὁ κομήτης τοῦ Wells) ἀπεφάτισεν ὁ Fonvielle ἐν Παρισίοις ὅπου ὁ οὐρανὸς ἦτο συνεχῶς νεφελώδης νὰ παρασκευάσῃ ἀεροστατικὴν ἀνάβασιν, ὅπως διερχόμενος ἀπαντα τὰ στρώματα τῶν νεφῶν· εἶδη τὸν κομήτην ἐν ἐντελῶς αἰθρίῳ ὀρίζοντι. Τὴν πρωίαν τῆς 22 Σεπτεμβρίου ὁ Μαυρίκιος Mallet ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς ἐν ἀεροστάτῳ· ἀφοῦ διέβη δύο στρώματα νεφῶν, εὔρεν εἰς ὕψος 1500 μέτρων ἐντελῶς αἰθρίον οὐρανὸν χωρὶς κατ' ἀρχὰς νὰ δυνηθῆ νὰ εἶδη τὸν κομήτην. Ἀνηλθεν ὑψηλότερον ὅπως ἀπομακρυνθῆ τῆς ὑπ' αὐτὸν θαμβούσης ἀντανεκλάσεως τῶν νεφῶν· τότε εἶδε τὸν κομήτην καὶ ἐποίησε τοιαύτας παρατηρήσεις, οἷαι ἦτο δυνατόν νὰ γεινωτῶν ἐν τοσοῦτον ἀτυνῆθαι θέσει. Ἡ περὶ τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἐπιχειρήσεως ἔκθεσις, τῆς πρώτης γενομένης πρὸς σκοπὸν ἀστρονομικόν, εὑρηται ἐν τοῖς Comptes Rendus ἀρ. 13 σελ. 558. Αὐταὶ εἰσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ γενόμεναι εἰδήσεις ἀφορῶσαι ἐν γένει εἰς τὸν κομήτην. Ἔτεροι ἀναφέρονται εἰς προσδιορισμοὺς θέσεως καὶ εἰς ἀποπείρας ὑπολογισμοῦ τῆς

τροχιᾶς του ἐξ ἀνεπαρκῶν εἰσέτι παρτηρήσεων. Παρτηρήθη ἐν Βιέννῃ ὅτι ὁ κομήτης τῆ 16 Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν εἰς τὸ περιήλιον αὐτοῦ σημεῖον, ἐνταῦθα δὲ τοσοῦτον ἐπλησίασε πρὸς τὸν ἥλιον, ὥστε σχεδὸν ἐφῆπτετο τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Βεβαίως ὁμως διήλθε μετὰ ταχύτητος 60-70 γεωγραφικῶν μιλίων κατὰ δεύτερον λεπτὸν τὸν χῶρον τὸν κατεχόμενον ὑπὸ τῶν πολλὰς χιλιάδας μιλίων ὑψηλῶν ἀερίων ἐκρήξεων (protuberances) τοῦ ἡλίου. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον περίπου εὕρισκετο καὶ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ πρὸς τὴν γῆν εἰς τὸ πλησιέστερον σημεῖον ἀπέχον 20 ἑκατομμύρια γεωγραφικῶν μιλίων ἀπ' αὐτῆς, ἀπεμακρύνθη δὲ ταχέως καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἀπὸ τῆς γῆς. Τῆ 24 Σεπτεμβρίου ὁ κομήτης ἦτο ὁρατὸς τὴν πρωΐν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁμως ἔτι λίαν ἐπαχθῶς ἂν καὶ μέγας καὶ λαμπρὸς. Τὴν εἶδησιν ταύτην ἔμαθον διὰ τηλεγραφήματος ἐκ Βιέννης τῆ ἐσπέρας τῆς 27 Σεπτεμβρίου, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται αἱ ἐν Ἀθήναις παρατηρήσεις, αἵτινες ἐλάχιστα διεκόπησαν μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου ὑπὸ νεφελώδους ἀτμοσφαιράς. Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἤγαγον εἰς ἀποτελέσματα, ἄτινα, ὑπὸ τοιαύτην μορφήν, ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὅπως παραστήσω συνοπτικῶς ὅ,τι βεβαίως εἶδον, ἐσχέδισα καὶ ὑπελόγισα, θέλω πραγματευθῆ εἰς τέσσαρα μέρη τὰ φαινόμενα. Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν ἐν τῷ πινάκι παρὶς ἄτὰ κυριώτερα φαινόμενα κάλλιον πάσης περιγραφῆς.

1) Ὁ πυρῆν. Παρὰ τοῖς μεγάλοις κομήταις παρατηρεῖται πάντοτε ἐν ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἥττον λαμπρὸν ἀστεροειδὲς πάντοτε μικρότατον σημεῖον, ὡς κέντρον ἀπ' οὗ πάντα τὰ φαινόμενα τῆς περιδελουσίας αὐτὸν νεφελοειδοῦς περιβολῆς ἦτοι τῆς κόμης ἀπορρέουσι. Ταῦτά εἰσι νεφελοειδῆ τῶς ἢ λαμπροὶ τομεῖς προϊόντα ἐκροῆς, τῆς ὁποίας τὴν κατὰ δεύτερον λεπτὸν ταχύτητα προσδιώρισα κατὰ τὸ 1858 εἰς 2000 πόδας διὰ τὸν κομήτην τοῦ Δονάτου. Ἡ ἄλλοτε ἐκ τοῦ πυρῆνος ἐκπορεύεται ἀκτὶς φωτός, λεπτὸν ῥιπίδιον ὡς ἐκροή τῆς ὕλης πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς παρατηρήθη κατὰ τὸ 1862 εἰς τὸν τότε κομήτην. Τὸ ῥιπίδιον ἐτέλει μέγας δονήσεις περὶ μέσην τινὰ θέσιν ἐν χρόνῳ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, ὁμοίως ὡς παρὰ τῷ κομήτῃ τοῦ Halley κατὰ τὸ 1835. Νῦν ὁμως (1882) ὑπάρχει πάλιν μέγα λαμπρὸν ῥιπίδιον προσερχόμενον ἐξ ἐκροῆς τῆς ὕλης καὶ διευθυνόμενον πλαγίως πρὸς τὸν ἥλιον, ἀλλὰ ὁ κυρίως πυρῆν ἐλλείπει ἐκ τῆς θέσεως, ὅπου κατ' ἀναλογίαν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη, ἐκτὸς κατὰ τὴν 3 Ὀκτωβρίου, ὅτε ἀνεῦρον αὐτὸν εἰς τὴν κανονικὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς 4 Ὀκτωβρίου ἐλλείπει ἐντεῦθεν, καὶ παρατηρήθησαν ἀνατολικώτερον ἐν τῷ ῥιπίδιῳ δύο φωτεινὰ σημεῖα ἐν ἀσθενέστερον καὶ τὸ ἕτερον πολὺ λαμπρότερον, ἄτινα μέχρι τῆς 28 Ὀκτωβρίου δὲν μετεβλήθησαν ἐπαισθητῶς, ἐκτὸς τῆς ἐν γένει ταχείας ἐλαττώσεως τῆς λαμπρότητος.

2) Ἡ κόμη δὲν εἶναι καταφανῶς διάφορος τῆς τῶν ἄλλων κομητῶν, ἂν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς κόμης ἐννοεῖται τὸ λαμπρότατον μέρος τοῦ κυρίου

κωνοειδοῦς, τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ διὰ μὲν γυμοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνεται 16⁰ μακρὸν, διὰ δὲ ἀσθενοῦς τηλεσκοπίου 20⁰—23⁰ εἶναι λίαν φωτεινὸν καὶ κατὰ τὰς κατωτέρως 6—7 μοίρας καλῶς ὠρισμένον. Ἡ θέσις τοῦ μεγάλου ἄξονος σημειοῦται διὰ καταφανεστάτης σκοτεινῆς γραμμῆς, ὡς τοῦτο καὶ πρότερον παρατηρήθη εἰς ἑτέρους κομήτας, τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ κωνοειδοῦς εἶναι καθαρότερον ὠρισμένον τοῦ βορείου. Ὅλον τὸ κωνοειδὲς εὐρίσκεται ἐντὸς μεγάλης κωνικῆς νεφελότητος ἢ μᾶλλον ἐντὸς κωνικῆς νεφελοειδοῦς σύριγγος ἐλάχιστα φωτεινῆς, ἣτις ἀνατολικῶς ἐκτείνεται μοίρας τινὰς πέραν τοῦ πυρῆνος ἐν τῷ χῶρῳ τὸν ὁποῖον διέδραμεν ἤδη ὁ κομήτης. Ἡ θέσις τῆς σύριγγος εἶναι κεκλιμένη ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῆς κυρίως κόμης, οὕτως ὥστε πρὸς τὸ βόρειον μέρος τὰ κτύπη ἢ σύριγγ παρατηρεῖται εἰς μέγα πλάτος πρὸς τὸ νότιον δὲ μέρος εἶναι στενωτέρα.

Ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἦτοι τὸ κωνοειδὲς τῆς κόμης καὶ ἡ μεγαλειότερη νεφελοειδῆς σύριγγ περιέχονται ἐντὸς ἐξωτερικῆς νεφελοειδοῦς περιβολῆς ἀσθενεστάτου φωτός, ἣτις παρατηρηθεῖσα τὸ πρῶτον τῆ 10 Ὀκτωβρίου, ὑπῆρξεν ἔκτοτε λίαν σταθερά, ἀλλ' ὁμως τὸ φῶς αὐτῆς ἦν τόσον ἀσθενές, ὥστε δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἐξερευνησωμεν τὴν ἀληθῆ σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου, οὕτινος ὅμοιον δὲν ἀναφέρεται μέχρι τοῦδε. Ὁ Schiapparelli ἐν Μεδιολάνοις, κάτοχος ἐντελεστέρων ὀργάνων, εἶδε τῆ 19 Ὀκτωβρίου ὅτι ἡ πλαγία αὐτῆ περιβολῆ κλείεται καὶ στρογγυλοῦται πρὸς ἀνατολάς, οὕτως ὥστε σχηματίζεται νέα κομητικὴ μορφή περιελείουσα τὰς δύο ἄλλας. (Τοῦτο ὑποδεικνύεται ἐν τῷ Ε τῆς εἰκόνος διὰ τῆς στικτῆς καμπύλης).

3) Τὸ παρὰ τὸν κομήτην νέφος. Κατὰ τὰς νύκτας τῆς 9, 10 καὶ 11 Ὀκτωβρίου τῆ 16 1/2 ὥρᾳ (δηλ. τῆ 4 1/2 τῆς πρωΐας) παρατήρουν νοτιοδυτικῶς εἰς ἀπόστασιν 3⁰ ἕως 5⁰ ἀπὸ τοῦ πυρῆνος παράδοξον νεφελοειδῆ μορφήν, κατ' ἀρχὰς δρεπανοειδῆ, ἔπειτα ὡς νέφος μετὰ πέντε ἐξοχῶν, τέλος ὡς διπλοῦν νέφος μετὰ συνδέσμου ἀσθενῶς μαρμαίροντος. Αἱ γενόμεναι καταμετρήσεις ἀπέδειξαν ὅτι τὸ νέφος ἠκολούθει μὲν ἐν συνόλῳ τὴν κίνησιν τοῦ κομήτου, ἀλλ' οὕτως ὥστε καθ' ἑκάστην ἀπεμακρύνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς νότον τοῦ πυρῆνος.

Τὴν σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου οὐδ' ἐγὼ κατενόησα οὔτε πιθανῶς οἱ πλείστοι τῶν ἀστρονόμων. Ὅσοι δὲν εἶδον τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ ἀγνοοῦσι τὰς ἀπεικονίσεις μου δὲν θ' ἀμφιβάλλωσιν (ὡς ἤδη ἐγένετο) ὅτι συνέβη ἐνταῦθα ἐπανάληψις τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1846 περιφήμου διχοτομίας τοῦ κομήτου τοῦ Βιέλα. Ἀλλ' ὁμως κατὰ τὸ 1846 τὸ χωρισθὲν μέρος ἀπὸ τοῦ κομήτου παρουσιάσθη ὡς ἀνεξάρτητος κομήτης μετ' ἰδίου πυρῆνος καὶ ἰδίως κόμης, ἐνῶ τὸ φαινόμενον τοῦ 1882 οὐδὲν κομητοειδὲς παρουσιάζει καὶ ἤδη ἀπὸ τῆς τετάρτης νυκτὸς δὲν ἐφαίνετο πλέον. Ὁ δὲ συνοδὸς τοῦ κομήτου τοῦ Βιέλα κατὰ τὸ 1846 ἐπανῆλθε κατὰ τὰ ἔτη 1852 καὶ

1858 και ἐγένετο πρὸς πολλῶν δρατῶν, ἕως οὗ ἀπεδείχθη κατὰ τὸ 1866 ὅτι ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα διελύθησαν ἐξ ὀλοκλήρου. Πιθανῶς θέλουσιν ἀρκέσει αἱ τρεῖς ἐν Ἀθήναις γενόμεναι παρατηρήσεις πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς τροχιάς τοῦ ἐν λόγῳ νεφελοειδοῦς σώματος και κατὰ συνέπειν πρὸς λύσιν τοῦ ζήτηματος ἀν' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κομήτου τὸ νεφελοειδὲς σῶμα παρήχθη, ἢ ἀπήγαγε αὐτὸ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ κομήτης κατὰ τὴν περιήλιον διάβασιν ὡς τμημά τιος τῶν ὑψηλῶν ἐξοχῶν (protuberances) τοῦ ἡλίου δι' ὧν διήλθεν.

Οἱ γενικοὶ χαρακτῆρες τῆς τροχιάς καθ' ὅσον αὕτη μέχρι τοῦδε προσδιωρίσθη δεικνύουσι μεγάλην ὁμοιότητα μετὰ τῆς τροχιάς τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ 1668, 1843 και 1880 και δίδουσι χώραν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δύο κομήται κινοῦνται σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς καμπύλης περὶ τὸν ἥλιον. Ὁμοιον παράδειγμα παρουσιάζει ὁ κομήτης τοῦ 1881, ὅστις σχεδὸν τὴν αὐτὴν τροχίαν τοῦ κομήτου τοῦ 1807 περιγράφει ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς μετὰ τούτου.

Ἄν παραδεχθῶμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἡμετέρου κομήτου ἀπὸ τοῦ ἡλίου = 1 ἢ ἔστω πρὸς 20 ἑκατομμύρια γεωγραφικὰ μίλια, ὁ πυρὴν κατεῖχε 20 μίλια περίπου, τὸ ριπίδιον 2000, ἡ διάμετρος τῆς κόμης = 105000 μίλια, ἔστω πρὸς τὴν διάμετρον τῆς τροχιάς τῆς σελήνης, ἢ πρὸς τὴν κόμην νεφελοειδῆς σύριγγς = 350000 μίλια = 3 $\frac{1}{2}$ φορὰς τὴν διάμετρον τῆς τροχιάς τῆς σελήνης ἢ ἐξωτερικὴ περιβολὴ 873090 μίλια = 8-9 μίλις τὴν διάμετρον τῆς τροχιάς τῆς σελήνης. Τὸ μῆκος τῆς κόμης = 7 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια μιλίων κατ' ἐλάχιστον.

Σημ. Ἡ γραμμὴ AB ἐν τῷ πινάκῳ δεικνύει τὴν διεύθυνσιν τῆς φαινομένης κινήσεως τοῦ κομήτου, ἢ γραμμὴ BA τὴν κίνησιν τοῦ συνοδεύοντος νεφελοειδοῦς σώματος ἐκ τῶν παρατιθεμένων χρονολογιῶν δεικνύεται εἰς ποίας θέσεις τοῦ κομήτου ἀνήκουσιν αἱ ἀντίστοιχοι τοῦ νεφελοειδοῦς αα εἶνε ἢ κυρία κόμη, ββ ἢ νεφελοειδῆς σύριγγς, γδ ἢ ἐξωτερικὴ περιβολὴ τῆς ὁποίας τὸ πρὸς ἀνάτολὰς τέρμα E εἶδεν ὁ Schiaparelli.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20(1 Νοεμβρίου 1882.

Dr J. F. JULIUS SHMIDT.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΟΑΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΕΚΑΟΤΟΥ ΛΕΞΙΑΟΓΙΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΛΕΛΕΚΟΥ

Ἀπόκλειδον τό, λάχανόν τι φυόμενον εἰς ὑδατώδη μέρη.

Ἀρνάρι τό, ῥίνη.

Ἀρναρίζω, ῥινίζω, ῥινῶ.

Ἀσπρόλαπας ὁ, πτηνὸν ὁμοίον πῶς ἀλκυόνι. Δι' αὐτοῦ ἐκτελοῦσιν αἱ χελιδόνες, ὡς λέγεται, τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀνοδὸν καὶ κάθοδον.

Ἀχνάρι τό, ἔχνος.

Βαλτόνω, σταματῶ πῶς ὀδεύων ἐπὶ ἐδάφους ἐλώδους, ἐπὶ ὑψηραῖς ἀπέριου. Ἐβάλλωσθε καὶ μέσα, δὲν παρα-πάει πέρα, δὲν παρα-βγῆ λέγει ὁ λαός.

Βαρκάνα ἡ, ἐσχάρα.

Βασταγὸς ὁ, κάρθων, κανθήλιος, ὄνος.

Βοῦδὸγλωσσον τό, βοῦγλωσσον.

Γαλόχανδρα ἡ, ὕαλος ἐσθλή, λευκή, χυτὴ καὶ τρητὴ, ἣν φέρουσι μετὰ τὸν τοκετὸν αἱ γυναῖκες, αἱ ἔχουσαι ὀλίγον γάλα, πιστεύουσαι ὅτι συντείνει εἰς αὔξησιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λέγεται καὶ γαλόχανδρα.

Δάμαλος ὁ, ταῦρος εὐτραφής, ἰσχυρός, ὠραῖος.

Δόσμα τό, δόσις, ἐφ' ᾧ καὶ παροιμία :

Δόσμα τοῦ χεριοῦ,

σῶσμα τῆς ψυχῆς.

Δρυμόνι τό, κόσκινον μέγα πλεκόμενον ποτε ἐκ λωρίων στρεπτῶν καὶ δασέων, νῦν ὅμως ἀποκατεστάθη τὸ εἶδος ἐκεῖνο διὰ τοῦ λευκοῦ σιδήρου.

Ἐλατόπισσα ἡ, τὰ σταλάγματα τῆς ἐλάτης.

Ἐπανωζεύγλι τό, βελίσκος, ὅστις συνέχει τὴν ζεύγλην μετὰ τοῦ ζυγοῦ.

Ζέος ὁ, θερμὸρρόη, δι' ἧς οἱ νεωκόροι θερμαίνουσι τὸ ὕδωρ, ὅπερ εἶπτεται μετὰ τοῦ οἴνου εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον.

Ζυγορράχι τό, ἡ μακρὰ ῥάχις, ἢ κορυφὴ τῶν ὄρεων.

Θαρρετά, θαρραλέως, εὐτόλμως.

Καθίστρα ἡ, κοττάναθρον.

Καματεύω, καματῶ, καλλιεργῶ.

Κάρκανον τό, πᾶν σῶμα κεκαυμένον, ξηρόν.

Κάρμα τό, κύρμα, ἔλωρ.

Κατάνακρα, κατ' ἄκρας, εἰς τὴν ἄκραν. Κατάνακρα ἔστιν ὁ κῆπο εἶνε μιὰ τριαταφυλλιά, κατάνακρα θὰ πλαγιάσω γὼ ἀπόψε κτλ. λέγει ὁ λαός.

Κατάρραχα, κατὰ εἰς τὴν ῥάχιν, τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Ἐβγήκα κατάρραχα καὶ ἀγγάντεψα τριγύρω λέγουσιν οἱ πολλοί.

Καταρράχια τὰ, αἱ ῥάχεις, αἱ ἀκρόρεια τῶν ὄρεων.

Κάψαλον τό, πᾶν ξύλον κεκαυμένον, καὶ μεταφορικῶς ὁ ὑπόμελας, ὁ ἰσχυρός, ὁ ἀδύνατος ἄνθρωπος. Σὰν τὸ κάψαλο ἔγειρε, ἐμαύρισ' ὁ ταλαίπωρος ἀπὸ τῆς πτώχειας, ἀπὸ τῆς ἀρρώστιας φησὶν ἢ συνήθεια.

Κάψαλος ὁ, πᾶν κεκαυμένον δάσος.

Κοκκόροδας ὁ, γάλαζα παρεμφορῆς ὀρόβω.

Κουμάσι τό, κουμάσιον — ονομάζουσιν οί χωρικοί τὸν μικρὸν οἶκον, ἐν ᾧ καθεύδουσιν οί χοῖροι, καὶ τὸν πολύσαρκον ἄνθρωπον. *Τήρα, τήρα*, λέγουσι, δὲν παρα-σαλέψ' ἀπὸ τὸν τόπο του τὸ κουμάσι.

Κούτουλας ὁ, κότυλος.

Κρατητήρα ἡ, λίθος εὐμορφος, ἐρυθρά, τρητή τε καὶ ἄτρητος, ἥτις ἔχει τὴν δύναμιν κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ κοινοῦ τοῦ στυμκτῆν, τοῦ κρατεῖν τὴν αἰμορραγίαν. Διὰ τοῦτο κέκληται καὶ κρατητήρα.

Κωλόκουρα τά, κεκαρμένα ἔρια. Οἱ ποιμένες εἰώθασιν κείρειν τὸ ἔαρ τὰ περὶ τὴν κωλήν τῶν προβάτων ἔρια χάριν εὐχεροῦς ἀμέλξεως αὐτῶν. Τὰ ἔρια ἐκεῖνα καλοῦνται κωλόκουρα.

Λαγουδεύω, λαγωθηρῶ.

Μακωνίδα ἡ, μήκων.

Μανδραγούρα ἡ, τὸ καλλίτερον τῶν μυκήτων εἶδος.

Μερμηγκότρουπα ἡ, τῶν μυρμηκῶν ἡ τρύπα, ἡ μυρμηκιά.

Ξαλι τό, ξυάλη, ἐργασίον δρεπανοειδές, ᾧ χρῶνται πρὸς ξυλείαν.

Ξέρα ἡ, ξηρασία, αὐχμός.

Ξεραῖλα ἡ, κρυμός, παγετός.

Παγωνίλα ἡ, ἴδε ξεραῖλα.

Παραπονίδα ἡ, ἐξοιδήσις, ἥτις ἐγγίνεται τοῖς βουβῶσι καὶ ταῖς μασχάλαις ὅταν ἀλλαγῇ τινος ὁ ποῦς ἢ ἡ χεῖρ.

Πιλάλα ἡ, σπουδή, ταχύτης.

Πλάστης ὁ, κανών, δι' οὗ πλάσσονται τὰ φύλλα τῆς πήτητας.

Πρωϊμάδι τό, ὁ πρῶτος ὠριμάζων βότρυς.

Σάλμη ἡ, ἀχυρμιά κριθίνη.

Σκασμάδα ἡ, ῥήγμα, ῥαγιάς.

Σπιθίστρα ἡ, θάμνος ἔχων τὸν φλοιὸν ῥοδόχρουν καὶ τὸ φύλλον στρογγύλον.

Σταματίνα ἡ, σταμίν, ξύλον τι, εἰς οὗ τὸ μέσον σχεδὸν ὑπάρχει προσηλωμένον πλάγιον σανίδιον καὶ δι' οὗ σταματῶσιν οἱ μυλωθοροὶ τὸν μύλον ἀλοῦντα τιθέμενοι πρὸ τοῦ στομίου τοῦ σίφωνος αὐτοῦ.

Σφελίδα ἡ, ἡ κοπτομένη μερὶς ἐκ τῆς ἀκρωβελίας.

Σφηγκριλίδα ἡ, χερμάς.

Τηγανόπηττα ἡ, πλακοῦς, ὃν ποιοῦσι τὸν τρόπον τόνδε:

Ζυμοῦσιν ἐπίτηδες ἢ κόπτουσιν ἐξ ἐζυμωμένου ἄρτου μέρος, ὅπερ φύρουσι μετὰ τυροῦ ἢ καὶ ἄνευ αὐτοῦ· εἶτα τιθέασιν ἀνά τὸ πῦρ τρίπαδα, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τήγανον μετ' ἐλαίου, βουτύρου, στέατος, ὅ,τι τύχη, καὶ πλάττουσιν ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ζυμωθὲν ἢ κοπὲν ἐκεῖνο μέρος, ὅπερ ὀπτῶμενον ἐκβάλλεται καὶ κάπτεται.

Τινιάχτρα καὶ τινάκτρα ἡ, ἡ μεγάλη καὶ καμκρωτὴ τρύπα πρὸς τῇ ἐστίᾳ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ τινάσσουσι τὸν βάμβακ τῶν ὀρεσιβίων αἰ ὀρειάδες.

Τορός ὁ, ἴχνος, ἰχνηλασία, ἔρευνα. Ἐπῆρε τορὸ δῶ μέσα ἢ Φλόξ, ψάχει, λαγῶς εἶτε περασμένος, ἢ ἐπῆρε τὸν τορὸ τοῦ λαγοῦ λέγουσιν οἱ κυνηγοί, ὁ ἐστὶ τὰ ἴχνη.

Τουρλίδα ἡ, πτηνὸν ὀνομασθὲν οὕτως ἐκ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶν ἢδε τουρλί, τουρλί, τουρλί, καὶ ἐξ ἧς ἐπλάσθη καὶ τὸ λεγόμενον περὶ αὐτοῦ: Ἐχασε τὸ λουρὶ του καὶ φανάζει τὸ λουρὶ μ, τὸ λουρὶ μ, τὸ λουρὶ μ· μεταφορικῶς δὲ ὑψηλὸς ἰσχνὸς ἄνθρωπος.

Τραγανότοπος ὁ, λεπτὸς τόπος, λεπτὴ γῆ, λεπτόγειος.

Φτεροχόρτι, πτέρεις, ὅπερ μεταχειρίζονται οἱ χωρικοὶ πρὸς ἱασιν νόσου τινός, ἣν ὀνομάζουσι φτέρι. Ἐβγαλε τὸ φτέρι ὁ δεῖνα, λέγουσι, μὲν αἴντε φέρτε φτεροχόρτι.

Χαλίνομα τό. Οὕτω λέγουσι τὸν λύκον οἱ λοφιῆται, διότι ὁ πρῶτον ὄρων κατ' αὐτοὺς αὐτὸν χαλινουταὶ τρόπον τινὰ καὶ μένει ἀκίνητος, ἄναυδος.

Χλασέρα ἡ, δεινδρύφιον ἔχον τὸν φλοιὸν καὶ τὸ φύλλον λεῖον.

Ψαρίθρα ἡ, λάχανόν τι φυόμενον ἐν κήποις, ἐν ἐρειπίοις.

Ψωμάνδηλον τό, τὸ ὑφασμα, ἐν ᾧ τίθεται ὁ ἐζυμωμένος ἄρτος.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΞΚΑΦΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ εἰσαίρεσις προσεπάθουν νὰ ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν οἰκίῶν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τὸν ἱερὸν χώρον, ἐνθα πάλαι ποτὲ ὁ περικαλλῆς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης ναὸς ἴστατο καὶ τὰ μυστήρια ἐτελοῦντο τὰ Ἐλευσίνια, ὅπως ἐρευνηθῶσι διὰ σκαφῆς χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς τὰ ἐναπολειφθέντα ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις λείψανα. Ἐὰν δὲ αἱ προσπάθειαι ἐβράδυναν νὰ τύχασιν καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη δὲν ἔτυχον καθ' ὀλοκληρίην τοῦ σκοπομένου, πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπῆρξαν τὰ αἴτια, περὶ ὧν περιττὸς εἶναι ἐνταῦθα πᾶς λόγος. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀπεφάσισε νὰ ἀρξῆται τοῦ ἔργου, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι τὰ ὀλίγα ἔτι ἐπιπροσθούντα εἰς τὴν ὀλοσχερῇ τοῦ ἀνασκαπτέου χώρου ἀπελευθέρωσιν κωλύματα θέλουσιν ἀρθῆ, τὰ δὲ ἐξαγόμενα τῆς τετραμήνου ἡδὴ ἐκατ' σκαφῆς ἐκθέτομεν ὧδε ὡς συντομώτατα.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐπεχειρίσθη ἡ ἔρευνα διὰ σκαφῆς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐλευσίνος τόπων ὑπὸ τινῶν τῶν ἐταίρων τῆς Φιλαρχαίου Ἐταιρείας τῶν Dilettanti καὶ κατωρθώθη ἔκτοτε ὁ καθορισμὸς τοῦ Μεγάλου Ναοῦ (τοῦ Μεγάρου), ἐξητάσθησαν δὲ καὶ δι' ἐμπείρων ἀρχιτεκτόνων ἐσχεδιογραφήθησαν τούτου τε καὶ τῶν ἄλλων

οικοδομημάτων, ὅσα ἢ ἐφαινοντο ἢ ἡ σκαφή αὐτῶν ἀνεύρισκε, τὰ λείψανα. Ὅποια τινὰ ὑπῆρξαν τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐρευνῶν τῶν Dilettanti δὲν εἶναι τοῦ παρόντος τόπου καὶ χρόνου διὰ μακρῶν νὰ εἴπωμεν· ἀρκετὸν νὰ σημειώσωμεν ἐν μόνον ὅτι ἡ σκαφή αὐτὴ ὑπῆρξεν ἕνεκα διαφόρων κωλυμάτων λίαν περιορισμένη, τὰ ἀνώτατα μόνον ἐρευνήσασα τῆς ἐπιχώσεως στρώματτα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, αἱ δὲ τοῦ Γάλλου Lenormant ἀνασκαφῆ (1860-61) ὀλίγα προσέθηκον εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Dilettanti γνωστὰ γενόμενα. Ὅχι ἀνευ λόγου λοιπὸν δύναται τις νὰ δῦσχυρισθῆ ὅτι κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔνοιαν μόνον νῦν σκοπεῖται καὶ δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἀνασκαφῆ, ἥς τὰ μέχρι τοῦδε (ἀπὸ 2^{ης} Ἰουνίου μέχρι μέσων Ὀκτωβρίου) ἐξαγόμενα εἶναι τάδε·

Καὶ πρῶτον μὲν ἀνευρέθησαν καὶ αἴθρις τὰ λείψανα τῆς Προνόου Στοῦς τῆς κατὰ Βιτρούβιον ὑπὸ Φίλωνος τοῦ ἀρχιτέκτονος κτισθείσης καὶ ἐθεσθιώθη ὅτι περὶ αὐτῆς καὶ οἱ Dilettanti σημειοῦσι, ὅτι δηλ. ὁ μὲν στερεοβάτης τῆς εἶναι, ὡς συνήθως ἐκ παρίων κανονικῶν πλίνθων ἐκτισμένος, αἱ δὲ τρεῖς βαθμίδες καὶ ἡ τοῦ δαπέδου ἐπίστρωσις ἐκ τετραγώνων ἐξ ἔλευσινίου ὑπομέλανος ἀσβεστολίθου πλῆκων, ἕως δὲ τοῦ στυλοβάτου ἴσταντο ἔμπροσθεν (ὡς, ἢ τεμάχια τοῦ κατωτάτου σπονδύλου, ἢ μόνον αἱ τῆς γομώσεως σωζόμενα ὅπου δεικνύουσι) δώδεκα κίονες δωρικοῦ ῥυθμοῦ, οἵτινες οὐδέποτε εἶχον ὅλως ἀποτελειωθῆ, διότι δὲν φέρουσιν εἰμὴ κατὰ τὸ κατώτατον ἄκρον τῶν σωζομένων σπονδύλων ῥαβδώσεις. Ἄτυχως δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν καὶ δευτέρῃ ὑπῆρχεν ὁμοία σειρά κίωνων πρὸς τὰ ἔσω τῆς πρώτης περὶ ἀλλήλους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης, αἰρομένου ὁμως ὀστονόπου διὰ τῆς κατακλιπίσεως οἰκῶν τινῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἤδη ἐξηγορασθεῖσων τοῦ κωλύματτος, ἐλπίζεται ἐν τῇ νῦν περιόδῳ τῶν ἀνασκαφῶν πρὸ τῆς δικκοπῆς αὐτῶν δηλαδὴ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἢ ἐξακριβώσεως τοῦ ζητήματος· εὐρέθη ὁμως ὁ μεταξὺ τοῦχος ὁ τὴν Στοῦν μὲ τὸν Σηκόν, ἦτοι τὸν κυρίως Νάον, ἐνῶντων καὶ καταδείχθη ὡσαύτως ἀκριβῆς ἢ τῶν Dilettanti σημειώσεως ὅτι καὶ τούτου ὁ Στερεοβάτης ἦν ἐκ παρίων πλίνθων ἐκτισμένος, ὁ δὲ τοῦχος ἀπετελεῖτο ἐξ ἔλευσινίων τετραγώνων πλῆκων ἐν διπλῇ σειρᾷ θεσιμένων, ἀνευ περὶ γομίσματος πιθανῶς, καὶ εἶχε πᾶχος 1,00-1,20 γὰλλ. μέτρων· ὁποῖόν τι ὁμως ἦτο τὸ δάπεδον τοῦ Ναοῦ εἰσέτι δὲν δύναται νὰ ῥηθῆ, διότι ἡ σκαφή περιορισθεῖσα ὡς πρὸς τὸν Σηκόν εἰς ἐλάχιστον μέρος εἰς τὸ προσῆκον βάθος ἀπέδειξε μόνον χώματα καὶ εὐλογος εἶναι ἢ ὑπόνοια ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἢ ἐπίστρωσις τοῦ δαπέδου ἐξέλιπεν. Ἐξω δὲ τοῦ Σηκοῦ καὶ τῆς Στοῦς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Στερεοβάτου ἢ νῦν σκαφή προσχώρησεν εἰς μεγαλείτερον, ἢ ἢ τῶν Dilettanti, βάθος καὶ ἔδειξε τὰ λείψανα καὶ ἄλλων τινῶν μικρῶν οικοδομημάτων καὶ τείχων, ὧν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σχέσις πρὸς τὸ μέγα οἰκοδόμημα ἀκόμη δὲν εἶναι εὐνόητα.

Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀκατάληπτα εἶναι ὅσα ἢ νῦν σκαφή ἔφερεν εἰς φῶς ἀρχαίων οικοδομημάτων λείψανα κατὰ τὰ βορειοανατολικά τοῦ περιβόλου προχωρήσασα ἐκεῖ εἰς βάθος ἐξ μέτρων περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Ἐὰν δέ, ὅπως ἐκ πολλῶν τεκμηρίων εἰκάζεται, ἀποδειχθῆ ὅχι ψευδές· καὶ τὸ παρὰ τῶν Dilettanti λεγόμενον ὅτι ἡ ἀσβεστολίθος στρώσις, ἦν καὶ ἡ νῦν σκαφή καθ' ὅλον τὸν πρὸ τοῦ μετώπου τῆς Στοῦς πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τοῦ τοίχου σχεδὸν τοῦ Περιβόλου χώρον ἔφερεν εἰς φῶς, εἶναι τὸ τῆς αὐτῆς, οὕτως εἰπεῖν τοῦ Ναοῦ, ἔδαρος (εἴτε τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὑποτεθῆ ἢ στρώσις αὐτῆ κτίσις, εἴτε τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἐπισκευασθεῖσα), τὰ κατὰ τὰ βορειοανατολικά τοῦ Περιβόλου ἐκεῖνα λείψανα τῶν οικοδομημάτων ἐπικεχωρημένα ὑπὸ τεχνητῆς ἐπιχώσεως καὶ πολλὰ ὑπὸ τῆν ἀσβεστοκτιστον στρώσιν εὐρισκόμενα, ὡς ἡ σκαφή ἔδειξε, καθίστανται ἔτι μᾶλλον ἀκατάληπτα καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς μίαν μόνην δύνκνται νὰ μᾶς φέρωσιν εἰκασίαν, ὅτι ἦσαν ἀρχαιότερα τῆς Στοῦς τοῦλάχιστον τοῦ Φίλωνος οἰκοδομημάτων καταστραφέντα πρὸ τῆς οἰκοδομῆσεως αὐτῆς καὶ σκεπασθέντα ὡς ἀχρηστὰ. Νὰ προχωρήσῃ ἡ σκαφή κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔτι μᾶλλον ἐρέτος ἐκρίθη ἀσύμφορον· ἐτρέπη λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἄνω, καὶ ἤρξατο καθορίζουσα τὸν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ναοῦ βράχον καὶ μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἄλλο ἐκεῖ ἀνευρέθη ἢ αἱ καὶ ὑπὸ τῶν Dilettanti σημειούμενα βαθμίδες, ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένης κλίμακος.

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐν συνόψει τὰ ἐξαγόμενα ὡς πρὸς τὰ τῶν οικοδομημάτων λείψανα. Τὰ δὲ εὐρήματα οὔτε πολλὰ οὔτε παρὰ πολλοῦ λόγου ἄξια ὑπῆρξαν, τούτων δὲ ἀναντιρρήτως προέχει ἡ ἀρχαϊκὴ ἢ ἀρχαίχουσα κεφαλή ἢ ἐν τῷ Μουτεῖῳ νῦν τῆς ἐταιρείας ἐν Ἀθήναις καταθεθεῖμένη καὶ τὰ πολλὰ ἐνεπίγραφα ἀναθηματικὰ βάρη, εἰ καὶ πάντα σχεδὸν εἶναι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἢ μᾶλλον Μακεδονικῶν χρόνων εὐρημα ἄξιον λόγου εἶναι τὸ εἰς ἱεροφάντην Χαίρητιον ψήφισμα τῶν γενῶν τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων· τῶν νομισμάτων ἄξια μνήμης εἶναι μόνον δύο χρυσᾶ Βυζαντικὰ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐλίπιδες μεγάλαι περὶ εὐρέσεως ἀξίων λόγου γλυπτικῶν ἔργων ἄλλων μνημείων δὲν ὑπάρχουσι, τὸ μὲν διότι ἢ καταστροφή ἐν Ἐλευσίῃ ὑπῆρξε μεγάλη τότε καὶ διότι κατὰ τὰ φαινόμενα ὁ Νὰός δὲν εἶχε διάζωμα ἢ ζωφόρον.

ΑΝΑΞΚΑΦΑΙ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδία ἤρξαντο καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀνασκαφῆ ὡς γνωστὸν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ δαπάναις τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἀνευρέθησαν δ' ἐπ' ἐσχάτων αἱ βάσεις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ μέγα πρῶτα

φινές οικοδόμημα περιφερές περιβλλόμενον ὑπὸ τριῶν σειρῶν κιόνων, ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶναι δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἡ δευτέρα ἰωνικοῦ καὶ ἡ τρίτη ἀρχαίου κορινθιακοῦ. Τὸ μαρμάρινον τοῦτο οικοδόμημα οὐτινος τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέρη ἀμιλλῶνται κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κάλλος τοῦ περιγράμματος πρὸς τὰ τοῦ Ἐρεχθείου, εἰκάζει ὁ κ. Καββαδίας ὅτι εἶνε ἡ περίφημος Θόλος τοῦ Πολυκλείτου περὶ ἧς ἰδοῦ τί λέγει ὁ Παυσανίας (II, 27,3).

«Οἶκημα δὲ περιφερές λίθου λευκοῦ καλούμενον Θόλος, ὠκοδοῦνται πλησίον θεᾶς ἄξιον. Ἐν δὲ αὐτῷ Παυσίου γράψαντος βέλη μὲν καὶ τόξον ἐστὶν ἀφεικῶς Ἔρωσ, λύραν δ' ἀντ' αὐτῶν ἀράμενος φέρει. Γέγραπται δὲ ἐνταῦθα καὶ Μέθη, Παυσίου καὶ τοῦτο ἔργον, ἐξ ὑαλίνης φιάλης πίνουσα· Ἰδοὺς δὲ κἂν ἐν τῇ γραφῇ φιάλην τε ὑάλου καὶ δι' αὐτῆς γυναικὸς πρόσωπον. Στῆλαι δὲ εἰστέθησαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, τὸ μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες, ἐπ' ἐμοῦ δὲ ἐξ λοιπαί. Ταύταις ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστὶν ὀνόματα ἀκεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ προσέτι δὲ καὶ νόσημα ὅ,τι ἕκαστος ἐνόσησε καὶ ὅπως ἰάθη· γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωριδί.

Ἀνευρέθησαν δ' ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς διάφορα γλυπτικὰ ἔργα ἐξ ὧν ἰδίως μνημονευτέα τρία κολασσιαῖα ἀγάλματα, δύο γυναικεῖα ὧν τὸ ἐν ὁμοιάζει πρὸς ἀγάλμα τῆς αὐτοκρατείας Λυβίας καὶ ἐν ἀνδρῖκόν παριστᾶν Ῥωμαῖον αὐτοκράτορα φέροντα θώρακα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰσὶν ὠραιῖα ἐγγεγλυμμένα γλυφαί, ὅλον κεφαλή γοργόνος, γρύπτες, τροπαῖα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀνευρέθησαν δ' ὁμοίως καὶ διάφοροι ἐπιγραφαὶ ἐξ ὧν γίνεται γνωστὸς Ἀθηναῖος ποιητῆς Διομήδης ἄγνωστος τέως.

Μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ὁ κ. Καββαδίας ἠρεῦνθησε τὸν περίεξ χώρον καὶ οὕτως ἀπεκκλύθη πλησίον τῆς Θόλου περίπτερος δωρικὸς ναὸς, ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς εἰκάζεται. Πρὸ τῆς ἀνατολικῆς δ' αὐτοῦ πλευρᾶς εὐρέθησαν κορμοὶ καθήμενων καὶ ἐγονατισμένων γυναικῶν, κεφαλή πωγωνοφόρου ἀνδρὸς, ἣν ἐχθρικὴ χεὶρ ἔχει ἠρπαγμένην ἐκ τῆς κόμης. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ ἀέτωμα ἐκοσμεῖτο πιθανῶς διὰ Κενταυρομαχίας. Πρὸ τῆς δυτικῆς δὲ πλευρᾶς εὐρέθησαν τὴν 22 ὀκτωβρίου κατὰ στίχον κείμενα, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἀετώματος κατέπεσαν, ἐξ Νηρηίδες, ὧν αἱ μὲν δύο πλέουσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θλάσσης, αἱ δὲ τέσσαρες ὀχουῦνται ἐπὶ ἵπποποτάμων, χαριέντως διὰ τοῦ ἐνὸς βραχίονος περιπτύσσουσαι τὸν ἀχένα τοῦ εὐγενοῦς αὐτῶν ζώου. Διατηροῦνται δὲ αἱ τρεῖς ἐκ τῶν τελευταίων ἐν καλῇ καταστάσει· μόνον αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἐλλείπουσιν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ τῆς μιᾶς αὐτῶν εὐρέθη ὠραιότατον ὄντως ἔργον. Εἶνε δὲ αἱ μορφαὶ αὗται χαριέσταται καὶ ἐξαιρετοῦ καλλονῆς, ἀναμφιβόλως ἔργα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ε'. ἑκατονταετηρίδος Ἀττικῆς Σχολῆς. Πρὸς τούτοις δὲ εὐρέθη μέγα ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς καθήμενον θρόνου καὶ πρὸ αὐτοῦ τὴν Ὑγι-

εἶαν, ἐκπτέρωθεν δὲ βαδίζουσαν γυναικεῖαν μορφήν καὶ Νίκην καὶ ὑπερμέγεθος ἱματιοφόρον ἀνδρῖκὸν ἀγάλμα, τὸ κάλλιστον τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὐρεθέντων ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων.

ΑΝΑΞΚΑΦΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐπελήφθη σκαφῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸ τοῦ ἱδρύματος τοῦ Μουσείου πρὸς καθάρσιν τοῦ χώρου. Ἐν τῇ σκαφῇ ταύτῃ εὐρέθησαν πολλὰ καὶ διάφορα ἄξια λόγου ἀρχαῖα, πλὴν ἄλλων δ' ἐπιγραφαί, τεμάχια γλυπτῶν καὶ ἀγγεῖα ὧν τινὰ ἐξαιρετοῦ λεπτότητος, καὶ χάλκινα ἀγαλμάτια ὧν ἐν ἰδίᾳ ὠραιότητης τέχνης. Τὰς τελευταίας δὲ ταύτας ἡμέρας εὐρέθη ἐν τῷ πρὸς βορρᾶν τοῦ μουσείου χώρῳ ἔνθα καὶ τὰ χρώματα πλειότερα, μαρμάρινον ἀγάλμα τετρασμένον εἰς τέσσαρα τεμάχια καὶ ἔχον ὕψος 81 ἑκατοστῶν τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Ὑποτίθεται ὅτι εἶναι Ἡρα ἢ Ἀφροδίτη, ἴσταται δὲ κατὰ μέτωπον. Ἡ βᾶσις, ἐφ' ἧς ἴσταται εἶναι τριῶν ἑκατοστῶν καὶ σώζει προσκεκολλημένα φύλλα μολύβδου, δι' οὗ ἦτο προσηρμοσμένον εἰς τὸ βάθρον. Ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐλλείπει, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐκράτει ἐλλειπῆς ἴσως πτηνόν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δὲ φορεῖ στεφάνην. Τέχνην ἔχει ἀρχαϊκὴν καὶ σώζει λείψανα ἱκανῶς ζωηρῶν χρωμάτων εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῶν κοσμημάτων, ἔτι δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς κόμης καὶ τῶν πεδίλων. Ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς μεσσίας πλατείας πτυχῆς τοῦ χιτῶνος διακρίνεται κόσμος μαιάνδρου γραπτός. Ἡ ἔκφρασις τῆς μορφῆς ἔχει τραχύτητα ἀρχαϊκὴν. Πλὴν τούτου εὐρέθη καὶ ἕτερον μικρὸν γυναικεῖον ἀγαλμάτιον ἐκ λίθου παρίου, ὕψους ὡς 20 ἑκατοστῶν γαλλικοῦ μέτρου. Ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ χεὶρ μεγάλη ἐκ λίθου παρίου ἣτις σώζει ζωηρότατον τὸν χρωματισμόν.

ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΓΑΜΗΝΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Περὶ τῶν νεωτέρων εὐρημάτων τῶν ἐν Περγάμῃ ἀνασκαφῶν αἱ Γερμανικαὶ ἐφημερίδες ἀνακοινοῦσιν εὐχάριστα νέα. Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ ὑπῆρξαν λίαν γόνιμοι. Κολοσσαῖον γυναικεῖον ἀγάλμα ἐλκύει τὸ βλέμμα τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν αἴθουσαν τοῦ ἐν Βερολίῳ μουσείου. Παριστᾷ Ἀθηναῖν ἧς δυστυχῶς ἐλλείπουσιν ἡ κεφαλή, ὁ λαιμὸς καὶ οἱ βραχίονες· καὶ ἐν τούτοις ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ ὁ κορμὸς μετὰ τοῦ λαμπρῶς ἐξεργασμένου ἱματισμοῦ, τοῦ λεπιδωτοῦ θώρακος ἐν τῷ μέσῳ φέροντος τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος. Τὸ καλλιτέχνημα τοῦτο φέρει ἀπαντα τὰ σημεῖα τοῦ μεγαλείου ἐν τῇ ἀπλότητι αὐτοῦ. Ἡ βᾶσις τοῦ ἀγάλματος φέρει εὐδιάκριτα ἔχνη ζωφόρου καὶ ἀναγλύφων. Ἐτερον ἀγάλμα, μικροτέρου μεγέθους, παριστᾷ ἐπίσης Ἀθηναῖν, εἶναι δὲ ἄριστα διατετηρημένον

καὶ θυμωσίας ἐργασίας. Τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς καὶ περ οὔσης νεωτάτης ἔχει ἐκφρασιν τραχεῖαν καὶ αὐστηράν. Τοῦ ἀγάλματος ἐλλείπουσι μόνον οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ ὁ δεξιὸς βραχίον. Αἱ πτυχαὶ πίπτουσι μετὰ χάριτος καὶ ἐλευθέρως, λίαν δὲ πρωτότυποι εἰσὶν οἱ σταυροειδῶς ὑπὲρ τοὺς ὤμους συμπλεκόμενοι καὶ πρὸς τὰ κάτω κυρτῶς ἐκκεκομμένοι ἀορτῆρες, οἵτινες κατακλήγουσιν εἰς κρικοειδεῖς ὄψεις. Τὸ μάρμαρον ἐξ οὗ τὸ λαμπρὸν τοῦτο τῆς θεᾶς ἄγαλμα εἶναι λεπτόκοκκον, ὑποκίτρινου χροῖας, ὑπενθυμιζούσης τὸ πεντελήσιον. Τὸ τρίτον ἄγαλμα, ὅπερ περιγράφεται, πριστᾶ ἴσως Δήμητραν, ἧς δυστυχῶς λείπουσιν ἡ κεφαλή καὶ οἱ βραχίονες. Αἱ πτυχαὶ πίπτουσι χαριέντως καὶ πλουσίως, ἡ δὲ ἐργασία ἐστὶν ἀρίστη. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἀγάλματα εὐρέθησαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Περγάμῳ. Ἐκτὸς τούτων εἰσὶν ἐκτεθειμένοι σηκὸς δωρικοῦ ῥυθμοῦ καλῶς διατετηρημένος, ἐν ᾧ ἐποθετήθη προσωρινῶς κορμὸς Ἡρακλέους, καὶ ἕτερος σηκὸς ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ. Ἐκ τῶν δύο ἀνηκόντων αὐτῷ κίονων διετηρήθη καλῶς μόνον ὁ εἷς, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας τὸ λεπτότατα ἐξεργασμένον γείσον διετηρήθη σχεδὸν ἐντελῶς ἀνέπαφον. Ἐν τῷ σηκῷ τούτῳ ἐτέθη προσωρινῶς χαριέστατον καὶ, ἐν τῇ στάσει ὀδυσούσης, λίαν ἐπαγωγὸν ἄγαλμα γυναικὸς. Καὶ κίων τις καλῶς διατετηρημένος μετὰ κιονοκράνου ἐνθυμίζοντος ἰνδικόν τινα ῥυθμὸν, ἐξετέθη ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Βερολινιαίου μουσείου αἰθούσῃ.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Σχάπερ ἐπεραιώθη ἤδη ἐν Βερολίῳ καὶ θέλει ἐκτεθῆ προσεχῶς εἰς τὴν θέαν εὐρυτέρου κύκλου, ἀφοῦ ληφθῆ τὸ ἐξ ἀργίλλου ἐμκαγεῖον. Ὁ καλλιτέχνης παρεδέχθη τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ κ. Χίρσφελδ, τοῦ πρώτου διευθυντοῦ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῶν, καὶ τοῦ κ. Τρόυ. Ὁ Ἑρμῆς, νεανίας γυμνός, ἵσταται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς στηριζόμενος, τὸν δ' ἀριστερὸν ἐλεύθερον ἔχων, ἐν ἡσυχῇ καὶ ἐλευθερίᾳ στάσει παρὰ κορμὸν δένδρου, ἐφ' οὗ ἔρριψε τὴν ἐλαφρὰν αὐτοῦ χλαμύδα καὶ ἐφ' οὗ στηρίζεται ἐλαφρῶς διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος. Ὁ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίον ὑψοῦται ὑπὲρ τὸν ὤμον πλαγίως, ἀλλὰ διευθυνόμενος καὶ τι πρὸς τὰ πρόσω. Ἡ χεὶρ κρατεῖ βότρυον. Ὁ ἀριστερῶς ἄνω βραχίον κρέμαται σχεδὸν καθέτως παρὰ τὸ σῶμα, ἐν ᾧ ὁ στηριζόμενος κάτω βραχίον ἐκτείνεται ὀριζοντίως ὡς χρησιμεύση ὡς κῆθισμα διὰ τὸν μικρὸν Διόνυσον, ὃν ὑποχρεοῦται νὰ φέρῃ ὁ Ἑρμῆς πρὸς τὰς τροφὰς νύμφας. Τὸ παιδίον οὗ τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τῶν ἰσχυῶν καλύπτει ἰμάτιον, στηρίζει τὸν δεξιὸν μικρὸν πόδα ἐπὶ κλάδου τοῦ κορμοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἀριστερὸς κρέμαται ἐλεύθερος. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐκτείνεται ἀπλή-

στως πρὸς τὸν βότρυον, ὃν ὁ Ἑρμῆς προτείνει. Ἡ ὄλη στάσις εἶναι πολὺ φυσικώτερα ἢ ἂν παρὰδεχθῆ τις τὴν ἄλλην γνώμην ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἐκράτει ἐν τῇ ὑψωμένῃ δεξιᾷ θύρσον, στηριζόμενον ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἡ Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου. Ἡ συμπλήρωσις πρέπει νὰ ᾔτο λίαν δύσκολος διότι ὁ δεξιὸς βραχίον καὶ τὸ κάτω μέρος τῶν κνημῶν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ σώματος τοῦ παιδίου δὲν ἀνευρέθησαν ἢ εἰσι τεθραυσμέναι εἰς μικρὰ τεμάχια.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ὀλίγα, ὀλίγιστα κατὰ μακρὰ χρόνου διαστήματα προσερχόμενα κατατίθενται ἐν τῇ τοῦ Πειραιῶς συλλογῇ εὐρήματα Πειραικῆν συνήθως τὴν προέλευσιν ἔχοντά, καὶ οὕτω βραδέως λίαν ἀνάπτυσσεται τὸ ἀρχαιολογικὸν τοῦ δήμου Μουσεῖον. Τὰ αἴτια τούτου πολλὰ καὶ ποικίλα μεθ' ὄλην τὴν ἰκανῶν ἔργων συχὴν ἀνακοινώσιν, μεθ' ὄλην τὴν προθυμίαν ἣν δείκνυσιν ὁ δῆμος εἰς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς δι' ἀγορᾶς ἀντὶ ἀδράς ἀμοιβῆς τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων πρὸς τοῦτο. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συλλογῆς, ἐν κατὰ πολὺ θὰ συνέβαλλετο. Ἀφ' οὗ ἐθεωρήθη ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη Μουσεῖον ἐν Πειραιεῖ, ἀφ' οὗ ἰδρύθη τοιοῦτον ἐν Σπάρτῃ διὰ τὰς ἐκεῖ ἀρχαιότητας, ἀφ' οὗ ἡ Μύκονος ἐδέχθη τὰς ἐκ Δήλου, ἀφ' οὗ τῆς Ὀλυμπίας οἱ θησαυροὶ ἀπεφοίσθη νὰ μένωσιν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Διὸς ἀποφεύγοντες τὴν διὰ τοῦ Ποσειδῶνος μετὰβάσιν αὐτῶν παρὰ τῇ Ἀθηνᾷ, διὰ τὴν τῶν Πειραιέων δῆμος νὰ μὴ ζητήσῃ ἐν πλήρει δικαίῳ τὴν ἀπόδοσιν ὧν τὸ ἄστυ τὰς ἐαυτοῦ συλλογὰς ἐπλήρωσε, τῶν προσελθόντων ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πειραιῶς; Ἰδοὺ τὸ μέσον δι' οὗ θὰ ἀποκτήσωμεν Μουσεῖον, ἀλλ' ἀληθῶς Μουσεῖον τοπικὸν κάλλιστον ἐν ᾧ νὰ διαγράφηται κάλλιστα ὅσον ἠδυνήθημεν νὰ παρακολούθησωμεν σήμερον σχετικὸν πρὸς τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως. Σήμερον ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα δυσχερεστάτη ἀποβῆναι ἡ μελέτη πάντων τῶν κατὰ καιροῦ ἀνακαλυφθέντων ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῆδε κἀκεῖσε κείμενα σημεῖα τῆς τοπογραφίας. Τοῦτο διότι ἀλλοχοῦ τὰ ἀνακαλυφθέντα ἀνάκεινται, μακρὰν δὲ τούτων τὰ ἄξια μελέτης σημεῖα τῆς πόλεως, εἰς ἐξέτασιν δ' ἀμφοτέρων οὐ μικρὰ ἢ δυσχερεία ἀνάπτυσσεται, ἐὰν μὴ εἴπῃ τις ὅτι ὅλως ἀδύνατον ἐνίοτε καθίσταται. Ἄς φροντίσῃ ἐπὶ τούτου ὁ δῆμος καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν ἐαυτοῦ ἀποβλέπων καὶ εὐκολίαν μεγίστην εἰς σπουδὴν τῶν κατ' αὐτὸν τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις παρέχων.

Πλὴν ταῦτα ἄλλου χρόνου, ἄλλης ζητήσεως. Τῶν δ' ἐν τῇ συλλογῇ ἀνακαλυφθέντων ἐκτὸς τῶν μικρῶν τεμαχίων καὶ λαβῶν ἀμφορέων ἐκ κῆθημερινῆς περισυναγωγῆς προσερχομένων ἄξια λόγου εἰσὶ:

Α'. Δύο κεφαλαὶ λίθιναι. Ἐκ κατασχέσεως τῆς ἐν Πειραιεῖ ἀστynomίας ἀπεστάλησαν κατὰ τοῦς παρελθόντας μῆνας δύο κεφαλαὶ ἡ

μὲν δολογλύφου ἢ δ' ἀναγλύφου παραστάσεως. Ἡ ἑτέρα τούτων γενειοφόρου ἀνδρός, μετὰ μακρᾶς κόμης, ρυτίδων ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀπὸ ἄκρου τοῦ λαίμου ἀποκεκομμένη, ποιητοῦ εἰκόλια παρέχει, ὡς ἐκ τῆς ταινίας γε, ἢ ἡ κόμη ἀναδέδεται, δῆλον, καὶ δὴ τοῦ Ὀμήρου, πικρευφερεστάτη οὕσα τῷ κοινῶς φερομένῳ Ὀμήρου ἀπεικάζματι. Διατηρεῖται εὐτυχῶς σώα, ὀλίγον ἀποτριβείσης τῆς ῥινὸς ἄκρας. Ὑψος τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ τραχήλου περὶ τὰ 0,30

Ἡ δ' ἑτέρα νεκνίου κεφαλή ἐξ ἀναγλύφου ἀπεκεκομμένη, ὡς δηλοῖ τὸ δεξιᾶ ταύτης προεζέχον λείψανον τῆς πλακῆς ἐφ' ἧς τὸ ἀνάγλυφον, ἐν πολλοῖς ἀποτετριμμένη καὶ ἔγνη χρωμάτων ἐνιαχοῦ φέρουσα. Τὸ ὕψος εἶνε τὸ αὐτὸ περίπου τῇ προειρημένῃ.

Β'. Ἀγαλμάτιον Κυδέλης. Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς αὐτῆς κατασχέσεως προῆλθεν. Εἶνε τῶν συνήθων παραστάσεων. Ἡ κεφαλή ἀποκεχωρισμένη τοῦ σώματος, ἀποκεκομμένη δὲ καὶ ἡ ἄκρα ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ καρπού. Ὁ θρόνος ὀπισθεν ἐσχηματισμένος κατὰ τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος. Τῇ δεξιᾶ ἔχει φιάλην. Ἀναπαύεται δ' ἡ χεὶρ αὕτη ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τοῦ θρόνου, ἔπερ φέρει ἔμπροσθεν λέοντα ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ.

Γ'. Μέτρον ἀγοράνομικόν. Τοῦτο εἶνε δῶρον τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδαστοῦ Πέτρου Κ. Ἀποστολίδου, προσενεχθέν μετὰ τῆς τραπέζης ἐφ' ἧς εἶνε ἡμοσμένον ἐν ἐπὶ τούτῳ ἐπ' αὐτῆς θήκη, καθ' ὅσον τεθορασμένον ἀνευρέθη εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς τεμάχια. Εἶνε τεμάχιον μαρμάρου φαιοῦ καλῶς εἰργασμένον πάχους 0,15, μήκους ἐνὸς μέτρου καὶ 0,09, πλάτους 0,46. Κατὰ μήκος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰργασμένης ἐπιμελέστερον ἄνω ἐπιφανείας καὶ τῆς διαθέσεως αὐτῆς, ἀπεκόπη οὐ σμικρὸν. Ἦτο δ' οὕτω τὸ ὅλον ἄνω εἰς δύο ἴσα μέρη ὑπὸ ἀναγεγλυμμένου διαχωρίσματος διπλοῦ διηρημένον, ὧν μερῶν σῶζεται τὸ ἐν πληρῆς, τοῦ ἑτέρου ἀποκεκομμένου τὰ δύο τρίτα. Τὸ πληρῆς τοῦτο εἶνε διηρημένον δι' ὁμοίας ταινίας κατὰ μήκος εἰς δύο ἄνισα μέρη· ἐπὶ τοῦ πλατυτέρου τῶν δύο τούτων ὑπάρχουτιν ἐξ κοιλότητες ἀπὸ μείζονος πρὸς μικροτέραν κωνικαὶ μετὰ χειλέων ὑψηλῶν ἔχουσαι κάτωθεν ὀπὴν, τὰ δὲ ἔσω οὐχὶ τελείως εἰργασμέναι. Ἐπὶ τοῦ σωζομένου μέρους τοῦ ἑτέρου ἡμίσεως σῶζονται τρεῖς ὁμοίαι κοιλότητες ἀλλ' ἀντιθέτως χωροῦσαι ἀπὸ στενωτέρας εἰς εὐρυτέραν καὶ ἀρχὴ τετάρτης μείζονος διαμέτρου τῶν ἄλλων.

Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια εἶνε λείως ἀποτετριμμένη σφόδρα, καὶ που καὶ ἄλλας κοιλότητας ἀκωνοίστους σχηματίζουσα οἶονεῖ ἐκ τῆς προστριβῆς ὑγραῦ ἢ τινος τοιοῦτου.

Δ'. Ἐπιτύμβιος λίθος ἐνεπίγραφος. Στήλη μαρμάρου λίθου λευκοῦ ὕψους 1,07, πλάτους 0,45 φέρουσα ἄνω ἀκράνθεμον μέγα, τῶν συνήθων, πλὴν λίαν κατεστραμμένον, ὑπὸ τοῦτο ταινίαν μετὰ κυματίου,

.....
 ΛΑΞ
 5 Ο]ΡΑΝΙΤΙΔΑΞΡΠΑ
 ΥΕΡΙΥΓΙΤΑΞΔΔ
 Α]ΔΟΚΙΜΟΥΕΠΙΘΑΛ [Α
 ΜΙΤΑ]ΞΡΑΔΟΚΙΜΟΥΞΙΙΙ
 ΠΕΡΙ]ΝΕΩΞΔΔΔ
 ΞΤΗΡΙΞΤΡΙΗΡΑΡΧ
 ΕΡΑΝΘΗΞΑΧΑΡΝΕΥΞ
 10 ΑΥ]ΤΗΞΚΕΥΟΞΕΧΕΙΟΥΔ
 ΑΙΧΜ]ΑΛΩΤΟΞΤΩΜΜΕΤΑ
 ΕΟΥΞ.....Α
 ΕΧ]ΕΙΞΚΕΥΟΞΟΥΔΕΝ
 ΤΑΠΛΑΙΑΑΝΕ
 15 ΟΞΗΞΚΩΜΕΝΗ
 ΠΗΔΑΛΙΑΠΑΡ
 ΚΟΝΤΟΞΙΙΙ ΚΛΙΜ
 ΤΟΜΜΕΓΑΝΚΕ
 ΜΕΓ]ΑΛΑΞΚΩΠΑΞΘ
 ΞΡΔΙΙΥΓΙΤΑΙ
 20 ΟΙΙΘΑΛΑΜΙΑ
 ΟΚΙΜΟΙΡ ΙΙΙ Ρ
 ΙΙΙ
 ΑΙ]ΧΜΑΛΩΤΟΞΤΩ
 ΞΚΕΥΟ]ΞΕΧΕΙ
 25 ΚΩΜΑ
 ΙΜΕΤΑ
 ΙΑΥ]Τ
 ΕΧ]ΕΙΟΥΔΕΝΟ
 ΜΑΓΟΑΝΩ
 30 ΚΩΠΑ]ΞΠΑΛΑΙΑΑΝ
 [Ν]ΤΟΞΑΥΤΗΧΕΙ

ΑΤΕΤΕΡΟΝΑΔ
 ΠΑΡΚΤΑΤΑΞΚΟΙ
 35 ΙΙΙ Ο ΘΡΙΠΗΔΕΞ
 Ρ ΑΜΕΓΑΛΑΞΚΑ
 ΚΙΔΑΩΡΑΞΘΡΑΝ [Ι
 ΤΙΔ]ΑΞΡΑΔΟΚΙΜΟΥΞ
 ΞΑΞΡΑΔΟΚΙΜΟΥΞ
 40 ΘΑ]ΛΑΞΡΑΔΟΚΙΜΟ
 ΠΕΡΙΕΩΞΔΑΛΤΟΥ
 Ε]ΝΝΕΙΗΧΕΙΞΙΙΙ
 ΤΡΙΗΡΑΡΧΟΞ
 ΛΑΛΟΥΩΝΥΜΑΥΤ
 45 ΞΚΕΥ]ΟΞΕΙΟΥΔΕΝ
 Η. ΑΛΑΙΑΑΝΕΡ
 ΤΗΞΚΟΜΕΝΗΑ
 ΠΔΑΛΙΑΠΑΡΑ
 ΑΞΚΟΤΟΝΜΕΓΑΝΚ
 50 ΔΑΞΕΡΑΙΑΞΜΕ
 ΚΩ]ΠΚΟΡΑΝΙΤΙΔ
 ΑΔΟ]ΚΙΜΟΙΙΙΙΥΓΙΑ
 ΙΙ [ΘΑΛ]ΑΜΙ
 ΙΙ ΠΕΡΙΝ
 Η
 55 ΠΡΑΡΤΑΙΔ
 ΑΥΤΗΧΕΙΚ
 Α...ΚΛΙΜ
 ΚΟΝ]ΤΟΝΜΕΓΑΝΚΕ
 60 ΚΑΩΞΚΩΠΑΞΘ
 ΑΞΙΙΙΙΑΔΟΚΙ
 ΑΞΔΔΔΡ ΙΙΙΙΛ
 ΥΞΠΘΛΑΜΙΑΞΡ
 ΟΥΞΙΠΕΡΙΝΕΩΞ

65 Α] Δ Ο Κ Ι Μ Ο Ξ Ι
 Ο Ξ Α Ι Χ Μ Α Λ Ω Τ Ο Ξ
 Τ Ι Μ Ο Θ Ε Ο
 Τ Α Ξ Ρ Λ Η
 Ξ Κ Ε Υ Ο] Ξ Ε Χ Ε Ι
 70 [Ο Υ Δ Ε Ν]
 Α Ι Χ Μ Α Λ Ω Τ Ο
 Ε Ο
 Ξ Κ] Ε Υ Ο Ξ
 [Ο Υ Δ Ε Ν]
 Ο Ξ Α Ι Χ Μ Α Λ Ω Τ Ο
 75 Τ Α Χ Α Β Ρ Ι Ο Α Ν Υ
 Ο Ξ Α Υ Τ Η Ξ Κ Ε Υ Ο Ξ
 Ο] Υ Δ Ε Ν
 Ε Α Ξ Α Ι Χ Μ Α Λ Ω Τ Ο Ξ Τ
 Τ Α Χ Α Β Ρ Ι Ο Α Ν Υ Ρ Ο Ι
 80 Ο] Ξ Α Υ Τ Η Ξ Κ Ε Υ Ο Ξ Ε Χ Ε Ι [Ι
 Ο Υ] Δ Ε Ν
 Λ Ο Ι Α Α Ι Χ Μ Α Λ Ω Τ Ο Ξ
 Ε Τ Α Τ Ι Μ Ο Θ Ε Ο
 Υ Τ Η Ξ Κ Ε Υ Ο Ξ Ε Χ [Ε Ι
 85 Ο Υ Δ Ε] Ν Ο Α Λ Κ
 Ο Ν
 Ρ Α Λ Α Ρ
 Ι Α Υ Τ
 Τ Ο Υ
 90 Ο Ξ Ο Μ
 Ε Ι Ξ Τ
 Τ Ο Ν Κ

ὅφ' ἦν τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε, ἧς ἀποκεκομμένα τὰ πρῶτα γράμματα μεθ' ὅλης τῆς ἀριστερᾶ τῷ ὀρθῶντι γωνίας :

Κ] Τ Η Ξ Ι Κ Λ Ε Η Ξ
 Ξ] Τ Η Ξ Ι Β Ο Λ Ο
 Λ] Α Μ Π Τ Ρ Ε Υ Ξ

Ἐν ἀρχῇ τοῦ β'. στίχου φαίνεται τὸ κάτω σκέλος τοῦ Ξ. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν σώζονται δύο ἐν συμμετρῷ ἀποστάσει ῥόδακες διπλοῖ μετὰ διακεκοσμημένων τῶν φύλλων ἀμφοτέρων τῶν στίχων.

Β'. Ἐπιγραφὴ ναυτικῆ. Πρὸ ἐτῶν ἕκαιοτο ἕξω ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Γυμνασίου λίθος ἐξαχθεὶς ἐκ τῆς θαλάσσης, πλήρης ἀπολιθώσεων χρησιμεύσας ὡς ἐδείκνυεν ἀπὸ παλαιότερας χρήσεως εἰς νεώτερον οἰκοδόμημα, ὡς ἐνόηκεν τὸ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς γέισον καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἐτέρας ἐγγομφώσεις. Τυχαίως ὅμως ἀποξέων τὴν ἀκρὰν τοῦ λίθου ἀπενάλυψα ὕπαροξιν γραμμάτων ὑπὸ τὴν ἀπολιθώσιν. Ἐκτοτε δι' ἐπιμόνου ἐργασίας ἤχθη εἰς φῶς ἐπιγραφὴ 91 στίχων λίαν ἐφθαρμένη ὑπὸ τῆς νέας χρήσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἑλληνικῆς ὡς παρατιθεται ἐν ἰδικιτέρῳ πίνακι.

Αἱ γομφώσεις, ὧν ἡ ἑτέρα καὶ τὸν μόλυβδον διατηρεῖ, κατέστρεψαν τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς τὰ γράμματα χρόνων καλῶν, καλῶς ἄλλως διατηροῦνται.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1882.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Βερολίῳ Βασιλικοῦ Μουσείου, τῇ περιεχοῦσῃ, ὡς γνωστὸν, μέρος τῶν ἐν Περγᾶμῳ ἀνευρεθέντων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων τοῦ βωμοῦ, ἀνηρτήθη ἐσχάτως μεγίστη εἰκὼν ἐν ὑδατογραφίᾳ παριστώσα τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Περγᾶμου συμπεπληρωμένην κατὰ τὰς καταμετρήσεις τοῦ Thiersch. Ἡ ἐξόχως γεγραμμένη εἰκὼν αὕτη δίδει σαφῆ ἰδέαν τῆς ἐν γένει τοποθεσίας καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων κτιρίων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντων.

Πρὸς ἀριστερὰν μὲν κεῖται ἡ βυθθεῖα κοιλάς τοῦ Σελινούντος ποταμοῦ ἣν ὑποκαλύπτει ὑποκυανόχρους ὀμίχλη, πρὸς δεξιὰν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὑψοῦται, βραμυθὸν μέχρι τῶν νεφελῶν ἐν τρισὶ μεγάλοις ὄροπεδίοις, ἐστεμμένους διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, μέρος τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγᾶμου. Ἐπὶ τοῦ κατωτάτου ὄροπεδίου, ὅπερ, ὡς γνωστὸν εὐρίσκεται εἰς ὕψος 262 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, κεῖται ὁ χῶρος τοῦ βωμοῦ, μετὰ τοῦ γιγαντιαίου βωμοῦ, τοῦ ἀφιερωμένου τῷ Διί. Ἐντεῦθεν δύναται τὸ βλέμμα νὰ περιέλθῃ ἅπασαν τὴν πεδιάδα τοῦ Καίμου μέχρι τοῦ ἐλαιατικοῦ κόλπου. Ὁ Βωμὸς παρίσταται ἐν τῇ εἰκόνι ὡς ἐξῆς. Ὑπὲρ τὴν ταπεινὴν ἐκ βαθμίδων κρηπίδα, τὴν βαίνουσαν περὶ ἅπαν τὸ κτίριον, ὑψοῦται, ὡς κύριον μέρος τοῦ

όλου οικοδομημάτων, ἡ βάλεις ἐν μεγίστῳ τετραγώνῳ, οὗ ἡ κάθετος ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ τοῦ ἐν ἀναγλύφῳ συμπλέγματος τοῦ ἀγῶνος τῶν θεῶν πρὸς τοὺς γίγαντας, τοῦ ἔχοντος 2,30 μέτρα ὕψος. Ὑψηλὸν γεῖτον ἐν τῷ κοίλῳ μέρει τοῦ ὁποίου εἰσι γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἐν ἀναγλύφῳ παριστανομένων θεῶν συμπληροῦ πρὸς τὰ ἄνω τὴν βάλειν. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ βωμοῦ τὸ πρὸς τὸν θεατὴν τῆς εἰκόνας τετραμμένον, κλίμαξ, ὑπεισερχομένη εἰς τὴν βάλειν, ἀγει πρὸς τὸ ἀνώτερον ὄροπέδιον. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο φέρει ἔτι κυκλικὴν ἐν εἴδει κορωνίδος στοὰν ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ἐν μικρῷ μέτρῳ. Ἐν τῷ ἐλευθέρῳ χώρῳ τῷ κειμένῳ ἐν μέσῳ τῆς στοᾶς ταύτης ὑψοῦται νῦν ὁ κυρίως βωμός, ὅστις φέρει κύκλωθεν δευτέραν σειρὰν ἀναγλύφῳ μικροτέρου ὕψους. Τοῦτο τὸ ἰδίως θυσιαστήριον ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ ὅλου κτιρίου, κατασκευάσθη ἴσως, ὁμοίως τῷ ὑπὸ τοῦ Παιουσάνει περιγραφομένῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμῷ, ἐκ τῆς τέφρας τῶν θυμάτων. Ἡ ἐν γένει ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κατωτέρου τούτου ὄροπέδιου, προσέτι δὲ τὰ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ βωμοῦ ὑπάρχοντα κτίσματα, ὁ ἀνδριάντας ὑποδοκτάζων καὶ τὴν περιοχὴν ταύτην περιφράττων τοίχος καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀγάλματα, ἐμποιοῦσιν ὄντως μεγαλοπρεπῆ ἐντύπωσιν.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὄροπέδιου ἴστατο ὁ Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, περιοριζόμενος πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ διαφόρων ἀνοικτῶν στοῶν. Ὁ ναὸς κεῖται ἐγγύτατα τῆς δυτικῆς κτωφερείας, 288 μέτρα ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, εἶναι δὲ περιπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ, ὑψούμενος διὰ δύο βαθμίδων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὸν περιβόλου, καὶ ἔχει ἀπὸ ἐξ κίονας ἐπὶ τῶν δύο προσώπων καὶ δέκα ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Αἱ δὲ διόροφοι στοαὶ αἱ περιστοιχίζουσιν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ εἰσὶν ὀικοδομημένα ἐπὶ τριῶν βαθμίδων ἐκ μαρμάρου, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ στερεοβάτου ἔχουσι κίονας δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρῳ ὀροφῇ ἔχουσι κίονας ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, μετὰξὺ δὲ τῶν ἰωνικῶν κίωνων τῆς ἀνωτέρας ταύτης ὀροφῆς εἰσὶν ἐν εἴδει δρυφοῦ τῶν ἀνάγλυφα τῶν ὄπλων τὰ ἐν τοσοῦτῳ πλήθει ἐκτεθέντα ἐν τῷ μουσεῖῳ. Ὅπισθεν τῆς βορείας στοᾶς φαίνονται ἐξέχοντα τὰ ἀετώματα τῶν δωματίων καὶ κατοικιῶν ἐν οἷς ἀνευρέθησαν, ὡς γνωστόν, τὰ δύο ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸ κληθὲν Ἡρώη (;) τὰ νεωστὶ ἐν τῷ μουσεῖῳ ἐκτεθέντα.

Τέλος ἐπὶ τοῦ τρίτου καὶ ἀνωτάτου ὄροπέδιου ὑψοῦται τὸ ἐγγὺς τῆς δυτικῆς κτωφερείας κείμενον κτίριον ἐκ κίωνων «τὸ Αὐγουσταῖον» καὶ ἀνατολικώτερον ἢ στοὰ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Β'. Διὰ τούτου συμπληροῦται ἡ ὅλη εἰκὼν.

Ἡ εἰκὼν αὕτη παριστᾷ μετὰ μεγίστης κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκριβείας τὴν ὅλην τοποθεσίαν, ὅπως ποτὲ ὑπερηφάνως ἔστρεψε τὰ ὕψη ἐκεῖνα. Κατέστη δὲ τοῦτο δυνατὸν ἐκ τῶν ἀκριβεστάτων εἰδήσεων περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ μεγέθους τῶν διαφόρων κτιρίων τῶν πορισθειῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν

καὶ διότι σχεδὸν πάντων τῶν κτιρίων ἀνευρέθησαν τὰ σπουδαιότερα πρὸς ἀνοικοδόμησιν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ἄξιον προσέτι μνηεῖς ἐστὶν ὅτι ὁ ζωγράφος, ὅπως δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν εἰκόνα, παρέστῆσε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν περιερχόμενον κατὰ μεγάλας ὁμάδας ἐκείνην τὴν περιοχὴν.

A. A. P.

ΤΟ ἘΝ ΣΑΜῶΙ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟΝ

Περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ ἀνακαλυφθέντος ὑδραγωγείου τοῦ Εὐπαλίνου περὶ οὗ ἐγράψαμεν τινὰ ἐν προηγουμένῳ τεύχει ἐραυρίζομεθα καὶ τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ Αἰῶνος κατ' ἀλληλογραφίαν ἐκ Σάμου.

«Ἡ τῶς γενικὴ τῶν Σαμίων Συνέλευσις ἐψηφίσατο τὸ ποσὸν ἐξακοσίων λιρῶν ὀθωμανικῶν, ὅπως διοχετευθῶσιν ὕδατα εἰς Τηγάνιον, τὴν ἀρχαίαν τῆς Σάμου πρωτεύουσαν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς σαμιακῆς Συνελεύσεως, καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἡγεμονικῆς Κυβερνήσεως ἐπιτέλεσις τοῦ ἔργου, ἔσχον εὐτυχές, ἰδίως διὰ τοὺς ἀρχαιοδίφας, τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου μνημονεύμενον ἀμφοιστομον δρυγμα τοῦ Εὐπαλίνου, ἦτοι τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον Εὐπαλίνου Νευστρόφου τοῦ Μεγαρέως, ἀρχιτέκτονος ἀκμάσαντος κατὰ τὸν 5' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἀνεκαλύφθη σχεδὸν ἥδη, καὶ ὀλόκληρον ἀνακαλυφθήσεται προσεχῶς, τῆς ἐργασίας βαινούτης. Ἦδη τὸ τρίτον κατ' Ἡρόδοτον, τῆς Σάμου θαῦμα πρόκειται ἀψευδὲς ἐπιμάρτυριον τῆς τε μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἐπιχειρηματικότητος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Πλεῖστοι τῶν διαπρεπῶν ἀρχαιολόγων καὶ περιηγητῶν, ὅτε Ἰωσήφ Τουρνεφόρτιος, Ριχάρδος Ποκώκ, Ἰάκωβος Δαλληβέρης, Σοαζ' ἐλ Γουφφιέ καὶ Λουδοβίκος Ρὸς ἀπεπειράθησαν ἀνωφελῶς καὶ ἐπὶ ματαίῳ, ὅπως ἀνεύρωσι τὸ ὑπὸ τὴν Ἀστυπαλαίαν τῆς Σάμου ὑδραγωγεῖον τοῦ Εὐπαλίνου. Ὁ Guerrin, ἐν ἔτει 1854, εὐτυχέστερος τῶν προμνησθέντων, ἐν τῇ περὶ Πάτμου καὶ Σάμου συγγραφῇ αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ τοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Σάμου, κ. Γεωργίου Κοινμένου, τυχὼν τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀδείας του, ἐπεχείρησεν ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὑδραγωγείου τούτου, κειμένου ὑπὸ τὸ ὄρος ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ὄρει «Κάστρω», τῆς ἀρχαίας τῆς Σάμου ἀκροπόλεως, περκεβολῇ τοῦ ὄρου; Ἀμπέλου, καὶ πρὸς τὴν πηγὴν τῆς κοιλάδος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, Ἀγιαδέες ἢ Ναγιαδέες κοινῶς καλουμένην. Ὁ Guerrin, ἀρξάμενος τῶν ἀνασκαφῶν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ναυίδου τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῶν Ναγιαδῶν, ἀνεκάλυψεν εἰσοδὸν τινὰ τοῦ ὑδραγωγείου Εὐπαλίνου τοῦ Μεγαρέως, ἢ μᾶλλον ἀνώρυξε νεωτέρως ἐπιχώσεις ὁπῶν τοῦ ὄρου, πρὸς φύλαξιν τῶν ποιμνίων κατ' ἐποχὰς διαφόρους γενομένας. Δικαίῳ ἐπομένως τῷ λόγῳ ἡ δόξα τῆς ἐν γένει ἀνακαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως τοῦ μεγάλου καὶ ὄντος θαυμασίου τούτου τῆς ἀρχαιότητος μεγαλοῦργήματος ἐπεφυλάσσετο, τῇ σαμιακῇ Κυβερνήσει, ἀρξάμενη τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς ἐκ τοῦ ὄλου; ἀνιθετοῦ μέρους τῶν ὑπὸ τοῦ Guerrin ἐπιχειρηθησῶν, ἦτοι

ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ὄρμον τῆς ἀρχαίας Σάμου, τὰ νῦν Τηγαίου, κλίσεως τοῦ ὄρους Κάστρου καὶ παρὰ τὸ ἐλληνικὸν μετόχιον Παναγίας τῆς Πολυαρμενιτίσσης ἢ Σκυλιανῆς, ἅτε δὴ ἐκτισμένου ἐν μέσῳ βαθέος καὶ μεγάλου σπηλαίου, πλήρους ἀποκρυσταλλώσεων. Οὕτως ἐν τοῖς σπλάγγχοις τοῦ ὄρους Κάστρου ἢ μᾶλλον Βουνοῦ τοῦ Ἀμπέλου, πρὸ ἐτῶν ἀκριβῶς δισχιλίων πεντακοσίων, ὁ ἄνθρωπος, ὑπερnikov τὰς ἀνυπερβλήτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δυσκολίας, διὰ τῆς σφύρας καὶ τῆς σμίλης τοῦ ἐργάτου ἀνέωξεν ὄρυγμα (galerie souterraine) ἀμφίστομον, ἐπτὰ μὲν καὶ ἐπέκεινα σταδίων μήκους ἴσης τουτέστιν ἀποστάσεως ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ, ὕψους δὲ καὶ πλάτους δεκαεξὶ ποδῶν. Ὅποιον μεγαλοπρεπὲς ὄντως ἔργον, ἀντιμετωπίζον, τὴν διάτρησιν τῶν Ἄλπεων, ἀν οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν ἀκριβείαν τῆς ἐργασίας! Κάτωθεν τῆς σύριγγος ταύτης θαυμασίως καὶ κανονικῶς λελαξευμένης ἐν τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ῥηθέντος βουνοῦ Κάστρου, καὶ διὰ ποικίλων ἤδη σταλακτιτῶν ὑπεράνωθεν κεκοσμημένης, εἰς βάθος εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα πήχεων ἐν τῷ βράχῳ ἀναλόγως τῆς ἐδραφικῆς ἀνωμαλίας, χάριν τῆς χωροσταθμίσεως καὶ τῆς ἰσοσταθμίσεως τῆς πηγῆς, ἀπαντᾷ τις ἕτερον ὄρυγμα, ὑπὸ τὸ ὄρυγμα κυρίως εἶπεῖν, ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς πλάτους τριῶν ποδῶν, δι' οὗ τὸ ὕδωρ διωχτεύετο διὰ σωλῆνων ἐκ τῆς πηγῆς τῶν Ναγιαδῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Σάμου, διερχόμενον καὶ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς. Ἡ πηγὴ αὕτη τῶν Ναγιαδῶν σχηματίζεται, φαίνεται, ἐκ τοῦ χειμάρρου Ἰμβράσου, παραρρέοντος, κατὰ τὸν Ἀθήνιον, τὴν πόλιν τῆς Σάμου, καὶ ἴσως ὄντος τοῦ ἀρχαίου ποταμοῦ τῆς νήσου Παρθενίου, καθ' ὑπόθεσιν τοῦ Στράβωνος. Ὅθεν ἡ γνώμη τοῦ Πλινίου, ὅτι ἐκ τῆς κρήνης τῶν Μιτυληνῶν διωχτεύετο τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν τῆς Σάμου, καθίσταται ἤδη ἀπίθκνος, καθότι μέχρι τῆς πηγῆς τῶν Ναγιαδῶν φθάνει τὸ ὑπὸ τὸ ὄρυγμα εἰς τὸ βάθος ἕτερον ὄρυγμα καὶ οἱ σωλῆνες αὐτοῦ εἰσι κατεσκευασμένοι ἐξ ὀπτῆς γῆς, κατὰ πολὺ δὲ ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς παρ' ἡμῶν ἐν χρεῖται. Ἄν δὲ οἱ ἀρχαιοδύφαι ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν, ἴσως ἀρθῆ καὶ ἡ πρόληψις, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πρῶτοι εἰς ὑδραυλικὰ ἔργα μετεχειρίσθησαν πλίνθους ὀπτὰς ὡς ἐν τῷ ὑδραγωγείῳ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐπικυρωθῆ δὲ οὕτως ἡ γνώμη τοῦ Ἀσύλλκ Γελλίου, ὅτι οἱ Σάμιοι πρῶτοι ἐφεῦρον τὴν κεραμικὴν. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀνερεύσεως ὀλοκλήρου τοῦ ὑδραγωγείου Εὐπαλίνου τοῦ Μεγαρέως περατοῦνται τέχιστα κατ' εὐχὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν τῶν εἰσόδων αὐτοῦ.»

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

* Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ Φόρῳ.—Ἠρξάτο ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ῥώμῃ εὐρεῖα ἀνασκαφὴ ἐπὶ τοῦ χώρου ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ Forum Romanum, ἥτοι ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀγορά. Τὰ εἰρηπια τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ἰδρύ-

μκος τῆς ἀρχαίας Ῥώμης ἀναφάνονται καθ' ἐκάστην σπουδαιότατα, ὑπὸ δὲ τοὺς Φαρνεσίους κήπους ἔνθα κυρίως διενεργεῖται ἡ ἀνασκαφὴ, ἐφάνησαν ὠραῖα οἰκοδομήματα καὶ σειρὰ κτισμάτων κάλλιστα διατηρουμένων. Ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις ἡμέραις ἀπεκαλύφθη σχεδὸν ὀλόκληρος ἡ γωνία τῆς Ἰουλίης Βασιλικῆς ὑπὸ τὰ Καπιτώλιον. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα εἶχεν ἰδρυθῆ αὐτόθι μικρὰ Ἐκκλησίαι ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἐν τῷ Φόρῳ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν οἰκοδομὴν ὑφείλεται ἡ διάσωσις τῶν θεμελίων τῆς Ἰουλίης Βασιλικῆς, ἥτις ἄλλως θὰ εἶχεν ἀπολεσθῆ ὡς τόσα ἄλλα μνημεῖα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος.

* *

Πομπηιανὴ βρύσις.—Ἐν Πομπηίᾳ ἀνεκαλύφθη κατ' αὐτὰς ὠραιοτάτη βρύσις ἐκ μωσαϊκοῦ μετὰ πλαστῶν ἐκ κογγυλίων εἰς τὴν αὐλὴν πολυτελοῦς οἰκίας. Ὡς πᾶσαι αἱ ἐν Πομπηίᾳ ἀνακαλυφθεῖσαι βρύσεις ἔχει τὸ σχῆμα ὠσειδές, ἀλλ' ὑπερέχει πικρῶν κατὰ τὰς εἰκόνας δι' ὧν κοσμεῖται. Τὸ κοῖλον τῆς βρύσεως παριστᾷ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Ἀφροδίτην ἀναδυομένην καὶ ἐξερχομένην ἐκ τῆς κόγχης. Ἡ θεὰ κρητεῖ ἀπὸ τοῦ βραχιόνος μικρὸν ἐρωτιδὲ ἀναδύοντα τοῦ ὕδατος. Ἦδη κάκειντε παίζουσιν ἄλλοι ἐρωτιδεῖς. Ἐδῶ μικρὸς ἔρωσ ἐναγκαλιζέται δελφῖνα οὗ προηγεῖται νηρηῖς, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς δὲ πρὸς ἀριστερὰν ἵττανται ὄρθοι δύο γυναῖκες, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ ἑτέρα γυνὴ στρέφει τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατὴν καὶ γονυκλινῆς ἐνώπιον κιβωτιδίου προσβλέπει τὴν θάλασσαν.

* *

Ἀνεύρεσις Ῥωμαϊκῆς πόλεως.—Παρὰ τὴν Γαλλικὴν πόλιν Ποατιέ καὶ ἀκριβῶς πρὸ τῆς κόμης Σάνζε ἀνευρέθη ἐπ' ἐσχάτων ὀλόκληρος γαλλορωμαϊκὴ πόλις δι' ἀνασκαφῶν, ἃς ἐπεχείρησεν ὁ Ἰητουίτης πατήρ Δελακροά. Μεταξὺ τῶν ἀνασκαφέντων μέχρι τοῦδε οἰκοδομῶν διακρίνεται τὸ θέατρον τοῦ ὁποίου αἱ βαθμίδες ἦσαν γεγλυμμένοι ἐν τῷ πρανεῖ λόφῳ καὶ περιενδεδυμένοι με ξύλα ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀπειρηθῶν ἤλων οἵτινες ἐκεῖ ἀνευρέθησαν. Ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς διασκευῆς τῆς σκηνῆς ἐξάγεται, τὸ θέατρον τοῦτο διπλοῦν εἶχε σκοπόν, ἐδιδάσκοντο δηλαδὴ ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ δράματα, ἐχρητίμευε δὲ συνάμα καὶ εἰς ἱππικούς ἀγῶνας. Ἠδύνατο δὲ νὰ περιλάβῃ μέχρις ὀκτακισχιλίων θεατῶν. Πλὴν τοῦ θεάτρου ἀνευρέθη καὶ ὁ λουτρῶν περιέχων ἱκανὰ ὑπόκαυστα καὶ τὰ συνήθη ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς λουτροῖς τοῖς καὶ ἐν Πομπηίᾳ εὐρεθεῖσι συγκερασμένα ἢ καὶ θερμὰ δωμάτια τὰ καλούμενα δηλαδὴ tepidarium καὶ caldarium, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ ἐν ἰδίᾳ, ὅπερ πε-

ριείχε και σειράν κιώνων, ὧν τὰ κιονόκρανα διακρίνει τέχνη καλή. Ὑποτίθεται δ' ὅτι εἶναι ναός. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξακολουθοῦσι καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνητις ἐξηγόρασε τὸν χώρον ἐν ᾧ εὐρέθησαν τὰ περίεργα ταῦτα ἐρείπια τοῦ γαλλορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

* *

Ἀνάγλυφον παριστᾶν Ῥωμαίους μεταλλουργούς. — Ἐν Ἀνδαλουσίᾳ τῆς Ἰσπανίας παρὰ τὴν πόλιν Λιναρές εἰς τὴν ἀντολικὴν σειράν τῆς Σιέρρα-Μορένα ὑπάρχουσι μεταλλεῖα πλούσια ἀργυροῦχοι μόλυβδου γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους, οἵτινες ἐξηκολούθησαν τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Καρχηδονίων ἀρξάμενην ἐκεῖ ἐκμετάλλευσιν. Ἐν τῶν φρεάτων μάλιστα ἕκτοτε φέρεται τὸ ὄνομα φρέαρ τοῦ Ἀννίβου, καὶ εἰς τὰ περίξ τούτου διακρίνονται πολλὰ ἔχνη ἀρχαίων ἐργασιῶν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀνεκαλύφθη περιεργότατον ἀνάγλυφον παριστᾶν ἀρχαίους μεταλλουργούς. Εἶναι ἐννέκ ἄνδρες ἄρθιοι ὧν πέντε οἱ ἐν τῷ ἔμπροσθεν μέρει τοῦ ἀναγλύφου φαίνονται βυθίζοντες πρὸς ὄπην ἣτις πιθανῶς εἶναι ἡ εἴσοδος τοῦ μεταλλείου. Καθὰ δύνανται τις εἰκόσκει φέρουσι βραχὺν χιτῶνα ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος, εἶδος βλοῦζας, ὁποῖον καὶ μέχρι σήμερον φοροῦσιν οἱ Γερμανοὶ ἐργάται τῶν ἐν Σαξωνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ μεταλλείων. Εἰς τὸ μέσον τοῦ σώματος ἔχουσιν ἔμπροσθέλλαν ἐκ δέρματος, φοροῦσι δ' εἰς τοὺς πόδας στελὸν πανταλόνιον. Ὁ πρῶτος τῶν ἐργατῶν τούτων, ὅστις φαίνεται καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν, κρατεῖ εἶδος λαστοῦ, ὃ δὲ δεῦτερος κοντόν. Πλὴν δὲ τοῦ λαστοῦ ὃ πρῶτος κρατεῖ καὶ ἀγγεῖον πιθανῶς χρησιμεῖον δι' ἐναπόθεσιν τοῦ ἐλαίου, ὅπερ ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς φωτισμὸν τοῦ μεταλλείου. Ὁπωσδήποτε τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶναι ἀξιοπερίεργον καὶ παρέχει ἡμῖν ποιάν τινα ἰδέαν τῶν παρὰ Ῥωμαίους μεταλλουργῶν.

* *

Ὁργανοθήκη χειρουργοῦ Ῥωμαίου. — Ἐν τῇ Revue Archéologique δημοσιεύεται ἡ περιγραφή διαφόρων χειρουργικῶν ὄργάνων ἀνευρεθέντων ὁμοῦ ἐν ὄρειχαλκίῳ ἀγγεῖῳ ἐν τινι τῶν παρὰ τὰ ὄχυράμακτα τῶν Πικρισίων τάφρων. Ἡ ὄργανοθήκη αὕτη περιείχε δεκαεπτὰ ἐργαλεῖα ἐξ ὄρειχαλκου ἐνέχοντος πολλὸν ἐν τῷ κράματι ἄργυρον. Αἱ λαβαὶ τῶν ἐργαλείων τούτων συνεστραμμέναι ποικιλοτρόπως καὶ διαφόρων σχημάτων εἶναι κομψόταται, ἀπέκτησαν δ' ἐκ τοῦ χρόνου κατίωσιν ἐπαυξάνουσαν τὴν ὠριότητα αὐτῶν. Τὰ χειρουργικὰ ταῦτα ἐργαλεῖα εἶναι κοχλιάρια, ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς θέρμανσιν ἀλοιφῶν, λαβίδες ἀπλαῖ, λαβίδες ὀδοντωταί, ὀδοντωτὸν ἐργαλεῖον χρήσιμον διὰ τομάς, δύο καθετήρες, μίαν σπαθὶς μὲ λεπτοτάτην λαβὴν, εἶδος μαχαιρίου λεπτοτάτης ἐργασίας,

τρεῖς μάχαιρα, εἶδος περόνης μὲ λαβὴν συνεστραμμένην καὶ καταλήγουσαν εἰς τὸ ἄκρον εἰς κόσμημα τριφυλλοειδές. Πλὴν δὲ τούτων περιεῖχεν ἡ ὄργανοθήκη καὶ πέντε ἢ ἐξ ἀγγεῖα ἐξ ὄρειχαλκου ἐπιχρῦσου ἅτινα θὰ περιεῖχον ἰατρικὰ καὶ ἀλοιφάς, καθὰ φαίνεται ἐκ τῶν σωζομένων ἔτι ὑπολειμματίων. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἀγγείου ἀνευρέθη ἔτι καὶ μικρὰ ὄρειχαλκίνη θήκη ἐπηργυρωμένη, ἀνοίγουσα εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ προμοιάζουσα πολὺ πρὸς τὰς ἡμετέρας ταμβακοθήκας. Ἡ θήκη ὡς φαίνεται θὰ ἐχρησίμευε πρὸς προσωρινὴν ἐναπόθεσιν τῶν ἐργαλείων ὧν εἶχεν ἀνάγκην ὁ χειρουργὸς διὰ τὴν ἐγγείρισιν, ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ πλᾶξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου λεῖα καὶ κανονικὴ ἐκατέρωθεν, ἣτις θὰ ἐχρησίμευε πρὸς λείανσιν τῶν ἐργαλείων καὶ εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῶν ἀλοιφῶν. Ἐκ δὲ νομισμάτων ἅτινα εὐρέθησαν ὁμοῦ ἐν τῷ ὄρειχαλκίῳ τούτῳ ἀγγεῖῳ δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζη ὁ Ῥωμαῖος χειρουργὸς εἰς ὃν ἀνήκεν ἡ ὄργανοθήκη αὕτη. Τὰ νομίσματα δηλαδὴ ταῦτα ἐξήκοντα πέντε τὸν ἀριθμὸν μικρὰ χάλκινα, ἀνήκον εἰς τὸν Τέτρικον Α'. τὰ πλεῖστα, καὶ τινα δὲ εἰς τὸν Τέτρικον Β' τὸν υἱὸν του, ὅστις συνεβασίλευσε μετ' αὐτοῦ, ὥστε περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος μ. Χ. δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὸ περίεργον τοῦτο εὐρημα ὅπερ κατετέθη εἰς τὸ παρὰ τοῦς Πικρισίους ἱστορικὸν μουσεῖον τὸ ἐν ἀγίῳ Γερμανῶ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὸ μουσεῖον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀπέκτησε τελευταίως περίεργον χάλκινον ἀντικείμενον, σικύαν δηλονότι ἰατρικὴν. Τὸ πρῶτον νῦν παρ' ἡμῖν ἀνευρίσκεται τοιοῦτον ἰατρικὸν σκεῦος, ὑπῆρχον δὲ τοιαῦτα ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως ἀνευρεθέντα ἐν Πομπηίᾳ. Πρὸ τινων ἐτῶν ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἐνταῦθα Ἀσκληπιείου ἰατρικὸν ἀνάγλυφον παριστᾶν σικύας καὶ θήκην χειρουργικῶν ἐργαλείων, ἐδημοσιεύθη δ' ἀπεικόνισμα αὐτοῦ ἐν τῷ Παρνασσῶ καὶ δύο διατριβὴι ἡ μὲν τοῦ κ. Α. Ἀναγνωστάκη διαφωτίζουσα τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ἡ δὲ τοῦ κ. Π. Λάμπρου ἐξηγοῦσα τὰς σικύας (ὄρα Πικρνασσὸν τόμ. Α' σ. 307 πῖναξ Β'). Ἡ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀποκτηθεῖσα νῦν χαλκῆ σικύα εἶναι ὁμοία τὸ σχῆμα πρὸς τὰς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἐκείνῳ τοῦ Ἀσκληπιείου γεγλυμμένας καὶ πρὸς τὸ σύμβολον τὸ ἀπεικονισμένον ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, ὅπερ πρῶτος ὁ παρ' ἡμῖν νομισματολόγος κ. Π. Λάμπρος διεφώτισεν ὡς σικύαν (ὄρα Π. Λάμπρου, νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, Ἀθήνησι 1870). ἕκτοτε δὲ καθ' ἐκάστην ἐπιβεβαιούται ἡ γνώμη αὐτοῦ.

— Προσεχῶς ἀποπερατοῦται ἡ κατάταξις ἐν τῷ πολυτεχνεῖῳ τῶν ἐκ τοῦ Βαρβακείου μετακομισθέντων ἐκεῖ ἀρχαίων ἀντικειμένων τῶν ἀποτελούντων τὸ μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Μέχρι τοῦ προσεχούς

Δεκεμβρίου ἐλπίζεται ὅτι θὰ παραδοθῆ εἰς κοινήν θέαν μία τῶν διασκευασθεισῶν αἰθουσῶν μέλλουσα νὰ περιλάβῃ τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ μικρὰ πῆλινα ἀντικείμενα, ἀργότερα δὲ θέλουσιν ἀνοιχθῆ καὶ αἱ ἄλλα δύο αἰθουσαι.

— Γινομένων ἀνασκευῶν πρὸς ἔνθεσιν θεμελιῶν ἐν τῇ παρὰ τὴν Καπνικαρέαν οἰκίᾳ Β. Μελέ πρῶην Κόνιαρη, ἀνευρέθη στήλη ἐξ Ὑμηττείου μαρμαροῦ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν

ΝΥΜΦΗ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΚΙΑΝΗ

— Γινομένων ἀνασκευῶν πρὸς ἀνδρῶν φρεάτων ἐν Κυψέλῃ ἀνευρέθη σειρά τῶν ἀρχαίων. Ἐν πολλοῖς τῶν τῶν τούτων εὐρέθησαν ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα.

— Ὡς γνωστὸν ἡ ἡμετέρα Βουλὴ ἐπεψήφισε τὴν εἰς τὴν Γερμανικὴν κυβέρνησιν δωρεὰν τῶν διπλῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκευῶν. Τὰ διπλὰ ταῦτα ἀνέρχονται εἰς δισχίλια περίπου μικρὰ καὶ μεγάλα ἀντικείμενα τέχνης. Τὰ μικρότερα ἀντικείμενα ἀπεστάλησαν ἤδη, ἀλλὰ τὰ μεγαλύτερα συνεσκευάσθησαν μὲν ἐν κιβωτίοις ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀναμένεται ὅμως ὁ κατάπλους ἐν Κατακόλῳ πλοίου γερμανικοῦ ὅπως ἀποκομισθῶσιν. Ἐν τούτοις μέγας λόγος γίνεται ἐν Γερμανίᾳ ποῦ θὰ τοποθετηθῶσιν αἱ ἐξ Ὀλυμπίας αὗται ἀρχαιότητες, καθόσον εἰς τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκευὰς μετέσχεν ὀλόκληρον τὸ γερμανικὸν κράτος καὶ τὰ χρήματα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ παγγερμανικοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὡστε δὲν θὰ κατατεθῶσιν εἰς τὸ ἐν Βερολίῳ βασιλικὸν πρῶσιον μουσεῖον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι θὰ ἀνδρῶν ἴδιον δι' αὐτὰ γερμανικὸν μουσεῖον ἐν ᾧ θὰ περιλαμβάνωνται καὶ πάντα τὰ εὐρήματα ἐξ ἀνασκευῶν ἐπιχειρουμένων δαπάναις τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως.

— Ἐν Ταρσῷ ὀθωμανὸς ἀνασκάπτων φρέαρ εὔρε λείψανα ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐξ οὗ ἐφαντάσθη ὅτι θὰ ἀνεύρῃ ἐκεῖ θησαυρόν. Ἐσπευσε δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως συμβληθῆ μετὰ τῆς κυβερνήσεως πρὸς διανομήν τοῦ θησαυροῦ. Καὶ θησαυρὸς μὲν ὡς εἶδος δὲν εὐρέθη, ἀλλὰ μετὰ τὰς γενομένης ἀνασκευῆς ἀνευρέθη μωσαϊκὸν ὠρχιότατον, μήκους 10 μέτρων καὶ πλάτους 8. Ἐν τῷ κέντρῳ, ἐν τετραγώνῳ τεσσάρων περίπου μέτρων, ἵσταται ἀνὴρ ἐν περικυκλούσῃ δεκατέσσαρες ἰχθύς. Εἰς ἐκάστην δὲ γωνίαν τοῦ τετραγώνου εὐρίσκεται ἡ εἰκὼν γυναικὸς προσκλινοῦσης ἐπὶ βράχου. Ἡ μία φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Σάμος, ἡ ἄλλη Ἀήλος ἡ τρίτη Ἄνδρος καὶ ἡ τετάρτη καίτοι κατεστραμμένη φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ Χίος. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὸ ἑλληνικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ ὅτι ὁ Ποσειδῶν εἶναι ὁ ἐν ἐν τῷ κέντρῳ περικυκλούμενος ἀπὸ τὰς νύμφας τοῦ ἀρχιπελάγους. Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι ἀφοῦ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπέισθη ὅτι δὲν πρόκειται

περὶ θησαυροῦ ἐγκατέλιπε τὰς ἀνασκευὰς, τὸ δὲ μωσαϊκὸν κατεστράφη ὑπὸ τῶν παίδων.

— Ἰδρῦθη ὀριστικῶς ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικὴ Σχολὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, ἐγκαταστάσα ἐν τῇ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ οἰκίᾳ Ν. Μακὰ πρῶην Ρῶτα. Ἀφίκοντο δ' ὅτε διευθυντῆς καὶ τὰ μέλη αὐτῆς. Καὶ διευθυντῆς μὲν ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν εἶναι ὁ κ. Οὐίλλιαμ Γουδβιν καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς γραμμολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Χάρβαρντ, μαθηταὶ δὲ ἑταῖροι οἱ κκ. Harold Fowler, James Weler, F. Taylor καὶ Paul Schorey, καὶ ἑταῖροι οἱ κκ. F. E. Woodruff καὶ G. M. Crow. Πλὴν τούτων ὅμως θέλουσιν ἔτι ἀφιχθῆ καὶ ἕτεροι μαθηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ γνωστὸς ἑλληνοιστῆς κ. Φέλτων. Ἡ Ἀμερικανικὴ σχολὴ θέλει ἐκδίδει περιοδικὸν σύγγραμμα μετὰ πινάκων καὶ εἰκόνων ἀγγλιστί.

— Ὁ μέχρις ἐπ' ἐσχάτων διευθύνων τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκευὰς κ. Γεώργιος Τρόυ διωρίσθη διευθυντῆς τοῦ ἐν Δρέσδῃ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου καὶ καθηγητῆς συνάμα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ τῆς αὐτῆς πόλεως. Εἰς τὴν θέσιν δ' ἣν κατεῖχε τέως βοηθοῦ παρὰ τῷ ἀρχαιολογικῷ τμήματι τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου ἐκλήθη ὁ κ. Φουρτφάγγλερ ἐταῖρος τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς σχολῆς.

— Τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ὑπὸ τοῦ γλύπτου κ. Γρύττνερ ἐν μικρῷ συμπληρωθέντος Ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἀποτυπῶνται κατ' αὐτὰς εἰς πολλὰ ἀντίτυπα ἐν τῷ ἀποτυπωτηρίῳ τῶν βασιλικῶν μουσείων τοῦ Βερολίνου. Τὰ ἀντίτυπα ταῦτα εἰσι προωρισμένα διὰ διάφορα μουσεῖα καὶ σχολεῖα. Τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἀετώματος τὸ παριστάνον, ὡς γνωστὸν, τὸν δι' ἀρμάτων ἀγῶνα τοῦ νέου Πέλοπος πρὸς τὸν Οἰνόμαον βασιλέα τῆς Ἡλίδος καὶ ὑπὸ τοῦ Παιωνίου τοῦ ἐκ Μένδης ποιηθέν συνεπληρώθη λαμπρῶς καὶ θέλει κινήσει εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινού. Μετ' ὀλίγον θέλει βεβαίως περατωθῆ καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ παριστάνοντος τὴν μάχην τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ κ. Γρύττνερ σκέπτεται νὰ ἐτοιμάσῃ σχέδιον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου, καὶ ἐὰν αἱ δυσκολαὶ δὲν εἶναι ὑπερβολικαί, νὰ ἀποδώσῃ νέαν λαμπρότητα εἰς τὸ ἕξοχον τοῦτο ἀριστούργημα ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, ὅπερ δυστυχῶς εἶναι τοσοῦτον ἠκρωτηριασμένον.

— Ἐξεδόθησαν γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἐρ. Κουρτίου καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Φ. Ἄδλερ τρεῖς πίνακες τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ἐπιχειρηθεισῶν ἀνασκευῶν ἐδημοσιεύθησαν ἤδη πρὸ ἑνὸς ἔτους, οἱ προκειμένοι δὲ πίνακες διαφωτίζουν τὴν τοπογραφίαν τῆς Ὀλυμπίας καὶ καταδεικνύουσι σαφῶς τὴν θέσιν τῶν ἀνασκευῶν καὶ τὰ πορίσματα αὐτῶν.

— Μετ' οὐ πολὺ ἐκδίδεται ὁ κατάλογος τοῦ μουσείου τῆς γλυπτικῆς τοῦ Λούβρου, συνταχθεὶς ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰς προτομὰς ὑπὸ τοῦ κ. Καρόλου Ραβαισσὼν τοῦ καὶ διευθυντοῦ αὐτοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ λοιπὰ μαρμάρια ἀντικείμενα ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ κ. Φήλικος Ραβαισσὼν. Μετ' ὀλίγον ὁμοίως ἐκδίδεται καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀνατολικῶν πηλίνων ἀντικειμένων συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἐζέ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Συνεκροτήθησαν αἱ τακτικαὶ συνεδρίαὶ τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου.

Ἐξεδόθη ὁ πῖναξ τῶν ἀναγνωσμάτων ἅτινα ἀρχοῦνται τὴν Παρασκευὴν 5 Νοεμβρίου. Ὁρίσθησαν δὲ διὰ τὸ εἰσοτὸς τοῦ Συλλόγου ἔτος ἑπτά μὲν τῆς ἐβδομάδος κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον, Δεκέμβριον καὶ Φεβρουάριον, δις κατὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ τρίς κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Πλὴν δὲ τῆς τακτικῆς δι' αὐτὰ ὁρισμένης ἡμέρας τῆς Παρασκευῆς ὁρίσθη καὶ ἡ τρίτη μὲν διὰ τὸν Ἰανουάριον, ἡ Δευτέρα δὲ καὶ Τετάρτη διὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Τὸ ὅλον τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν προκηρυχθέντων εἶναι τεσσαράκοντα, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἄλλα τῶν μελῶν ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσιν ὁμιλήσει, ἀλλὰ δὲν ὄρισαν ἔτι τὸ θέμα, θέλουσι κανονισθῆ δι' εἰδικῶν προκηρύξεων καὶ ἄλλα ἡμέρας ἐκτάκτων ἀναγνωσμάτων.

Ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. 21599.08, τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 20325 μένοντος περισεύματος ἐκ δρ. 1274.08.

Ἐψηφίσθη ὅπως δοθῆ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου βιβλίον εἰς τὴν ἐν Μπραχμῶν τοῦ δήμου Ἀθηνῶν δημοτικὴν σχολὴν, ὑπερῆς καὶ ἄλλοτε ἐμερίμνησεν ὁ Σύλλογος, ἐψηφίσθη δ' ἡ ἀποστολὴ βιβλίων καὶ γεωγραφικῶν πινάκων εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν Ἀνδραβίδας τῆς Ἠλείας, αἰτήσῃ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Διεκόπησαν προσωρινῶς τὰ μαθήματα τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ Συλλόγου, ἐνεκὰ δὲ τῆς μεγάλης συρροῆς μαθητῶν διηρέθη εἰς δύο τμήματα ἢ α' τάξις τῆς σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν. Οἱ μέχρι τοῦδε εἰς τὰς τρεῖς τάξεις τῆς σχολῆς ἐγγραφεῖς παῖδες, ἀνέρχονται εἰς 356 ἦτοι εἰς μὲν τὴν γ' τάξιν 14, εἰς τὴν β' 41 καὶ εἰς τὰ δύο τμήματα τῆς πρώτης 301. Πέρουσιν οἱ κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγγραφεῖς παῖδες ἀνήρχοντο εἰς 297, ἦτοι ἐφέτος ἐεγράφησαν πλείονες 53.

Παρεχωρήθησαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν εἴκοσι παῖδες ἐκ τῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων, ὅτινες συμφώνως μὲν τὸν νέον νόμον ἐκτελοῦσιν ἐν τῇ πόλει τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διανομῆς τῶν τηλεγραφημάτων. Καὶ ἡ γενικὴ δὲ διεύθυνσις τῶν ταχυδρομείων ἐξητήσατο ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων παιδῶν τῆς Σχολῆς, ὅπως κατατάξῃ τούτους ὡς μαθητευομένους διανομεῖς.

Συνήφθησαν σχέσεις τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Καλλιπόλει συλλόγου ὁ Φοινῆ.

Ἐξελέχθησαν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ οἱ κκ. Σπ. Π. Λάμπρος, Π. Ι. Φέρμπος, Ν. Γ. Πολίτης καὶ Στ. Βάλβης.

Κομισθείσης ἐπιμελείας τοῦ προεδρείου ἐκλεκτῆς δαμαλίδος ἔξωθεν, ἐμβολιάσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἱατροῦ καὶ κοσμητοῦ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων κ. Κ. Διγενῆ οἱ ἀνεμβολίστοι ἐκ τῶν φοιτῶντων μαθητῶν.

Κατὰ τοὺς δύο παρελθόντας μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον κατετέθησαν ὑπὸ τῶν ἀπόρων παιδῶν εἰς τὸ ταμειετήριον τῆς σχολῆς αὐτῶν, τὸν μὲν Σεπτέμβριον δραχμαὶ 848,30 ὑπὸ καταθετῶν παιδῶν 81, τὸν δὲ Ὀκτώβριον δρ. 708,50 ὑπὸ παιδῶν καταθετῶν 100, ἦτοι ἐν συνόλῳ τοὺς δύο μῆνας δρ. 1556,80.

ὑπεβλήθη τῷ Συλλόγῳ ἡ λογοδοσίς τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος γενομένων, ἣτις καὶ δημοσιευθήσεται ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Χρήστος Λόντος, Νικόλαος Ζηλήμων, Α. Παπαπάνος, Ν. Γαζής, Ν. Κουρής, Ν. Ἀποστολίδης, Λέων Μηλιώτης, Ν. Δαμβέργης, Δ. Ἡλιόπουλος καὶ Α. Ποττέν' πάρεδρα οἱ κκ. Ἰω. Καρύδας καὶ Θ. Α. Σολομός ἐπίτιμα ὁ ἅγιος Πλαταμῶνος κὺρ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ κ. Π. Σούτσος ἐνταῦθα, καὶ ὁ κ. Ζ. Consiglieri Peedroso ἐν Λισσαβῶνι, ἀντεπιστέλλον δ' ἐν Παρισίοις ὁ κ. Ν. Μπαλάνος.

Ἀπεβίωσε μέλος ἀγαπητὸν καὶ προσφιλὲς ὁ **Κωνσταντῖνος Λαμπαδάριος** ἀπὸ τοῦ 1871 καταλεχθεὶς εἰς τοὺς τακτικούς τοῦ Συλλόγου ἑταίρους. Ὁ Λαμπαδάριος καὶ πολλάκις ὁμίλησεν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου διάφορα πραγματευθεὶς θέματα καὶ ἀκαμάτως εἰργάσθη πρὸς προκοπὴν τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἧς ἐπὶ ἔτη ἐχρημάτισε κοσμητῶν καὶ γραμματεῦς. Ἡ ἐφορεία τοῦ Συλλόγου τιμῶσα τὸν μεταστάντα ἑταῖρον, παρηκολούθησεν ἐν σώματι τὴν κηδεῖαν, ὁ δὲ προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς ἐπὶ τοῦ τάφου ἀπεχαιρέτησε τὸν νεκρόν.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἱστορική καὶ ἐθνολογική ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀρτίως συστάσα Ἑταιρεία αὕτη ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν ἀπάντων τῶν ἐλλήνων πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς. Τῆς ἐταιρείας τκύτης σκοπὸς, ὡς διατυποῦται ἐν τῷ κανονισμῷ, εἶναι «ἡ περισυ-αναγωγὴ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ὕλης καὶ πικνωειδῶν ἀντικειμένων, ασυντελούντων εἰς δικφώτισιν τῆς μέσης καὶ νέας ἱστορίας καὶ φιλολογί-αας, τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἡ σύστασις μου-ασείου, περιλαμβάνοντος τὰ τοιαῦτα μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ βίου». Συνωδῶ τῷ σκοπῷ αὐτῆς, ἡ ἐταιρεία ἐργασθῆσεται, καθ' ἃ δηλοῦται ἐν τῇ προ-κηρύξει, πρὸς συλλογὴν μνημείων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ πρὸς ἴδρυσιν μουσείου καὶ ἀρχείου. Καὶ εἰς τοῦτο μὲν θὰ κατατιθῶν-ται ἔγγραφα διμῶσια καὶ ἰδιωτικά, συμβάλλοντα εἰς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πιστῶντα ἢ διευκρινοῦντα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐκτιθέντα. Τὸ δὲ μουσεῖον θὰ πε-ριλαμβάνη σκεύη, ἐνδυμασίας, ὄπλα, ἔργα τέχνης καὶ τοιαῦτα, δι' ὧν θὰ κατασταθῇ δυνατὸν νὰ παρέχεται ζῶσα εἰκὼν τοῦ βίου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐν ταῖς διαφόροις περιόδοις τῆς πατρίου ἱστορίας, καὶ νὰ διαφωτισθῇ ἡ ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ἐν χρόνοις μάλιστα, καθ' οὓς εὐτελής τις καὶ ἔκπτωτος τῆς ποτὲ δόξης θεωρουμένη δὲν ἠξιώθη ἰδιαιτέρως προσοχῆς καὶ μελέτης. Διὰ τῆς συλλο-γῆς τέλος μνημείων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἥτοι δημω-δῶν ἀσμάτων, παραμυθίων, πικρομιῶν, γλωσσαρίων, ἐντύπων ἢ χειρογρά-φων ἔργων δημοθῶν λογίων, θὰ ἐξακριβωθῇ καὶ θαύξηθῃ ὁ γλωσσικὸς πλοῦτος καὶ θὰ χορηγηθῶσιν ἀμκ ἀσφκλέστατα βοηθήματα πρὸς γνῶσιν τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατὰ τοὺς μέσους καὶ νέους χρόνους. Διὰ πᾶσιν ἀνακοίνωσιν ἀπευθυντέον πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἐταιρείας κ. Τιμ. Ι. Φιλήμονα, ἐνταῦθα.

* *

Ἑταιρεία τῆς Ὑγιεινῆς. Ὡς γνωστὸν συνέστη κατὰ τὸ θέρος ἐν-ταῦθα ἐταιρεία τῆς Ὑγιεινῆς ἧς σκοπὸς ἡ θεωρητικὴ καὶ πειραματικὴ με-λέτη παντὸς σχετικοῦ τῇ ὑγιεινῇ ζητήματος, πρὸς πρακτικὴν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐφαρμογὴν καὶ τακτικὴν καὶ ἔγκαιρον διάδοσιν τῶν κοινῇ ἀναγ-καίων διδασμάτων τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Τῆς Ἑταιρείας ταύτης ἤρξαντο ἤδη αἱ τακτικαὶ συνεδριάσεις καὶ δύο

μέχρι τοῦδε ἐγένοντο ἀναγνώσματα ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς, τὸ μὲν τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Δηλιγιάννη περὶ τῆς νοσογόνου αἰτίας τῆς ἰλαρᾶς καὶ τῆς ἀρσεως αὐτῆς καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Ζίννη περὶ τῶν προφυλακτικῶν μέτρων κατὰ τῆς παθήσεως τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων τῶν παιδῶν. Ἡ Ἑταιρεία ἐφρόντισε συγχρόνως ὅπως ἀναλάβῃ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν σχηματισμὸν ταμείου δαμακλίδος, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ συνέστη ἐκ τῶν με-λῶν τῆς ἐταιρείας τμήμα ἐμβολιασμοῦ, ὅπερ πλὴν ἄλλων θὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸν ἐμβολιασμὸν αὐτόν. Μέλη τοῦ τμήματος τούτου ἐξελέχθησαν ὁ καθη-γητῆς κ. Α. Ζίννης ὁ καὶ προεδρεύων αὐτοῦ καὶ οἱ ἱκτροὶ κ. κ. Ν. Μακ-κᾶς, Ι. Λογοθέτης, Δ. Καλλιβωκᾶς, Θ. Κούσκουρης καὶ Γρηγοράκης. Τὸ δὲ προεδρεῖον τῆς ἐταιρείας συνέστη ὀριστικῶς ἐκ τῶν κ. κ. Π. Σούτσου, προέδρου, Μ. Βενιζέλου καὶ Α. Ζίννη ἀντιπροέδρων, Δ. Χασιώτου γεν. γραμ-ματέως, Δ. Κατερινοπούλου καὶ Κ. Διγενῆ εἰδικῶν γραμματέων καὶ Ι. Λο-γοθέτου ταμίου.

* *

Τὸ θέρος τοῦ 1882. Τὸ θέρος ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρο-λογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐ-γουστον. Ἰδοῦ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν εὐ-μενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Ἀ. Βούρλη τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βρομετρικὴ θλιψίς ἦν 749, 8 χμ. ἀπέναντι 750,56 χμ. τοῦ θέρους τοῦ πικρεθόντος ἔτους καὶ μεγίστη μὲν τὴν 28 Ἰουνίου (756.18) ἐλαχίστη δὲ τὴν 13 Ἰουλίου (742.38). Ἡ μέση θλιψίς τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Ἰούνιος	751.83
Ἰούλιος	748.15
Αὐγουστος	749.50

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθ-μου διαίρεσεως (Κελσίου) ἦν 27,02 ἀπέναντι 26,98 τοῦ μέσου ὄρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους τοῦ 1881 ἥτοι σχεδὸν ἡ αὐτή. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 10 Ἰουλίου (37,1) ἐλαχίστη δὲ τὴν 5 Ἰουνίου (13,7). Ὡς συ-νήθως θερμότερος μὴν τοῦ θέρους ἦν ὁ Ἰούλιος, ἰδοῦ δὲ καὶ ἡ μέση θερ-μοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν.

Ἰούνιος	24,60.
Ἰούλιος	29,06.
Αὐγουστος	27,41.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχουμεν 12 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 57,41 χμ. Πέρυσι κατὰ τὸ θέρος ἔσχουμεν ἡμέρας βροχῆς ἐξ μόνον καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 35,48 χμ.

Ἐπικρατήσαντες ἄνεμοι κατὰ τὸ περελθὸν θέρος ἦσαν οἱ ΝΑ. πνεύσαντες κατὰ 45 ἡμέρας, ἐνῶ οἱ ὁμοίως ἐπικρατοῦντες ΒΑ. ἔπνευσαν μόνον κατὰ 31 ἡμέρας. Ἐπνευσαν δὲ καὶ 13 ἡμέρας Ν, καὶ ἐφάπαξ Α, Δ, καὶ ΝΑ, Β. δὲ καὶ ΒΑ. οὐδ' ἄπαξ. Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν 1,28 καὶ εἰδικώτερον τὸν μὲν Ἰούνιον 1,49 τὸν Ἰούλιον 1,33 καὶ τὸν Αὐγούστον 1,03.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. Ἡ βασιλικὴ βιβλιοθήκη τῶν Βρυξελλῶν φωτίζεται νῦν δι' ἠλεκτρικοῦ φωτός καὶ μένει ἀνοικτὴ τὸ ἑσπέρας ἀπὸ τῆς ἐβδόμης ὥρας μέχρι τῆς δεκάτης καὶ ἡμισείας.

— Ὁ Γερμανὸς δραματοποιὸς Παῦλος Χαίτσε, οὗ τὸν *Antioch* μετέφρασεν ἑλληνιστὶ ὁ κ. Α. Βλάχος, συνέγραψε τελευταίως *Αλκιβιάδην* ὅστις ἐπιτυχῶς ἐδιδάχθη ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ Βαίμαρ.

— Ὁ μαρκήσιος Queux de St. Hilaire ἐδημοσίευσεν τελευταῖον περιεργολάτην μετάφρασιν τῶν Αἰτωπεῶν μύθων, ἧτις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1542. Ὁ μεταφράσας τοὺς μύθους τούτους καὶ ἐκδώσας τὸ πρῶτον Corrozet, μετεχειρίσθη μεγάλην περὶ τὴν μετάφρασιν ἐλευθερίαν, αὐτὸς πολλάκις τιθέμενος ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ὁμιλῶν μετὰ τῶν ζῶων, συμπτύσων δὲ ἢ καὶ ἀναπτύσων κατὰ βούλησιν τοὺς μύθους. Ὡς πρόχειρον περὶ ἀδειγμα ἔστω τοῦτο, ὅτι τοὺς μύθους «λύκος καὶ ἀρνίον» καὶ «λύκος καὶ γέροντος» συνήνωσεν εἰς ἓνα, καθ' ὃν τὸ κόκκαλον τοῦ κατασπαραχθέντος ἀρνίου ἔμεινεν εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ λύκου καὶ τοῦτο ἐξέβαλεν ὁ γέροντος.

— Ἐν Γερμανίᾳ συζητεῖται μεγάλως τὸ ζήτημα τῆς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις ἐπισωρεύσεως πολλῶν μαθημάτων εἰς τοὺς μαθητὰς δι' ὧν ἐπισκοπιέται τὸ πνεῦμα καὶ ἀμβλύνεται ὁ νοῦς. Καθηγητῆς τις τοῦ ἐν Μανχάιμ πραγματικοῦ γυμνασίου, ἐξέδοτο πρὸς τοῦτο τελευταίως πραγματεῖαν, ἐν ἣ ὑποβάλλει διάφορα μέτρα πρὸς σωτηρίαν τῶν μαθητῶν, ἰδίᾳ δ' ἀναπτύσσει τὸ θέμα ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις δέον ἀργὰ νὰ προχωρῇ κατ' ἀρχὰς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καὶ νὰ ἐπιταχύνηται καὶ ἐπισπεύδηται κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ μαθητικοῦ βίου. Ὁ μαθητῆς δὲ νὰ μνηθάνη κατ' ἀρχὰς ἀσφαλεῖς καὶ στερεὰς γνώσεις καταργουμένης τῆς κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἐπιπολαίας μαθήσεως, ἧτις καταστρέφει τοὺς νέους. Ὅμοίως δ' ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ μαθητικοῦ βίου δέον νὰ καταργηθῶσι τὰ γραπτὰ καὶ ὁ μαθητῆς πρέπει νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ γραφῆς καὶ ἀντιγραφῆς κειμένων καὶ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων. Κατὰ τὴν μέθοδον δὲ τοῦ καθηγητοῦ τούτου ἡ διδασκαλίᾳ τοῦ μαθητοῦ δέον νὰ περιορισθῇ ἐν τῇ κλάσει καὶ μόνῃ.